

॥ विषयानुक्रमः ॥

अंकः	नाम.	कर्ता	पत्रम्
१	नवतत्त्वप्रकरणम्. (सानुवादम्.)	उमास्वातिवाचकविरचितम्.	१
		(उद्धृतम्.)	
१	" " "	जयशेखरसूरिनिर्मितम्.	८
३-४	सभाष्यं नवतत्त्वप्रकरणम्. (,) मू०	देवगुप्तसूरिप्रणीतम्, भा०	
		अभयदेवसूरिसन्देह्यम्.	८
५	नवतत्त्वप्रकरणम्. (,) देवेन्द्रसूरिविनिर्मितम्.	३६ (उद्धृतम्)	

श्री जैन एडवोकेट प्रिन्टींग प्रेसमां शा. चौमनलाल
गोकुलदासे छाप्यु घीकांटावाडी-अमदावाद.

॥ अस्य पुनर्मुद्रणादिका सर्वसत्ता प्रकाशकेन १८६७ वर्षीय
२५ नियमा (एक्टा) नुसारेण स्वायत्तीकृता ॥

॥ नवतत्त्वसाहित्यसंग्रहः ॥

॥ श्री नवतत्त्वपरिशिष्टानि ॥

विश्वसत्त्वानुग्रहविहितानेकग्रन्थसन्दर्भश्रीमद्—

उमास्वातिवाचकप्रवरविरचितं

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तर समेत.) परिशिष्ट नं. अ. (१)

जीवाजीवाः पुण्यं, पापास्रवसंवराः सनिर्जरणाः । बन्धो मोक्षश्चै-
ते, सम्यक् चिन्त्या नव पदार्थाः ॥ १ ॥ जीवा मुक्ताः संसारि-
णश्च संसारिणस्त्वनेकविधाः । लक्षणतो विज्ञेया, द्वित्रिचतुःपञ्चपङ्क-
दाः ॥ २ ॥ द्विविधाश्चराचराख्या-स्त्रिविधाः स्त्रीपुंनपुंसका ज्ञेयाः ।
नारकतिर्यग्मानुष-देवाश्चतुर्विधाः प्रोक्ताः ॥ ३ ॥ पञ्चविधास्त्वेक-

शब्दार्थः—शुच, अशुच, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जरा,
अंध अने मोक्ष ये नव पदार्थाः सारी रीते चिंतववा योग्य छे.
(१) सिद्ध अने संसारी जोग जे प्रकारना 'शुच' छे, जेमां
संसारी शुच जे प्रकारना, त्रशु प्रकारना, चार प्रकारना, पांच
प्रकारना, छ प्रकारना जेस लुटी लुटी रीते अनेक प्रकारना
लक्षणुथी जाणुवा. (२) त्रस अने स्थावर जेस जे प्रकारना,
स्त्री पुरुष अने नपुंसक जेस त्रशु प्रकारना, तेमज नारकी,
तिर्यक, मनुष्य अने देवता जेस चार प्रकारना शुचो कहा छे.
(३) ऐकेंद्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय अने पंचेन्द्र-

દ્વિ-ત્રિચતુષ્પન્ચેન્દ્રિયાસ્તુ નિર્દિષ્ટાઃ । ક્ષિત્યમ્બુવદ્દિપવન-તરવસ્ત્રસાશ્ચેતિ
 પદ્મભેદાઃ ॥ ૪ ॥ એવમનેકવિધાના-મેકૈકો વિધિરનન્તપર્યાયઃ ।
 પ્રોક્તઃ સ્થિત્યવગાહ-જ્ઞાનદર્શનાદિપર્યાયૈઃ ॥ ૫ ॥ સામાન્યં સ્વલુ
 લક્ષણ-મુપયોગો ભવતિ સર્વજીવાનામ્ । સાકારોઽનાકાર-શ્ચ સો ડષ્ટ-
 ભેદશ્ચતુર્થા તુ ॥ ૬ ॥ જ્ઞાનાજ્ઞાને પશ્ચ-ત્રિવિકલ્પે સો ડષ્ટ્યા તુ-
 સાકારઃ । ચક્ષુરચ્ચક્ષુરવધિ-કેવલદૃગ્વિષયસ્ત્વનાકારઃ ॥ ૭ ॥ મા-
 વા ભવન્તિ જીવ-સ્યૌદયિકઃ પારિણામિકશ્ચૈવ । ઔપશમિકઃ ક્ષયો-
 ત્યઃ, ક્ષયોપશમજશ્ચ પશ્ચૈતે ॥ ૮ ॥ તે ચૈકવિંશતિત્રિ-દ્વિનવાષ્ટાદશ-
 વિધાશ્ચ વિજ્ઞેયાઃ । પ્રપ્તશ્ચ સાન્નિપાતિક, ક્ષિત્યન્યઃ પશ્ચદશભેદઃ ॥૯॥
 એભિર્ભાવૈઃ સ્થાનં, ગતિમિન્દ્રિયસંપદઃ સુખં દુઃખમ્ । સંપ્રાપ્નોતીત્યા-

દ્રિય; એમ પાંચ પ્રકારના અને પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેલકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, તથા ત્રસકાય, એમ છ પ્રકારના જીવ કહ્યા છે. (૪) એવી રીતે સ્થિતિ, અવગાહના, જ્ઞાન, દર્શન આદિ પર્યાયોવડે કરીને અનેક પ્રકારના જીવોનો એકેક ભેદ અનંત ભેદવાળો છે. (૫) સર્વ જીવોનું સામાન્ય લક્ષણ નિ-શ્ચયે કરીને ઉપયોગ છે. એ ઉપયોગ સાકાર અને અનાકાર (જ્ઞાન-દર્શન) રૂપ છે તેમાં સાકારોપયોગ આઠ પ્રકારે અને અનાકારોપયોગ ચાર પ્રકારે છે. (૬) પાંચ જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યાવ તથા કેવળ.) અને ત્રણ અજ્ઞાન (મતિ-અજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિલંગજ્ઞાન.) એ ૮ પ્રકારે સાકારોપયોગ છે. અને ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન અને કેવલદર્શન એ ૪ પ્રકારે અનાકાર ઉપયોગ છે. (૭) ઔદયિક, પારિણામિક, ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક એ પાંચ પ્રકારના ભાવો જીવોના હોય છે. (૮) તે ભાવોના અનુક્રમે એકવીશ, ત્રણ, એ, નવ અને અઠાર ભેદો બાજીયા. અને છઠ્ઠો સાન્નિપાતિક ભાવ પંચમ પ્રકારનો છે. (૯) એ ભાવો વડે કરીને જીવ સ્થાન (સંસારસ્થિતિ), ગતિ, ઈન્દ્રિય સંપદા, સુખ અને દુઃખ

त्मा, सो ऽष्टविकल्पः समासेन ॥ १० ॥ द्रव्यं कषाययोगा-वुपयोगो
ज्ञानदर्शने चेति । चारित्रं वीर्यं चे-त्यष्टविधा मार्गणा तस्य ॥ ११ ॥
'जीवाजीवानां' द्र-व्यात्मा सकषायिणां कषायात्मा । योगः सयोगि-
नां पुन-रूपयोगः सर्वजीवानां ॥ १२ ॥ ज्ञानं सम्यग्दृष्टे-दर्शनमथ भ-
वति सर्वजीवानाम् । चारित्रं विरतानां, तु सर्वसंसारिणां वीर्यम् ॥
१३ ॥ द्रव्यात्मेत्युपचारः, सर्वद्रव्येषु नयविशेषेण । आत्मादेशादात्मा, भ-
वत्यनात्मा परादेशात् ॥ १४ ॥ एवं संयोगाल्प-बहुत्वाद्यैर्नैकशः स

पामे छे ते (आत्मा) संक्षेपथी आठ प्रकारेनो छे. (१०) द्रव्य,
कषाय, योग, उपयोग, ज्ञान, दर्शन, चारित्र अने वीर्यं अेवी
रीते आत्मानी आठ प्रकारे विचारणु छे. (११) एव अने
अएवने 'द्रव्यात्मा,' कषायवंतने 'कषायात्मा,' योगवाणने 'यो-
गात्मा,' अने सर्व एवने 'उपयोगात्मा.' (१२) सम्यग्
दृष्टिने 'ज्ञानात्मा,' सर्व एवने 'दर्शनात्मा,' चारित्रवंतने 'चा-
रित्रात्मा,' अने सर्व संसारी एवने 'वीर्यात्मा.' (१३) सर्व
द्रव्येने विषे नय विशेषे करी 'द्रव्यात्मा' अेवो उपचार घटे
छे. स्वस्वरूप (स्वद्रव्य क्षेत्र काल भाव) थी आत्मा,
अने परस्वरूप (परद्रव्य क्षेत्र काल भाव) थी अना-
त्मा थाय छे. (१४) अेवी रीते विविध संयोग तथा अल्प
अहुत्वादिवडे एव अनेक प्रकारे चि तववे, एवनुं आ सर्व

१ अत्र 'श्रीभगवत्पञ्चदशशतदशमोद्देशकवृत्तौ' " जी-
वानां द्रव्यात्मा ज्ञेयः " इति पाठस्य, 'श्रीभगवत्पञ्चाद्विषु' द्रव्या-
त्मनः कषायात्मादिना सहवृत्तितानियमधिरद्वेषि' उपयोगाद्या-
त्मना नैयम्यप्रदर्शकसंवेधस्य, 'द्रव्यं त्रिकालानुगाम्युपसर्जनीकृत-
कषायादिपर्याय तद्रूप आत्मा द्रव्यात्मा सर्वेषां जीवानाम्' इति
द्रव्यात्मव्याख्यानस्य जीवप्रकरणस्य च सद्भावेऽपि 'श्रीप्रशम-
रतिसूत्रतद्रूपाद्विषु' सव्याख्यानं 'जीवाजीवानां' इत्युपलम्भाद्-
त्तरत्र 'सर्वद्रव्येषु नयविशेषेण' इतिदर्शनाच्चास्माभिः स एव
पाठः सङ्गृहीतः ॥

પરિમૃગ્યઃ । જીવસ્યૈતત્સર્વ, સ્વતત્ત્વમિહ લક્ષણૈર્દૃષ્ટમ ॥ ૧૫ ॥ ઉત્પા-
દવિગમનિત્ય-ત્વલક્ષણં યત્તદસ્તિ સર્વમપિ । સદસદ્વા ભવતીત્ય-ન્યથા-
ર્પિતાનર્પિતવિશેષાત્ ॥ ૧૬ ॥ યોઽર્થો યસ્મિન્નાભૂત્, સામ્પ્રતકાલે
ચ દૃશ્યતે તત્ર । તેનોત્પાદસ્તસ્ય, વિગમસ્તુ તસ્માદ્વિપર્યાસઃ ॥ ૧૭ ॥
મામ્પ્રતકાલે ચાના-ગતે ચ યો યસ્ય ભવતિ સમ્બન્ધી । તેનાવિગમસ્ત-
સ્યે-તિ સ નિત્યસ્તેન ભાવેન ॥ ૧૮ ॥ (ઇતિ જીવતત્ત્વમ્ ૧)
ધર્માધર્માક્ષા-નિ પુદ્ગલાઃ કાલ એવ ચાજીવાઃ । પુદ્ગલવર્જમરૂપં, તુ
રૂપિણઃ પુદ્ગલાઃ પ્રોક્તાઃ ॥ ૧૯ ॥ ક્ષ્યાદિપ્રદેશવન્તો, યાવદનન્ન-
પ્રદેશિ જ્ઞાઃ સ્કન્ધાઃ । પરમાણુરપ્રદેશો, વર્ણાદિગુણેષુ ભજનીયઃ ॥૨૦॥

સ્વરૂપ અહીં લક્ષણોવડે અનેકવિધ પ્રતીત થાય છે. (૧૫) ઉત્પાદ, વિનાશ અને દ્રૌવ્ય લક્ષણવાળા જે જે પદાર્થો છે, તે સર્વે સત્ અને તે ઉત્પાદ આદિ લક્ષણરહિત સર્વ અસત્ તેમજ અન્યથા અર્પિત, અનર્પિતના વિશેષ થકી તે સદસદાદિ (સત્) ભંગીરૂપે થાય છે. (૧૬) જે વસ્તુ (પર્યાય)જેમાં પ્રથમ ન્હેતી અને વર્તમાનકાળે તેમાં દેખાય તે 'ઉત્પાદ,' તેથી જે વિપરીત તે તેનો 'વિનાશ.' (૧૭) વર્તમાનકાળે અને ભવિષ્ય-કાળમાં જે જેનો સંબંધી છે તેની સાથે તેનો વિયોગ ન થાય તે તેવા નિત્યસંબંધથી નિત્ય 'ધ્રુવ' છે. (૧૮) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાલ એ પાંચ 'અણુ' છે, પુદ્ગલ શીવાયના ચાર અણુથી અને પુદ્ગલ અણુથી કલા છે. (૧૯) જે પ્રદેશથી માંડીને અનંત પ્રદેશ-વાળા પુદ્ગલ સ્કન્ધો હોય છે. પરમાણુ દ્રવ્યથી પ્રદેશરહિત છે. તેવા દરેક પરમાણુમાં એક વર્ણ, ૧ ગંધ, ૧ રસ અને જે સ્પર્શ હોય છે. માટે તેમાં (અપ્રદેશત્વ)ભજનીય છે. (૨૦) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, અને કાલ એ પારિણામિક ભાવને વિષે જાણવા, રૂપ (પુદ્ગલ) ઉદય પરીણામી છે અને જીવો સર્વ ભાવને અનુસરનારા છે.

भावे धर्माधर्मा-म्बरकालाः पारिणामिके ज्ञेयाः । उदयपरिणामि रूपं,
तु सर्वभावानुगा जीवाः ॥ २१ ॥ जीवाजीवा द्रव्य-मिति षड्विधं भ-
वति लोकपुरुषोऽयम् । वैशाखस्थानस्थः, पुरुष इव कटिस्थकरयुग्मः
॥ २२ ॥ तत्राधोमुखमल्लक-संस्थानं वर्णयन्त्यधोलोकम् । स्थालमिव
तिर्यग्लोक-मूर्ध्वमथ मल्लकसमुद्गम् ॥ २३ ॥ सप्तविधोऽधोलोक-
स्तिर्यग्लोको भवत्यनेकविधः । पञ्चदशविधानः पुन रूर्ध्वलोकः स-
मासेन ॥ २४ ॥ लोकालोकव्यापक-माकाशं मत्तल्लोकिकः कालः ।
लोकव्यापि चतुष्टय-मवशेषं त्वेकजीवो वा ॥ २५ ॥ धर्माधर्माकाशा-
न्येकैकमतः परं त्रिकमनन्तम् । कालं विनास्तिकाया, जीवमृते चाप्य-
कर्तृणि ॥ २६ ॥ धर्मो गतिस्थितिमतां, द्रव्याणां गत्युपग्रहविधाता ।
स्थित्युपकृच्चाधर्मो, स्वकाशदानोपकृद्गनम् ॥ २७ ॥ स्पर्शरसगन्धव-

(२१) એવી રીતે જીવ અને અજીવરૂપ ષડ્વિધ દ્રવ્ય થાય છે, આ લોકપુરુષ કેડ ઉપર કરયુગ્મવાળા અને બન્ને પણ પ્ર-સારીને ઉભેલા ધનુષધારી પુરુષ જેવો છે. (૨૨) તેમાં અધો-લોક અધોમુખ રાખેલા મલ્લક (શરાવલા)ના જેવા સંસ્થા-નવાળો, તીર્થલોક થાલ જેવા આકારવાળો અને ઊર્ધ્વલોક શરાવસંપુટના આકાર જેવો વર્ણવ્યો છે (૨૩) અધો-લોક સાત પ્રકારનો, તીર્થલોક અનેક પ્રકારનો અને ઊ-ર્ધ્વલોક પન્નર પ્રકારનો સંક્ષેપથી કહ્યો છે (૨૪) આકાશ લોકાલોકવ્યાપક છે. કાળ મર્ત્ય (મનુષ્ય) લોક સંબંધી છે. બાકીના ચાર લોકવ્યાપી છે, તેમજ એકજીવ પણ કૈવળીસમુદ્ધવાત સમયે લોકવ્યાપી છે (૨૫) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશ, એ ત્રણ એકેકાં છે બાકીનાં ત્રણ અનંતા છે. કાલ વિના પાંચ અસ્તિકાય છે, અને જીવવિના પાંચ અકર્તા છે. (૨૬) ગતિ પરિણામી જીવ અને પુણ્ણલ દ્રવ્યોને ગાતમા સહાય દેનાર ધર્મા-સ્તિકાય છે. સ્થિતિમાં સહાય દેનાર અધર્માસ્તિકાય છે. અને

ર્ણાઃ, શબ્દો વંધશ્ચ સૂક્ષ્મતા સ્થૌલ્યમ્ । સંસ્થાને ભેદતમ-શ્ચાઘોઘોતા-
તપથ્વેતિ ॥ ૨૮ ॥ કર્મશરીરમનોવાગ્-વિવેષ્ટિતોચ્છવાસદુઃસ્વમુસ્વદાઃ
સ્યુઃ । જીવિતમરણોપગ્રહ-કરાશ્ચ સંસારિણઃ સ્કન્ધાઃ ॥ ૨૯ ॥ પ-
રિણામવર્તનાવિધિ-પરાપરત્વગુણલક્ષણઃ કાલઃ । સમ્યક્સ્વજ્ઞાનચારિ-
ત્રવીર્યશિક્ષાગુણા જીવાઃ ॥ ૩૦ ॥ (ઇત્યજીવતત્ત્વમ્ ૨) પુ-
દ્ગલકર્મ શુભં ય-ત્તત્પુણ્યમિતિ જિનશાસને દૃષ્ટમ્ । (ઇતિ પુણ્યતત્ત્વમ્
૩) યદશુભમયં તત્પાપ-મિતિ ભવતિ સર્વજ્ઞનિર્દિષ્ટમ્ ॥ ૩૧ ॥
(ઇતિ પાપતત્ત્વમ્ ૪) યોગઃ શુદ્ધઃ પુણ્યા-સ્રવસ્તુ પાપસ્ય તદ્વિ-
પરીતઃ । (ઇત્યાસ્રવતત્ત્વમ્. ૫) વાકાયમનોગુપ્તિ-નિરાસ્રવઃ સં-
વરસ્તૂક્તઃ ॥ ૩૨ ॥ (ઇતિ સંવરતત્ત્વમ્ ૬) સંવૃતતપઽપધાના-ત્તુ

અવકાશ આપવારૂપ સહાય કરનાર આકાશ દ્રવ્ય છે. (૨૭)
સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ, શબ્દ, બંધ, સૂક્ષ્મતા, સ્થૂલતા, સં-
સ્થાન, લેહ, અંધકાર, છાયા, ઉઘોત અને આતપ. તથા
સંસારી જીવોને કર્મ, શરીર, મન, વચન, ચેષ્ટા, ઉચ્છવાસ, તથા
દુઃખ, શુભ દેનારા (વિષ, ક્ષીરાદિ) પુદ્ગલો અને જન્મમરણમાં
સહાય કરનારા સર્વ પુદ્ગલપરિણામો સ્કન્ધો હોય છે.
(૨૮-૨૯) પરિણામ વર્તના રૂપ અને પરાપરત્વ^૨ શુષ્ટુ-
વાણું કાલદ્રવ્ય છે. સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વીર્ય શિક્ષા
શુષ્ટુવાણા જીવો છે. (૩૦) જે શુભ એવા કર્મનાં પુદ્-
ગલ તે 'પુણ્ય' અને અશુભ એવા કર્મનાં પુદ્ગલ તે 'પાપ'
એમ સર્વજ્ઞ ભગવાને કહ્યું છે. (૩૧) શુદ્ધ એવા મન વચન
કાયાના યોગ (આપાર) તે 'પુણ્યાશ્રવ,' તેથી વિપરીત તે 'પાપા-
શ્રવ' અને મન વચન કાયાની શુષ્ટિ તે નિરાશ્રવ એવો 'સં-
વર' કહ્યો છે. (૩૨) સંવરયુક્ત જીવને તપ ઉપધાન 'નિ-

૧ જ્ઞાનિ વૃદ્ધિરૂપ અથવા નવપુરાણાદિ ભાવ. ૨ શુદ્ધ લઘુપણું (વય
વિગેરેનાં એક વીજ્યથી ન્દાના બ્દોટાપણું).

निर्जरा कर्मसन्ततिर्बन्धः । (इतिनिजराबन्धतत्त्वे ७-८) बन्धवि-
योगो मोक्ष-स्त्विति संक्षेपान्नव पदार्थाः ॥ ३३ ॥ (इति मोक्षतत्त्वम्
९) एतेष्वध्यवसायो, योऽर्थेषु विनिश्चयेन तत्त्वमिति । सम्यग्द-
र्शनमेत-त्तु तन्निसर्गादधिगमाद्वा ॥ ३४ ॥ (इत्युपदेशः)

॥ श्रीप्रशमरतिद्वादशाधिकाररूपं नवतत्त्वप्रकरणं समाप्तम्. ॥

जरा' कडेवायछे, कर्मनी संतति ते 'अंध' अने अंधनेा वियोग
(सर्वथा अभाव) ते 'मोक्ष.' अे रीते संक्षेपथी नव पदार्था
इत्या. (३३) आ नव पदार्थाने विषे विशेषे करीने निश्चयपू-
र्वक आ न तत्त्व अेषो न् अध्यवसाय ते सम्यग्दर्शन, अे
सम्यग्दर्शन स्वभावथी अथवागुडुपदेशथी थछ शकेछे. (३४)

॥ श्रीनवतत्त्व प्रकरणे शब्दार्थः संपूर्णः ॥

॥ कविचक्रचक्रवर्तिश्रीजयशेखरसूरिविनिर्मितं ॥

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणम्. ॥

(भाषान्तर समेत) परिशिष्ट नं. आ. (२)

जीवाऽजीवा पुष्पं, पावासवसंवरो य निज्जरणा । वंधो मु-
क्खो य तहा, नवतत्ता हुंति नायव्वा ॥ १ ॥ चउदस चउदस
वाया-लीसा वासीय हुंति वायाला । सत्तावन्नं वारस, चउ नव
भेया कपेणेसि ॥२॥ सुहुमा वायर बेइ-दिया य तेइंदिया य चउ-
रिंदी । असन्नी सन्नी खलु, चोईस पज्जत्तपज्जत्ता ॥ ३ ॥ (इ-
तिजीवतत्त्वम्) धम्माधम्मागासा, दवा देसप्पएस तितिभेया । गइ-
डिअवगाहगुणा, कालो परिवत्तणारूढो ॥४॥ पूरणगलणसहावो,
खंया देसप्पएसवरमाणू । पुग्गलकाओ चउहा, चउदस भेओ इय

शब्दार्थ—एव, अएव. पुण्य, पाप, आश्रय, संवर,
निर्गन्ध, गन्ध अने मोक्ष ओ नवतत्त्वो (नेवी रीते तीर्थंकर
द्वेष इरभाव्या छे.) ते स्वर्ग्ये नखुवा लायक छे. (१) आ
ह तत्त्वाना अनुक्रमे १४, १४, ४२, ८२, -४२, ५७, १२, ४
अने ह लेहो होय छे. (२) सूक्ष्म अने आहर (अष्टेन्द्रियो)
डीन्द्रियो, त्रीन्द्रियो, अतुरिन्द्रियो, असंज्ञि अने संज्ञि ओ ७
ने पर्याप्त अने अपर्याप्तभेदे शुष्णवाधी निश्चये १४ (एव-
वंदा) आय. (३) अनुक्रमे गति, स्थिति, अने अवगाह शुष्ण-
वाया पर्याप्तित्वाय, अधर्मास्तित्वाय अने आकाशास्तित्वाय
गन्ध-देश-प्रदेश निश्चयी उ-उ भेदवाणा छे, अने परिवर्तना
स्वल्प भाव अत्र-प्रकारनो छे (४) लरावुं अने विभरावुं ओ
दशभाववाया पुद्गलशास्त्रित्वाय इन्द्रिय-देश-प्रदेश-पर्याप्तभेदशी

अजीवो ॥ ५ ॥ (इ य जीवतत्त्वम्) सायं सुरनरतिरियाऊ, सुर-
नराणं गई य अगुगुषी । ओरालविउवाहार—तेअकम्मइग पण देहा
॥ ६ ॥ आइतित गूगुत्रंगा, पणिदि सुहवण्णगंधरसफासा । संघय-
णवज्जरिसहं, समचउरंसं च संठाणं ॥ ७ ॥ तस वायर थिर पत्तेय,
पज्जआइज्जसुभगसुभसुसरं । जत्त तित्थंकर निम्माण, अगुखलहु-
आयहुज्जोयं ॥ ८ ॥ परवा ऊसास सुभखगइ, उच्चं इय पुण्ण-
तत वायाला । (इति पुण्यतत्त्वम्) पावंमि मइसुओही—मणपज्जव

४ प्रकारे छे. आ रीत ' अणुव(तत्त्व) ' ४ प्रकारे थयुं.
(४-५) शातावेदनीय, देव-नर-तिर्यगायु, देव-नरगति,
देव-नरानुपूर्वी, आहारिक, वैदिक, आहारक, तैसण्ण अने का-
र्माणु अे ५ शरीर, प्रथम उ शरीरना उ अंगोपांग, ५ येन्द्रिय-
जति, शुभवर्णु-गन्ध-रस-स्पर्श, वण्णर्षलनाराय संघयणु, सम-
चतुरन्त्र, संस्थान, त्रस, भाहर, स्थिर, प्रत्येक, पर्याप्त, आदेय,
सुभग, शुभ, सुस्वण, यश, तीर्थकर, निर्माणु, अगुखलहु, आत-
प, उद्योत, पराघात, उच्छ्वास, शुभविडायोगति, अने उच्यगोत्र
आ प्रमाणु ' पुण्यतत्त्व ' ४२ लेहे छे. (६-७-८) भति-
श्रुत-अव धे-मनःपर्याव-डेवल अे ५ ज्ञाननां ५ आवरणु, अक्षु-
अयक्षु-अवधि-डेवल अे ४ दर्शननां ४ आवरणु, निद्रा, प्र-
यत्ना, निद्रानिद्रा, प्रयत्नाप्रयत्ना, स्त्यानधि, अशातावेदनीय,
मिथ्यात्व, क्रोध-मान-माया अने दोष अे ४ ना प्रत्येकना
अनन्तानुग्रन्धि-अप्रत्याप्यान-प्रत्याप्यानावरणु-संभवलन अेम
४-४ लेहेो डोवाथी १६, पुष्प-स्त्री-नपुसकवेद, ड्वास्य, रति,
अरति, शैक, लय, णुगुसा, नरकायु, नरक-तिर्यगति, अेके-
न्द्रिय-द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय अतुरिन्द्रियजति, अवणुं त्रसदशक (स्था-
वरदशक) अशुभविडायोगति, अशुभवर्णुदि ४, ऋषसनाराय,
नाराय, अर्धनाराय, प्रीलिका, छेवई संघयणु, न्यत्रोध, सादि,
वामन, कुण्ड, हुंडक (संस्थानो), नीय गोत्र, वीर्य-दान-ला-

केवलावरणं ॥ ९ ॥ चक्खू अचक्खू ओही-केवल आवरण निह-
 पयलाओ । निहानिहा पयला-पयला धीणद्धी अस्सायं ॥ १० ॥
 पिच्छं कोहो माणो, माया लोभो चउविहा चउरो । अण अपच्च-
 कखाणा, पच्चकखाणा य संजलणा ॥ ११ ॥ पुंइत्थीकीववेया, हा-
 सरइअरइसोगभयगरिहा । नरयाउ नरयतिरियगइ-णुपुवी इगविति-
 चउजाई ॥ १२ ॥ तसइसगं विवरीं, कुखगइ उवघाय असुहवण्णचऊ ।
 रिसहनराय नराय, ऊ कीलि छेवट्ट संघयणा ॥ १३ ॥ नगोह साइ वाम-
 ण, खुज्जं हुंढं च नीचगुत्तं च । वलदाणलाभभोगो-वभोग विग्घा-
 इ वासीइ ॥ १४ ॥ (इति पापतत्त्वम्) सुइनयणघाणजीहा-देहा
 पंचिदिया कसायचऊ । वहअलियचोरियावंभ-परिगहा अव-
 या पंच ॥ १५ ॥ मणवयणकायजोगा, तिन्नि किरिया इमाउ प-
 णवीसं । काइय अहिगरणीया, पाओसिय पारितावणिया ॥ १६ ॥
 पागाइवायारंभिय, अपच्चकखाणमायपरिगहिया । मिच्छत्तदि-
 ट्ठिपुट्ठिय, पडुच्चसामंतवणिया य ॥ १७ ॥ आणवणिवियारणिया,

स-लोग-उपलोगना प अन्तराथे, अे ८२ 'पापतत्त्वमां' छे. (८ थी
 १४) श्रोत्र, अक्षु, नाक, लुल स्पर्शन अे प ' धन्द्रियो, ' ४
 डयाय, हिंसा, भृषा, योरी, मैथुन, परिग्रह अे प ' अप्रतो, '
 मन, वयन, धाय अे उ ' योगो, ' धायिडी, अधिउरणिडी, आ-
 द्वेपिडी, पारितापनिडी, प्रणुतिपातिडी, आरंखिडी, अप्रत्याभ्या-
 निडी, मायाप्रत्ययिडी, पारिग्रहिडी, मिथ्यात्विडी, दृष्टिडी, पृष्टि
 (स्पृष्टि) डी, प्रादित्यडी, आमन्तोपनिडी, आनायन (आज्ञापन)
 डी, विहारणुडी, नैऋतीडी, स्वाहुस्तिडी, समुदायिडी, प्रायोगिडी,
 अनानोगिडी, अनवद्राक्षा प्रत्ययिडी, त्रेभिडी, द्वेपिडी, धर्थापथि-
 डी आ २५ ' द्वियाजो, ' अे रीते ४२ ' आश्रव ' लेटो छे
 (१५ थी ६८) सामायिद्रहि प आरित्रो, शीत, उष्ण, तृषा,
 शुषा दंश, अथे, अरति, त्री, अर्था, शुभ्या, निपधा, यायना,
 अ३, वध. आओग. शोग. सत्कार, तृणस्पर्श. अलाब, प्रजा,

नेसत्थिसहत्थिसमुदयपओगा । अणभोगअणवक्कंखा, पिज्जदोसेरि-
यावहिया ॥ १८ ॥ इय आसव वायाला, (इत्याश्रवतत्त्वम्) सामा
इयमाइ पंच चारित्ता । सीउण्हतण्हछुहदंस-चेलरइइत्थीचरियाओ
॥ १९ ॥ सेज्जनिसीहियजायण-मलवहअक्कोसरोगसक्कारा । तण-
फासा य अलाभा, पन्नाअन्नाणसम्मत्तं ॥ २० ॥ इय वावीस परी-
सह, जइयम्पो दसह संजमो सच्चं । खमविणयज्जत्तमुत्ति, तव सोय
अक्किचणं वंभं ॥ २१ ॥ अधुवासरणेगत्ता-वरत्त भव असुइ आस-
वा लो गो । संवरनिज्जरथम्मा, वोही इइ भावणा वार ॥ २२ ॥ पण
समिई इरियभासा, एसगआयाणवारिठावणिया । मणमाई तिण्णि
गुत्ती, इय संवरभेय सगवन्ना ॥ २३ ॥ (इति संवरतत्त्वम्) अणस-
णमूगोयरिया, तणुकिलेसरसचायवित्तिसंखेवा । संलीणया इय-
छहा, वज्ज तवो अंतरो उ इमो ॥ २४ ॥ पायच्छित्तं विणओ, वे-
यावच्चं तहेव सज्झाओ । ज्ञाणं उस्सग्गो विय, निज्जर एवं दुवालसहा
॥ २५ ॥ (इति निर्जरातत्त्वम्) कम्माणं पगइठिई, अणुभागपएस

अज्ञान अने सम्यक्त्व ओ २२ ' परीषडो, ' संयम, सत्य, क्षमा,
विनय, आर्णव, सुदित्त, तप, शौच, आर्द्रियन्य, अने अह्वयर्थं ओ
१० ' यति (साधु) धर्म, ' अनित्य, अशरणा, ऐकत्व, अन्य-
त्व, संसारस्वभाव, अशुचित्व, आश्रव, लोकस्थिति, संवर,
निर्जरा, धर्म, अने षोधि ओ रीते १२ ' लावनाओ, ' धर्मा-लाषा
-अेषणा-आदान (निक्षेप)-परिष्ठापन ओ ५ ' समिति, ' म-
नोशुप्ति विगेदे उ ' शुप्तिओ, ' आ रीते ' संवरलेदो ' ५७ छे.
(१६ थी २३) अनशन, तिनोहरिका, कायकदेश, रसत्याग,
वृत्ति संक्षेप, अने संदीनता आ ६ प्रकारे ' भाह्यतप ' छे. प्राय-
श्चित्त, विनय, वैयावय्य, स्वाध्याय, ध्यान अने कायेत्सर्ग आ
६ ' अभ्यन्तर तप ' छे. आ प्रमाणे १२ लेदो ' निर्जरा '
आणुवी. (२४-२५) कर्मेणो प्रकृति-स्थिति-अनुवाग-प्रदेश
आ रीते ४ प्रकारे ' बन्ध ' होय छे, ओनो अर्थ अनुकमे

(૯) ડ. ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્. નં. આ. (૨) ॥

ચતુર્વિહો વંચો । અત્યો એસિ સહાયો, કાલપ્યમાણં રસો દલિયં
॥ ૨૬ ॥ (ઇતિ વન્ધતત્ત્વમ્) મોક્ષવમિ ઉ સંતપયં, દ્વપ્પયાણં ચ
સ્વિત્ત ફુસગા ય । કાલો અંતર ભાગો, માત્ર અપ્પવહુયં ચ નવમેયા
॥ ૨૭ ॥ સિદ્ધા પંચમગઈયે, સ્વઈયે નાણંમિ દંસણે સમ્મે । દુત્તિહુવ-
ઓગે ગઈયા-ઇસુ સેત્તવણ્ણુ તે નત્થિ ॥ ૨૮ ॥ સિદ્ધા દ્વ અગંતા,
લોગાસંલિજ્જભાગિ તેસિ ઠિઈ । ફુસગા અહિયા કાલો, સાઈઅગંતો
પહુચ્ચેગં ॥૨૯॥ નો અંતરં જિયાણં, અગંતભાગંમિ સ્વઈય પરિણામે ।
માવેણંતરા થોવા, પરંપરાસિદ્ધાગંતગુગા ॥૩૦॥ (ઇતિ મોક્ષતત્ત્વમ્)
॥ જયશેખરીયં નવતત્ત્વપ્રકરણં સમાસમ્. ॥

સ્વભાવ-કાલમાન-રસ-દળસમૂહ છે. (૨૬) સત્પદપ્રરૂપણા
(વિદ્યમાન મોક્ષપદની ગત્યાદિમાર્ગણાયે વિચારણા), દ્રવ્યપ્ર-
માણુ, ક્ષેત્ર (અવગાઠ આકાશ પ્રદેશો), સ્પર્શના (અવગાઠ
તથા બાહ્ય), કાલ (સિદ્ધત્વસ્થિતિ), અન્તર (પુનઃ સિદ્ધત્વ
પ્રાપ્તિનું), ભાગ (સર્વ જીવોને કેટલામે ભાગે), ભાવ (કયા
ભાવમાં), અદ્યખણદુત્તવ એ 'મોક્ષતત્ત્વમાં' ૯ લેહો છે. સિદ્ધ
ભગવન્તો પાંચમી (સિદ્ધિ) ગતિમા, ક્ષાયિકજ્ઞાન-દર્શન-સ-
મ્યકત્વમાં, બન્ને (સાકારાનાકાર) ઉપયોગમાં વર્તે છે શિષ્ય
ગત્યાદિ પદોમાં તે નથી. ૧. સિદ્ધ (જીવ) દ્રવ્યો અનન્તા છે.
૨. લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમા તેઓનું વર્તવું (ક્ષેત્ર) છે.
૩. સ્પર્શના (ક્ષેત્રથી) અધિક છે ૪. એક સિદ્ધને આશ્રયી
કાલ સાદિ અનન્ત છે. ૫. સિદ્ધોને (સિદ્ધપણામાંથી પડવાનો
અભાવ હોવાથી) આંતરૂં નથી. ૬. સર્વ જીવોને અનન્તમે
ભાગે વર્તે છે. ૭. ક્ષાયિક તથા પરિણામિકભાવમાં વર્તે છે. ૮.
અનન્તર (સિદ્ધત્વ પ્રથમ સમય વર્તમાન) સિદ્ધો અદ્ય છે. તેથી
પરંપરા (સિદ્ધત્વદ્વિતીયાદિ સમય વર્તમાન) સિદ્ધો અનન્ત
ગુણા છે. ૯. (૨૭ થી ૩૦)

॥ શ્રી જયશેખરીય નવતત્ત્વ પ્રકરણુ શબ્દાર્થઃ સમાપ્તઃ ॥

॥ श्रीदेवगुप्तसूरिप्रणीतं “नवतत्त्वप्रकरणं” श्रीनवाङ्गीवृ-

त्तिकारश्रीमदभयदेवसूरिरचित “भाष्य” विभूषितम् ॥

(भाषान्तर समेत.) परिशिष्ट नं. क. (३)

(सू०) सम्मं च मोक्खवीयं, तं पुण भूयत्थसद्दहणरूवं ॥

पसमाइलिंगगम्मं, सुहायपरिणामरूवं तु ॥ १ ॥

(भा०) भूयत्था इह अवितह-भावा जीवादओ जिणाभिहिया ।
सद्दहणं तु तहर्हई, पसमाई पंच लिंगाई ॥ १ ॥ पसमो संवे-
गोऽवि य, निव्वेयदया उ तह य अत्थिकं । इह पसमो पढमिल्लुय-
कसायविसओ मुणेयव्वो ॥ २ ॥ तत्ताइसु दोसाई-विसयं
पसमं भणन्ति किल एगे । अन्ने उ उवसमं तं, विसयतिसाकोहकं-

सूत्रार्थ—सम्यक्त्व ओ मोक्षनुं णीज्जे छे, वणी ते सम्य-
क्त्व सत्पदार्थोनी श्रद्धाइप अने उपशमादि (पांच) लक्षणो-
वडे ज्ञानी शक्य ओवुं तथा शुभ आत्मपरिणाम इप छे. (१)

भाष्यार्थ—अडिं लूतार्थं ओट्ठे जिनेश्वरे उडेला एवादिक्
सत्यस्वइपवाणा पदार्थो, श्रद्धा ओट्ठे तथाप्रकारणी इयि अने
उपशम विगेरे पांच लिंगो (लक्षणो) छे, (१) तेमां उपशम, संवेगर,
निर्वेदठ, दया, अने आस्तिक्यप, (ओ प लक्षणु छे). ओमां ‘उ-
पशम’ ते उडेला (अनंतानुबंधि) कथाय संबंधि ज्ञानुवो. (२)
वणी डेटलाओक आचार्यो निश्चयथी उपशमने तत्त्वादिकमां द्वेषा-
दि संबंधि (तत्त्वमा द्वेष अने अतत्त्वमां राग न करवो ते
उपशम) उडे छे. अने णीज्जे डेटलाओक आचार्यो विषयनी
तृष्णा अने क्रोधनी भर्जना (यण) ना उपशमने उपशम उडे

દૂળં ॥ ૩ ॥ ગમ્માગમ્મવિવેગં, ચિન્ચા સવ્વત્થ વટ્ટए जीवो ।
 विसएसु अतित्तप्पा, जीए वसा विसयतिण्हा सा ॥ ४ ॥ सञ्चय-
 रदोसाणं, सवणा अंतो वहिं च जं फुरणं । अवियारिऊण कज्जं,
 तं लिंमं कोहकंडूए ॥ ५ ॥ संवेगो मोक्खमई, निव्वेओ भवविरत्त-
 या होइ । दुत्थियविसया उ दया, अत्थिकं तत्तविसयंति ॥ ६ ॥
 भूयत्थसद्दहाणा, अत्थिकं नो विसिस्सए जेण । तो कहरेयाण म-
 ओ, नणु लिंगीलिंगभावोत्ति? ॥ ७ ॥ आयपरिणादयेओ, सम्मत्तं
 तस्स होइ कज्जं जं । भूयत्थसद्दहाणं, तो उवयारेण तं वुत्तं ॥ ८ ॥
 एवं च सम्मलिंमं, अत्थिकं नत्थि ता विरोहोऽत्थ । भूयत्थसद्दहा-
 णंपि, भण्णए जेण आयगुणो ॥ ९ ॥ स्वयउवसमाइएहिं, दंसणमोहस्स

છે ૧. (૩) જેના વશથી વિષયમાં અતૃપ્ત સ્વભાવવાળો જીવ
 ગમ્યાગમ્ય વિવેકને ત્યાગ કરી સર્વમાં (સ્વપરસ્થિતિમાં) પ્રવર્તે તે
 'વિષયતૃષ્ણા' કહેવાય. (૪) સત્ય અને અસત્ય દોષોને સાંભળવાથી
 વિચાર કર્યા વિના અંદરથી (મનમાં) અને બહારથી (વ-
 ચન કાયામાં) જે સ્કુરણા રૂપ કાર્ય થાય તે ' ક્રોધખ-
 ન્નાનું' લક્ષણ છે. (૫) 'સંવેગ' એટલે મોક્ષની ઇચ્છાર. 'નિવેદ' એ-
 ટલે સંસારથી વૈરાગ્ય ભાવ ઊ. 'દયા' તે દુઃખી સંબંધિ (અનુક-
 મ્પા)૪. અને આસ્તિક્ય તે સત્પદાર્થ સંબંધિ (શ્રદ્ધારૂપ)
 છે ૫. (૬) (પ્રશ્ન) જે કારણથી સત્પદાર્થની શ્રદ્ધાથી આસ્તિક્ય લિન્ન
 નથી તે શંકા થાય છે કે એ એમાં લિંગી(સાધ્ય) લિંગ(હેતુ) ભાવ
 કેમ માનેલો છે?. (૭) (ઉત્તર.) જેમાટે સમ્યક્ત્વ તે આત્મપરિણામને
 લેદ છે, અને સત્પદાર્થ શ્રદ્ધા તેનું કાર્ય છે, માટે (કારણમાં કાર્યના)
 ઉપચારથી તેને (સત્પદાર્થ શ્રદ્ધાને) સમ્યક્ત્વ કહેલું છે. (૮)
 એ પ્રમાણે આસ્તિક્ય એ ; સમ્યક્ત્વનું લિંગ છે. માટે એમાં
 (લિંગીલિંગભાવમાં) વિરોધ નથી. જે કારણથી સત્પદા-
 ર્થની શ્રદ્ધાને પણ આત્મગુણ કહી શકાય છે. (૯) દર્શનમોહની-

जीवपरिणामो । जो होइ सुहसरूवो, सो सम्मत्त विणिद्धिद्वो ॥१०॥

(सू०) एगविहदुविहतिविहं, चउहा पंचविहदसविहं सम्मं ।

मोक्खतरुबीयभूयं, संपहराया व धारेज्जा ॥ २ ॥

(भा०) एगविहं सम्मरूई, निस्सगंभिगमेहिं तं भवे दुविहं ।
 तिविहं तं खइयाई, अहवावि हु कारगाईयं ॥ ११ ॥ सम्म-
 त्तमीसमिच्छत्त-कम्मखकयओ भणंति तं खइयं १ । मिच्छत्त-
 खओवसमा, खाओवसमं २ ववइसंति ॥ १२ ॥ मिच्छत्तस्स
 उवसमा, ओवसमं ३ तं भणंति समयणू । तं उवसमसेठीए,
 आइमसम्मत्तलाभे वा ॥ १३ ॥ विहियाणुद्दाणं पुण, कारगमिह
 रोयगं तु सहइणं । मिच्छदिद्वी दीवइ, जं तत्ते दीवगं तं तु ॥ १४ ॥

यना क्षयोपशमादि वडे शुभ स्वइपवाणो लवना ने परि-
 ष्णाम थाय छे तेने सम्यक्त्व कह्युं छे. (१०)

सूत्रार्थ—मोक्षवृक्षना षीजलूत ओक प्रकारनुं, जे प्रकारनुं, त्र-
 णुप्रकारनुं, चार प्रकारनुं, पांच प्रकारनुं, अने दश प्रकारनुं स-
 म्यक्त्व संप्रति राजनी पेठे धारणु करवुं. (२)

भाष्यार्थ—सम्यग्ज्ञि ते १ प्रकारनुं, अने 'नैसर्गिक' तथा
 'अलिगम' जे २ प्रकारनुं सम्यक्त्व छे. तेमज 'क्षायिकादि' अथवा
 'कारक आदि' ३ प्रकारनुं सम्यक्त्व छे. (११) सम्यक्त्वमोहनीय मि-
 श्रमोहनीय अने मिथ्यात्वमोहनीयना क्षयथी "क्षायिकसम्यक्त्व" क-
 ह्नेवाय छे. अने मिथ्यात्वना क्षयोपशमथी "क्षयोपशम सम्यक्त्व"
 कह्नेवाय छे. (१२) मिथ्यात्वना उपशमथी सर्वज्ञो "औपशमिकसम्यक्त्व"
 कह्ने छे, ने ते उपशम श्रेणिमा अथवा प्रथम सम्यक्त्वना लाल
 वपते होय छे. (१३) आगमोक्त अनुष्ठान करवुं ते अडिं "कारक
 सम्यक्त्व." श्रद्धा (भाव) ते "सायक सम्यक्त्व," अने मिथ्या-
 दृष्टिलव ने यथार्थ तत्त्वोने प्रकाशे (प्रश्ने) छे तेने "दीपक-
 सम्यक्त्व" कह्नेवासां आवे छे. (१४) सास्वादत सहित क्षायिकादि ३

સ્વરૂપાઈ સાસાયણ-સહિયં તં ચઝવિહં તુ વિન્નેયં । તં સમ્પત્તબ્ધંસે,
મિચ્છત્તઅપત્તિરૂઢં તુ ॥ ૧૫ ॥ વેયયસંજુતં પુણ, ઇયં ચિય પંચહા
વિણિદ્દિદ્દં । સમ્પત્તચરમપોગલ-વેયણકાલે ડ તં હોઈ ॥ ૧૬ ॥
ઇયં ચિય પંચવિહં, નિસ્સગ્ગહિગમભેયઓ દસહા । અહવા નિસ્સ-
ગ્ગરૂઈ, ઇચ્ચાઈ જમાગમે મ્મણિયં ॥ ૧૭ ॥

(સૂ૦) જીવાઈનવપયત્થે, જો જાણઈ તસ્સ હોઈ સમ્પત્તં ।
ભાવેણ સદ્દહંતે, અયાણમાણેઽવિ સમ્પત્તં ॥ ૩ ॥

(મા૦) અવિયાણઓ પયત્થે, સદ્દહણં તેસુ કેરિસં હોઈ । ? તમ્હા
વિત્થરનાણે, સમ્પત્તમણુત્તરં હોઈ ॥૧૮॥ વિત્થરનાણાવેક્કલં, અન્નાણં

સમ્યક્ત્વ તે ૪ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ જાણવું. તે “સાસ્વાદન સ-
મ્યક્ત્વ” સમ્યક્ત્વથી બ્રહ્મ થઈ મિથ્યાત્વને ન પામ્યો હોય એવા
(અન્તર) સ્વરૂપવાળું છે. (૧૫) એ ચારનેજ વેદક સહિત કરતાં
૫ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે, તે “વેદક સમ્યક્ત્વ” સમ્ય-
ક્ત્વમોહનીયનાં છેલ્લાં (ચરમસમયવર્તી) પુણ્યલોના ઉદયકા-
ળમાં હોય છે. (૧૬) એજ પાંચે પ્રકારના સમ્યક્ત્વને નિસ-
ર્ગ અને અધિગમ એમ બે ભેદે ગુણતાં ૧૦ પ્રકાર થાય છે.
અર્થવા જે રીતે આગમમાં કહેલ છે તે રીતે પણ નિસર્ગ રૂપી
ઇત્યાદિ (નિસર્ગ-ઉપદેશ-આજ્ઞા-સૂત્ર-બીજ-અધિગમ-વિસ્તા-
ર-ક્રિયા-સંક્ષેપ-ધર્મરૂપિ એ) ૧૦ ભેદ થાય છે. (૧૭)

સૂત્રાર્થ—જે જીવ જીવાદિક ૯ પદાર્થો જાણે તેને સમ્યક્ત્વ
હોય છે, અને ભાવથી શ્રદ્ધા હોતે છતે (૯ પદાર્થો) ન જા-
ણ્યા હોય તોપણ સમ્યક્ત્વ હોય છે. (૩)

ભાષ્યાર્થ—(પ્રશ્ન) પદાર્થ નહિ જાણનાર જીવને તે પદાર્થોમાં શ્ર-
દ્ધા કેવી રીતે હોય ? માટે વિસ્તૃત જ્ઞાનમાં સમ્યક્ત્વ શ્રેષ્ઠ હો-
ય છે. (૧૮) (ઉત્તર) અહિં વિસ્તાર જ્ઞાનની અપેક્ષાએ અજ્ઞાન (બાધ
રહિતપણું) હોય છે. એમ જાણવું, તે કારણથી શ્રદ્ધા કરતા

एत्थ होइ दद्वं । तेणेह सहंते, अय णमाणेऽवि सम्मत्तं ॥ १९ ॥

एत्तोच्चिय निदिद्धा, मासतुसप्पभिइओ सुदिद्वित्ति । एत्तोच्चिय चारिती, एत्तोच्चिय सिद्धगामित्ति ॥ २० ॥

(सू०) जीवाजीवा पुन्नं, पावासवसंवरो य निज्जरणं ।

बन्धो सुक्खो य तथा, नवतत्ता होंति नायया ॥ ४ ॥

सुहुमा वायरबेइंदिया य तेइंदिया य चउरिदी ।

अस्सनी सनी खलु, चोदस पज्जत्तपज्जत्ता ॥ ५ ॥

(भा०) इह सुहुमनामकम्मोदएण एगिंदिया उ सुहुमत्ति । वायरना-
मुदएणं; ते चैव य वायरा होंति ॥ २१ ॥ ते पुण पंचवियप्पा, पुढ-
वाइंभेयओ म्पुणेयव्वा । पंचिंदिया उ दुविहा; अस्सनी सनीणो तह
य ॥ २२ ॥ सण्णा मणविण्णाजं, जेसिं सा अत्थि ते उ सण्णित्ति

એવા અભાણુ જીવોને પણ સમ્યક્ત્વ હોય. (૧૯) એ કાર-
ણથીજ “માસતુષ” વિગેરે મુનિઓ સમ્યગ્દષ્ટિ, એ હેતુથીજ
ચારિત્રી, અને એ હેતુથીજ મોક્ષગામી કહ્યા છે. (૨૦)

સૂત્રાર્થ—જીવ-અજીવ-પુણ્ય-પાપ-આશ્રવ-સંવર-નિર્જર્નરા-

બંધ-અને મોક્ષ એ ૯ તત્ત્વો જાણવા યોગ્ય છે (૪) સૂક્ષ્મ એ-
કેન્દ્રિય, બાહર એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અસંજિ-
પંચેન્દ્રિય અને સંજિપંચેન્દ્રિય; એ ૭ ને પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત
લેદે ગુણુતાં નિશ્ચય ૧૪ લેદ થાય. (૫) (ચે.થી ગાથાનું ભાષ્ય નથી.)

ભાષ્યાર્થ—અહિં સૂક્ષ્મ નામ કર્મોદયવડે એકેન્દ્રિયજીવો
'સૂક્ષ્મ' એમ કહેવાય છે, અને તેજ (એકેન્દ્રિયો) બાહર
નામ કર્મના ઉદય વડે 'બાહર' હોય છે. (૨૧) વળી તે
એકેન્દ્રિયો પૃથ્વી આદિ લેદે ૫ પ્રકારના છે, અને પંચેન્દ્રિય
જીવો સંજિ અને અસંજિ એમ ૨ પ્રકારના છે, (૨૨) સં-
જિ એટલે મનોવિજ્ઞાન તે જોએને છે તે જીવો સંજિ કહેવાય.

। તે કે ઉવવાયગભય-મૈહલા ગઈચકેમિ ॥ ૨૩ ॥ અસ્સન્નિણો ઉ
 ઈયરે, તે પુણ સંમુચ્છિમચ્ચિય હવંતિ । માણુસતિરિયગઈસું, તે હુતી
 ન ઉણ અન્નત્થ ॥ ૨૪ ॥ પજ્જત્તનામકમ્પો-દણ પજ્જત્તયા મુણે-
 યવા । ઈયરા ઈયરુદ્દણં, પજ્જત્તિઓ ઉ છલ્લવ ॥ ૨૫ ॥ આહાર-
 સરીરિન્દિય-પજ્જત્તી આણપાણમાસમણે । તત્થાઈલા ચરો, હવંતિ
 ઈગિંદિયાણં તુ ॥ ૨૬ ॥ વિગલિંદિયાણ અસ્સ-ન્નિણં ચ તાઓ હવં-
 તિ પંચેવ । પંચિંદિયસન્નીણં, પજ્જત્તિઓ છ ઉ હવંતિ ॥ ૨૭ ॥ આ-
 હારાઈગ્ગહણે, જા સત્તી તં મળંતિ પજ્જત્તિ । વિવરીયમપજ્જત્તિ આ-
 ઈતિ ઈ નત્થ ઽપજ્જત્તી ॥ ૨૮ ॥ સુહુમાઈણ પયાણં, સત્તહ્લં દુગુણેણ
 ઉ હવંતિ । પજ્જત્તાપજ્જત્તય-મૈઈહિં ચરુદસંઘાણા ॥ ૨૯ ॥

વળી તે સંજ્ઞિ જીવો ઔપપાતિક અને ગલિજ્ઞ એ ૨ લેદવાળા
 છે, અને ચારે ગતિમાં છે. (૨૩) તેથી ખીજા તે અસંજ્ઞિ છે. અને
 તે સંમૂર્છિમજ્ઞ હોય છે. મનુષ્ય અને તિર્યચગતિમાંજ તે (અ-
 સંજ્ઞિ) હોય છે. ખીજી ગતિમાં હોતા નથી. (૨૪) પર્યાપ્તિ નામ
 કર્મના ઉદય વડે 'પર્યાપ્તિ' અને અપર્યાપ્તિ નામ કર્મના ઉદયવડે
 'અપર્યાપ્તિ' કહેવાય. પર્યાપ્તિઓ ૬ જ છે. (૨૫) આહાર પર્યાપ્તિ,
 શરીર પર્યાપ્તિ, ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ, ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ, ભાષાપર્યા-
 પ્તિ, મન:પર્યાપ્તિ, ત્યાં એકેન્દ્રિય જીવોને પ્રથમની ચાર પર્યા-
 પ્તિઓ હોય છે. (૨૬) વિકલેન્દ્રિયોને અને અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયોને ૫
 પર્યાપ્તિઓ છે, અને સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયને ૬ પર્યાપ્તિઓ હોય છે.
 (૨૭) આહાર વિગેરે ગ્રહણ કરવામાં (જીવની) જે શ-
 ક્તિ તે 'પર્યાપ્તિ' કહેવાય છે, એથી વિપરીતને 'અપર્યા-
 પ્તિ' કહે છે, (પરંતુ) પ્રથમની ૩ પર્યાપ્તિઓમાં અપર્યાપ્તિ-
 પાણું નથી (૨૮) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયાદિ ૭ પદોને (જીવોને)
 પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિલેદવડે ખમણા કરવાથી (જીવનો) ૧૪
 લેદ થાય છે. (૨૯)

(सू०) धम्माधम्मागासा, तियतिय भेया तहेव अद्धा य ।

खंधा देसपएसा, परमाणु अजीव चउदसहा ॥ ६ ॥

(भा०) जीवाण पुग्गलाण य, गइपरिणइसंमुहाण गइहेऊ । ज-
लमिव मच्छाण तहा, अस्संखपएसपरिमाणं ॥ ३० ॥ लोगद्वं
जं तं, नेयं धम्मत्थिकायसन्नाए । देसो पुण तस्सेव य त्रिवक्खया
होइ अद्धाई ॥ ३१ ॥ तस्सेव निव्विभागो, भागो इह भन्नए पए-
सोत्ति । एवमधम्मागास-त्थिकायद्वेषु तियतियं ॥ ३२ ॥ नवरं
अधम्मद्वं, ठिईउवट्टंभकारणं भणियं । आगासं पुण ओगा-हदाण-
लिंणं मुणेयव्वं ॥ ३३ ॥ अद्धासमओ एगो, जमतीताणागया अ-

सूत्रार्थ—धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय अने आकाशास्तिकाय
(अत्रे त्रणेना) त्रणु त्रणु लेद, तेमज्ज काळ (ने १ लेद)
तथा (पुद्गलना) स्कंध-देश-प्रदेश-ने पञ्चाणु (अत्रे चार लेद
सहित) अणुवना १४ लेद छे. (६)

भाष्यार्थ—मत्स्येने जेम जण तेम गतिपरिणामने सन्मुण
थअेदा णव अने पुद्गलेने गतिमा कारणभूत, असज्ज प्रदेश
प्रमाणुवाणुं अने लोकमा व्यापीने रडेणुं जे द्रव्य ते 'धर्मास्ति-
काय' नामनुं द्रव्य ळणुवुं, अने ते द्रव्यनेज्ज विवक्षा वडे जे
अधर्मादिक (भाग) ते "देश" कडेवाय. (३०—३१) तथा ते
द्रव्यनेज्ज निर्वेलाग भाग ते अहि "प्रदेश" अेम कडेवाय छे, अत्रे
प्रमाणु अधर्मास्तिकाय अने आकाशास्तिकाय द्रव्यमा पणु त्रणु त्रणु
लेद ळणुवा. (३२) परन्तु विशेष अत्रे छे के अधर्मास्तिकाय
द्रव्यने स्थितिउपप्लना कारणुवाणुं कहुं छे, अने आकाशने अ-
वगाडुनादान लक्षणुवाणुं कहुं छे. (३३) काणने १ समय
(ते ज्ज काणने १ लेद) छे, कारणुके अनंत अतीत समयेना
नाश थये छे, अने लविध्यना अनंत समयेनी उत्पत्ति थर्ध
नथी भाटे ते (जे काणना अनंत समय) विद्यमान नथी,

ગંતાવિ । નાસાણુપ્પત્તીઓ, ન સંતિ, સંતોડત્ય પહુપ્રત્નો ॥ ૩૪ ॥
 દુપદેસાઈઅર્ગંત-પ્પણ્સિયંતા ડ પોગલા સંધ્યા । તેસિં ચિય સવિ-
 ભાગા, ભાગા દેસત્તિ નાયવ્વા ॥ ૩૫ ॥ તે ચેવ નિવ્વિભાગા, હોં-
 તિ-પ્પણ્સત્તિ પુગલા જે ડ । સંધપરિણામરહિયા, તે પરમાણુત્તિ
 નિદ્દિદ્ધા ॥ ૩૬ ॥

(સૂ૦) સાયં ઉચ્ચાગોયં, સત્તત્તીસં તુ નામપગઈઓ ।

તિન્નિ ય આજ્ઞણિ તહા, વાચાલં પુનપગઈઓ ॥ ૭ ॥

(ભા૦) સત્તત્તીસં નામસ્સ, પયઈઓ યુન્નમાહ (હુ) તા ય હમા ।
 મણુયગઈ તયણુપુવ્વી, દેવગઈ તયણુપુવ્વી ય ॥ ૩૭ ॥ પંચિદિયજા-
 ઈ તહ, દેહાણં પંચયં ચ તે ય હમે । ઓરાલિયવેડવ્વિય-આહારયતે-

અને અહિં તેા વિદ્યમાનકાળ અંગીકાર કર્યો છે. (૩૪) દ્વિ-
 પ્રદેશાદિથી અનંતપ્રદેશી સુધીના પુદ્ગલો “સ્કંધ” છે, અને તે-
 ઓના સવિભાગ ભાગો તે “દેશ” બાણુવા. (૩૫) અને નિર્વિ-
 ભાગ ભાગરૂપ જે પુદ્ગલો તેજ “પ્રદેશ” કહેવાય, તથા સ્કંધપ-
 રિણામથી રહિત પુદ્ગલો તે “પરમાણુ” એમ કહેલ છે. (૩૬)

સૂત્રાર્થ—શાતાવેદનીય, ઉચ્ચગોત્ર, નામની ૩૭ પ્રકૃતિઓ,
 અને ૩ આયુષ્ય, એ ૪૨ પુણ્ય પ્રકૃતિઓ છે. (૭)

ભાષ્યાર્થ—નામની ૩૭ પ્રકૃતિઓ પુણ્યરૂપ કહી છે. તે
 પ્રકૃતિઓ આ પ્રમાણે છે. ૧ મનુષ્યગતિ, ૨ મનુષ્યાનુપૂર્વી, ૩
 દેવગતિ, ૪ દેવાનુપૂર્વી, ૫ પંચેન્દ્રિયજાતિ, ૧૦પાંચ શરીર, તે
 આ પ્રમાણે, ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણુ. ૧૩
 પહેલા ત્રણ શરીરનાં ત્રણ અંગોપાંગ, ૧૪ પહેલું સંધયણુ, ૧૫
 સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, ૧૬ શુભવર્ણુ, ૧૭ શુભરસ, ૧૮ શુભગંધ,
 ૧૯ શુભસ્પર્શ, ૨૦ અગુરૂલધુ, ૨૧ પરાધાત, ૨૨ ઉચ્ચવાસ ૨૩
 આતપ, ૨૪ ઉદ્યોત, ૨૫ પ્રશસ્તવિહાયોગતિ, ૩૫ ત્રસાદિ દશ
 અને ૩૬ નિર્માણુ (૩૭ થી ૪૦) ત્રસ, બાહર, પચાંત, પ્ર-

यकम्मङ्गा ॥ ३८ ॥ अंगोवंगा तिन्नेव, आइमा आइमं च संघयणं । समचउरंसं अणहा, वन्नरसा गंधफासा य ॥ ३९ ॥ अगुरुल्लहु पराघायं, उस्सासं आयवं च उज्जोयं । सुपसत्था विहगगई, तसाइ-दसगं च निम्माणं ॥ ४० ॥ तसवायरपज्जत्तं, पत्तेयथिरं सुभं च सु-भगं च । सूसर आएज्जसं, तसाइदसगं इमं होइ ॥ ४१ ॥ ति-त्थयरेणं सहिया, सत्तत्तीसं तु नामपयईओ । तिण्णि य आऊणि-त्तिय, सुरनरतिरियाउभेएण ॥ ४२ ॥

(सू०) नाणंतरायदसगं, दंसणनव मोहपयइच्छवीसं ।

नामस्स चउत्तीसं, तिह्ण एक्केक्क पावाओ ॥ ८ ॥

(भा०) मइसुयओहीमणप-ज्जवाण तह केवलस्स आवरणा । नाणावरणं कम्मं, पञ्चविहं होइ एवं तु ॥ ४३ ॥ जं दाणलाभभो-गो-वभोगविरियाण विग्घसंजणगं । तेणंतरायकम्मं, पंचविहं वन्नियं

त्येक, स्थिर, शुभ, सौभाग्य, सुस्वर, आद्वेय, यश, ओ त्रसादि दश प्रकृतिओ छे. (४१) (पूर्वोक्त उ६) तिर्येकर सङ्घित उ७ नाम प्रकृतिओ छे. त्रणु आयुष्य ते देवायु, नरायु, अने तिर्येगायुना लेहे छे. (शातावे० उत्र्यैर्गो०साथे ४२) (४२)

सूत्रार्थ—ज्ञानावरणु अने अन्तराय मलीने १०. दर्शना-वरणु ६, मोहनीयप्रकृति २६, नामकर्मनी ३४, अने शेष ३ कर्मनी एक्केक प्रकृति ते ८२ पाप प्रकृतिओ छे. (८)

भाष्यार्थ—मत्यावरणु, श्रुतावरणु, अवध्यावरणु, मन.प-र्यवावरणु तेमज्ज डेवदावरणु ओ प्रमाणे ज्ञानावरणुकर्म ५ प्रका-रनुं छे. (४३) जे डारणुथी (अन्तरायकर्म) दान-दाल-लोग-उपलोग अने वीर्यने विघ्न (अन्तराय) करनार छे. ते डारणुथी सिद्धान्तमां अन्तरायकर्म ५ प्रडारनुं कल्युं छे (४४) अक्षु-अयक्षु-अवधि अने डेवणदर्शनावरणु ओ ४ आवरणुओ अने ५ निद्रा ते दर्शनोपयोगने अन्तराय (आवरणु) करवाभां

સમણ ॥૪૪॥ ચક્ષુઅચક્ષુઓહી-વરકેવલદંસણાણ આવરણા । ચ-
 ઉરો પંચ ય નિદ્દા, દંસણાવઓગવિગથ્યા ॥ ૪૫ ॥ નિદ્દા નિદ્દા-
 નિદ્દા, પયલા અન્ના ડ પયલપયલત્તિ । થીણઢ્ઢી ય તદેવં, દંસણવર-
 ણં ભવે નવહા ॥ ૪૬ ॥ મિચ્છત્તમોહણીયં, સોલસમેયં કસાયમોહ-
 ણીયં । કોહાર્ણ ચઢ્ઢં-ડણંતાઈચઢ્ઢિહત્તેણ ॥૪૭॥ ઇત્થીપુરિસન-
 ણુંસગ-વેયા હાસો રઈ ય અરઈ ય । સોગો ભયદુગુંચ્છત્તિ, નવવિહં
 ઇયરમોહણીયં ॥ ૪૮ ॥ મોહ છવીસા ઇસા । ઇસા પુણ હોઈ ના-

કારણુરૂપ છે. (૪૫) નિદ્રા-નિદ્રાનિદ્રા-પ્રચલા-પ્રચલાપ્રચલા
 અને સ્ત્યાનર્હિ એ પ્રમાણે તે દર્શનાવરણુકર્મ (પ્રથમ કહેલા
 ચાર આવરણુસહિત) ૬ પ્રકારે છે. (૪૬) મિથ્યાત્વમોહનીય
 ૧, ક્રોધાદિ ચારના અનંતાનુષંઘ્યાદિ (અનંતાનુષંઘી ૧, અ-
 પ્રત્યાખ્યાનાવરણુ ૨, પ્રત્યાખ્યાનાવરણુ ૩, સંજવલન ૪,) ચાર
 ચાર ભેદ કરવાથી ૧૬ પ્રકારનું કષાય મોહનીય, સ્ત્રીવેદ, પુ-
 રુષવેદ, નપુંસકવેદ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય અને કુ-
 ત્સા એ રીતે ૬ પ્રકારનું નોકષાયમોહનીય. (૪૭-૪૮) એ
 ૨૬ મોહપ્રકૃતિઓ છે. વળી નામની ૩૪ પ્રકૃતિઓ આ પ્રમાણે
 છે. ૧ નરકગતિ, ૨ તિર્યચગતિ, વળી એનીજ ૪ એ આનુપૂર્વી
 (નરકાનુપૂર્વી, તિર્યચાનુપૂર્વી,) ૮ એકેન્દ્રિયાદિ જ્ઞતિ ચાર
 (એકેન્દ્રિયજ્ઞતિ, દ્વીન્દ્રિયજ્ઞતિ, ત્રીન્દ્રિયજ્ઞતિ, ચતુરિન્દ્રિયજ્ઞતિ.)
 ૧૩ દ્વિતીયાદિ (વજ્રધર્મલનારાચ શીવાયના ઋષલનારાચ, ના-
 રાચ, અર્ધનારાચ, કીલિકા, છેવટું,) પાંચ સંઘયણુ, એ પ્રમાણે
 ૧૮ (સમચતુરસ્રવિનાના ન્યગ્રોધ, સાદિ, વામન, કુબ્જ, હુંડક,)
 સંસ્થાન પાંચ, ૨૨ અશુભવર્ણુદિચાર, ૨૩ ઉપધાત, ૨૪
 અશુભ વિહાયોગતિ, ૨૫ સ્થાવર, ૨૬ સૂક્ષ્મ, તથા ૨૭ અપ-
 યામિ, ૨૮ સાધારણુ, ૨૯ અસ્થિર, ૩૦ અશુભ, ૩૧ દૌર્ભાગ્ય,
 ૩૨ હુ.સ્વર, ૩૩ અનાદેય, તેમજ ૩૪ અચશઃકીર્તિ. તથા ત્રણ
 કર્મના એકેક એમ કહ્યું તેનો અર્થ એ છે કે ગોત્ર-આયુ અને

मचउतीसा । नरयगई तिरियगई, एसिं चिय आणुपुविदुगं ॥ ४९ ॥
 एगिंदियाइजाई, चउरो बीयाइपंचसंघयणा । एवं संठाणाविय, व-
 ण्णाइचउक्कमपसत्थं ॥ ५० ॥ उवधायकुविहयगई, थावरसुहुमं तहा
 अपज्जत्तं । साहारणाथिरासुभ-मसुभगदूसरअणाएज्जं ॥५१॥ अज्ज-
 सकित्तो य तहा, तिह्ण एक्ककियत्ति अयमत्थो । गोयाउवेयणिज्जाण,
 पावमेक्केक्किया पयढी ॥५२॥ नीयं गोत्तं नरया-उयं च अस्सायवे-
 यणिज्जति । एया सव्वा मिलिया, वासीई पावपगईओ ॥ ५३ ॥

(सू०) इंदियकसायअवय-किरिया पणचउरपंचपणवीसा !
 जोगा तिण्णेव भवे, बायालं आसवो होइ ॥ ९ ॥

(भा०) फासणरसणाघाणं, चक्खू सोयंत्ति इंदिया पंच । कोहो
 माणो माया, लोभो चउरो कसायत्ति ॥ ५४ ॥ पाणवहसुसावाया,
 चोरत्तं मेहुणं परिगहो य । एयाई अन्वयाइं, पंच उ किरिया उ
 पणवीसं ॥ ५५ ॥ काइयकिरिया अहिगर-णिया य पाओसियाऽ-
 वरा किरिया ॥ पारित्तावणियाऽविय, पाणाईवायकिरिया य ॥५६॥
 आरंभिया य पारि-ग्गहिया तह मायवत्तिया किरिया । मिच्छादंस-

वेदनीयनी अडेक प्रकृति पापइप छे. (४६ थी ५२) (तेनां
 नाम) नीय गोत्र, नरआयुष्य, अने अशातावेदनीय. अे प्र-
 भाणु अे सर्व मलीने ८२ पापप्रकृतिओ छे. (५३)

सूत्रार्थ—५ धन्दि, ४ उपाय, ५ अम्रत, २५ क्रिया,
 अने उ योग अे रीते ४२ प्रकारने आश्रव छे. (६)

साध्यार्थ—स्पर्शन, रसना, घ्राण, अक्षु अने श्रोत्र अे ५
 धन्दिओ छे. अने क्रोध-मान-माया-लोभ अे ४ उपाय छे.
 (५४) उवडिंसा, मृधावाद, चोरी, मैथुन अने परिग्रह अे ५
 अम्रत छे, वणी २५ क्रियाओ छे ते आप्रभाणु (५५) १ उधिडी
 क्रिया, २ अधिउरलुकी, अने उ प्राद्वेधिडीक्रिया तथा ४ पारि-
 तापनिडी अने ५ प्राणुतिपातिडी क्रिया. (५६) ६ आरंभि-

ળવત્તિય, અપ્પચ્ચક્ષાણકિરિયા ય ॥ ૫૭ ॥ અન્ના ય દિઢ્ઠિયા પુ-
ઢ્ઠિયા ય પાઢુચ્ચિયા ય કિરિયત્તિ । સામંતોવનિવાયા, નેસત્થિ ય
તહ ય સાહત્થી ॥ ૫૮ ॥ આળવળવિયારણિયા, અળભોગા અળ-
વકંસપચ્ચઈયા । અન્નાપયોગકિરિયા, અવરા સમુદાળકિરિયા ય
॥ ૫૯ ॥ તહ પેજ્જવત્તિયા ઢો-સવત્તિયા ઈરિયાવહી કિરિયા । ઈયા
ઉ પંચવીસઈ-કિરિયા અત્થો ય સિં ઈસો ॥ ૬૦ ॥ અળુવરયકાઈયા
અળુ-વડત્તકાયત્તિ કાઈયા ઢુવિહા । ઈક્કા ય અવિરયસ્સા, વીયાળુવ-
ડત્તસાહુસ્સ ॥ ૬૧ ॥ સંજોયળનિવ્વત્તળ-ઘેયા અહિગરણિયા હવઈ
કિરિયા । નિવ્વત્તળમસિમાઈસુ, જોયળમસિમુઢ્ઠિમાઈળં ॥ ૬૨ ॥

કી, ૭ પારિશ્ઠિકી, તથા ૮ માયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા, તથા ૯
મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી અને ૧૦ અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા (૫૭)
વળી ૫૧ દષ્ટિકી, ૧૨ સ્પૃષ્ટિકી અને ૧૩ પ્રાતિત્યકી ક્રિયા,
તથા ૧૪ સામંતોપનિપાતિકી, ૧૫ નૈસૃષ્ટિકી અને ૧૬ સ્વહ-
સ્તિકી ક્રિયા. (૫૮) ૧૭ આજ્ઞાપનિકી, ૧૮ વિહારણિકી, ૧૯
અનાલોગિકી, ૨૦ અનવકાંક્ષા પ્રત્યયિકી તથા ૫૧ પ્રાયો-
ગિકીક્રિયા, તથા ૫૨ સામુદાનિકી ક્રિયા. (૫૯) તથા
૨૩ પ્રેમપ્રત્યયિકી, ૨૪ દ્વેષપ્રત્યયિકી, અને ૨૫ ઇર્ષ્યાપિથિકી
ક્રિયા. એ ૨૫ ક્રિયાઓ છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે. (૬૦)
' અનુપરતકાયિકી ' અને ' અનુપચુક્તકાયિકી ' એ પ્રમાણે
“ કાયિકી ” ક્રિયા ૨ પ્રકારની છે, તેમાં એક (પહેલી) ક્રિયા
અવિરતને અને ૫૧ ઉપયોગરહિત (પ્રમત્ત) સાધુને હોય
છે (પહેલી) ૧ (૬૧.) ' સંયોજન ' અને ' નિર્વર્તન '
લેઢવડે “ અધિકરણિકી ” ક્રિયા (બે પ્રકારની) છે. ત્યાં
' નિર્વર્તન ' તે ષડ્ગવિગેરેનું બનાવવું, અને ' સંયોજન ' તે
ષડ્ગની મૂઠ વિગેરેનું જોડવું. ૨ (૬૨) જીવ અને અજીવ
ઉપર પ્રદેષ કરવો તે (બે પ્રકારની) “ પ્રાદેષિકી ” ક્રિયા

जीवे व अजीवे वा, पओसकरणं तु होइ पाउसिया । परहत्थनिय-
यहत्थेहिं, ताडणं पारितावणिया ॥ ६३ ॥ परहत्थनिययहत्थेहि,
मारणं पाणवाइया किरिया । जीवेयरविसया पुण, किरिया आरं-
भिया होइ ॥ ६४ ॥ एवं पारिग्गहिया, मायाहेऊ य मायवत्तीया ।
मिच्छादंसणकिरिया, मिच्छत्तनिमित्तओ जोगो ॥ ६५ ॥ जीवे-
यरविसयाए, अनिवितीए जओ उ वावारो । अस्संजयस्स सा
उण, अप्पच्चक्खाणकिरियत्ति ॥ ६६ ॥ दिट्ठियकिरिया नेया, अ-
स्सरहाईण जीवजीवाणं । जं दंसणत्थगमणं, पुच्छा पुण पुट्ठिया
होइ ॥ ६७ ॥ अहवावि फरिसणं पु-ट्ठियत्ति रागेण जीवजीवाणं ।

३, अने परहस्ते तथा स्वहस्ते ताडना करवी ते (जे प्रकार-
रनी) “ पारितापनिधी ” किया. ४ (६३) परह्हाथे तथा
पोताने हाथे मारवुं ते (जे प्रकारनी) “ प्राणुतिपा-
तिधी ” किया, ५ अने लव तथा अलव संभंधि (जे
प्रकारनी) “ आरंभिधी ” किया छे. ६ (६४) “ पारि-
अहिधी ” किया पाणु अे प्रमाणे (लव अलव सिद्धे जे प्र-
कारनी) छे. ७. माया जेमां कारणरूप छे ते “ मायाप्रत्ययिधी ”
किया, ८ अने मिथ्यात्व हेतुवाणे व्यापार ते “ मिथ्यादर्शन ”
किया छे. ९ (६५) वणी लव अने अलव संभंधि विरति
रहितपाणे अविरतलवने जे व्यापार ते (जे प्रकारनी)
“ अप्रत्याख्यानिधी ” किया छे. १० (६६) अथादि लवने
अने रथ विगेरे अलवने हेभवा भाटे जे लवुं ते
“ दृष्टिधी ” किया (जे प्रकारनी) छे. ११ अने प्रश्न करवाइप
“ पृष्टिधी ” किया (१ प्रकारनी) छे. १२ (६७) अथवा
(पृष्टिधीने गदले) स्पृष्टिधी अेटले रागवडे लव अने अल-
वने स्पर्श करवो (जेभ नीजे अर्थ छे.) १२ तथा जेव
लव अने अलव आश्रयि जे धर्मभंध थाय ते (जे प्रकारे)

એ ચેત્ર-પદુચ્ચા, જો-વન્ધો સા-૩ પાડુચિયા ॥ ૬૮ ॥ નિયમે
 જીવેઽજીવે, સમંતઓ એચ્ચ થુવ્વયજનેહિં । થુવ્વંતે જા તુદ્ધી, સા
 પુણ સામંતુવનિવાયા ॥ ૬૯ ॥ જીવાણ અજીવાણ ય, જંતેહિં નિ-
 સિરણં તુ નેસત્થી । સાહત્થિયા ૩ તાલઈ, જં જીવાઈં સહત્થેહિં
 ॥ ૭૦ ॥ જીવસ્સ અજીવસ્સ વ, પરેણ આણવણં તુ આણવણી ।
 જીવાજીવાણ વિયા-રણં તુ વેયારણી કિરિયા ॥ ૭૧ ॥ આયાણં
 નિક્કલ્લેવં વ, કુણઈ ઉવહીણ જં અણાભોગા । અણભોગવત્તિયા સા,
 કિરિયા સમયંમિ નિદ્ધિદ્ધા ॥ ૭૨ ॥ ઇહ લોણ પરલોણ, જાઈં વિરુ-
 દ્ધાઈં તાઈં સેવેઈ । જો તસ્સ અણવકંઠા-પચ્ચયકિરિયા વિણિદ્ધિદ્ધા
 ॥ ૭૩ ॥ મળવઈકાયપઓગા, સાવજ્ઞા જે પઓગકિરિયા સા । અદ્ધ-

“પ્રાતિત્યકી” ક્રિયા છે. ૧૩ (૬૮) વળી પોતાના જીવ પ-
 દાર્થ અને અજીવ પદાર્થની ચારે બાબુથી આવીને સ્તુતિ
 કરનાર લોકવડે સ્તુતિ થતાં જે પ્રયોગ થાય તે (જે પ્રકારની)
 “ સામંતોપનિપાતિકી ” ક્રિયા છે. ૧૪ (૬૯) ચંત્રોવડે
 જીવ અને અજીવનું નિસર્જન કરવું (કાઠવું-ફેંકવું) તે
 (જે પ્રકારની) “ નૈસ્યષ્ટિકી ” ક્રિયા, ૧૫. અને જે જીવાદિ-
 કને પોતાને હાથે તાડના કરવી તે (જે પ્રકારની) “ સ્વહુ-
 સ્તિકી ” ક્રિયા. ૧૬ (૭૦) બીજાની પાસે જીવ અને અ-
 જીવ પદાર્થ મંગાવવા તે (જે પ્રકારની) “ આનયનિકી ”
 ક્રિયા, ૧૭. અને જીવ તથા અજીવને વિદારવારૂપ (જે પ્રકાર-
 ની) “ વૈદારણિકી ” ક્રિયા ૧૮ (૭૧) ઉપયોગ રહિત-
 પણે ઉપધિનું ગ્રહણ-નિક્ષેપ કરવું તેને સિદ્ધાન્તમાં “ અના-
 લોગ પ્રત્યયિકી ” ક્રિયા કહી છે. ૧૯ (૭૨) આ લોક અને
 પરલોકમાં જે વિરુદ્ધ તેને જે જીવ આચરે તે જીવને “ અ-
 નવકાંક્ષા પ્રત્યયિકી ” ક્રિયા કહી છે ૨૦ (૭૩) મન વચન
 કાયાના જે સાવધવ્યાપારો તે “ પ્રયોગ ” ક્રિયા, ૨૧. અને

विहकम्मपोग्गल-गहणं समुदाणकिरिया उ ॥ ७४ ॥ मायालोभ-
कसाए, उ निस्सिया पेमवत्तिया नाम । अहवावि रागजणयं, व-
यणं सा वाहरंतस्स ॥ ७५ ॥ अप्पस्स वा परस्स व, कोहं माणं
व जं उदीरेइ । सा दोसवत्तिया नाम, एत्थ किरिया विणिद्धिठा
॥ ७६ ॥ इरियावहिया किरिया, जो केवलजोगपच्चओ बंधो ।
सो य सजोगिजिणाणं, छउमत्थजिणाण वा होज्जा ॥ ७७ ॥ म-
णवायाकायाणं, भेएणं हुंति तिन्नि जोगा उ । जोगो पुण वावारो,
वायालीसासवो एवं ॥ ७८ ॥ एसि अंतब्भावो, परोप्परं
होइ उ कहिचि । तहवि विसेसणभेया, भेओ सिं भावियव्वोत्ति
। ७९ ॥ कम्मस्स बंधहेऊ, इहासवो संवरो य विवरीओ । सो
पुण समिइपभिइओ, निद्धिट्ठो समयकेऊहिं ॥ ८० ॥

आठ कर्मना पुद्गलानुं अडुणु ते “ समुदान ” क्रिया छे. २२
(७४) माया अने लोभ कषायने आश्रित अेवी “ प्रेम प्र-
त्ययिक्री ” क्रिया छे, अथवा राग उपज्जवनाइं वचन जोलता
ते प्रेमप्रत्ययिक्री क्रिया होय छे. २३ (७५) पोताने अने प-
रने ने क्रोध तथा माननी उद्दीरणा करे ते अहिं “ द्वेषप्रत्य-
यिक्री ” क्रिया कडेली छे. २४ (७६) ने कर्मबंध केवलयोग
प्रत्ययिक छे ते “ धर्मापयिक्री ” क्रिया छे. २५ अे कर्मबंध
सयोगीकेवणीने अथवा छद्मस्थ वीतरागने (११-१२ भा शुष्ण
स्थानीने) होय छे. (७७) मन वचन अने धायाना लेदे
उ योग छे अने “ योग ” ते व्यापार कडेवाय. अे रीते आ-
श्रव ४२ प्रकारने छे (७८) अे (धन्द्रियादि) आश्रवलेहोनेो कथं-
चित् परस्पर लेडे अन्तर्भाव थाय छे तोपणु विशेषणुलेदे
अे लेहोमा लिन्नता विचारवी (७९) अहिं कर्मना बंध-
हेतु ते आश्रव अने तेथी विपरीत संवरात्त्व छे. तेने वणी
सिद्धांतकारेअे समिति विगेरे (लेहवाणे) कह्यो छे. (८०)

(સૂ૦) સમિદ્ ગુત્તી ધમ્મો-અણુપેહ પરીસહા ચરિત્તં ચ ।

સત્તાવણ્ણં મેયા, પળતિયમેયાહ સંવરણે ॥ ૧૦ ॥

(ભા૦) ઈરિયાભાસાણ-આયાણાઈસુ તહ પરિઠ્ઠવણે । સમ્મં
જા ડ પવિત્તી, સા સમિદ્ પશ્ચહા એવં ॥ ૮૧ ॥ મળગુત્તિમાઈયાઓ,
ગુત્તીઓ તિણ્ણિ હુંતિ નાયવ્વા । અકુસલનિવિત્તિરૂવા, કુસલપ-
વિત્તિસરૂવા ય ॥ ૮૨ ॥ સ્વંતી ય મદવજ્જવ-મુત્તી તવસંજમે ય વો-
ધવ્વે । સચ્ચં સોયં વંમં, આકિંચળમિદ્ દસહ ધમ્મો ॥ ૮૩ ॥
પઠમમણિચ્ચમસરણય, સંસારો ઇગયા ય અણ્ણત્તં । અસુદ્ધત્તં આસવ
સં-વરો ય તહ નિજ્જરા નવમા ॥ ૮૪ ॥ લોગસહાવો વોહી, ય દુ-
લ્લહા ધમ્મસાહઓ અરહા । ઇયા ડ હુંતિ વારસ, અણુપેહાઓ જિ-
ણુદ્ધિદ્ધા ॥ ૮૫ ॥ સુહા પિવાસા સીડહ્ણં, દંસાડચ્ચેલાડરહ્ણિયઓ ।

સુત્રાર્થ—સમિતિ ૫, શુભિ ૩, ધર્મ ૧૦, અનુપ્રેક્ષા ૧૨,
પરિષદ્ ૨૨, અને ચારિત્ર ૫, તે પાંચ ત્રણ ઇત્યાદિ લેદવડે
સત્તાવન લેદ સંવરતત્ત્વમાં છે. (૧૦)

ભાષ્યાર્થ—ઈયાં-ભાષા-એષણા-અને આદાનમાં તેમજ પ-
રિષાપનામાં જે સમ્યક્પ્રવૃત્તિ તે “ સમિતિ ” એ પ્રમાણે (ઇ-
યાંદિ લેદે) ૫ પ્રકારની છે. (૮૧) મનોશુભિ વિગેરે (વ-
ચનશુભિ, કાયશુભિ,) ૩ “ શુભિ ” એ બાણવી, તે અકુસલ-
નિવૃત્તિરૂપ અને કુસલ પ્રવૃત્તિરૂપ (એમ એ પ્રકારે) છે. (૮૨)
૧ ક્ષમા, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ સુદ્ધિ, ૫ તપ, ૬ સંયમ,
૭ સત્ય, ૮ શૌચ, ૯ પ્રહાર્યર્થ, અને ૧૦ આકિચન્ય એ રીતે
૧૦ પ્રકારનો ચતિધર્મ બાણવો. (૮૩) પ્રથમ ૧ અનિત્ય
ભાવના, ૨ અશરણ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અ-
શુચિત્વ, ૭ આશ્રવ, ૮ સંવર, તથા ૯ નવમી નિર્જરાભાવના.
(૮૪) ૧૦ લોકસ્વભાવ, ૧૧ સમ્યક્ત્વદુર્લભતા, અને ૧૨ ધ-
ર્મસાધક અર્હન (શુદ્ધ દુર્લભતા) ભાવના એ ૧૨ ભાવનાઓ
શ્રી જીનેશ્વરે કહી છે. (૮૫) ૧ ક્ષુધા, ૨ પિપાસા, ૩ શીત,

चरिया निसीहिया सेजा, अकोसवहजायणा ॥ ८६ ॥ अलाभ-
रोगतणफासा, मलसकारपरीसहा । पण्णा अण्णाणसम्मत्तं, इई वावीस
परीसहा ॥ ८७ ॥ सामइयं छेओ-वट्टवणं परिहारसुद्धियं चेव । तह सु-
हुमसंपरायं, अहक्खायं पंचमं चरणं ॥ ८८ ॥ समिईगुत्ताईया,
पंचतियाईहिं होंति भेएहिं । इय सत्तवण्णभेओ, उ संवरो होइ
नायव्वो ॥ ८९ ॥

(सू०) अणसणभेयाइ तवो, बारसहा तेण निज्जरा होइ ।
कणगावलिभेया वा, अहव तवोऽणोगहा भणिओ ॥११॥

(भा०) जम्हा निकाइयाणऽवि, कम्माण तवेण होइ निज्जरणं ।

४ उण्णु, ५ दंश, ६ अयेल, ७ अरति, ८ स्त्री, ९ अर्थी, १०
नैषेधिष्ठी; ११ शय्या, १२ आकोश. १३ वध; १४ यायना, १५
अलाभ, १६ रोग. १७ तृणस्पर्श, १८ मल, १९ सत्कार परि-
षद, २० प्रज्ञान, २१ अज्ञान, २२ सम्यक्त्व, २३ आवीश प-
रिषद छे. (८६-८७) सामायिक, छेदोपस्थापनिक, परिहारविशु-
द्धि, तेमज निश्चये करी सूक्ष्म संपराय अने पांचमुं यथाभ्यास
आरित्र छे. (८८) (अ प्रमाणे) समिति अने गुप्ति विगेरे
(धर्म, परीषद, भावना, आरित्र) पांच अने त्रणु धत्यादि
(दश, आवीश, बार, पांच,) लेहे छे. अ प्रमाणे संवसवत्व
पण लेहे छे ते ळणुवा योज्य छे. (८९)

सूत्रार्थ—अनशन धत्यादि लेहवडे १२ प्रकारनो तप छे,
ते तपवडे निज्जरा (१२ तप लेह निज्जरा) थाय छे. अ-
थवा. कनडावलि विगेरे लेहथी तप अनेक प्रकारनो कह्योछे. (११)

भाष्यार्थ—जे कारण्णी तपवडे निकायितकमेनी पणु
निज्जरा थाय छे, ते कारण्णे उपमाश्वी अडिं तपने “ नि-

તમ્હા ઉવયારાઓ, તવો હં નિજ્જરા ભણિયા ॥ ૧૦ ॥ અણસણ-
મૂળોયરિયા, વિત્તીસંઘેવણં રસચ્ચાઓ । કાયકિલેસો સંલીણ-યા ય
વજ્જો તવો હોઈ ॥ ૧૧ ॥ પાયચ્છિત્તં વિણઓ, વેયાવચ્ચં તહેવ
સજ્જાઓ । જ્ઞાણં ઉસ્સમ્મોઽવિ ય, અભિતરઓ તવો હોઈ ॥ ૧૨ ॥
ઇય વારસભેયત્તા, તવસ્સ ઇહ નિજ્જરાઽવિ વારસહા । અહવાણેગવિ-
હત્તા, તવસ્સ સાણેગહા હોઈ ॥ ૧૩ ॥ કણગાવલિ રયણાવલિ
સિંહવિણિક્કીલિયં મહં સુહું । મહા ય મહામહા, મહુત્તરસવ્વઓ-
મહા ॥ ૧૪ ॥ ઇચ્છાઇવહુવિગપ્પો, નિર્દેસિઓ જો તવો પવયણંમિ ।
સો નિજ્જરત્તિ મણ્ણઈ, સા પુણ દેસેણ કમ્મસ્વઓ ॥ ૧૫ ॥

(સૂ૦) પચદ્વિદ્વિઅણુભાગ-પ્પણસમેયા ચઠ્ઠવિહો બંધો ।

મિચ્છન્તાર્ઠે હેઝ, સત્તાવન્નં ચરમેયા ॥ ૧૨ ॥

નિર્જરા” કહી છે. (૬૦) અનશન, બિનોદરિકા, વૃત્તિસંશ્લેષ, રજ-
ત્યાગ, કાયકલેશ, અને સંલીનતા એ (૭ પ્રકારે) “ બાહ્ય-
તપ ” છે. (૬૧) પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, તથા સ્વા-
ધ્યાય, ધ્યાન, અને કાર્યોત્સર્ગ એ (૭ પ્રકારે) “ અભ્યન્તર
તપ ” છે. (૬૨) તપના એ ૧૨ ભેદ હોવાથી અહિં નિ-
ર્જરા પણ ૧૨ પ્રકારની છે, અથવા તપના અનેક પ્રકાર હો-
વાથી નિર્જરા પણ અનેક પ્રકારની છે. (૬૩) કનકાવલિ,
રત્નાવલિ, મહુત્સિંહવિનિઃક્રીડિત, શુદ્ધલકસિંહવિનિઃક્રીડિત, ભદ્ર,
મહાભદ્ર, ભદ્રોત્તર, સર્વતોભદ્ર, ઇત્યદિ ઘણા પ્રકારનો જે તપ
સિદ્ધાન્તમાં દર્શાવ્યો છે, તે નિર્જરા એમ કહેવાય છે, અને
તે નિર્જરા એ દેશથી કર્મક્ષય થવારૂપ છે. (૬૪-૬૫)

સૂત્રાર્થ—પ્રકૃતિ-સ્થિતિ-રસ અને પ્રદેશના ભેદથી બંધ
૪ પ્રકારનો છે, (તે બંધના) હેતુ મિથ્યાત્વાદિ (મૂળ)
ચાર ભેદ અને (ઉત્તરહેતુ) ૫૭ ભેદ છે. (૧૨)

(भा०) नाणस्स दंसणस्स य, आवरणं धेयणिज्जमोहणीयं ।
 आउयनामं गोयं, तहंतरायंति पयडीओ ॥ ९६ ॥ एयासिं जो
 बंधो, सो भण्णइ एत्थ पयडिवंधोत्ति । आसिं चेव ठिईए, निवत्त-
 णयं ठिईबंधो ॥ ९७ ॥ आसिं चिय तिव्वाई—रसस्स बंधोऽणुभाग
 बंधोत्ति । कम्मपएसेहिं पुण—ऽणंतानंतेहिं जो जोगो ॥ ९८ ॥ पइ-
 पंगडिनिययमाणेहि, पइपएसं जियस्स सो भणिओ । एत्थं पएस-
 बंधो, बंधविहाणंमि कुसलेहिं ॥ ९९ ॥ मिच्छत्तमविरई तह, कसा-
 यजोगा य बंधहेउत्ति । एवं चउरो मूले, भेएण उ सत्तवण्णत्ति ॥ १०० ॥

(सू०) आभिग्गहियं अणभिग्गहियं तह अभिनिवेसियं चेव
 संसइयमणाभोगं, मिच्छत्तं पंचहा होइ ॥ १३ ॥

भाष्यार्थ—ज्ञानावरण, दर्शनावरण, वेदनीय, मोहनीय,
 आयुष्य, नाम, गोत्र, अने अन्तराय अे प्रकृतियो आठ छे.
 (९६) अे प्रकृतियोने ने अंध ते अडिं “ प्रकृतिअंध ”
 अेम कडेवाय छे, अने अे प्रकृतियोनी निश्चये स्थितितुं ने
 रयवुं ते “ स्थितिअंध ” कडेवाय छे. (९७) अे प्रकृति-
 ओना निश्चये तीव्रादिरसने ने अंध ते “अनुभाअणअंध ” छे
 अने दरेक प्रकृतिना अमुक प्रमाणवाणा अनंतानंत कर्मप्रदे-
 शोवडे लवना दरेक प्रदेशे ने संअंध थवे ते अडिं अंध-
 विधि (जलणवा)मां कुशण अेवा सर्वज्जाअे “प्रदेशअंध ” क-
 ह्यो छे. (९८-९९) मिथ्यात्व ५, अविरति १२, उपाय २५,
 अने योग १५ अे प्रमाणे चार मूणअंध उेतु, अने उत्तरसेहे
 सत्तावन अंधउेतु छे. (१००)

सूत्रार्थ—अलिअडिक, अनलिअडिक, तथा निश्चये अलि-
 निवेशिक, साशयिक, अने अनाभोगिक अे प्रमाणे मिथ्यात्व
 ५ प्रकारे छे. (१३)

। (ભા૦) આભિગ્ગહિયં કિલ દિ-વિસ્વંયાણ અણભિગ્ગહં તુ ઇય-
 રાણ । મોઢામાહિલમાઈણ જં અભિનિવેસિયં તુ તયં ॥ ૧૦૧ ॥
 સંસદ્દયં મિચ્છત્તં, જા સંકા જિણવરુત્તત્તેસુ । વિગલિંદિયાણ જં
 પુણ, તમણાભોગંતિ નિહિદ્દં ॥ ૧૦૨ ॥ જા ઇંદિણ્ણેસુ પંચસુ, મણે
 તહા છ્ણુ ય જીવકાણ્ણુ । અનિવિત્તી સા નેયા, વારસહા અવિરૂં
 ણ્ણ્ણ્ણ ॥ ૧૦૩ ॥ સોલસકસાયનવનો-કસાયજોગે કસાયપણુવીસા ।
 ણ્ણવયણકાથજોગા, ચડ ચડરો સત્ત ય હવંતિ ॥ ૧૦૪ ॥ સચ્ચં
 મોસં મીસં, અસચ્ચમોસં મણં ચડદ્ધા ડ । ઇવં વરૂંવિ ચડહા, ઓ-
 રાલાઈ ય કાઓગો ॥ ૧૦૫ ॥ ઓરાલિયતમ્મીસા, વિડવ્વતમ્મી-
 સિયા ય આહારે । તમ્મીસો કમ્મણ્ણો, કાઓગો સત્તહા ઇવં

ભાષ્યાર્થ—દીક્ષિતને (અન્યલિંગીમુનિને) “ આભિગ્ગહિક ”
 મિથ્યાત્વ, ૧. ધીજ્જએને (ગોવાળ વિગેરેને) આતભિગ્ગહિક
 મિથ્યાત્વ, ૨ અને ‘ ગોઠામાહિલ ’ વિગેરેનું જે મિથ્યાત્વ તે
 “ અભિનિવેશિક ” મિથ્યાત્વ છે, ૩. (૧૦૧) જીનેશ્વરના ક-
 હેલા તત્ત્વોમા જે શંકા તે “ સાંશયિક ” મિથ્યાત્વ, ૪ અને
 વિકલેન્દ્રિયોને (અસંજિને) જે મિથ્યાત્વ તે “ અનાલોગ ”
 મિથ્યાત્વ કહેતું છે, ૫. (૧૦૨) પાંચ ઇન્દ્રિયોની મનની તથા
 ૬ જીવનિકાયની જે અવિરતિ તે આહિં ૧૨ પ્રકારની “ અવિ-
 રતિ ” બ્લાણુવી. (૧૦૩) ૧૬ કષાય અને ૬ નોકષાય એ બે
 મળીને ૨૫ “ કષાય ” છે. ૪ મનયોગ, ૪ વચનયોગ, અને
 ૭ કાયયોગ છે. (૧૦૪) સત્ય, મૃષા, મિશ્ર, અને અસત્યમૃષા
 એમ “ મનયોગ ” ૪ પ્રકારે છે, એ રીતે “ વચનયોગ ” પણ
 ૪ પ્રકારે છે, અને કાયયોગ તે ઔદારિક વગેરે છે. (૧૦૫)
 ઔદારિક, આદારિકમિશ્ર, વૈક્રિય, વૈક્રિયમિશ્ર, આહારક, આહાર-
 રહમિશ્ર, અને કાર્મણુ એ રીતે ૭ પ્રકારે “ કાયયોગ ” છે.

॥१०६॥ पंचदुवालसपणुवीस-पन्नरसभेयजोगओ हींति । सत्ताव-
णं भेया, मिच्छाईबंधहेऊणं ॥ १०७ ॥

(सू०) मोक्खो कम्माऽभावो, संतपयाईहिँ नवाहिँ दारेहिँ ।
खेत्ताइभेयओ वा, सिद्धाण परूवणं कुज्जा ॥ १४ ॥

(भा०) मोक्खानण्णा सिद्धा, जं तो मोक्खे परूवियव्वंमि ।
सिद्धा परूवियव्वा, तव्वणणे सो ह्नु भणिओत्ति ॥ १०८ ॥ संत-
पयपरूवणया, दव्वपमाणं च खेत्त फुसणा य । कालो य अंतरं
भा-गभावअप्पावहुं चैव ॥ १०९ ॥ सत्ताभिहायगपयं, संतपयं तं
च होइ अत्थित्ति । गइयाईसु पणसुं, सिद्धाण तयं भणैयव्वं ॥११०॥

(१०६) ओ प्रमाणे ५-१२-२५ अने १५ लेखने भेणवतां
भिभ्यात्वादि षंधडेतुना ५७ उत्तरलेख थाय छे. (१०७)

सूत्रार्थ—कर्मिणो अलाव ते मोक्ष, सिद्धोनी प्रज्ञप्ता स-
त्पदादि ६ द्वारवडे अथवा क्षेत्रादि लेखवडे करवी (१४)

भाष्यार्थ—जे कारणे सिद्ध ओ मोक्षथी अलिप्त छे तेथी
मोक्षनी प्रज्ञप्ता करवाभा सिद्धनीज प्रज्ञप्ता करवी, (कारणुके)
सिद्धनी प्रज्ञप्ता करवाथी निश्चये मोक्षनी प्रज्ञप्ता थयेलीज
जाणुवी (१०८) १ सत्पदप्रज्ञप्ता, २ द्रव्यप्रमाण, ३ क्षेत्र,
४ स्पर्शना, ५ काण, ६ अन्तर, ७ लाग, ८ लाव, अने नि-
श्चये ६ अक्षय णडुत्व (ओ ६ द्वार छे) (१०९) सत्तालि-
धायक (सत्तावायक) पद ते “ सत्पद, ” अने सत्पद ओ-
टले अस्तित्वात् (ओवो अर्थ) छे. ते अस्तित्वात् गत्यादि
पदोभां सिद्ध संणंधि कडेवुं जेछथे. (११०) (गत्या-
दि १४ पद आ प्रमाणे) १ गति, २ छिन्दय, ३ धाय, ४
योग, ५ वेद, ६ धाय, ७ जान, ८ संयम. ९ दर्शन, १०
लेश्या. ११ लव्य, १२ सम्प्रद्वैत्व, १३ संज्ञि, अने १४ आशुार

ગઈંદિય ય કાણ, જોણ વેણ કસાય નાળે ય । સંયમદંસળલેસા,
 ભવસમ્મે સન્નિ આહારે ॥ ૧૧૧ ॥ તત્થ ય સિદ્ધા પંચમ-ગઈં નાળે
 ય દંસળે સમ્મે । સંતિત્તિ સેસણસું, પણસુ સિદ્ધે નિસેહિજ્જા ॥ ૧૧૨ ॥
 દવ્વપમાળેડળન્તા, સિદ્ધા સ્વેત્તંમિ તે સમોગાઢા । લોગસ્સ અસંસે
 જ્જંડ-ભાળે સવ્વેડવિ ઈકો વા ॥ ૧૧૩ ॥ તં ચિય સવિસેસયરં, ફુ-
 સંતિ જં ફાસઓડવિ ફુસળત્તિ । ઈકં પહુચ્ચ કાલો, સાઈ ય અપ-
 જ્જવસિઓ ય ॥ ૧૧૪ ॥ નત્થિ ડ અંતરમેસિં, ભાળે જીવાળડળ-
 તિમે તે ડ । સ્વઈયપરિણામિણસું, ભાવેસું હુંતિ સિદ્ધા ડ ॥ ૧૧૫ ॥
 યોવાડળંતરસિદ્ધા-ડળંતગુણા સિં પરંપરાસિદ્ધા । સ્વેત્તાઈસુ ય સિદ્ધા,
 પુવ્વાવત્થાણ નેયવ્વા ॥ ૧૧૬ ॥ સ્વેત્તે કાલે ગઈલિંગ-તિત્થચારિ-

(૧૧૧) તેમાં સિદ્ધ જીવો પાંચમી ગતિમાં, જ્ઞાનમાં (કેવળ
 જ્ઞાનમાં), દર્શનમાં (કેવળ દર્શનમાં), અને સમ્યક્ત્વમાં
 (આયિક સમ્યક્ત્વમાં) છે, શેષ પદોમાં સિદ્ધનો નિષેધ કરવો
 ૧. (૧૧૨) “ દ્રવ્ય પ્રમાણ ” દ્વારમાં સિદ્ધ અનંત છે,
 ૨ અને ક્ષેત્રદ્વારે એક અથવા અનેક સિદ્ધ લોકના અસંખ્યાત-
 મા ભાગે અવગાહેલા છે. ૩ (૧૧૩) જે કારણે પડખે પડખે
 પણ ક્ષેત્રસ્પર્શના હોય છે માટે નિશ્ચયે સાધિક તેજ (લોકા-
 સંખ્યેય ભાગ) ક્ષેત્ર (સ્પર્શના દ્વારમાં) છે. ૪ (કાળદ્વારે)
 એક સિદ્ધ આશ્રયિ સાદિ અનંતકાળ છે. ૫ (૧૧૪) એ
 સિદ્ધને (સિદ્ધત્વનું) અન્તર નથી (ધૃતિ અન્તર) ૬,
 વળી સિદ્ધો સર્વ જીવોથી અનંતમા ભાગે છે (ધૃતિ ભાગ-
 દ્વાર) ૭, અને સિદ્ધો આયિક તથા પારિણામિક ભાવમાં છે
 (ધૃતિ ભાવદ્વાર) ૮. (૧૧૫) (હવે અદ્ય બહુત્વ કહે
 છે) અનંતર સિદ્ધ થોડા, તેથી પરંપર સિદ્ધ અનંતગુણ છે,
 વળી ક્ષેત્રાદિ લેહોમા સિદ્ધો પૂર્વાવસ્થાએ (પૂર્વભવની અપેક્ષાએ)
 જાણવા (તે દર્શાવે છે.) (૧૧૬) ૧ ક્ષેત્ર, ૨ કાળ, ૩ ગતિ,

सबुद्धनाणां । अवगाहंतरसंखा, अप्पावहुयं च सिद्धेसु ॥ ११७ ॥
 खेतंमि मणुयखेत्ते-ऽगंतरभावेण लहइ सिद्धत्तं । उस्सप्पिणिओसप्पिणि
 -अणुभयखे य कालंमि ॥ ११८ ॥ उस्सप्पिणिओसप्पिणि-कालो
 भरहाइदससु खेत्तेसु । अणुभयखेवो कालो, सेसंमि उमणुयखेत्तंमि ॥
 ११९ ॥ मणुयगईए सिज्जइ, इत्थीलिंगाइएसु य तिसुंमि । निय-
 लिंगअन्नलिंगे, गिहिलिंगे चैव दब्बंमि ॥ १२० ॥ भावे उ सलिंगे
 च्चिय, तित्थे सिज्जंति तित्थविरहे य । अहखाइ च्चिय चरणे, बुद्धा
 उ सयं च परओ वा ॥ १२१ ॥ नाणंमि केवलंमी, उक्कोसजहन-
 ओ सरीरे य । पंचधणुस्सयमाणं-मि सत्तहत्थप्पमाणे य ॥ १२२ ॥

४ दिग्, ५ तीर्थ, ६ चारित्र, ७ बुद्ध, ८ ज्ञान, ९ अवगाह, १० अंतर, ११ संख्या, अने १२ अल्प बहुत्व (अने १२ द्वार) सिद्धिमां विचारवा. (११७) १ अनन्तरभावे मनुष्यक्षेत्रमां (धृति क्षेत्रम्). २ उत्सर्पिणी, अवसर्पिणी अने अनुभय (उत्स० अवस० ना अपदेशरहित) अवा काणमां सिद्धत्व पात्रे (११८) क्षरतादि १० क्षेत्रमां उत्सर्पिणी अने अवसर्पिणी काण छे, अने शेष मनुष्य क्षेत्रमां अनुभयइय काण छे (धृति काणम्) (११९) ३ मनुष्यभतिमां, ४ स्त्री दिग् द्वित्रये दिग्मां, द्रव्यथी स्वदिग्, अन्यदिग् अने गृहीदिग्मां अने लावथी तो निश्चये स्वदिग्मांज सिद्ध थाय, ५ तीर्थमां तेमज तीर्थ विरहुमां, ६ निश्चये यथाभ्यात चारित्रमां, ७ स्वतः षोडश पात्रेला अने परथी षोडश पात्रेला पणु मोक्षे नय (धृति गति-दिग्-तीर्थ-चारित्र-बुद्ध-द्वाराणि) (१२०-१२१) ज्ञाने डेवणज्ञानमां तथा उत्कृष्टथी ५०० धनुष प्रमाणु अने न्यथी ७ द्वाथ प्रमाणुना शरीरमां (मोक्ष छे. (धृतिज्ञानावगाहद्वारे) (१२२) १० न्यथ अन्तर १ समय अने उत्कृष्ट अन्तर ६ मास छे अने प्रमाणु न्यथी २ समय अने उत्कृष्टथी ८ समय निरन्तरमोक्ष छे. (धृति अन्त-

અન્તરમેગં સમયં, જહ્નઓ ઇયરઓ ઉ છમ્માસા । એવં સમયાણ દુગં,
અણ્તરં અદ્વયં તહ ય ॥ ૧૨૩ ॥ સમયેગેગો સિજ્જહ, જહ્ણઓ
ઇયરઓ ઉ અદ્વસયં । અપ્પવહું પુણ સિદ્ધાણ, સ્વેત્તમાઈસુ નેયવ્વં
॥ ૧૨૪ ॥ સંહરણેણ સિદ્ધા, થોવા કિલ જમ્મઓ અસંઘગુણા ।
ઉહું થોવા હેદ્દા-સંઘગુણા તિરિયમેમેવ ॥ ૧૨૫ ॥ થોવા સમુદ્ધસિ-
દ્ધા, અસંઘગુણિયા ઉ દીવસિદ્ધત્તિ । ઉસ્સપ્પિણીણ થોવા, ઓસ-
પ્પિણિણ વિસેસહિયા ॥ ૧૨૬ ॥ અણુભયકાલે સિદ્ધા, અસંઘગુ-
ણિયા ઉ હોતિ ઇયરાણં । એવં અપ્પવહુત્તં, કાલદારંમિ સિદ્ધાણં
॥ ૧૨૭ ॥ તિરિયનરનિરયસુરગઈ-ઉવ્વહાણંતરં તુ જે સિદ્ધા । તે
કમસો કિર થોવા, સંઘેજ્જગુણા ય તિન્નિત્તિ ॥ ૧૨૮ ॥ થોવા

રમ) (૧૨૩) ૧૧ એક સમયમાં જ્ઞાન્યથી ૧ અને ઉત્કૃષ્ટથી
૧૦૮ મોક્ષે ભય (ઇતિ સંખ્યા) વળી સિદ્ધોત્તું ૧૨ 'અદ્વયબહુત્વ'
ક્ષેત્રાદિ (ઉપર કહેલા ૧૧) દ્વારે ભણવું. (તે કહેવાય છે) (૧૨૪)
સંહરણથી સિદ્ધ થયેલા થોડા, જન્મથી નિશ્ચયે અસંખ્ય-
ગુણા, ઊર્ધ્વમાં થોડા, અધોમાં અસંખ્યગુણા, અને તિર્યંગમાં
પણ અસંખ્યગુણા. (૧૨૫) સમુદ્રસિદ્ધ થોડા, અને દ્વીપસિ-
દ્ધ અસંખ્યગુણા (ઇતિ ક્ષેત્રદારે અદ્વયબહુત્વ.) ૧. ઉત્સર્પિ-
ણીમાં થોડા અને અવસર્પિણીમાં વિશેષાધિકં (૧૨૬) અને
અનુભયકાળમાં. સિદ્ધ થયેલા ઇતરની (ઉત્સ૦ અવસ૦ની)
અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણા છે. એ પ્રમાણે કાળદારમાં સિદ્ધોત્તું
અદ્વયબહુત્વ કહ્યું. ૨ (૧૨૭) તિર્યચ મનુષ્ય નરક અને દેવ-
ગતિથી નીકળીને તુર્ત (મનુષ્યમાં આવી) જ્યાં સિદ્ધ
થયેલા છે તે અનુક્રમે (તિર્યંથી નીકળેલા) નિશ્ચયે થોડા
અને ત્રણ (નરગત્યાદિથી નીકળેલા) સંખ્યાતગુણા છે, (ઇ-
તિ ગતિદારે અદ્વયબહુત્વમ), ૩ (૧૨૮) નપુંસક લિંગ-
સિદ્ધ થોડા, સ્ત્રીલિંગ સિદ્ધ સંખ્યગુણા, અને પુરુષલિંગ
સિદ્ધ સંખ્યગુણા છે. (ઇતિ લિંગદારે અદ્વયબહુત્વમ) ૪ અતીર્થ

संखा संखा, नपुंसथीपुरिसल्लिंगसिद्धा उ । योवा अतित्यसिद्धा,
तित्थंमि असंखगुणिया उ ॥ १२९ ॥ फासियपंचचरित्ता; अपढ-
मचरणा अतइयचारित्ता । सामाइय परिहारिय-वज्जियचरणा य जे
सिद्धा ॥ १३० ॥ वियतियवज्जियसेसय-चरणा तह ते कमेण वि-
न्नेया । योवा संखेज्जगुणा, चरणे सिद्धाण अप्पवहुं ॥ १३१ ॥
पत्तेयबुद्धसिद्धा, योवा बुहवोहिया असंखगुणा । सिद्धाणऽप्पवहुसं,
नाणद्वारे अओ वोच्छं ॥ १३२ ॥ आइदुनाणा चउना-णिणो य
आइमतिया य होऊण । जे सिद्धाते योवा, संखेज्जगुणाऽविय कमेण
॥ १३३ ॥ हीणुक्कोसा मज्झा, बुगाहणा योवया असंखाओ । अट्ट-

सिद्ध योडा अने तीर्थसिद्ध असंख्यगुणु छे. (धृति तीर्थद्वारे
अल्पभहुत्व). ५ (१२६) पांच्य आरित्र र्पशीने (सिद्ध
थयेला), (योडा) १. प्रथम (सामायिक) आरित्र रद्धित,
(संख्यात गुणु) २ त्रीण (परिहार) आरित्ररद्धित, (सं-
ख्यातगुणु) ३ अने सामायिक तथा परिहार (अे अन्ने आ-
रित्र) रद्धित ने सिद्ध थया, (ते संख्यातगुणु) ४ (१३०)
तथा भीण त्रीण सिवायना शेष आरित्रवाणा (छेदो परि
रद्धित, संख्यात गुणु), ५. ते अनुक्रमे योडा अने सं-
ख्यातगुणु न्णुवा. (अे प्रभाणु) आरित्रद्वारे सिद्धोनुं अ-
ल्पभहुत्व कहुं. ६ (१३१) प्रत्येकभुद्धसिद्ध योडा, तेथी भु-
द्धोधिातिसिद्ध असंख्यगुणु छे. (धृति भुद्धद्वारे अल्पभहु-
त्व). ७. डवे ज्ञानद्वारे सिद्धोनुं अल्पभहुत्व कहीश. (१३२)
प्रथमना ज्ञानवाणा (योडा) १. आर ज्ञानवाणा (संख्यात-
गुणु) २. अने प्रथमना त्रणु ज्ञानवाणा (संख्यातगुणु) ३. थ-
धने ने सिद्ध थया ते अनुक्रमे योडा अने संख्यातगुणु पणु
न्णुवा. (धृति ज्ञानद्वारे अल्पभहुत्व ८) (१३३) न्धन्यअ-
वगाहनावाणा योडा (ते कर्ता) उत्कृष्ट अवगाहनावाणा अ-

સમયા ય થોવા, સંસ્વેજ્જગુણા ક્રમેણ તત્તો ॥ ૧૩૪ ॥ ઉક્તોસેયર-
મજ્જિમ-અંતરસિદ્ધા ક્રમેણ નિદ્દિદ્ધા । થોવા-સંસ્વેજ્જગુણા, અસંસ્વગુ-
ણિયા ય સમયમિ ॥ ૧૩૫ ॥ અદ્વોત્તરસયસિદ્ધા, થોવા તત્તો ક-
મેણઽનંતગુણા । જા પન્નાસં ગુણિયા, તત્તો ઉ અસંસ્વગુણિયા, ઉ
॥ ૧૩૬ ॥ જાત્ર પણ્વીસસિદ્ધા, તત્તો-સંસ્વેજ્જગુણિયા, હંતિ ।
જા એકેકા સિદ્ધા, એય-સિદ્ધાણ અપ્પવહં ॥ ૧૩૭ ॥

(સૂ૦) ઇય એવ નવતત્ત્વા, સમ્ભેયમિત્ત્વા ઉ સંગહનિમિત્તે ।
ગણિણા, જિણચંદેણ, સરણત્થં અપ્પણો રહ્યા ॥ ૧૫ ॥
॥ શ્રીદેવગુપ્તસૂરીયં નવતત્ત્વપ્રકરણ સમાપ્તમ્ ॥

સંખ્યગુણા અને મધ્યમઅવગાહનાવાળા (તે કરતાં) અસંખ્યગુણા
(ઈતિ અવગાહનાદ્વારે અદ્યખહુત્વ) ૯. આઠ સમય સુધી સિદ્ધ
થયેલા થોડા અને ત્યારપછી (સપ્તાદિ સમયસિદ્ધ) અનુક્રમે
સંખ્યાતગુણા છે. (૧૩૪) સિદ્ધાન્તમાં ઉત્કૃષ્ટબદ્ધન્ય અને મ-
ધ્યમ અન્તરે સિદ્ધ થયેલા અનુક્રમે થોડા સંખ્યાતગુણા અને
અસંખ્યગુણા કહ્યા છે. (ઈતિ અન્તરદારે અદ્યખહુત્વ ૧૦)
(૧૩૫) (એક સમયમાં) ૧૦૮ સિદ્ધ થયેલા થોડા ત્યાર-
બાદ અનુક્રમે (૧૦૭ થી) ૫૦ સુધીના અન્તગુણા અને ત્યાર-
બાદ ૨૫ સુધી અસંખ્યગુણા, અને ત્યારબાદ એકેક સુધીના
સિદ્ધ સંખ્યાતગુણા છે. (ઈતિ સંખ્યાદારે અદ્યખહુત્વ ૧૧.)
એ પ્રમાણે (અંગીઆરદારે) સિદ્ધોાનું અદ્યખહુત્વ કહ્યું.
(૧૩૬-૧૩૭) :

સૂત્રાર્થ—એ પ્રમાણે આ નવતત્ત્વો (દરેકેદરેક) જૂદા
જૂદા ભેદો સહિત સંક્ષેપે સંગ્રહ કરવાના કારણે પોતાના સ્મ-
રણાર્થે શ્રી 'જનન્યન્દ્રગણિએ રચ્યાં છે. (૧૫)

॥ શ્રી દેવગુપ્તસૂરીયનવતત્ત્વ શીખદાર્થઃ સમાપ્ત. ॥

૧ " આચાર્યપદ " પ્રાપ્ત થયા અગાઉ છ માસની મર્યાદાવાળા
શ્રી ભગવત્પ્રીય પંચમંગલા યોગ (ઉપધાન) વહન કરવાથી નેમણે

(भा०) इय पुव्वसूरिविरइय—सम्मत्तपरूवणत्थगाहाणं । विवर-
णमेयं भणियं, मंदमईणं विवोहत्थं ॥ १३८ ॥

॥ श्रीअभयदेवसूरीयं नवतत्त्वभाष्यं समाप्तम् ॥

भाष्यार्थ—એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ પ્રરૂપણા માટે પૂર્વસૂરી-
એ રચેલી ગાથાઓનું આ વિવેચન અદ્વયમતિવાળા જીવોના બોધ
માટે રહે-કહ્યું. (૧૩૮)

॥ श्री अलयदेवसूरीयभाष्य-शुद्धार्थः समाप्तः ॥

“ ગણિપદ ” પ્રાપ્ત કર્યું હતું અને તે અવસ્થામાં શ્રીજિનચન્દ્ર જેમનું
નામ હતું. “ ષાળમાસિકભગવત્યંડગોપધાનોદ્વહનાવાત્તગણિમા-
ન્મના જિનચન્દ્રેણ પૂર્વાવસ્થાનામૈતત્, તસ્યોત્તરાવસ્થાયાં 'સુ' શ્રી
દેવગુપ્તાચાર્યેણેત્યર્થઃ, ઈતિ વૃત્તિકારા ચશોદેવોપાધ્યાયાઃ ” પા-
છળથી વિદ્યાપીઠાદિ પ્રસ્થાનો તથા શ્રીસૂરિમન્ત્રની આરાધનાથી આચાર્યપદ
પ્રાપ્ત કર્યું ત્યારથી “ શ્રીદેવગુપ્તસૂરિ ” નામ પ્રખ્યાત થયું હતું. તેશ્રી
જિનચન્દ્રગણિ આ પ્રકરણના પ્રણેતા છે.

૨ નવાડુંગી વૃત્ત્યાદિ અનેક ગ્રંથસંગ્રહ રચયિતા શ્રીમાન્ અભય-
દેવસૂરિ મહારાજ વિવરણરૂપ ભાષ્ય બનાવનાર છે. જોકે સાક્ષાત્ ભાષ્ય-
ગાથામાં કર્તા તરીકે કોઈ નામ જણાતું નથી પરંતુ ટીકાકારના “ ભા-
ષ્યકર્તુઃ શ્રીમદઅભયદેવસૂરેઃ સ્થાનાર્જ્જીદિવૃત્તિકૃતો વચનમ્ ” એ વચ-
નથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે.

॥ सर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीदेवेन्द्रसूरिसन्दब्धं

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तरोपेत) परिशिष्ट नं. ग. (५)

जियअजियपुन्नपावा-सवसंवरनिज्जरा उ बंधंमि । मुख
त्ति तत्तवग्गे-सया रुई होइ कायव्वा ॥१॥ तत्थ जिया एगविहा,
दुहा तिहा चउह पंचहा छद्धा । चेयण तस इयरेहिं, वेयगईकरण
काएहिं ॥ २ ॥ भूमीजलजलणानिल-वणस्सई थावरा इमे पंच ।
वियतियचउपंचिंदिय-तस चउहा नवविहासव्वे ॥३॥ एगिंदिय सु-
हुमियरा-सन्नियर पणिंदिया सवितिचऊ । अपज्जत्ता पज्जत्ता,
चउदसहा अहव हुंति जिया ॥ ४ ॥ सुहुमियरभूजलानल-पवणा-

शुव, अशुव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जरा, अंध
अने मोक्ष એ નવતત્ત્વમાં હુમેશાં રૂચી ઠરવી. (૧) ત્યાં શુવ
ચેતનરૂપે એકવિધ છે, ત્રસ સ્થાવરરૂપે દ્વિવિધ છે, સ્ત્રી, પુરૂષ
અને નપુંસકબેદરૂપે ત્રિવિધ છે, દેવ, નારક, મનુષ્ય, તિર્યચગતિરૂપે
ચતુર્વિધ છે, પાંચ ઇન્દ્રિયોથી પંચવિધ અને છકાયથી ષડ્વિધ છે. (૨)

પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, અને વનસ્પતિ એ પાંચ સ્થાવર છે.
કીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય એ ચાર ત્રસ
છે. એમ બધા મેળવતા નવવિધ શુવ છે. (૩) અથવા એકેન્દ્રિય
એ જાતના સૂક્ષ્મ અને બાહર, પંચેન્દ્રિય એ જાતના સંજ્ઞિ અને
અસંજ્ઞિ—તથા કીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય મળી સાત પર્યાયા
અને સાત અપર્યાયા એમ (ચૌદ પ્રકારે શુવો છે.) (૪) સૂક્ષ્મ
અને બાહર પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ તથા અનંત વનસ્પતિ,

णंतवण इयरवण विगला । सन्नि असन्नि पणिंदी-अषजत्तपजत्तव-
त्तीसं ॥ ५ ॥ ते सककिण्हपक्खिय-भेएहिं अहव भव्वमव्वेहिं । च-
उसट्टिविहा कम्म-एगइभेएहिं बहुहा वा ॥६॥ (इति जीवतस्वम्)
पंच अजीवा, धम्मा-धम्मागासद्धपुग्गला तत्थ । पढमा चउरो अ-
किरिय-अरूविणो रूविणो चरिमा ॥७॥ तेसिं भेया १ लक्खण २-सं-
ठाण ३ पमाण ४अप्पबहुभावा ५ । नेया भेया तिय तिय-तिय इगचउ
इय अजीवचउदसगं ॥ ८ ॥ (गीतिः) धम्मत्थिफायदव्वं, तस्स
य भागो विवक्खिओ देसो । अविभागो उ पएसो, एवमधम्मे
नभे वि तियं ॥ ९ ॥ कालो एगविहो चिय, भावपरावत्तिहेउ नि-
च्छइओ । ववहारिओ उ रविगइ-गम्मो समयाइ णेगविहो ॥१०॥

प्रत्येक वनस्पति, त्रणु विडलेन्द्रिय, संज्ञि, असंज्ञि, पंचेन्द्रिय
એ સોળ પર્યાયા અને સોળ અપર્યાયા મળી બત્રીશ પ્રકારે
જીવ થાય છે. (૫) એ બત્રીશ શુદ્ધપાક્ષિક અને બત્રીશ
કૃષ્ણપાક્ષિક અથવા લવ્ય અને અલવ્ય એમ ગણીએ, તેો ચો-
સઠ પ્રકારે જીવ થાય, અથવા કર્મ પ્રકૃતિઓના લેદે ઠરીને
અનેક પ્રકારે જીવ ગણાય છે. (૬) (ઇતિ જીવતત્ત્વ. ૧)

અજીવ પાંચ છે—ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાળ, અને પુદ્ગલ,
ત્યાં પહેલા ચાર અક્રિય અને અરૂપિ છે, અને છેલ્લા પુદ્ગલો રૂપી
છે. (૭) તેમના લેદ ૧ લક્ષણ ૨ સંસ્થાન ૩ પ્રમાણ ૪ અદ્યબહુત્વ
૫ અને ભાવ ૬ જાણવા, તેમાં લેદો અનુક્રમે ત્રણ ત્રણ એક અને ચાર
એમ અજીવ ચૌદ છે. (૮) ધર્માસ્તિકાયરૂપ આખું દ્રવ્ય, તેનો અમુક
વિવક્ષિત ભાગ તે દેશ, અને નાનામાં નાનો અવિલાન્ય ભાગ તે પ્રદેશ,
એમ અધર્મ તથા આકાશના પણ ત્રણ ત્રણ લેદ જાણવા. (૯)
કાળ નિશ્ચયથી ગણીએ તેો. ભાવ પરાવૃત્તિનો હેતુ (એટલે પદા-
ચોના નવા જુનાપણાનો હેતુ) એકજ છે. અને વ્યવહારથી ગણીએ
તેો, સૂર્યની ગતિથી જણાતો સમય વિગેરે અનેક પ્રકારનો છે.
(૧૦) (વ્યવહારિક કાળના લેદ આ પ્રમાણે છે:—સમય, આ-

સમયાવલિય મુહુતા, દિવસ અહોરત્ત પદ્મમાસા ય । સંવચ્છરજુ-
 ગપલિયા, સાગરઓસપ્પિપરિયટ્ઠા ॥ ૧૧ ॥ પુગ્ગલનિચઓ સ્વંધો,
 દિસપણ્ણસા તહેવ પરમાણૂ । કેવલઅણુઓ મુહુમો, દુફાસઇગવન્ન-
 ગંધરસો ॥ ૧૨ ॥ (દારં ૧) ગઇલક્ખણો ય ધમ્મો, પુગ્ગલજીવાણ
 ગઇપરિયાણ । ગમણોવગ્ગહહેજ, જલચરજીવાણ સલિલં વ ॥ ૧૩ ॥
 ઠિઇલક્ખણો અહમ્મો, પુગ્ગલજીવાણ ઠિઇપરિયાણ । ઠાણેવગ્ગ-
 હહેજ, પહિયાણ વ્વ વહલતરુચ્છાયા ॥ ૧૪ ॥ સપઇટ્ઠં સવ્વગયં, અ-
 વગાસપયં ચ હોઇ આગાસં । ભાવપરાવિત્તિલક્ખણ-મદ્દાદવ્વંતુ નેય-
 વ્વં ॥ ૧૫ ॥ ઉવચયઅવચયઆશ્રાણ-મોક્કવરસગંધવન્નમાઈયં ।
 છાર્યાયવતમમાઈણ, લક્ખણં પુગ્ગલાણં તુ ॥ ૧૬ ॥ (દારં ૨) ધમ્મા-
 ધમ્મા લોગા-ગિઈ ઉ કાલો ઉ વત્તણારૂવો । નિયસંઠાણવિમુક્કો, ઉ-

વલિકા, મુહૂર્ત્ત, દિવસ, અહોરાત્ર, પદ્મ, માસ, સંવત્સર, યુગ,
 પદ્મોપમ, સાગરોપમ, ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી અને પુદ્ગલપરાવર્ત્ત.
 (૧૧) પુદ્ગલનેા સમૂહ તે સઠંધ, દેશ, પ્રદેશ, તેમજ પરમાણુ એમ
 પુદ્ગલના ચાર ભેદ છે. છૂટો પરમાણુ તે સૂક્ષ્મ હોય છે, અને
 તેને એ સંપર્શ તથા એક વર્ણુ-એક રસ-એક ગંધ હોય છે.
 (૧૨) (આ પ્રથમ ભેદદ્વાર થયું, હવે લક્ષણુદ્વાર કહે છે.) ગતિ
 પરિણુત પુદ્ગલ અને જીવોને ધર્માસ્તિકાય, જલચર જીવોને
 જેમ પાણી મદદગાર છે, તેમ ગમન કરવામાં મદદગાર છે. માટે
 ગતિલક્ષણુ તે જાણવો. (૧૩) સ્થિતિ પરિણુત પુદ્ગલ અને જીવોને અ-
 ધર્માસ્તિકાય, યથિકોને ઘાટી તરૂછાર્યાની માફક સ્થિર રહેવામાં
 મદદગાર છે. માટે સ્થિતિલક્ષણુ તે જાણવો. (૧૪) પોતામાં રહેલું
 સર્વવ્યાપક અને અવકાશ દેનાર તે આકાશ છે, અને જીવ
 યંત્રોવૃત્તિ એ અદ્વાદ્રવ્ય (કાળ)નું લક્ષણુ જાણવું. (૧૫) છાર્યા આ-
 તપ અધકાર વિગેરે પુદ્ગલોનું લક્ષણુ એ છે કે, તે ઉપચય અપચય
 યોમનાર, લેવાઇ મુકાઈ શકાય તેવા, રસ ગંધ વર્ણુવાળા
 ઈત્યાદિ લક્ષણુ છે. (૧૬) (બીજું લક્ષણુદ્વાર કહેલું, હવે સંસ્થાન-

वयारा दध्वपञ्जाओ ॥ १७ ॥ सज्जुसिरवद्गोलग-सरिसागारो
 अलोगआगासो । लोगो वेंसाहद्विय-कडित्यकरजुगनरसरिच्छो
 ॥ १८ ॥ अत्रित्तमहाखंधो, लोगसमाणो य अद्वसामइओ । पोगल
 गोगागारो, संखासंखद्विई-सेसा ॥ १९ ॥ (दारं ३) एगजियपएस-
 समो, धम्मोऽधम्मो य लोगआगासो । कालद्व्वं एगं, अणंतया पो-
 गलअलोगा ॥ २० ॥ (दारं ४) थोवो कालो लोगो, धम्मोऽध-
 म्मो असंख-तिन्नि-समा । दुन्नि अणंता पुगल-अलोगखपएसया
 कपसो ॥ २१ ॥ (दारं ५) धम्माधम्मागासा, कालो परिणामिण
 इहं भावे । उदयपरिणामिण पु-ग्गला उ, सव्वेसु पुण जीवा ॥ २२ ॥

द्वार-कडे छे) धर्मास्तिकाय-अने अधर्मास्तिकाय-लोकना-आ-
 कारे छे. काण-वर्तनाइय-डोवाथी-संस्थान-रहित छे-ते द्र-
 व्यनो-पर्याय छे. छातां-उपचार- (द्रव्य) गणाय-छे. (१७) अलो-
 काकाश-शुषिर-वर्तुल्लगोणाना-जेवा-आकारवाणे छे, अने लोका-
 काश-वैशा-अस्थित- (पडोणा-पग-करी-उभा-रडेला) अने डेडे-हास
 रा-अना-भाष-सना-सरणो छे. (१८), आठ-सभयनी-स्थि-
 तिवाणे, अत्रित्त-महास्कंध-लोकप्रमाण छे. पाडीनां-पुद्गल
 अनेक-आकारे छे, अने तेनी-संख्याती-असंख्याती-स्थिती
 डोय-छे (१९) (आ-रीते-त्रीणुं-संस्थानद्वार-कहुं, हुवे-प्रमाण-
 द्वार-कडे छे.) धर्म-अधर्म-अने-लोककाशना-प्रदेश-अेक
 एवना-प्रदेश-सरणा छे. काण-द्रव्य-अेक छे, पुद्गल-अने
 अलोकना-प्रदेश-अनंता छे. (२०) (योथुं-प्रमाणद्वार-कहुं
 हुवे-अदपमहुत्वद्वार-कडे छे.) काण (अेक-डोवाथी) सैथी-अेछी
 संख्यानो-थयो, लोक-धर्म-अधर्म-अेत्रले-सरणा-असंख्यशुष्वा
 छे. पुद्गल-अने-अलोककाश-प्रदेशो-अे-अे-अनंतशुष्वा छे. (२१)
 (पांचमुं-अदपमहुत्व-कहुं, हुवे-भावद्वार-कडे छे.) धर्म-अधर्म-
 आकाश-अने-काण-परिष्णामिक-भावमां छे, पुद्गलो-उदय-अने
 परिष्णाम-अे-अने-भावमां छे, अने-एवो-सर्व-भावमां छे. (२२)

ભાવા છ ચ્ચોવસમિય-સ્વદ્યસ્વઞ્ચોવસમ-ઉદય પરિણામા । દુન-
 ષઠારિગવીસા-તિગમેયા સંનિવાઓ ય ॥ ૨૩ ॥ સમ્મચરણાણિ
 પઠમે-વીણ વરનાણદંસણચરિતા । તહ દાણલાભભોગો-વભોગ-
 વિરિયાણિ સમ્મં ચ ॥ ૨૪ ॥ ચલનાણનાણતિગં, દંસણતિગ પંચ
 દાણલક્ષીઓ । સંમત્તં ચારિત્તં ચ, સંજમાસંજમો તદ્દે ॥૨૫॥ ચ-
 ડગ્ગ ચડકસાયા, લિંગતિગં લેસછક્કમન્નાણં । મિચ્છત્તમસિદ્ધ-
 ત્તં, અસંજઓ તુરિયભાવંમિ ॥ ૨૬ ॥ પંચમગંમિ ય ભાવે-જીવાડ-
 ભવ્વત્તભવ્વચાર્દિણિ । પંચપ્પહ્વિ ભાવાણં, મેયા એમેવ તેવન્ના ॥૨૭॥
 (ઈત્યજીવતત્તવમ્) સુહહેજ્જ કમ્મપગઈ, પુન્નં દુહહેજ્જ વુચ્ચઈ પાવં ।

ભાવ છ છે:—એ પ્રકારનો ઐપશમિક ૧, નવ પ્રકારનો ક્ષા-
 ષિક ૨, અઠાર પ્રકારનો ક્ષાયોપશમિક ૩, એકવીશ પ્રકારનો
 ઐદ્યિક ૪, અને ત્રણ પ્રકારનો પારિણામિક ૫ છે. તથા છઠ્ઠો
 સાંનિપાતિકભાવ છે. (૨૩) પહેલામાં 'સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર
 (૨) છે, બીજામાં 'શ્રેષ્ઠજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તથા જ્ઞાન,
 લાભ, ભોગ-ઉપભોગ, વીર્ય, અને સમ્યક્ત્વ એ નવ છે. (૨૪)
 ચાર જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ત્રણ દર્શન, પાંચ જ્ઞાનાદિકલિધિઓ, 'સ-
 મ્યક્ત્વ, ચારિત્ર, અને સંયમાસંયમ એ અઠાર ત્રીજા ભાવમાં ર-
 હેલા છે. (૨૫) ચાર ગતિ, ચાર કષાય, ત્રણ લિંગ, છ
 લેશ્યા, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, અસિદ્ધપણું અને અસંયમ એ એ-
 કવીશ ચોથા ભાવમાં છે. (૨૬) પાંચમા ભાવમાં જીવ, અભ-
 વ્યપણું તથા ભવ્યપણું વિગેરે છે, એમ પાંચ ભાવના ત્રેપન
 લેદ છે. (૨૭) (છઠું ભાવદ્વાર કહ્યું) (ક્રિતિ અજીવતત્ત્વ ૨)
 સુખહેતુ કર્મપ્રકૃતિ એ પુણ્ય કહેવાય છે, અને દુઃખહેતુ કર્મ-
 પ્રકૃતિ તે પાપ કહેવાય છે, ત્યાં પુણ્યના ૪૨ લેદ છે, અને પા-

૧ ઐપશમિકસમ્યક્ત્વ, ઐપશમિકચારિત્ર. ૨ કેવલજ્ઞાન. કેવલદર્શન,
 ક્ષાયિકચારિત્ર વિગેરે લેવાં. ૩ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયોપશમિકચારિત્ર,

बायालीसं वासीइ, तेसि भेया इमे कमसो ॥ २८ ॥ तिरियाड
 सायमुच्चं, तित्थयर पणिदिजाइ तसदसगं । सुखगइ सुवन्नचउगं,
 आइमसंघयणसंठाणं ॥ २९ ॥ निमिणायवनरसुरतिग-पर-
 धा उरसासगुरुलहुज्जोयं । पणतणु उवंगतियमिय, वायालं
 पुन्नपगिईओ ॥ ३० ॥ (इति पुण्यतत्त्वम्.) थावरदस निरय-
 तिगं, सेसा संघयणजाइसंठाणा । तिरिदुगुवघायकुखाइ, वन्न-
 चउकं च अपसत्थं ॥ ३१ ॥ नाअंतरायदसगं, नव बीए नीयगोय
 मस्सायं । मिच्छं कसायणवीस, पावपगिईउ वासीई ॥ ३२ ॥
 (इति पापतत्त्वम्) भवभमणहेउ कम्मं, जीवो अणुसमयमा-
 सवइ जत्तो । सो आसवो त्ति तस्स उ, बायालीसं भवे भेया ॥ ३३ ॥

पना ८२ लेदं छे, ते आ कमे छे (२८) तिरियायु, साता-
 वेदनीय, उच्चगोत्र, तीर्थकर नाम, पचेन्द्रिय जति, त्रस द-
 शकं, शुल विहायोगति, शुलवर्णुद्वियतुण्ड, प्रथम संघयण, प्रथम
 संस्थान (२९) निर्माणु नाम, आतप नाम, 'नरत्रिक, सु-
 रत्रिक, पराधात नाम, उच्छ्वासनाम, अगुरुलधु नाम, उद्योत नाम,
 पांच शरीर, त्रणु अंगोपांग, अेम अंताणीश पुण्यप्रकृति छे.
 (३०) (अे पुण्यतत्त्व कहुं. उ) स्थावर दशक, 'नरकत्रिक, शेष
 संघयणुप, शेषजति ४, शेष संस्थान ५, तिरिक्द्रिक, उपधातनाम,
 अशुभविहायोगति, अप्रशस्त वर्णुद्वियतुण्ड, ज्ञानावरणु पांच, अंतराय
 पांच, दर्शनावरणु नव, नीच गोत्र, असातावेदनीय, मिथ्यात्व
 मोहुनीय अत्ते पचीश कषाय, अे प्याशी पापप्रकृति छे. (३१-३२)
 (अे पापतत्त्व कहुं ४) अ्वमां जेनाथी समय समय लवभ्रमणु हेतु
 कर्मआश्रवे अेटवे लराय ते आश्रव, तेना अंताणीश लेद छे.
 (३३) पांच धंद्विय, पांच अत्रत, त्रणु योग, चार कषाय

१ नरगति, नरानुपूर्वी, नरायु, देवगति देवानुपूर्वी देवायुः, - २ नरक-
 गति, नरकानुपूर्वी नरकायु.

ઈન્દિય અવ્વય જોગા, કસાય કિરિયાડ તેસિમે મેયા । કમસો પંચય
 પંચ ય, તિન્નિ ય ચરો ય પળવીસં ॥ ૩૪ ॥ સોયં ચક્કું ઘાણં,
 રસણા ફરિસણમિન્દિયા પંચ । તહ અવ્વય જિયવહમો-સદિન્ન-
 મેહુણપરિગ્ગહિયા ॥ ૩૫ ॥ મળવયતણુજોગતિયં, અપસત્થં તહ ક-
 સાય ચત્તારિ । કોહો માળો માયા-લોમો, કિરિયાડ અહ ણ્યા
 ॥૩૬॥ ૧ કાઙ્કય ૨ અહિગરણીયા ૩ પાડસિયા ૪ પારિતાવળી
 કિરિયા । ૫ પાળાઙ્કાયાારંભિય ૬-૭ પરિગ્ગહિયા ૮ માયવત્તી ય
 ॥ ૩૭ ॥ ૯ મિચ્છાદંસળવત્તી, ૧૦ અપ્પચ્ચક્કવાળ ૧૧ દિઢ્ઠિ ૧૨ પુઠ્ઠી

૧ ણતાસામર્થલેશોવમ્ કાયેનાયતમાનેન નિર્ઘૃતા કાયિ-
 કીક્રિયા ૧, પશુવધાદિપ્રવર્ત્તનેન વા સ્વદ્ગાદિનિર્વર્ત્તનેન વાધિ-
 કરણિકી ૨, જીવાજીવયોરુપરિ પ્રદ્વેષેણ પ્રાદ્વેષિકી ૩, નિર્વેદાત્
 ક્રોધાદેશ્ચ સ્વપરયોઃ પરિતાપનેન પરિતાપનિકી ૪, પતત્ પ્રાણાતિ-
 પાતેન પ્રાણાતિપાતિકી ૫, કૃષ્યાદ્યારંભેનારંભિકી ૬, ધાન્યાદિ
 પરિગ્રહેણ પારિગ્રહિકી ૭, માયયા પરવશ્ચનેન માયાપ્રત્યયિકી
 ૮. જિનવચનાશ્રદ્ધાનેન મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી ૯, અવિરત્યા
 અપ્રત્યાખ્યાનિકી ૧૦, કૌતુકાત્ નિરીક્ષણેન દૃષ્ટિકી ૧૧, રાગ-

અને ૨૫ ક્રિયા એમ ૪૨ આશ્રવ છે. (૩૪) શ્રોત્ર, ચક્કુ,
 ઘ્રાણુ, રસના, અને સ્પર્શ એ પાંચ ઈન્દ્રિયો છે, તેમજ જીવ-
 હિંસા, મૃષા, અદત્ત, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચ અવ્રત છે.
 (૩૫) અપ્રશસ્ત મન વચન અને તત્તુ એ ત્રણ યોગ છે. ક્રોધ,
 માન, માયા, લોભ એ ચાર કષાય છે, અને પચીસ ક્રિયાઓ
 તે આ છે. (૩૬) કાયિકી, અધિકરણિકી, પ્રાદ્વેષિકી, પરિ-
 તાપનિકી, પ્રાણાતિપાતિકી, આરંભિકી, પારિગ્રહિકી, માયાપ્રત્ય-
 યિકી. (૩૭) મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી, અપ્રત્યાખ્યાનિકી, દૃષ્ટિકી,
 પૃષ્ટિકી, પ્રાતીત્યકી, સામંતોપનિપાતનિકી, નૈશસ્ચિકી, સ્વાહસ્તિ-
 કી, આજ્ઞાપનિકી, વિદારણિકી, અનાલોગિકી, અનવકાંક્ષાપ્રત્યયિ-
 કી, અન્યપ્રયોગિકી, સામુદાનિકી, પ્રેમિકી, દ્વેષિકી, તથા ઈર્ષ્યા-

य । १३ पाङ्गुच्य १४ सा मंतोवणीय १५ नेसत्थि १६ सा-
हत्थी ॥ ३८ ॥ १७ आणवण १८ वियारणिया, १९ अणभोगा
२० अणवकंखपच्चइया । २१ अन्नपओग २२ समुदाण, २३ पिज्ज-
२४दोसे २५रियावहिया ॥ ३९ ॥

(इत्याश्रवतत्त्वम्) विहियदुवारे गेहे, सरे य पविसइ ज-
हा न रेणुजलं । तह पिहियासवदारे, न विसइ जीवेवि पावमलं
॥ ४० ॥ तो असुहासवनिग्गह-हेऊ इह संवरो विणिद्धिठो । सो

द्वेषाज्जीवाजीवस्वरूपपृच्छनेन रागादश्वादीनां हस्तस्पर्शनेन
वा पृष्टिकी स्पृष्टिकी वा १२, जीवाजीवौ प्रतीत्य कर्मबंधनेन
प्रातीत्यिकी १३, गवाश्वादिकं किंचित् द्रष्टुं समंतादुपनिपतंतं
प्रशसंतं च लोकमवलोक्य हर्षकरणेन, अनाच्छादितभाजने प्र-
सानां समंतादुपनिपातेन वा सामंतोपनिपातिकी १४, राजाद्या-
देशान्नितरां यंत्रशस्त्राद्याकर्षणेन नैशस्त्रिकी १५, जीवेन श्वाना-
दिना अजीवेन शस्त्रादिना शशकादिकं मारयतः स्वाहस्तिकी
१६, जीवाजीवयोराज्ञापनेन आनयनेन वा आज्ञापनिकी आना-
यनिकी वा १७, जीवाजीवयोः स्फोटनेन विदारणिकी १८,
अनुपयोगाद्गस्त्वादानग्रहणेनानाभोगिकी १९, इहपरलोकविरु-
द्धाचरणेनानवकांक्षप्रत्ययिकी २०, दुष्प्रणिहितयोगत्रयेण प्रायो-
गिकी २१, अष्टानां कर्मणां येन समुपादानं भवति तेन सामु-
दानिकी २२, मायालोभनिश्चिता प्रेमिकी २३, क्रोधमाननिश्चिता
द्वेषिकी २४, अकषायिणां केवलकाययोगजबंधेन ऐर्यापथिकी २५.

पथिकी. (३८-३९)

(आश्रवतत्त्व कहु, प. डवे संवरतत्त्व कडे छे.) षंध
दरवाणवाणा घरमा धुण पेसती नथी, अने तणावमां पाणी पे-
सतुं नथी, तेम षंध करेला आश्रवइपी द्वारवाणा छवमां पणु
पापमण पेसतुं नथी. (४०) तेथी अशुभ आश्रवने रोडवा-
नो ने डेतु, ते धडां संवर कडेले छे, ते अनेक प्रकारने छे,

પુણ પેગવિહોવિ હુ, રૂહ મણિઓ સત્તવન્નવિહો ॥ ૪૧ ॥ તત્થ પ-
 રીસહ સમિઈ, ગુત્તી ભાવળ ચરિત્તવ્વએઈ ॥ વાવીસપણતિવારસ-પણ
 દસમેઈહિ જહસંસ્વં ॥ ૪૨ ॥ સુહા પિવાસા સીઉપ્પં, દંસાવેલારહ-
 ત્થિઓ ॥ ચરિયા નિસીહિયા સિજ્જા, અવકોસવહજાયણા ॥૪૩॥
 અલામરોગતળપાસા, મલસંકારપરીસહા ॥ પન્ના અન્નાણ સંમત્તં,
 રૂહ વાવીસં પરીસહા ॥૪૪॥ રિયાભાસાણ-આયાણુસ્સગ્ગ પંચ
 સમિઈઓ ॥ મણગુત્તી વયગુત્તી, તણુગુત્તી ગુત્તિતિયમેયં ॥૪૫॥ ભાવિજ્જ
 ભાવણાઆ, વારસ તાઓ અણિન્ન અસરણયા ॥ ચઉગઈમવ્વસ્સરૂવં,
 પ્પાત્તન્નત્ત અસુહત્તં ॥ ૪૬ ॥ આસવસંવરનિજ્જર-લોગસરૂવાણિ
 સુદ્દુદ્દેસિત્તં ॥ ધમ્મે જિણાણ અરૂહ-લ્લહં ચ સંમત્તવરરપણં ॥૪૭॥
 સામાઈયં ચ છેઓ-વટ્ટાવણિયં ચ સુદ્દુ પરિહારં ॥ તહ સુહુમસંપરાયં,
 અહસ્વાયં પંચમ ચરિત્તં ॥ ૪૮ ॥ સાવજ્જજોગવિરૂત્તિ, તત્થ સા-

છતાં ઇહાં તે સત્તાવન લેદનો ગણાય છે. (૪૧) ત્યાં બાવીસ
 પરીપહ, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, બાર ભાવના, પાંચ ચારિત્ર,
 અને દશ યતિ ધર્મ એમ ૫૭ લેદે છે. (૪૨) લુપ્પ, તરસ,
 ટાઠ, તડકો, દંશ, અદ્ય વસ્ત્ર, અરતિ, સ્ત્રીઓ, મુસાફરી, ક-
 ટાસણ, (આશન), દર્ભશય્યા, આકોશ, વધ, લિક્ષાવૃત્તિ,
 અલાલ, રોગ, તૃણસ્પર્શ, મળ, રાતકાર, પ્રજ્ઞા, અજ્ઞાન, અને
 સમ્યક્ત્વ એ બાવીસ પરીપહ છે. (૪૩-૪૪) ઇયાં, ભાષા,
 એવેણા, આદાન, અને ઉત્સર્ગ, એ પાંચ સમિતિ છે. મનગુપ્તિ,
 વચનગુપ્તિ, અને તનુગુપ્તિ એ ત્રણ ગુપ્તિ છે. (૪૫) બાર
 ભાવનાઓ ભાવવી તે આ છે:—અનિત્ય, અશરણ, ચતુર્ગતિ-
 ભય સ્વરૂપ, એકત્વ, અન્યત્વ, અશુચિત્વ. (૪૬) આશ્રવ,
 સંવર, નિર્જરા. લોહસ્વરૂપ જિન ધર્મ સુષ્ટુલામિતપણું, અને
 જિન ધર્મમા અતિ દુર્ભલ સમ્યક્ત્વ રત્ન. (૪૭) (પાંચ
 ચારિત્ર આ છે.)-સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુ-
 દ્ધિ, સૂક્ષ્મ સંપરાય, અને પાંચમું યથાગ્યાત. (૪૮) ત્યાં

माइयं दुहा तं च । इत्तरमावकहंति य, पढमं पढमंतिमजिणाणं
 ॥ ४९ ॥ तित्थेसु अणारोत्रिय-वयस्स सेहस्स थोवकालीयं । से-
 साणमावकहियं, तित्थेसु विदेहयाणं च ॥ ५० ॥ परियायस्स उ
 छेओ, जत्थोवद्वावणं वएसुं च । छेओवद्वावणमिह, तमणइयारैयरं
 दुविहं ॥ ५१ ॥ सेहस्स निरइयारं, तित्थंतरसंकमे व तं होज्ज ।
 मूलगुणघाइणो सा-इयारमुभयं च ठियकप्पे ॥ ५२ ॥ (स्थि-
 तास्थितकल्पः पुनरेवं) आचेलुक्कुहेसिय, सिज्जायर रायपिंड
 किइकम्मे । वय जिट्ठ पडिकमणे, मासं पज्जोसवणकप्पो ॥ ५३ ॥
 आचेलुक्कुहेसिय, पडिकमणे रायपिंड मासेसु । पज्जुसणाकप्पंमि
 थय, अट्ठियकप्पो मुणेयव्वो ॥ ५४ ॥ आचेलुक्को धम्मो, पुरिम-
 स्स, पच्छिमस्स य जिणस्स । मज्झिमयाण जिणाणं, होइ अत्तेलो

सामायिक ते सावध योगनी विरति न्नाणुवी, ते जे प्रकारनुं छे:-
 धत्वर, अने यावत्कथिक त्या पडेला अने छेदला तीर्थकरना ती-
 र्थभां जे साधुने हुणु व्रत आरोपाया न होय, तेवा शिष्येने
 होय छे. ते थोडा वषतनुं पडेलुं धत्वर सामायिक छे. आझी-
 ना तीर्थकरे तथा महा विदेहभांयावत्कथिक होय. (४९-५०) न्यां
 पर्यायि कापवामां आवे, अने व्रतमां उपस्थान थाय, ते छेदो-
 पस्थापनीय छे, ते जे प्रकारनुं छे:-निरतियार अने साति-
 यार. (५१) शप्यने अथवा तीर्थातरम संकय करता निरति-
 यार होय छे, अने मूलगुणु लांगनारने ते सातियार होय छे.
 ते जे प्रकारनुं छेदोपस्थानीय स्थितकल्पमां गणाय छे. (५२)
 (स्थितास्थितकल्प आ प्रमाणे छे:-) अथेलकल्प, औद्देशिक कल्प
 शय्यातरकल्प, राजपिंडकल्प, कृतिकर्भकल्प, व्रतकल्प, न्येष्ठकल्प
 प्रतिकमणुकल्प, मासकल्प अने पर्युषणाकल्प, (जे दशकल्प गणाय
 छे.) (५३) तेमा अथेलकल्प, औद्देशिक, प्रतिकमणु, राजपिंड, मासकल्प,
 अने पर्युषणाकल्प, जे छे अस्थितकल्प न्नाणुवा. (५४) पडेला
 अने छेदला तीर्थकरना तीर्थभां अथेल धर्म छे. वयला तीर्थ-

સવેલો વા ॥ ૫૫ ॥ ૨હ પુરિમપચ્છિમાણં, જિણાણ એમં મુણિં
 જમ્મુહિસ્સ । આહારમાઇ વિહિયં, તં સવ્વેસિં ન કપ્પેઇ ॥ ૫૬ ॥
 મજ્ઝિમયાણં તુ ઇમં, જં કયમ્મુહિસ્સ તસ્સ વેવત્તિ । નો કપ્પેઇ
 સેસાણ ઉ; તં કપ્પેઇ એસ ઝેરત્તિ ॥ ૫૭ ॥ સપટિક્કમણો ધમ્મો;
 પુરિમસ્સ ય પચ્છિમસ્સ ય જિણસ્સ । મજ્ઝિમયાણ જિણાણં. કા-
 રણજાણ પટિક્કમણં ॥ ૫૮ ॥ અસણાઇચઉકં વ-ત્થપત્તકંબલગપા-
 યપુંછણયં । નિવર્પિંડમિ ન કપ્પેઇ, પુરિમંતિમજિણજર્ણં તુ ॥૫૯॥
 પુરિમેયરાણ ઠિયઓ, માસકપ્પો ય મજ્ઝિમાણં તુ । અટ્ઠિયઓ એ-
 મેવ ય, નેઓ પજ્જોસવણકપ્પો ॥ ૬૦ ॥ ચાઉમ્માસુકોસો, જહ-
 ન્નઓ સયરિ દિવસ થેરાણં । પજ્જોસવણાકપ્પો, જિણાણ ઉક્કો-
 સઓ વેવ ॥ ૬૧ ॥ સિજ્જાયરપિંડમિ ય, ચાઉજ્જામે ય પુરિસ-

કરોના તીર્થમા અચેલ તથા સચેલ એમ બન્ને હોય છે. (૫૫)
 ઈહાં પહેલા અને છેલ્લા જિનના વારે એક અમુક મુનિને ઉ-
 દેશીને જે આહાર વગેરે તૈયાર કર્યું હોય, તે બીજા બધાઓને
 પણ કલ્પતું નથી. (૫૬) વચલા તીર્થકરોના વારે જેને ઉ-
 દેશીને કરેલું હોય, તે તેનેજ ફક્ત નહિ કલ્પે, બીજાઓને
 કલ્પે એવી મર્યાદા છે. (૫૭) પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરનો
 ધર્મ પ્રતિક્રમણ સહિત છે. વચલા તીર્થકરોના વારે જ્યારે કા-
 રણ પડે, ત્યારે પ્રતિક્રમણ કરાય છે. (૫૮) પહેલા તથા
 છેલ્લા તીર્થકરના સાધુઓને રાત્રીએ દીધેલા અશનપાનખાદિમ
 સ્વાદિમ ઠે વસ્ત્ર પાત્ર કંબળ પાદપુંછન નથી કલ્પતા. (૫૯)
 પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરોના વારે માસકલ્પ સ્થિત (નિયત)
 છે, અને વચલા તીર્થકરોના વારે અસ્થિત (અનિયત) માસ
 કલ્પ છે, અને એજ રીતે પર્યુષણ કલ્પ પણ બાણવો. (૬૦)
 તેમાં પર્યુષણકલ્પ સ્થવિરોને ઉત્કૃષ્ટો ચાર માસનો અને જઘ-
 ન્યથી સિત્તેર દિવસનો છે, તેમાં જિનકલ્પીને ઉત્કૃષ્ટોજ હોય.
 (૬૧) શય્યાતરપિંડ, ચતુર્યામિ વ્રત, પુરુષ જ્યેષ્ઠ કલ્પ, અને

जिद्धे य । किङ्कमस्स य करणे, ठियकप्पो मज्झिमाणं पि ॥
 ६२ ॥ सिज्जायरो पहु वा, तयसंदिद्धो य होइ कायव्वो । एगो
 णेगेवि पहु, पहुसंदिद्धेवि एमेव ॥ ६३ ॥ सागारियसंदिद्धे, एगम-
 णेगे चउक्क भयणाओ । एगमणेगा वज्जा, णेगेसु य ठावए एगं
 ॥ ६४ ॥ अन्नत्थ वसेऊणं, आवस्सगचरिममन्नहिं कुणइ । हुंति
 तया दोवि तरा, सत्थाइसु अन्नहा भयणा ॥ ६५ ॥ जइ जगंति
 सुविहिया, करंति आवस्सयं तु अन्नत्थ । सिज्जायरो न होइ,
 सुत्ते व कए व सो होइ ॥ ६६ ॥ दाऊण गेहं तु सपुत्तदारो, व-
 णिज्जमाईहि उ कारणेहिं । तं चैव अन्नं व वइज्ज देसं, सिज्जा-
 यरो तत्थ स एव होइ ॥ ६७ ॥ लिंगत्थस्सवि वज्जो, तं परिह-
 रओ व भुंजओ वा वि जुत्तस्स अजुत्तस्स व, रसायणो तत्थ दि-

कृतिकर्मा (वंदन व्यवहार) करवानो कल्प ओ वयला तीर्थक-
 रोना वाराभां पणु स्थित कल्प छे (६२) शय्यातर ते भक्ष-
 ननो मातेक अथवा तेनो हुकमदार गणुवो. अनेक मातेक डोय,
 तो तेमाना ओकने शय्यातर गणुवो, ओम तेना हुकमदारा माटे
 पणु समथ लेवुं. (६३) मातेक गृहस्थने हुकमदार ओभां
 ओक अनेकनी योलांगी छे त्यां मातेक अने हुकमदार अनेक
 डोय ते वर्जवा, अने षष्ठा अनेक डोय, तो ओकने वर्जवुं. (६४)
 ओक ठेकाणु वसी (रात्रे सुध)छेडुं आवश्यक भीन् स्थणे करे तो,
 त्यारे ते ओ स्थणना मातेक शय्यातर गणुय. णाडी सार्थे या-
 लतां लज्जना छे. (६५) जे सुविहित साधुओ राते नगता
 रही, सवारि भीन् स्थणे आवश्यक करे, तो ते शय्यातर न
 गणुय, पणु जे सुधने भीन् स्थणे आवश्यक करे, तो णन्ने
 शय्यातर थाय (६६) जे मातेक घर आपीने पछी सडुकुटुं-
 ष वेपार वगेरेना कारणु ते अथवा भीन् देशभां यात्यो नय.
 तो ते न्यां डोय त्यां शय्यातर गणुय छे. (६७) लिंगस्थने

દ્વંતો ॥ ૬૮ ॥ તિત્થયરપ્પડિકુદ્ધો, અન્નાયં ઝગ્ગમો વિ ય ન સુજ્ઞે
 । અવિમુત્તિય લાઘવયા, દુલ્લહસિજ્જાઈ વુચ્છેઓ ॥ ૬૯ ॥ પુરપ-
 ચ્છિમવજ્જેહિ, આહાકમ્મં ત્તિણવરેહિ લેસેણ । મુત્તં વિદેહણહિ ય,
 નયં સાગરિયસ્સ પિટ્ઠો ડ ॥ ૭૦ ॥ વાહુલ્લા ગચ્છસ્સ ડ, પદમા-
 લિયપાણગાઈકન્નેસુ । સજ્ઞાયકરણઆડ-દ્વિયાકયે ઝગ્ગમેગયરં
 ॥૭૧॥ દુવિહે ગેલન્નમી, નિમંતણે દવ્વદુલ્લહે અમ્મિવે । ઓપોંયરિય
 પઓસે, મ્મય મહણં અણુન્નાયં ॥ ૭૧ ॥ અસગાઈયા ચરો, પા-
 ંછણ વત્થ પત્ત કંવલયં । સ્સૂઝ્ઝુર કન્નસોહણ, નહરણિયા સાગ-
 રિયપિટ્ઠો ॥ ૭૨ ॥ ત્તણ્ણગલ્લારમલ્લગ-સિજ્જાસંથારપીઠલેવાઈ ।

પણ તે શય્યાતર વર્જનીય છે, તેને ત્યાગ કરનાર અથવા લો-
 ગવનાર યુક્ત (ઉપયોગવંત) અથવા અયુક્ત એ સઘળાને
 માટે રસાયણનો દ્રષ્ટાંત છે. (૬૮) (શય્યાતર લોગવતા આ
 દોષો છે:—) તીર્થકરનો નિષેધ છે, અન્યાય ગણાય છે, ઉદ્દગમ
 (આધાકર્મ દોષ)ની શુદ્ધિ નહિ રહે, નિસ્પૃહતા ન રહે, લ-
 ઘુર્તા થાય, એને દુર્લભ જે વસતિ તે કરી નહિ મળતાં તેનો
 વ્યુત્કેદ થાય. (૬૯) પહેલા તીર્થકર શિવાય બાકીના તીર્થ-
 કરોએ તથા મહા વિદેહના તીર્થકરો એ પણ લેશે કરી, કોઈ કારણે
 અધાકર્મિક હવ્વુ લોગવ્યું છે, પણ સાગારિકપિંડ એટલે શય્યા-
 તરપિંડ લોગવ્યું નથી. (૭૦) ગચ્છ મોટો હોય, તે પહેલી
 પક્ષિ ત્યારે પાણી વગેરે લેવા જાય ત્યારે, તથા સ્વાધ્યાય
 કરવાની ઉતાવળ હોય, ત્યારે ઉદ્દગમદિક અન્યતર દોષ સેવી શ-
 કાય છે. (૭૧) જે પ્રકારની માંદગીમાં, નિમંત્રણમાં, દુર્લભ
 દ્રવ્યમાં અશીવ (ઉપદ્રવવાળા કાળ) માં, અવમોદરિકામાં (દુ-
 ભિક્ષમાં) પ્રદ્રેષમાં અને ભયમાં શય્યાતરના આહારનું ગ્રહણ
 અનુસાત છે. (૭૨) (શય્યાતરપિંડ કઈ કઈ વસ્તુ છે તે
 ગણાયે છે) અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ એ ચાર તથા પાદ
 પુંડન, વસ્ત્ર, પાત્ર, ટંબલ, સૂચિ, ખુર, કર્ણશોધનિકા અને

सिञ्जायरपिंडो सो, न होइ सेहो य सोवहिओ ॥ ७४ ॥ (शेषाः
स्थितकल्पाः प्रतीताः) धिइसंधयणजुयाणं, विसिद्धतवसुत्तसत्तजु-
त्ताणं । होइ नवण्ह मुणीणं, परिहारविसुद्धिओ कप्पो ॥ ७५ ॥
लोभाणुं वेयंतो, जो खलु उवसामओ व खवओ वा । सो सुहुम-
संपराओ, अहक्खाया उणओ किंचि ॥ ७६ ॥ अकसायमहक्खायं,
चरणं छउमत्थकेवलीणं तु । उवसंतखीणमोहे, सजोगजोगिमि तं
कमसो ॥ ७७ ॥ खंती य महवज्जव, मुत्ती तवसंजमे य बोधव्वे ।
सच्चं सोयं आकिंचणं च बंधं च जइधम्मो ॥ ७८ ॥ (इति सं-
वरतत्त्वम् ६) पुण्वनिवद्धं कम्मं, महातवेणं सरंमि सलिलं व ।

नम. रत्निका (नेषु) ओ शय्यातरपिंड छे. (७३) परंतु
तुणु, उणु, छार (राण), मत्तक (शरावणा)—शय्या—सं-
स्तारक—पीठ—वेप वगेरे शय्यातरपिंड नथी गण्ठाता. तेमज उ-
पधि, (उपकरण) सहित शिष्य यणु शय्यातर नथी. (७४)
(आधीनां स्थितकल्प प्रकट छे.) परिहार विशुद्धि कल्प या-
रित्र धृति, संहनन, तप, श्रुत अने सत्त्ववान् नव मुनिओने
डोय. (७५) उपशम श्रेणिवाणे अथवा क्षपकश्रेणिवाणे न्यारे
दोषना आशुओने वेदतो डोय, त्यारे तेने सूक्ष्म संपराय या-
रित्र कहेवाय छे. ते यथाभ्यातथी कांक्षक उलुं छे. (७६) छ-
वास्थ अथवा डेवणितुं अउपायवाणुं यारित्र ते यथाभ्यात न्नाणु-
वुं, ते उपशांतमोड—क्षीणमोड—सयोगी तथा अयोगी
गुणुस्थाने अनुक्रमे डोय छे. (७७) क्षांति, मार्दव, आर्जव,
मुक्ति, तप, संयम, सत्य, शैश, आंश्रियन्य अने प्रहस्यर्थ
ओ दश प्रकारने यतिधर्म छे. (७८) (संवरतत्त्व उलुं, ६.
उवे निर्जरातत्त्व कहे छे.) सभत तउडाथी तणावनुं पाणी
शेषाय तेम पूर्व पांधेलां कर्म जेनाथी निर्जरे ते निर्जरा,

નિજ્જિજ્જહ જેણ જિણ, વારસહા નિજ્જરા સા ડ ॥ ૭૯ ॥ અણ-
સણમૂળોયરિયા, વિત્તીસંલેવણં રસચ્ચાઓ । કાયકિલેસો સંલી-
ણયા ડ વજ્જો તવો હોઈ ॥ ૮૦ ॥ પાયચ્છિત્તં વિણઓ, વેયાવચ્ચં
તહેવ સજ્જાઓ । જ્ઞાણં ડસ્સગ્ગો વિ ય, અર્હિંભતરઓ તવો હોઈ
॥ ૮૧ ॥ (ઇતિ નિર્જરાતત્ત્વમ્. ૭) જહ તુપ્પિયસ્સ બંધો, રણ-
ણપહસંઠિયસ્સ હોઈ દહં । તહ રાગદોસંજુત્તસ્સ, કમ્મુણા હોઈ
તં ચડહા ॥ ૮૨ ॥ પુટ્ટં વચ્છ નિધત્તં, નિકાઈયં ચત્તિ ચડવિહો બં-
ધો । પયઈદ્ધિઅણુભાગ—પ્પણસમેણ્હિ વા ચડહા ॥ ૮૩ ॥ (ઇતિ
બંધતત્ત્વમ્. ૮) જહ કંચણોવલાણં, અણાઈસંજોગસંજુયાણં પિ ।
પવલવહલ્લપ્પઓગા, અચ્ચંતં હોઈ હુ વિજોગો ॥ ૮૪ ॥ તહ જિય-
કમ્માણં પિ હુ, વરસુક્કજ્ઞાણહુવવહવસેણ । જો અચ્ચંતવિઓગો,
સો સુક્કો નવવિહો સો ડ ॥ ૮૫ ॥ સંતપયપરૂવણયા, દવ્વપમા-
ણં ચ સિત્ત ફુસણા ય । કાલો ય અંતરં ભાગ, ભાવ અપ્પાવહું વે-

તે ચાર પ્રકારની છે. (૭૯) અનશન, ઉનોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ,
રસત્યાગ, કાયકલેશ અને સંલીનતા એ ૬ આશ્રય તપ છે. (૮૦)
પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, અને ઉત્સર્ગ એ ૬
અભ્યંતર તપ છે. (૮૧) (નિર્જરાતત્ત્વ કહ્યું, ૭. હવે બંધ-
તત્ત્વ કહે છે.) જેમ રક્તે રાખેલા તૂપ્યા (ધીના કુડલા)
ઉપર રજ વળગી મજબુત બંધાય છે, તેમ રાગ દ્વેષસુક્રા છવને
કર્મનો બંધ થાય છે, તે ચાર પ્રકારે છે. (૮૨) સ્પૃહ, બદ્ધ,
નિધત્ત અને નિકાચિત એમ ચાર પ્રકારનો બંધ છે, અથવા
પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશના ભેદે કરી ચાર પ્રકાર-
નો બંધ છે. (૮૩) (બંધતત્ત્વ કહ્યું, ૮. હવે મોક્ષતત્ત્વ
કહે છે.) જેમ અનાદિ સંયોગથી સંયુક્ત રહેલા કંચન અને
ઉપલનો પ્રબલ ઘણા પ્રયોગોથી અત્યંત વિયોગ થાય છે. તેમ
છવ અને કર્મોનો શુકલધ્યાનરૂપ અગ્નિના યોગે કરીને અત્યંત
વિયોગ થાય તે મોક્ષ, તે નવ પ્રકારે છે. (૮૪-૮૫) સતપદપ્રર-

व ॥ ८६ ॥ संतं मुक्त्वपयत्ता, विज्जंतं खकुसुमं व न असंतं । मु-
क्त्वुत्ति पयं तस्स उ, परूवणा मग्गणाईहिं ॥ ८७ ॥ नरगइपणिं-
दितसभव्व--सन्निअहक्खायखइयसंमत्ते । मुक्खोणहारकेवल-दं-
सणनाणे न सेसेसु ॥ ८८ ॥ दव्वपमाणे सिद्धाण, जीवदव्वाणि
हुंतणंताणि । लोगस्स असंखंसे, एगो सव्वे वि खित्तमी ॥ ८९ ॥
फुसणा अहिया कालो, इगसिद्धमविव्व साइओणंतो । पडिवा-
याभावाओ, सिद्धाणं अंतरं नत्थि ॥ ९० ॥ सव्वजियाणमणंते,
भागे ते तेसि दंसणं नाणं । खइए भावे परिणा-मिये च पुण होइ
जीवत्तं ॥ ९१ ॥ थोवा नपुंससिद्धा, थीनरसिद्धा कमेण संखगु-
णा । इय मुक्खतत्तमेयं-संखेवेणं समक्खायं ॥ ९२ ॥ आहारं आ-

पणु, द्रव्यप्रमाण, क्षेत्र, स्पर्शना, काण, अंतर, लाग अने
अल्पबहुत्व એ નવ પ્રકાર છે. (૮૬) મોક્ષ એ શુદ્ધ પદ
છે, માટે તે વિદ્યમાન છે આકાશ કુસુમની માફક અવિદ્યમાન
નથી, તેની માર્ગશુદ્ધિ દ્વારે પ્રરૂપણા કરી શકાય છે. (૮૭)
નગ્ગતિ, પંચેન્દ્રિય, ત્રમ, ભવ્ય, સંજિ, યથાખ્યાત, ક્ષાયિકસ-
મ્યકૂત્વ, અનાહાર, કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનમા મોક્ષ છે,
બીજી માર્ગશુદ્ધિમા મોક્ષ નથી ૧. (૮) દ્રવ્ય પ્રમાણમાં અ-
નંત છવ દ્રવ્ય છે, ૨ ક્ષેત્ર પ્રમાણમાં એક તથા સર્વે સિદ્ધ
પણુ લોકના અસંખ્યાતમા લાગમાં રહેલા છે. ૩ (૮૬) સ્પ-
ર્શના ક્ષેત્ર કરતા કંઈક અધિક છે, ૪. કાણ એક સિદ્ધની અપે-
ક્ષાએ આદી અનંત છે, ૫ પ્રતિપાતનો અભાવ હોવાથી સિદ્ધો-
મા અંતરદાર નથી. ૬ (૯૦) ભગદારમાં સર્વ છવના અ-
નંતમે ભાગે સિદ્ધ છે. ૭. ભાવદારમા તેમનું જ્ઞાનદર્શન ક્ષાયિક
ભાવમાં છે. અને છવપણું પરિણામિક ભાવમાં છે ૮ (૯૧)
અल्पબહુત્વદારમા કૌથી થોડા નપુંસક સિદ્ધ છે, તેથી સંખ્યા-
તગુણા સ્ત્રી સિદ્ધ, અને તેથી નખ્યાતગુણા પુરૂપસિદ્ધ છે, ૯.
અ રીતે સંક્રમ મોક્ષતત્ત્વ કહી બતાવ્ય. (૯૨) આધારમાં

थेओ-वयारओ इत्थ मुखसद्देण । वच्चंति फुडं सिद्धा, ते पुण
 पन्नरसविहा एवं ॥ ९३ ॥ जिणसिद्ध अजिणसिद्धा, तित्थसिद्धा
 अतित्थसिद्धा य । तित्थमी वट्टमाणे, जे सिद्धा तित्थसिद्धा ते
 ॥ ९४ ॥ तित्थे अणवट्टाणे, जाइसरणाइणा मुणियतत्ता । जे सि-
 द्धपयं पत्ता, अतित्थसिद्धा उ ते नेया ॥ ९५ ॥ समयमेव बुद्धसि-
 द्धा, तहेव पत्तेयबुद्धसिद्धा य । पढमां दुविहा एगे, तित्थयरा
 तदियरा अवरे ॥ ९६ ॥ तित्थयरवज्जियाणं, बोही उवही सुयं च
 लिंगं च । नेयाइं तेसि बोही, जाइसरणाइणा होइ ॥ ९७ ॥ सु-
 द्धपत्ती रयहरणं, कप्पतिगं सत्तपायनिज्जोगो । इय वारसहा उव-
 ही, होइ समयंबुद्धसाहूणं ॥ ९८ ॥ हवइ इमेसि मुणीणं, पुव्वाहोयं
 सुयं अहव नेयं । जइ होइ देवया से, लिंगं अप्पइ अह न गुरुणो
 ॥ ९९ ॥ जइ एगागी वि हु विहरण-क्खमो तारिसी व से इ-

आधेयना उपचारथी छडा भेद शब्दे करी सिद्ध लुंवा न्नाणु-
 वा. ते पंढर प्रकारे छे—(६३) जिनसिद्ध, १. अजिनसिद्ध,
 २. तीर्थसिद्ध, ३. अतीर्थसिद्ध, ४ त्या तीर्थं पर्वतां नं सिद्ध थया
 ते तीर्थं सिद्धं न्नाणुवा. उ (६४) तीर्थं प्रवर्त्या अगाड न्नाति
 स्मरणाद्विद्यथी तत्त्वं न्नाणीने ने सिद्धपद पास्या, ते अतीर्थसिद्धं
 ४ न्नाणुवा. (६५) पोतानी भेजे सिद्धं थाय, ते स्वयंभुद्धं
 य तेमन्नं प्रत्येकभुद्धं सिद्धं नं कहेवाय छे स्वयंभुद्धं जे प्र-
 कारे छे, तीर्थकर तथाणीज (६६) तीर्थकर शिवायना स्वयंभुद्धोनी
 ओधि, उपधि, श्रुत अने लिग न्नाणुवाना छे—त्या तेमने ओ-
 धि न्नाति स्मरणाद्विद्यथी थाय छे. (६७) स्रणवन्निडा, रणेडरणु,
 नानु कल्प. नान पात्रोपकरणेभ्यो स्वयंभुद्धं साधुज्योने भार
 उदारनी उपधि लाय छे (६८) तेमने पूर्वाधीत श्रुत डोय
 अणु नदि, पणु डोय अने जे पूर्वाधीतश्रुत डोय, ते तेने
 इंगदेवता आपे छे, अने ते (पूर्वाधीतश्रुत) न डोय तो शुड-
 डिअ आपे छे (६९) जे स्वयंभुद्ध ओकरो विचन्वा सम-

च्छा । ता कुण्ड तहमन्नह, गच्छवासमणुसरइ नियमेण ॥ १०० ॥
 पत्तेयत्रुद्धसाहूण, होइ वसहाइदंसणा वोही । पुत्तियरयहरणेहि, ते-
 सि जहन्नो दुहा उवही ॥ १०१ ॥ मुहपत्ती रयहरणं, तह सत्त य प-
 त्तयाइनिज्जोगो । उक्कोसोवि नवविहो, सुयं पुणो पुव्वभवपढि-
 यं ॥ १०२ ॥ इक्कारस अंगाइं, जहन्नओ होइ तं तहुक्कोसं । दे-
 सेण असंपुन्नाइं, हुंति पुव्वाइं दस तस्स ॥ १०३ ॥ लिंगं तु दे-
 वया देइ, होइ कइयावि लिंगरहिओ वि । एगागि च्चिय विहरइ,
 नो गच्छइ गच्छवासे सो ॥ १०४ ॥ तह बुहवोहियसिद्धा, नपुं-
 सलिंगमि इत्थिलिंगमि । नरलिंगे तह सिद्धा, गिहअन्नसलिंगसि-
 द्धा य ॥ १०५ ॥ ते इह एगगसिद्धा, इक्किक्का इक्कसमयसिद्धा जे

र्थं હોય અગર તેવી તેની ઈચ્છા હોય, તો તેમ કરે છે, નહિ
 તો નિયમાગચ્છમાં વાસ કરે છે. (૧૦૦) પ્રત્યેકબુદ્ધ સાધુ-
 ઓને બૃષભાદિક ભેદાથી યોધિ થાય છે, અને તેમને જ્ઞાન્યપણે
 મુખવચ્ચિકા અને ર્નેહરણ એ બે ઉપધિ હોય છે, અને ઉત્કૃ-
 ષ્ટપણે તેમને મુખવચ્ચિકા, ર્નેહરણ અને સાત પાત્રના ઉપકરણ
 એમ નવ ઉપધિ હોય છે, અને તેને પૂર્વભવપઠિતશ્રત આ
 પ્રમણે હોય છે (૧૦૧-૧૦૨) જ્ઞાન્યથી તેને અગીયાર અંગ
 હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટપણે દેશે ઉણા દશપૂર્વ હોય છે. (૧૦૩)
 પ્રત્યેકબુદ્ધને લિંગ તો દેવતાજ આપે છે. અથવા તે લિંગ ર-
 હિત પણ હોય છે, અને તે એકાકીજ વિચરે છે, પણ ગચ્છ-
 વાન્નમા જતા નથી. (૧૦૪) (આ રીતે છ ભેદ થયા. ણા-
 ફીના ભેદ કહે છે) બુદ્ધબોધિતસિદ્ધ, ૭ નપુંસકલિંગસિદ્ધ,
 ૮ સ્ત્રીલિંગસિદ્ધ, ૯ પુરૂષલિંગસિદ્ધ, ૧૦. ગૃહિલિંગસિદ્ધ, ૧૧.
 અન્યલિંગસિદ્ધ, ૧૨ અને સ્ત્રીલિંગસિદ્ધ ૧૩ તથા બે એક એક
 સમયે સિદ્ધ થાય છે. તે એક સિદ્ધ, ૧૪. અને એક સમયે
 અનેક સિદ્ધ થાય, તે અનેક સિદ્ધ ૧૫ (એમ સિદ્ધના પં-
 દે ભેદ છે) (૧૦૫-૧૦૬) (મોક્ષતત્ત્વ ૬ કલ્પ) તે જ્યંતિ ।

(५४) ॥ नवतत्त्वपरिशिष्टम्. नं. ग. (५) ॥

। इकसमए अणेगे, जे सिद्धा णेगसिद्धा ते ॥ १०६ ॥ (इति मो-
द्वतत्त्वम्. ९) एसाइ सुयवियारो, जयंति ! उल्लसिरजुत्तिपब्भा-
रो । निच्चंपि जस्स ख्वइ, सो मुच्चइ इत्ति कम्मेहिं ॥ १०७ ॥

॥ श्रीदेवेन्द्रसूरिचिनिर्मितधर्मरत्नप्रकरणवृत्त्युद्धृतं
नवतत्त्वप्रकरणं संपूर्णम् ॥

आ प्रभाणे उल्लसायमान युक्तिना नेखाणे। नवतत्त्व विणेरे
श्रुत विचार नित्य नेने इये छे, ते कर्माथी अट मुक्त
थाय छे (१०७)

॥ श्रीदेवेन्द्रसुरीय नवतत्त्व प्रकरणे
शब्दार्थः समाप्तः ॥

॥ इति श्रीउमास्वानिवाचक-देवगुप्तसूरि-अभयदेव-
सूरि-देवेन्द्रसूरि-जिनशेखरसूरिसम्बन्धगूर्जरभाषा-
नुवादममलङ्कृतं ॥

॥ नवतत्त्वप्रकरणपञ्चरत्नम् ॥

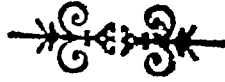
॥ नवतत्त्वनाहित्यमंग्रहस्य प्रथमो विभागः ॥

॥ नवतत्त्वपरिशिष्ट न. अ. आ. क. ख. ग. (१-२-३-४-५) ॥

॥ इति श्रीउमास्वातिवाचक-देवगुप्तसूरि-अभ-
यदेवसूरि-देवेन्द्रसूरि-जिनशेखरसूरिसन्टब्ध-
गूर्जरभाषानुवादसमलङ्कृतं ॥

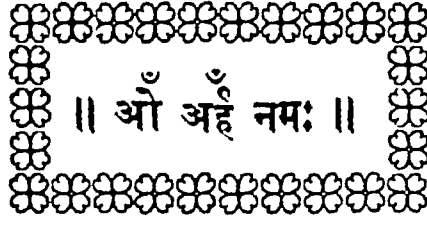

॥ नवतत्त्वप्रकरणपंचरत्नम् ॥

॥ नवतत्त्वसाहित्यसंग्रहस्य प्रथमो विभागः ॥

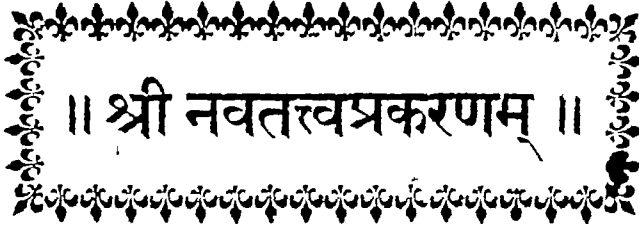
॥ नवतत्त्वपरिशिष्टं नं. अ. आ. क. ख. ग. (१-२-३-४-५) ॥

॥ ओं अहं नमः ॥

॥ नमस्तपोगच्छाधिपतिभ्यः श्रीविजयनेमिसूरीशेभ्यः ॥

प्राचीनावचूर्णि—साधुरत्नसूरिप्रणीतावचूर्णि—देवेन्द्रसूरिवि-
निर्मितवृत्ति—वृहन्नवतत्त्वप्रक्षेपगाथातदवचूर्णिविभूषितं

॥ श्री नवतत्त्वप्रकरणम् ॥

॥ परिशिष्टम् नं. घ. ङ. च. छ. ज. (६ थी १०) ॥

जीवाऽजीवा पुत्रं, पावासवसंवरो अ निज्जरणा ॥

बंधो मुखो अ तथा, नव तत्ता हुंति नायव्वा ॥ ? ॥

(प्रा०अ०) वीरं विश्वेश्वरं नत्वा, नवतत्त्वावचूर्णिकाम् ॥

वक्ष्ये स्वान्योपकाराय, शास्त्रान्तरविलोकनात् ॥ ? ॥

तत्राद्यगाथामाह—'जीवा०' जीवश्चिद्धान्, अजीवो निश्चेतनः-
पुण्य शुभप्रकृतिरूपं. विपरीतं पापं, आश्रवत्यागच्छति कर्मानेने-
न्याश्रव इन्द्रियादिः, तन्निरोधः संवरः, निज्जरा विपाकात्तपसा
वा परिशाटः, बन्धो जीवकर्मणोरन्यन्ताश्लेषः, मोक्ष सर्वकर्ममुक्त-
स्यात्मनः स्थिति । च शब्द एवार्थे. एतान्येव नवतत्त्वानि तथै

(२) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

सिद्धान्तोक्तप्रकारेण ज्ञेयानि, न तु कुतश्चिदकल्पितानि । कुत्रापि पुण्यपापयोबन्धेऽन्तर्भावात् सप्तैव तत्त्वान्युक्तानि । नवानामेव तत्त्वानां भेदानाह—

(वृ०) श्रीवर्द्धमानजिनपति—पादारविन्दद्वयं नमस्कृत्य ॥

नवतत्त्वाख्यप्रकरण—वृत्तिं सङ्क्षेपतो बध्धये ॥ १ ॥

इह हि श्रीमज्जिनशासने सम्यग्दर्शनविशुद्धिर्नवतत्त्वावबोधो-
त्सम्पद्यते । अतः सकलागमरहस्यरूपं प्राक्तनसूरिविरचितं नवत-
त्त्वप्रकरणं विव्रियते । कानि तानि नवतत्त्वानीति तत्प्रतिपादिकां
गाथामाह (जीवेत्यादि)

जीवति प्राणिति पञ्चेन्द्रियमनोवाक्कायबलोच्छ्वासनिःश्वा-
सायूरूपैर्दशभिः प्राणैरिति जीवाः १, तद्विपरीतोऽजीवः २,
पुनाति पवित्रीकरोति प्राणिनां पापपङ्कादिति पुण्यम् ३, अपगता
निरस्ता सुखानां प्राप्तिर्यत्र तत्पापम् ४, आश्रवति इन्द्रियादिद्वारेण
पापकर्मादत्त इत्याश्रवः ५, संवृणोत्याच्छादयति आश्रवद्वाराणीति
संवरः ६, निज्जरयति सर्वयोच्छेदयति अष्टकर्माणीति निज्जरणा
७, मिथ्यादर्शनाविरतिकषाययोगैः शुभाशुभं कर्म बध्नातीति बन्धः
८, मोक्षयति मोचयति बन्धोदयोदीरणासत्तागतैर्भ्योऽष्टकर्मभ्यो
जीवमिति मोक्षः ९ । इति नवतत्त्वानि ज्ञातव्यानि विचारचतुरैः,
ज्ञातव्यानि बोद्धव्यानि प्राकृतत्वान्न नपुंसकत्वमिति गाथार्थः ॥

(सा० अं०) जयति श्रीमहावीरः, श्रेयःश्रीश्रेणिसंश्रयः ।

सम्यग् जीवादितत्त्वाना-मवबोधनियन्धनम् ॥ १ ॥

नवतत्त्वस्य परिमितपरिमाणस्य प्रभूततरार्थस्य अतीवगंभी-
रार्थस्य मुग्धजनावबोधाय विचारः किञ्चिदुच्यते । तथाहि जीवति-
र्यतानि नवानां तत्त्वानां नामान्युक्तानि । तथाहि । जीवतत्त्वं १
अजीवतत्त्वं २ पुण्यतत्त्वं ३ पापतत्त्वं ४ आश्रवतत्त्वं ५ संवरतत्त्वं ६

निर्जरातत्त्वं ७ बंधतत्त्वं ८ मोक्षतत्त्वं ९ । तत्त्वमिति कोर्थः ? सनत्त्वं स्वरूपमिति यावत् । तत्र प्रथमं जीवतत्त्वं । जीवः कीदृग्?, उच्यते । जीवति दशविधान् प्राणान् धारयतीति जीवः । दशविधप्राणाश्च कीदृशाः ? । “पंचेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छ्वासनिःश्वासमथान्यदायुः । प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्ता-स्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसां ॥ १ ॥” पंचविधदशप्राणधारको जीवः, तस्य स्वरूपं यद्विचार्यते तज्जीवतत्त्वम् । द्वितीयं अजीवतत्त्वं जीवादन्योऽजीवः प्राणचेतनाभ्यां रहित इतिभावः, तस्य तत्त्व स्वरूपं यत्तदजीवतत्त्वम् । तृतीयं पुण्यतत्त्वं, पुण्यं कीदृशं?, यत् शुभप्रकृत्यात्मकं कर्म जीवानां सौख्यं ददाति तत्पुण्यं, तस्य तत्त्वं पुण्यतत्त्वम् । चतुर्थं पापतत्त्वं, पापं किमुच्यते, यद् अशुभप्रकृत्यात्मकं कर्म जीवानां दुःखं ददाति तत्पापं, तस्य तत्त्वं पापतत्त्वम् । पंचमं आश्रवतत्त्वं, आश्रवन्ति आगच्छति यस्मात्पापानि कर्माणि जीवेषु स आश्रवः, तस्य तत्त्वं स्वरूपं आश्रवतत्त्वम् । षष्ठं संवरतत्त्वं, संत्रियन्ते निवार्यते समागच्छन्ति कर्माणि यस्मात्स संवरः, तस्य तत्त्वं स्वरूपं संवरतत्त्वम् । सप्तमं निर्जरातत्त्वं, नितरां अतिशयेन जीर्यते क्षीयन्ते कर्माणि यया सा निर्जरा द्वादशधा तपोरूपा, तस्यास्तत्त्वं स्वरूपं निर्जरातत्त्वम् । अष्टमं बंधतत्त्वं, बद्धयन्ते जीवेन सह संबद्धानि कर्माणि क्रियन्ते येन स बन्ध, तस्य तत्त्वं स्वरूपं बंधतत्त्वम् । नवमं मोक्षतत्त्वं, सकलकर्मणां सर्वथा क्षयलक्षणो मोक्षः, तस्य तत्त्व स्वरूपं मोक्षतत्त्वम् । चशद् एवार्थे । एतान्येव नव तत्त्वानि, तथा सिद्धांतोक्तप्रकारेण, ज्ञेयानि, ननु कुनीर्थिककल्पितानि । कुत्रापि पुण्यपापयोर्वधे अतर्भावात् सप्तैव तत्त्वानि उक्तानि । एवं नवानां तत्त्वानां नामान्युक्तानि । इत्येकगाथा व्याख्याता ॥१॥

चउदस चउदस बाया-लीसा बासीय हुंति बायाला ।

सत्तावन्नं बारस, चउ नव भेआ कमेणेसिं ॥ २ ॥

(प्रा० अ०) ‘चउ०’ जीवाश्चतुर्दश भेदाः, अजीवाः १४ भेदाः, पुण्यं ४२ भेदं, पापं ८२ भेदं, आश्रवः ४२ भेदः, संवरः ५७ भेदः, निर्जरा १२ भेदा, बन्धो ४ भेदः, मोक्षः ९ भेदः । एवं २७६ भेदाः । जीवभेदानाह—

(४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. ष थी ज. (६ थी १०) ॥

(वृ०) जीवश्चतुर्दशभेदभिन्नः १४, अजीवश्चतुर्दशधा १४, पुण्यं द्विचत्वारिंशद्भेदं ४२, पापं द्व्यशीतिभेदं ८२, आश्रवो द्विचत्वारिंशद्भेदः ४२, संवरः सप्तपञ्चाशद्भेदः ५७, निर्जरा द्वादशभेदा १२, बन्धश्चतुर्धा ४ मोक्षो नवभेदः ९, क्रमेणैषां नवतत्त्वानां भेदा भवन्ति ॥ अथ जीवभेदश्चतुर्दशधा प्ररूपयन्नाह—

(सा० अ०) अथ नवतत्त्वानां भेदसंख्यां कथयति, 'चउइति'— एतेषां नवानां तत्त्वानां क्रमेण एते भेदा ज्ञातव्याः । यथा—चतुर्दश भेदा जीवानां । चतुर्दश भेदा अजीवानां । द्विचत्वारिंशद्भेदाः पुण्यप्रकृतीनां । द्व्यशीतिभेदाः पापप्रकृतीनाम् । द्विचत्वारिंशद् भेदा आश्रवद्वाराणां । सप्तपञ्चाशद्भेदा संवरस्य । द्वादशभेदा निर्जरायाः । चत्वारो भेदा बंधस्य । नवभेदा मोक्षस्य ॥ एवं नवानां तत्त्वानां भेदसंख्यां निगद्य अथैतेषां भेदानां क्रमेण विवरणं वक्ति—

[एगविह दुविह त्रिविहा, चउविहा पंचछविहा जीवा ।
चेयण तस इयरेहिं, वेय गइ करण काएहिं ॥ १ ॥] ॥ ३ ॥

एगिंदिअसुहुमिअरा, संनिअरपणिंदिया ये सवितिचउ ।
अपज्जन्ता पज्जन्ता, कमेण चउदस जिअट्टाणा ॥ ३ ॥ ४ ॥

(प्रा० अ०) ' एगिं० ' एकेन्द्रिया. सूक्ष्मेतरा., सूक्ष्मनामकर्मोद-
यान् सूक्ष्माः सकललोकव्यापिनो निरतिशयिनामदृश्याः, इतरे
वादरकर्मोदयाद्वादराः प्रतिनियतस्थानवर्तिन । तथा संज्ञिनो मनो-
विज्ञानवन्तः, इतरेऽसंज्ञिनः पञ्चेन्द्रिया, सट्टिचिचतुरिन्द्रिया. सप्त ।
ते सतापि पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च । एवं क्रमेण जीवनिवासस्थानानि
भवन्ति । पर्याप्तयस्तु- ' आहार१सरीरिं२दिय३, पज्जन्ती आणपाण४
भास५मणे ६ । चउ १ पंच २ पंच ३ छप्पिअ ४, इग १ विगला
२ ऽसन्नि ३ सन्निणं ४ ॥ १ ॥' अजीवभेदानाह—

(वृ०) तत्र तावदेकविधा जीवाश्चैतन्यलक्षणत्वात्, द्विविधा
जीवाः संसारिणोऽसंसारिणो मुक्ताश्च, त्रिविधा जीवाः पुंस्त्रीनपुं-
मकभेदाः, चतुर्धा जीवाः मुरनरतिर्यग्नैरयिकभेदात्, पञ्चविधा

जीवा उच्यन्ते एकद्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियभेदात्, षड्विधा जीवाः पृथ्व्य-
 प्तेजोवायुवनस्पतित्रसभेदात्, सप्तविधा जीवाः कथं ? 'एर्गिदियत्ति'
 एकेन्द्रियाः सूक्ष्मवादरभेदा द्विधा, तत्र सूक्ष्माश्चर्मचक्षुरगोचराः केव-
 लिदृष्टाश्चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकव्यापिनः पृथ्व्यप्तेजोवायुसाधारणव-
 नस्पतिरूपाः, इतरे वादरा अर्वाग्दृग्गोचरीभूताः स्थूलपृथ्व्यप्तेजो
 वायुप्रत्येकवनस्पतिरूपाः केवलस्पर्शनेन्द्रियभाजः। " सन्नियरत्ति "
 संज्ञिनः पञ्चेन्द्रिया इतरेऽसंज्ञिनः। तत्र संज्ञिनः समनस्काः मनोव्या-
 पारवन्तः सुरनरतिर्यग्नैरयिकाः, असंज्ञिनो मनोव्यापारविकलाः पञ्चे-
 न्द्रियाः सम्मूर्च्छजमनुष्याश्च, ते चैतेष्वेव गर्भजमनुष्योच्चारदिस्थाने-
 षूत्पद्यन्ते नान्यत्र, यदुक्तं श्रीप्रज्ञापनायाम्—' कर्हि णं भंते सम्मुच्छि-
 ममणुस्सा उववज्जंति, गोयमा ! अंतो मणुस्सरिवित्ते पणयालीसाए
 जोयणसयसहस्से । अह्णइज्जेसु दीवसमुद्देसु पन्नरससु कम्म-
 भूमीसु तीसाए अकम्मभूमीसु छप्पन्नाए अंतरदीवेषु गम्भवकं
 तियमणुस्साणं चेव उच्चारेषु वा पासवणेषु वा खेलेसु वा सिंघाणेषु
 वा वंतेसु वा पित्तेसु वा सुक्केसु वा सोणिएसु वा सुक्कपुग्गलपरि
 साडिएसु वा विगयकलेवरेसु वा थीपुरिससंजोएसु वा गामनिद्धमणेषु
 वा नगरनिद्धमणेषु वा सव्वेषु चेव असुइट्ठाणेषु वा इत्थ णं सम्मु-
 च्छिममणुसा संमुच्छंति अंगुलअसंखिज्जभागमित्ताए ओगाहणाए,
 असन्नी अन्नाणी मिच्छादिट्ठी सव्वाहि पज्जत्तीहिं अप्पज्जत्तगा अंतो-
 मुहुत्ताउया चेव कालं करंति । विशेषणमाह—' सवित्तिचउ ' इति,
 शंखसिप्राकृमिजलकादयः स्पर्शनरसनाभ्यां युक्तत्वाद्द्वीन्द्रियाः ।
 पिपीलिकामर्कोटकयूकालिभाद्याः स्पर्शनरसनघ्राणयुक्तत्वात्त्रिन्द्रियाः।
 मशकभ्रमरमक्षिकादयः स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुर्युक्तत्वाच्चतुरिन्द्रियाः ।
 एतैः सह वर्तन्ते इति सद्वित्रिचतुरिन्द्रियाः । एते एव सप्त अपर्याप्तपर्या-
 प्तक्रमेण चतुर्दशधा भवन्ति । तथाहि—सूक्ष्मापर्याप्तैकेन्द्रियः ? सूक्ष्मपर्या-
 प्तैकेन्द्रियः २. वादरापर्याप्तैकेन्द्रियः ३. वादरपर्याप्तैकेन्द्रियः ४. अपर्या-

सद्वीन्द्रियः ५ पर्याप्तद्वीन्द्रियः ६ अपर्याप्तत्रीन्द्रियः ७ पर्याप्तत्रीन्द्रियः ८
 अपर्याप्तचतुरिन्द्रियः ९ पर्याप्तचतुरिन्द्रियः १० अपर्याप्तासंज्ञिपञ्चेन्द्रियः
 ११ पर्याप्तासंज्ञिपञ्चेन्द्रियः १२ अपर्याप्तसंज्ञिपञ्चेन्द्रियः १३ पर्याप्तसं-
 ज्ञिपञ्चेन्द्रियः १४, एवं चतुर्दश जीवस्थानानि स्युः, पर्याप्तयस्त्विमाः—
 'आहारसरीरिन्द्रिय-पञ्जती आणपाणभासमणे । चउपंचपंच छप्पिय,
 इगविगलासन्निसन्नीणं ॥ १ ॥' कथमेतासां सम्भवः ? उच्यते—यथा
 जीवा एकं भवं त्यक्त्वा भवान्तरं गत्वा यथायोग्यमाहारादिपर्याप्ती-
 र्गृह्णाति, तासु सर्वासु गृहीतासु जीवानां पर्याप्तत्वं, तदसम्पत्तौ चा-
 पर्याप्तत्वमिति गाथार्थः ॥ जोवतत्त्वमुक्तम् । द्वितीयमजीवतत्त्वमाह—

(सा० अ.) 'एगविहेनि' इह अप्र जिनशासने जीवा एकविधाः,
 द्विर्विधाः, त्रिविधाः, चतुर्विधाः, पञ्चविधाः, षड्विधाश्च भवन्ति । कथ-
 मित्याह—चयणेत्याद—तत्रैकधा यदा विचार्यन्ते तदा चैतनालक्षणल-
 क्षिताः । चतनाज्ञान चैतन्यमिति यावत् । तेन युता इत्यर्थः । चै- न्यस्य
 सवजीवेष्वेकरूपत्वात् १ ॥ द्विधा प्ररूप्यन्ते तदा त्रसेतरभेदतः । त्र-
 सा द्वीन्द्रियादयः, त्रसेभ्य इतरेऽन्ये स्थावरा. पृथ्व्यादयः २ ॥ त्रिधा-
 चिन्त्यन्ते तदा वेदतः स्त्रीपुत्रपुसकवेदभेदात् ३ ॥ चतुर्धा चिन्त्यन्ते त-
 दामरनगतिर्यज्ञः कर्गातिभेदनः ४ ॥ पञ्चधा चिन्त्यन्ते तदा करणै 'स्प-
 शनादीन्द्रियै ५ ॥ षड्विधाश्चिन्त्यन्ते तदा कायैः पृथिवीकाया-
 टिभि षड्भेदैः ६ ॥ इति जीवानां षड्विधत्वं दर्शितम् । इत्थं
 जीवानां भेदानभिधायथ प्रकारान्तरेण भेदसंख्यामाह—'एगिदियेति,'
 अत्र जिनशासने चतुर्दश जीवग्रामाः, चतुर्दश जीवस्थानानि ज्ञातव्या-
 नि । यथा—पञ्चन्द्रिया एकं शरीरलक्षणं इंद्रियं येषां ते एकैन्द्रिया-
 । ते च द्विधा सूक्ष्मा वादराश्च । तत्र सूक्ष्मा. सर्वलोकव्यापिन-
 श्चर्मचक्षुषामवृण्डयाः । प्रतिनियतस्थानवर्तिनो वादरा पुनर्दृ-
 श्या । ते च द्वयेऽपि पृथिवीकाय अप्काय—तेज काय—वायुकाय—
 यनस्पतिकारूपा । तथा द्वीन्द्रिया. द्वे शरीररसनालक्षणे इंद्रिये
 येषां ते द्वीन्द्रिया । शंख—कपर्दक—गडोल—जलूका—कृमि—
 पृतगक प्रमुखा । तथा त्रीन्द्रियाः त्रीणि शरीररसनाघ्राणलक्षणानि
 इंद्रियाणि येषां ते त्रीन्द्रियाः । पिपीलिका—यूका—मत्कूणापदेहि-

का—मत्कोटक—गर्दभक—गोक्रीटक—धान्यकीटक—कुथुकप्रमुखा—ज्ञा-
तव्याः । तथा चतुरिन्द्रिया चत्वारि शरीररसनाघ्राणचक्षुर्लक्षणानि
इन्द्रियाणि येषां तं चतुरिन्द्रिया । मक्षिका—भ्रमर—दंश—मशक—
कंसारिका—शलभ—पंगु—वृश्चिकप्रमुखा ज्ञातव्या । तथा पंचद्रियाः
पंच शरीर—रसना—घ्राण—चक्षु—कर्णलक्षणानि इन्द्रियाणि येषां ते
पंचेन्द्रियाः । ते च द्विधा संज्ञिनः असंज्ञिनश्च । तत्र असंज्ञिनः समू-
हिमा खंजन—ददुर—मत्स्य—सर्पप्रमुखा वांतपित्तश्लेष्मशुक्रमूत्ररुधि-
रादिप्रभवो जन्वश्च मनोरहिता ज्ञेया । संज्ञिनः पुनर्भेदाः । ते च
तिर्यंच-जलचरा खेचराः स्थलचरास्तथा मनुष्या देवा नारकाः
सर्वेऽप्येते संज्ञिनो मनःसंयुक्ता । एवं एकेंद्रिया द्विभेदाः, द्वीन्द्रियाः,
त्रीन्द्रिया, चतुरिन्द्रिया, पंचेन्द्रिया द्विभेदाः, इत्येते सप्तभेदा जीवाः
सर्वेऽपि पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च भवन्ति । तत्रश्चतुर्दशभेदा जीवा संजाताः ।
तत्र पर्याप्तास्ते कथ्यन्ते ये स्वकीयपर्याप्तिभिः सर्वाभिः संपूर्णा
भवन्ति । पर्याप्तयः पुनः षड् भवन्ति । यथा—आहारपर्याप्ति १, शरीर-
पर्याप्तिः २, इन्द्रियपर्याप्तिः ३, उच्छ्वासनिःश्वासपर्याप्ति ४, भाषापर्याप्तिः
५, मनःपर्याप्तिः ६ । पर्याप्तिशब्देन शक्तिरुच्यते । तत्र एकेंद्रियाणां
आहार—शरीर—इन्द्रिय—उच्छ्वासनिःश्वासलक्षणाश्चतस्रः पर्याप्तयो
भवंति । द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणां आहारशरीरेन्द्रियोच्छ्वा-
सनिःश्वासभाषालक्षणाः पंच पर्याप्तयः स्युः । असंज्ञिपञ्चेन्द्रियाणां
मनोरहिताः पूर्वोक्ताः पञ्चपर्याप्तयः स्युः । संज्ञिपंचेन्द्रियाणां पुनः
आहार शरीर इन्द्रिय उच्छ्वासनिःश्वास—भाषा—मनोलक्षणा षट्-
पर्याप्तयः स्युः । एवं येषां जीवानां यावन्मात्राः पर्याप्तयो भवंति ते
जीवास्त्वावन्मात्राभिः सर्वाभिः पर्याप्तभिः संपूर्णाः पर्याप्ताः कथ्यन्ते ।
तद्विपरीता पुनः अपर्याप्ता मन्तव्याः । सूक्ष्मैकद्रियपर्याप्ताः सूक्ष्मैक-
द्रियापर्याप्ता वादरैकेंद्रियपर्याप्ता वादरैकेंद्रियापर्याप्ताः । एवं
द्वित्रिचतुःपंचेन्द्रियसंज्ञिनः पर्याप्तापर्याप्ताः सर्वे जीवाश्चतुर्द-
शभेदा ज्ञातव्या । इति जीततत्त्वं प्ररूपितम् ।

[नाणं च दंसणं चैव, चरित्तं च तवो तद्वा ।

वीरियं उचओगो थ, एयं जीवस्स लक्खणं ॥ २ ॥] ५ ॥

[(अ०) ज्ञानदर्शनचारित्र्यतपोवीर्योपयोगलक्षणो जीव इति]

(८) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

[आहारसरीरइंदिय, पञ्जन्ती आणपाण भासमणे ।
चउ पंच पंच छप्पिय, इगविगला सन्निसन्नीणं ॥३॥] ६ ॥

[(अ०) पूर्वं व्याख्यातस्वरूपा]

[पणिंदियत्तिवत्तूसा-साऊदसपाण चऊ छ सग अट्ट ।
इगहुनि चउरिंदीणं, असन्निसन्नीण नव दस थ ॥४॥] ७ ॥

[[(अ०) पञ्चेन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि, त्रयो बला मनोबलप्रभृतयः, उच्छ्वास, आयुश्चेति दश, प्राणाः संसारिजीवलक्षणानि, तेषु च चत्वारः षट् सप्ताष्टौ क्रमशः एकद्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां, असंज्ञिसंज्ञिनोर्नवदश च क्रमशः, अयं भावः एकेन्द्रियाणां स्पर्शनेन्द्रियकाय-बलोच्छ्वासायूरूपाश्चत्वारः प्राणा, द्वीन्द्रियाणां रसनेन्द्रियवचोबल-सहिताः षट्, त्रीन्द्रियाणां घ्राणेन्द्रिययुताः सप्त, चतुरिन्द्रियाणां चक्षुरिन्द्रियसमेता अष्टौ, असंज्ञिनः पञ्चेन्द्रियनिरश्चः श्रोत्रेन्द्रियान्विता नव, क्वचिदसंज्ञिनि मनुष्येऽपि नवोच्यन्ते क्वचिदष्टावपि नव तत्सम्यगवसीयते लब्ध्यपर्याप्तकस्य असंज्ञिमनुष्यस्योच्छ्वासासभाषानुपपत्तेः, सञ्जिनां च मनोयांगवता मनोबलसहिता दशेति] ॥

धम्माधम्मागासा, तिथतियभेया तहेव अध्वा थ ।

खंधा देसपग्ग्मा, परमाणु अजीव चउदसहा ॥४॥ ८ ॥

(प्रा० अ०) धम्मा० धारयति गतिपरिणतान् जीवपुद्गलां-स्तनम्बभावत्वे इति धर्मः । अस्तयः प्रदेशास्तेषां कायः सङ्घातो-ऽस्ति कायः, धर्मश्चासावस्तिकायश्च धर्मास्तिकायः, तद्विपरीतोऽधर्मा-स्तिकायः, आकाशास्तिकायः प्रतीतः, पते त्रयोऽपि त्रिभिभेदाः । यथा धर्मास्तिकायो धर्मास्तिकायदेशो धर्मास्तिकायप्रदेश इति । सकलदेशप्रदेशानुगतसमानपरिणामवत् द्रव्यं धर्मास्तिकाय । तस्यैव देशो वृद्धिकल्पितो ह्यादिप्रदेशात्मको भागो धर्मास्तिकायदेशः । तस्यैव प्रदेशो निर्धिभागभागो धर्मास्तिकायप्रदेशः । ते चासङ्ख्येया-ल्लोकाकाशप्रमाण-घात तेषां पथं अधर्मास्तिकायाकाशास्ति-

कायावपि, तदेवमेते नव भेदाः । तथैव अद्धा च काल, स च कालः एकविध एव वर्तमानसमयलक्षणोऽनीतानागतयोर्विनष्टानुत्पन्नत्वेनाऽसत्त्वात् । पुद्गलाः, चउहेत्यग्रे वक्ष्यमाणमत्रापि सम्बध्यते । पुद्गलाश्चतुर्धा स्युः संहतिविशेषभाज पुद्गलाः स्कन्धाः १, देशा स्कन्धभागा २, प्रदेशा स्कन्धानामेव सूक्ष्मतमभागाः ३ । परमाणवो निरंशाः, स्कन्धरूपत्वात् परिणताः स्कन्धा देशा प्रदेशा परमाणवः, बहुवचनं सर्वेषामानन्त्यख्यापनार्थम् । स्कन्धप्रतिबद्धा प्रदेशाः स्कन्धारम्भका परमाणव इत्यनयोर्विशेष । एवमजीवाश्चतुर्दशधा, मूलभेदै पुनरमी कति स्युरित्याह-॥ ४ ॥

(वृ०) धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, आकाशास्तिकायः, नित्यावस्थितैकद्रव्यारूपिणो निष्क्रिया लोकव्यापकाः । असङ्ख्यातप्रदेशौ धर्माधर्मौ, अनन्तप्रदेशात्मकं त्वाकाशमिति । प्रत्येकं त्रिभिर्भेदा भङ्गन्ति । तथाहि— धर्मास्तिकायस्कन्धः १, धर्मास्तिकायदेशः २, धर्मास्तिकायप्रदेशः ३, अधर्मास्तिकायस्कन्धः ४, अधर्मास्तिकायदेशः ५, अधर्मास्तिकायप्रदेशः ६, आकाशास्तिकायस्कन्धः ७, आकाशास्तिकायदेशः ८, आकाशास्तिकायप्रदेशः ९, । तत्र लोकव्यापी स्कन्धः, तदेकदेशो देशः, तस्याप्येकतरो देशः प्रदेश इति त्रयाणामपि धर्मास्तिकायादीनां नव भेदाः । तथैव अध्या कालो वर्तनापरिणामक्रियापरापरत्वस्वरूपः । अयमेक एव स्कन्धादिरहितत्वात्, एवं दशा चकारात् पुद्गलास्तिकायः । सङ्ख्यातासङ्ख्यातानन्तप्रदेशमयः स्पर्शरसगन्धवर्णवान् शब्दबन्धसूक्ष्मस्थौल्यसंस्थानभेदतमच्छायातपोद्योतवांश्च, स च स्कन्धदेशप्रदेशकेवलपरमाणुभेदाच्चतुर्धा । एवं चतुर्दश । तत्र केवलपरमाणुरूपः व्यादिपरमाणुसंयोगाभावात्, इत्यजीवश्चतुर्दशधा स्यादिति गार्थार्थः । अजीवस्योत्तरभेदान् गार्थार्द्धेनाह—

(सा० अ०) अजीवतत्त्वमाह । 'धर्माधर्मैति'—एते चतुर्दशभेदा अजीवानां । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय. आकाशास्तिकाय

पते प्रयोपि प्रत्येकं त्रिधा । तथाहि । धर्मास्तिकायस्य स्कंधः देशः प्रदेशः तथा अधर्मास्तिकायस्य त्रयः तथा आकाशास्तिकायस्य त्रयः । एवं नवभेदा अभूवन् । तत्र अस्तीर्णा प्रदेशानां कायः समूहः अस्तिकाय । तत्र स्कंध कीदृग्? उच्यते । चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके सकलोऽपि या धर्माऽस्तिकायः स सर्वोऽपि स्कंधः कथ्यते । तस्य धर्मास्तिकायस्य कियन्मात्रो भागो देश उच्यते । तस्य धर्मास्तिकायस्य निर्विभागो भागः प्रदेशः । एवं अधर्मास्तिकायाकाशास्तिकाययोरपि स्कंध—देश—प्रदेशा ज्ञेयाः । तथाद्वा कालः समयादिलक्षणः स च दशमो भेदः । तथा पुद्गलानां चत्वारो भेदाः स्कंध—देश—प्रदेश—परमाणवश्च । तत्र द्व्यणुकादयः क्रमेण एकादिवृद्ध्या अनन्ताणुकावसानाः स्कंधाः । तेषां कियन्मात्रा भागा देशाः प्रोच्यन्ते । तेषां निर्विभागा भागाः पुनः प्रदेशा उच्यन्ते । परमाणवः पुनः परस्परमसंबन्धा अतीवसूक्ष्माः स्कंधादिकारणरूपा निर्विभागा एव ज्ञ तव्याः । एव अजीवाः चतुर्दशभेदा भवन्ति । अथैतेषां विशेषस्वरूपं प्ररूपयति ॥

धम्माधम्मा पुद्गल, नह कालो पंच हुंति अजीवा ।

चलणसहायो धम्मो, थिरसंठाणो अहम्मो थ ॥ ॥१॥

(प्रा० अ०) 'धम्मा०' गाथापूर्वार्द्धं सुगमम् । नवरं धर्मास्तिकायाया अजीवा एव जीवेन सह षड् द्रव्याणि । पुद्गलं विना चत्वारोऽपि अमृतां निष्क्रियाश्च, पुद्गलास्तु रूपिण । रूपं 'रूपस्पर्शादिसन्निवेशो मूर्तिरिति' वचनात् । तदेषामस्तीति रूपिणः । तेषामेव रूपादिमत्त्वात्, रूपग्रहणं गन्धादीनामुपलक्षणं, तद्व्यतिरेकेण तस्यासम्भवात् । अनन्तानन्तपरमाणुप्रचयरूपा. स्कन्धा मांसचक्षुर्ग्राह्याः स्वरभकुम्भादयः, तदग्राह्या अचित्तमहास्कन्धादयः । धर्माधर्मौ चैकजीवप्रदेशप्रमाणानङ्ख्येयप्रदेशो लोकव्यापिनौ । आकाशमनन्तप्र शं लाकालोकव्यापि, पुद्गलाः पुनरनन्ता लोकवर्तिन एव । कालस्तु तत्त्वतो वर्तमानरूप एव । अतो न देशप्रदेशकल्पना । गाथापश्चार्द्धेन एषां लक्षणं नृत्रकार एव व्याचष्टे । 'चल०' गतिलक्षणो धर्मास्तिकायः, स्थिरान्तर्यामि पदार्थानामवस्थानं यस्मादस्य अधर्मास्तिकायः । अवस्थितिलक्षण इत्यर्थः । एतौ हि मनुष्यादिप्रयन्ताः प्रयत्नाद्वा पदार्थानां लोके गतिस्मितहेतु, अलोके त्वेतयोरभावात्सेन्द्रद्वेषप्रयत्नेनापि

गतिस्थिरी न स्यातामित्यनयो सामान्येनास्तित्वस्थापनं, विशेषस्तु गन् हस्त्यादिभ्यो ज्ञेयः ॥

(वृ०) व्याख्या—धर्मास्तिकायः अधर्मास्तिकायः पुद्गलास्तिकाय आकाशास्तिकाय कालः पञ्च पञ्चसङ्ख्या मूलपदार्था अजीवा भवन्ति । गाथापूर्वाद्धार्थः । धर्माधर्मयोः किं लक्षणमिति गाथोत्तराद्धेनाह—‘चलणसहायो धम्मो, थिरसंठाणो अहम्मो य’ व्याख्या—धर्मं चलनस्वभावः गत्यवष्टम्भकत्वात्, तदभावादलोके पाकशासनप्रेरितमपि वज्रं केशाग्रमात्रमपि न पुरः प्रयाति । अधर्मंश्च स्थिरसंस्थानो निश्चलस्वभावः स्थित्युपष्टम्भकत्वात्, यतः पर्वतादीनां स्थैर्यं स तत्स्वभाव इति गाथार्थः । आकाशास्तिकायस्वरूपमाह—

(सा० अ०) धर्मास्तिकायः १ अधर्मास्तिकायः २ पुद्गलास्तिकायः ३ नभ आकाशास्तिकायः ४ कालः समयादिः ५ एतानि पञ्च द्रव्याण्यजीवाः प्रोच्यन्ते, षष्ठ जीवद्रव्यमेवं जिनशासन, षड द्रव्याणि कथ्यन्ते ६ ॥ अथ क्रमेण धर्मास्तिकायादीनां लक्षणमाह चलणेत्यादि—चलनस्वभावो धर्मास्तिकायः, जीवानां पुद्गलानां च गमनं कुर्वतां यद् द्रव्यं साहाय्यं ददाति तद्धर्मास्तिकायः । यथा मत्स्यानां जं तथा धर्मास्तिकाय इत्यर्थः । स्थिरसंस्थानः पुनरधर्मास्तिकायः, स्थिरसंस्थान इति किमुच्यते ? यद्द्रव्यं जीवपुद्गलानां स्थितिं कुर्वतां सान्निध्यं ददाति स अधर्मास्तिकाय इति भवः । एतौ धर्माधर्मास्तिकायौ यत्र वर्तेते स लोकाकाशश्चतुर्दशरज्जुप्रमाणः, ततः परस्त्वलोकाकाशः । एवं धर्माधर्मास्तिकाययोर्विंशत्स्वरूपं प्ररूपितं । अथाकाशपुद्गलयोः स्वरूपमाह—

अवगाहो आगासं, पुग्गलजीवाण पुग्गला चउहा ।

खंधा देसपएसा, परमाणू चेव नाथव्वा ॥ ६ ॥ १० ॥

(प्रा० अ०) अवगाहोऽवकाशः, पुद्गलानां जीवानां च यत्र तदाकाशं, कालपुद्गलयोश्चात्र सुज्ञानन्वाहलक्षणं नोक्तं, तच्चेदम्-शीता तपववा।दनेयन्यहेतु कालः, वर्णगन्धरसस्पर्शशब्दान्धकारादिचक्षणाश्चपुद्गला । ते चतुर्धा, स्कन्धा देशाः प्रदेशा एमाणवश्च ज्ञातव्या । ननु स्कन्धभेदाः ? प्रागेवोक्ता, सत्यं, किन्तु न तत्र पुद्गलभेदत्वेनेति ॥

(१२) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. न. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

(वृ०)—‘अवगाहो आगाशं’, कोऽर्थः यत्र यत्र गच्छतो गमनं भवति, तत्र तत्राकाशः यथा कुड्यादौ कीलकप्रवेशः, ‘पुग्गलं’ति पूरणगलनधर्माणः पुद्गलाः, ते च पुद्गलजावानामर्था नित्या जीवाश्रितपुद्गलानां पुद्गलाः शरीरवाङ्मनःप्राणापानरूपाः सुखदुःखजीवितमरणोपग्रहाश्चतुर्धा ज्ञातव्याः । कथं ? स्कन्धदेशप्रदेशपरमाणुरूपा इति गार्थार्थः ॥ सम्प्रति अद्धास्वरूपमाह—

(सा० अ०) अवगाहो—इति जीवपुद्गलानां अवकाशः जीवानां पुद्गलानां च यद् अवकाशं ददाति तत् आकाशं, तत् आकाशद्रव्यमिति भावः । पुद्गलाश्चतुर्विधाः स्कंध—देश—प्रदेश परमाणुभेदैर्ज्ञातव्याः । स्कंधादीनां स्वरूपं पूर्वमेवोक्तं ज्ञातव्यम् ॥७॥ अथ काल स्वरूपमाह ॥

[सद्वन्धवार उज्जोय, पभाछायातवेइय ।

वद्वगंधरसाफासा, पुग्गलाणं तु लक्खणं ॥६॥] ॥११॥

[(अ०) शद्धान्धकारोद्योतप्रभाछायातपवर्णगन्धस्पर्शा एते पुद्गलपरिणामा पुद्गललक्षणं वेति भावः ॥]

समयावली मुहुत्ता, दीहा पक्खा य मासवरिसा य ।

भणिओ पलिया सागर, उस्सप्पिणी सप्पिणीकालो ॥७॥ १२ ॥

(प्रा० अ०)—‘सम०’ समयः सर्वलक्ष्मः कालः श्रुतोक्तपट्टशाटिकापादनवृष्टान्ताज्ज्ञेयः, असङ्ख्यातैः समयैरेकावलिका, ताभिः २५६ आवलिकाभिः क्षुल्लकभवग्रहणं निगोदजीवाः पूयन्ति । मुहुत्ता घटिकाद्वयरूपः, “पगा कोडी सत्तसट्टिलक्खा, सत्तहत्तरोसहस्सा य । दो असया मोल्लहिआ, आवलियाणं मुहुत्तम्मि ॥ १ ॥” दिवसादयः प्रमिद्धाः । अथ द्विचत्वारिंशत्पुण्यभदानाह—

(वृ०) समयः परमनिकृष्टः कालः, ततः कालान्तरं सूक्ष्मं नास्ति, निर्भिभागत्वात् । असङ्ख्यातैः समयैरावलिका, पट् पञ्चाशदधिकद्विध्या आश्लिकानामैकः क्षुल्लकभवः, पट्त्रिंशदधिकपञ्चशतपञ्चषष्टिसहस्रक्षुल्लकभवैरेकं मुहुत्तं घटिकाद्वयप्रमाणं, त्रिंशद्विमुहुत्तैर्द्विसः, पञ्चदशभिर्द्विसैः पक्षः, द्वाभ्यां पक्षाभ्यां मासः, द्वादशभिर्मासैर्वर्षः, अनेन क्रमेण शीर्षप्रदेहिकायावत् सङ्ख्यातः कालः, ततः परम-

सङ्ख्यातः कालः पल्योपमादिकः, तद्वक्तव्यता चैवं- आयामदीर्घौ
इत्वेन योजनप्रमाणः कूपः क्रियते, ततः सोऽनुक्रमेण सप्तदिनजात-
युगलिककेशनिर्विभागखण्डैः संनिचितं भ्रियते, ततो वर्षशतैर्वर्षशतै-
रेकैकं केशाग्रमुद्भियते । यावता सर्वथा शुषिरीभवति, एवमेकं पल्योपमं
स्यात्, दशकोटाकोटिपल्योपमैरेकं सागरोपमं, दशकोटाकोटिसाग-
रोपमैरेका उत्सर्पिणी, तादन्मात्रावसर्पिणी, एवं रूपः कालो भणितः
तीर्थकरैरिति एतदर्थप्ररूपिका बृहत्सङ्ग्रहणिगाथाश्चैताः—

“जं जोयण विच्छिन्नं, तं तिउणं परिरण सविसेसं ।

तावइयं उव्विद्धं, पल्लं पलिओवमं नाम ॥ १ ॥

एगाहिय वेहिय तेहियाण, उक्कोसं सत्तरत्तापं ।

सम्मत्तं संनिचियं, भरियं तं बालकोडीणं ॥ २ ॥

वाससए वाससए, इक्किक्के अवहियंमि सुहुमंमि ।

सुहुमं अद्दापलिथं, हवति वासा असंखिज्जा ॥ ३ ॥

एएसिं पल्लाणं, कोडाकोडी हविज्ज दसगुणया ।

तं सागरोवमस्सवि, परिमाणं हवइ एगस्स ॥ ४ ॥

दस सागरोवमाणं, पुन्ना उ हुति कोडाकोडिउ ।

उस्सप्पिणीइ माणं, तं चेतुस्सप्पिणीए वि ॥ ५ ॥”

इति गार्थः॥ अद्धास्वरूपमुक्तं, अथपुण्यतत्त्वस्य प्रकृतीर्गाथा-
युगेनाह—

(सा० अ०) समयावलीति—समयोऽन्यंतसूक्ष्मकालः । आव-
लिका असंख्यातसमयप्रमाणा । निगोदजीवानां एकश्वासोच्छ्वासमध्ये
सप्तदशवारान् यावन्मरण अष्टादशसंख्योत्ततिरपि भवति, तेषां आयुः
(२५६) आवलिका मानं, मुहूर्त्त घटीद्वयप्रमाणं । दिवसोऽहोरात्ररूपः
त्रिंशन्मुहूर्त्तप्रमाणः । पक्षः पंचदशाहोरात्ररूपः । मासः पक्षद्वयप्र-
माणः । वर्षं द्वादशमासप्रमाणं । पल्योपमं कूपदृष्टान्तेन प्रसिद्धम्
सागरोपमं दशकोटाकोटीपल्योपमप्रमाणम् । उत्सर्पिणी दशकोटाको-
टीसागरोपमप्रमाणा । उत्सर्पिणीप्रमाणैवावसर्पिणी । षण्मन्वोऽपि
कालः सूर्यगतिक्रियापरिच्छिन्नो ज्ञातव्यः । एवं अजीवतत्त्वस्य
चतुर्दशभेदा प्रोक्ताः ॥ इत्यजीवतत्त्वम् ॥ अथ पुण्यतत्त्वं
द्विचत्वारिंशद्भेदं विवृणोति ॥

(१४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. षथी ज. (६थी १०) ॥

[एगाकोडी सगसट्टिलक्खा, सत्तहत्तरी सहस्सा य ।
दोयंसघा सोलहिया, आर्वाला इगसुहुत्तंभि ॥६॥] ॥१३॥

[(अ०) पूर्ववर्णितस्वरूपा आवलय एकमुहुत्ते एककोटी सप्तष-
ष्टिलक्षाः सप्तसप्ततिः सहस्रा द्वेशते षोडशाधिके १६७७७२१६ इति
संख्याकाः ॥]

[तिस्रिसहस्सा सत्तय सथाणि, तिहुत्तरं च उस्सासा ।
एग(स)सुहुत्तो भणिओ, सव्वेहिं अणंतनाणीहिं ॥७॥] ॥१४॥

[(अ०) त्रयः सहस्राः सप्त च शतानि त्रिसप्तत्युत्तराणि च
उच्छ्वासा इति सामान्यत उक्तावपि उच्छ्वासनिःश्वासा इति
वाच्यं वक्ष्यमाणवच.सामर्थ्यात् । एकः (षः) मुहुत्तः कालविशेषः
भणितः सर्वैरनन्तज्ञानिभिः सर्वज्ञैरित्यर्थः । उक्तं चागमे “हिट्टस्स अ-
णवगल्लस्स, निरुवकिट्टस्स जंतुणो । एगे ऊसासनीसासे, एस पाणुत्ति
वुच्चइ ॥ १ ॥ सत्तपाणूणि से थोवे, सत्तथोवाणि से लवं । लवस-
त्तहत्तरीण, एस मुहुत्ते वियाहिण ॥ २ ॥” इति ॥]

[परिणामि जीवसुत्तं, सपएसा एग खित्तकिरियाय ।
णिच्चं कारणकत्ता, सव्वगयमियरेहि अपवेसे ॥८॥] ॥१५॥

[(अ०) तदेवं जीवतत्त्वाजीवतत्त्वनिरूपणेन षड् द्रव्याणि
प्रख्यापितानि, तत्र षट्सु द्रव्येषु किं किं द्रव्यं परिणामित्वादि-
पर्याययुगिति प्ररूणणायाह—परिणमनं परिणामः, स च “परिणामो-
न्तरान्तर-गमनं न च सर्वथा विनाशः । न च सर्वथा व्यवस्थानं,
परिणामस्तद्विदामिष्ट” ॥ १ ॥ इत्येवंलक्षणः पर्यायान्तरप्राप्तिरिति
तात्पर्यं, सोऽस्यास्तीति परिणामी, परिणामिनौ च जीवपुद्गलौ
स्यभाषत पञ्च, नान्ये, अन्येषां धर्मास्तिकायादीनां औपाधिके
परिणामित्वे मत्यपि न तदिह ग्राह्यं स्वभावतः सदैवैकरूपत्वात्,
चैतन्यवान् जीवः स च जीव पञ्च, भूर्तीरूपादिसन्निवेशेनदस्या-
स्तीति भूर्त, तच्च पुद्गलद्रव्यमेष, निरंशा विभागाः प्रदेशान्तैः सह
वर्तन्ते ये च ते सप्रदेशास्तं च धर्माधर्माकाशजीवपुद्गलाख्याः
पञ्च, सप्रदेशान्यादेवास्तिकाया अपि त पञ्च पञ्च, अस्तीनां प्रदे-

शानां कायः समूह अस्तिकाय इति व्युत्पत्तेः, धर्माधर्माकाशद्रव्या-
ण्येकैकानि । अवगाहदानसामर्थ्यादाधाररूपं क्षेत्रमाकाश एव,
जीवपुद्गलौ विस्त्रसाप्रयोगाभ्यां क्रियावन्तौ, धर्माधर्माकाशकाला-
नित्यद्रव्याणि शाश्वतस्वरूपानि, पुद्गलजीवौ तु परिणामित्वादे-
वानित्यौ, धर्माधर्माकाशकालपुद्गलाः गतिस्थित्यवगाहवर्तना-
शरीरवाङ्मन. प्राणापानादिजीवकार्यहेतव इति पञ्चकारणद्रव्याणि ।
पुण्यपापबन्धमोक्षादिकर्तृत्वं जीवस्येति कर्ता जीव एव । लोकालोक-
व्यापित्वरूप सर्वगतत्वं त्वाकाशस्यैव, लोकाकाशव्यापित्वापेक्षया
तु धर्माधर्मयोरचित्तमहास्कन्धावस्थायां पुद्गलस्य केवलिसमुद्घा-
तावस्थायां जीवस्यापि । कालद्रव्यं तु मनुष्यक्षेत्र पेक्षया सर्व-
व्यापि न तु बहिः । सर्वद्रव्याणामेकस्मिन् क्षेत्रेऽन्योन्यप्रवेशवत्त्वेऽपि
स्वस्वरूपापरित्यागादप्रवेशत्वम् ॥]”

[दुष्णि य एगं एगं, पंचत्ति य एग दुष्णि चउरो य ।
पंचय एगं एगं, एएसि एय विष्णेयं ॥ ९ ॥] ॥ १६ ॥

[(अ०) ‘दुष्णि’त्ति द्वौ जीवपुद्गलौ, एकं जीव, द्रव्यं एकं
पुद्गलद्रव्यं, पञ्च धर्माधर्माकाशजीवपुद्गलद्रव्याणि, त्रीणि धर्माधर्मा-
काशद्रव्याणि, एकमाकाशद्रव्यं, द्वौ जीवपुद्गलौ, चत्वारि धर्मा-
धर्माकाशकालद्रव्याणि, पञ्च धर्माधर्माकाशकालपुद्गलाः, एकं
जीवद्रव्यमेकमाकाशद्रव्यम् ॥]

सा उच्चगोअमणुदुग-सुरदुगपचिंदिजाइपणदेहा ।

आइतितणूणुवंगा, आइमसंघयणसंठाणा ॥ ८ ॥ १७ ॥

(प्रा० अ०) ‘सा उ०’ शातावेदनीयं कर्म, उच्चैर्गोत्रं, मनुष्य-
द्विकं मनुष्यगतिर्भनूष्यानुपूर्वी, आनुपूर्वीनाम द्विसमयादिविप्रहेन
भवान्तरं गच्छतो जन्तोर्षुषभनासिकारज्जुकल्पां अनुश्रेणिनयनमि-
त्यर्थः, देवगतिर्देवानुपूर्वी, पञ्चेद्रियजातिनाम, औदारिकवैक्रिया-
हारकतैजसकार्मणरूपाणि देहानि, औदारिकवैक्रियाहारकाणामङ्गो-
पाङ्गानि, वज्रर्षभनाराचसंहननं, समचतुरस्रसंस्थानं ॥ ८ ॥

(वृ०) यदुदयात् सातं सौख्यमनुभवेति तत्सातवेदनीयम् १,

यदुदयादुत्तमकुले उत्पत्तिस्तदुच्चैर्गोत्रम् २, यदुदयान्मनुष्यगतौ मनु-
प्यानुपूर्व्या चोत्पादस्तन्मनुष्यद्विकम् ४, यदुदयाद्देवगतौ देवा-
नुपूर्व्या चोत्पादस्तद्देवद्विकमेवं ६, तत्रानुपूर्वी कोऽर्थः एतस्माद्देवा-
दिभवाच्च्युतस्य मनुष्यादिभवान्तरं चाप्राप्तस्यान्तराले यः कालः
सा अनुपूर्वी । यदुक्तं कर्मग्रन्थेषु 'खित्तविवागाणुपुष्ठी' इति, यदुदया-
त्पञ्चेन्द्रियजातित उत्पत्तिः सा पञ्चेन्द्रियजातिः ७, देहाः पञ्च, औदा-
रिक १ वैक्रिय २ आहारक ३ तैजस ४ कार्मणरूपाः तत्र यदुदया-
दौदारिकमसारपुद्गलमयं तिर्यग्मनुष्यशरीरादिकमुत्पद्यते, तदौदा-
रिकं, यदुदयाद्देक्रियैः सारतरैः पुद्गलैर्देवनैरयिकादिशरीरमुत्पद्यते
तद्वैक्रियं ९, यदुदयाच्चतुर्दशपूर्वधरः सञ्जातागमसंशयः आहारकपुद्-
गलैर्वज्राश्यादिभिरप्यप्रतिहतैः शरीरं करोति तदाहारकशरीरम्
१०, यदुदयादाहाररसादिकं जीर्यति तत्तैजसशरीरं ११, यदुद-
यादितरशरीराभावेनकर्मपुद्गलमयं शरीरं भवति तत्कार्मणं १२,
तदन्तरालविग्रहगतौ केवलिसमुद्घातावसरं त्रिसमयमुत्कृष्टं स्यात् । त-
स्मिंश्च सति जीवोऽनाहारकः तदेवं शरीरपञ्चकं आद्यत्रिकतनूपाङ्गानि,
आद्यानामौदारिकवैक्रियाहारकशरीराणामुपाङ्गानि शिरःपृष्ठादीनि
मिश्ररूपाणि, तथाहि-औदारिकमिश्रमिति त्रयं यदुदयाद्भवतीत्यर्थः,
कथमेपां मिश्रसम्भवः १, इति उच्यते-औदारिकं तनुं त्यक्त्वा देवादि-
गतौ वैक्रियशरीरं सृजतस्तस्मिन्वापूर्णं मिश्रता । एवं शेषयोरपि
तैजसकार्मणयोस्तु न मिश्रत्यम्, अङ्गोपाङ्गाभावादित्युपाङ्गत्रयं १५,
आदिमसंहननसंस्थाने, संहननानि षट्, तत्रादिमं संहननं वज्रर्ष-
भनागचं, तस्य किं स्वरूपम् । ? इत्युच्यते- वज्रं कीलिका, ऋषभः
पट्टवन्धः, उभयतो मर्कटवन्धः नाराचं, यदुदयादेवमस्थिरूपना(रचना)
यत्र तद्द्वर्षभनाराचसंहननम् । संस्थानानि षट् तेष्वदिमं संस्थानं
समचतुरस्राग्व्य प्रमाणोपेतोद्धृतिःकायरूपं यदुदयाद्भवति १७

अत्र द्विवचनस्य बहुवचनं प्राकृतत्वात्, यदुक्तं—“बहुवयणे दुवयणं, छट्टिविभक्तीऽ भङ्गइ चउत्थी । जह इत्या तइ पाया, नमुत्थुः देवाहिदेवाणं” इति ॥

(सा० अ०) ‘साउच्चगोअ इति’, इति पुण्यतत्त्वस्य पते द्विचत्वारिंशद्भेदा भवन्ति । यथा—सातं सातावेदनीयं कर्म, येन जीवः सौख्यानि लभते १, उच्चैर्गोत्रं यस्मिन्नुत्पन्नो जीवः सर्वजनमान्यः स्यात् २, मनुष्यद्विंशं मनुष्यगति—मनुष्यानुपूर्वीरूपम्, यया कर्मप्रकृत्या जीवो मनुष्यगतित्वं लभते सा मनुष्यगति ३, यया कर्मप्रकृत्या मनुष्यगतिबद्धायुर्जीवोऽन्यत्र गच्छन् मनुष्यगतौ आनीयते सा मनुष्यानुपूर्वी ४, सुरद्विकं सुरगति—सुरानुपूर्वीरूपं । ५-६, मनुष्यगति—मनुष्यानुपूर्वीषत् ज्ञेयं । पंचेन्द्रियजाति यया जीवस्य पंचेन्द्रियत्वं स्यात् । ७, पच देहाः शरीराणि । औदारिकं वैक्रिय आहारकं तैजसं कार्मणं च । औदारिकं उदारैः स्फारैः पुद्गलैः निष्पन्नं तत् औदारिकम् । तिर्यङ्मनुष्याणां योग्य शरीरम् । ८, वैक्रियं विविधक्रियाया निष्पन्नं देवनारकाणां शरीरं तच्च स्वभाविकं वैक्रियलब्धिकृतं च शरीरं ज्ञेयम् । ९, आहारकशरीरं यत् चतुर्दशपूर्वधरैः संदेहोच्छेदाय तीर्थकरऋद्धिदर्शनाय वा महाविदेहगमनार्थं एकहस्तप्रमाणमत्यंतविशिष्टरूपसंपन्नं विधीयते शरीरं तत् आहारकशरीरम् १०, तैजसशरीरं तत् येन शरीरेण जीवैः आहारो गृहीतखलरसादिधातुरूपतया परिणतिं नीयते यद्दशाक्षपोलब्ध्या तेजोलेश्यानिर्गमश्च क्रियते तत्तैजसं । ११, कार्मणशरीरं अष्टविधकर्मविकाररूपं सर्वशरीरकारणभूतं । १२, तैजसकार्मणशरीरे सप्तारिजीवानां अनादिकालसबद्धे भवतः । मोक्षगमनं विना तयाः कदापि वियोगो न स्यात् । एवं द्वादशपुण्यप्रकृतयोऽभूवन् । आदिशरीरत्रयस्य उपांगानि । औदारिकस्य १३ वैक्रियस्य १४ आहारकस्य १५, तैजसकार्मणयोर्न भवन्ति । आदिसंहननं वज्रिष्पिनाराचसंहननलक्षणं । १६, संस्थानं समचतुरस्ररूपं । १७ ॥

चन्नचउक्का गुरुलहु, परधाऊसास आयवुज्जोअं ।

सुभखगइनिमिणतसदस, सुरनरनिरिआऊनित्थयरं१॥१९

(१८) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

(प्रा० अ०) 'वन्न०' शुभा वर्णगन्धरसस्पर्शाः, अगुरुलघुनाम कर्म "अग न गुरु न लहुअं, जावइ जीवस्त अगुरुलहुउदया " "। परवा उदया पाणी, परेसि वलिणंपि होइ दुद्धरितो ॥ " "ऊससिणलद्धिजुत्तो, हवेइ ऊसासनामवसा" । "रविर्विबे उ जिअंगं, तावजुअं आयवाऊ" "अणुसिणपयासरुवं, जीअंगमुज्जोयए इहुज्जो-आ ॥" शुभविहायोगतिहंसादीनामिष, "अङ्गोवंगनियमणं, नि-म्माणं कुणइ सुत्तहारसमं", "तस १ बायर २ पज्जत्त ३, पत्तेअ ४ थिरं ५ सुभं च ६ सुभगं च ७ । सुस्सरा ८ इज्ज ९ जसं, तस-दसगं" सुराद्यायुच्चयं "तित्थेण तिहुअणस्स वि, पुज्जो से उदय-केवल्लिणो" ॥ ९ ॥ अथपापभेदानाह—

(वृ०) 'वण्णचउक्क'त्ति यदुदयाज्जीवस्य शुभो वणः शुभो-गन्धः शुभो रसः शुभः स्पर्शः स्यादिति वर्णचतुष्कं २१, यदुदयात् सर्वजीवापेक्षया निजं निजं शरीरं अगुरुलघु न च गुरुकं न च लघुकं भवति तदगुरुलघुनामकर्म २२, यदुदयात् वीर्यातिशयेन शत्रून् व्यापादयति तत्पराघातनामकर्म २३, यदुदयात् जीवितव्यलक्षण उच्छ्वासनिःश्वासवातः प्रवर्त्तते तदुच्छ्वासनामकर्म २४ यदुदया-द्रविर्विम्बे तापवच्छरीरं भवति तत्सूर्यविम्बस्यातपनामकर्म २५, यदुदयादनुष्णेऽपि देहे खद्योतवदुद्योतः स्यात्तदुद्योतनामकर्म २६, यदुदयात् हंसगजादिवत्त्व(सुंद)रा गतिर्भवति सा शुभविहायो-गतिः २७, यदुदयात् स्वस्वस्थानेषु चक्षुराद्यङ्गोपाङ्गानां निष्पत्तिस्त-न्निर्माणनामकर्म २८, 'तसदसग'त्ति यदुदयात्रसति चलति द्वीन्द्रिया-दिजीवस्तत्रसनामकर्म २९, यदुदयाच्छ्मस्थगोचरीभूतं षड्विधजीव-निकायस्य शरीरं तद्दादरनामकर्म ३०, यदुदयादाहारशरीरेन्द्रियो-च्छ्वासनिःश्वासभाषामनोभिः परिपूर्णता स्यात् तत्पर्याप्तनाम-कर्म ३१, यदुदयात् प्रतिजीवमौदारिकादिशरीरं स्यात्तत्प्रत्येकनाम-कर्म ३२, यदुदयादन्तास्थ्यादिनिश्चलता स्यात् तत्स्थिरनामकर्म ३३, यदुदयात् मूर्धादिप्रधानाङ्गानां निष्पत्तिः तच्छुभनामकर्म

३४, यदुदयात् सर्वजनप्रियत्वं भवति तत्सुभगनामकर्म ३५,
यदुदयात् वेणुवीणादिवन्मधुरध्वनिरूपद्यते तत् सुस्वरनामकर्म
३६, यदुदयात् सर्वत्र मान्यता तदादेयनामकर्म ३७, यदुदयाद्यशः
कीर्तिश्च लभ्यते तद्यशःकीर्तिनामकर्म ३८, इति त्रसदशकम् ।
यदुदयात् सुरनरतिर्यगायुरुत्कृष्टमायुस्तत्सुरनरतिर्यगायुरिति ३९-
४०-४१ । ननु तिर्यगायुषः कथमुत्तमत्वम्, उच्यते, तस्यापि
युगलिकतिर्यगपेक्षया प्रधानत्वं, पुण्यप्रकृतित्वात् । येनसुरेन्द्रनरेन्द्रादि-
भिः पूजितः स्यात् तत्तीर्थकरनामकर्म ४२ । इति द्विचत्वारिंशत्पुण्यप्र-
कृतय इति गाथाद्वयार्थः ॥ पुण्यतत्त्वस्वरूपमुक्त्वा चतुर्थपापतत्त्व-
स्य प्रकृतसङ्ख्यां गाथाद्वयेनाह-

(सा० अ०) वर्णचतुष्कं वर्णगन्धरसस्पर्शरूपम् १८-१९-२०-
२१ । अत्र पुण्यप्रकृत्यधिकारे प्रशस्तं ग्राह्यं, अप्रशस्तं पुनः पापप्र-
कृत्यधिकारे कथयिष्यते । अगुरुलघुनामकर्म येन कर्मणा जीवानां
शरीरं न गुरुलघु स्यात् किंतु समताभावे स्यात् । २२, पराघात
नामकर्म येन परेषां बलवतामपि जीवः अनाकलनीय स्यात् ।
२३, उच्छ्वासानामकर्म येन जीवः श्वासोच्छ्वासानलब्धियुक्त स्यात् । २४,
आतपनामकर्म येन जीवस्य स्वयमनुष्णमपि उष्णप्रकाशसंयुक्त श-
रीरं स्यात् यथा सूर्यमंडले पृथ्वीकायजीवानां, इदं सूर्यमंडले एव
नान्यत्र २५ । उद्योतनामकर्म येन जीवानां अनुष्णप्रकाशयुक्तं शरीरं
स्यात्, यथा चंद्रमंडलज्योतिश्चक्रादिषु । २६, शुभखगतिः शुभवि-
हायोगतिनामकर्म, विहायसा नभसा गतिः गमनं विहायोगति ।
२७, विहायाग्रहणं चतुर्गतिव्यामोहविच्छेदार्थं । यया जीवानां
शुभा गतिः स्यात्, यथा हंसगजवृषभादीनाम् । निर्माणनामकर्म
येन जीवशरीरे अगप्रत्यंगानां नियतप्रदेशव्यवस्थापनं क्रियते यथा
सूत्रधारेण पुत्तलिकादौ । २८, त्रसदशकं अग्रे व्याख्यास्यते ।
३८, सुरनरतिर्यगायुस्त्रितयं येन कर्मभिः देवमनुष्यनिर्धग्भवेषु
जीव्यते । ४१, तीर्थकरनामकर्म येन चतुर्दशदतिशयादितीर्थ-
करभ्रष्टिसंयुक्तो जीवः त्रिभुवनस्यापि पूज्यः स्यात् । ४२, केवल्य-
वस्थायां तस्योदयः स्यात् । इति द्विचत्वारिंशत् भेदाः पुण्यप्रकृ-

(२०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानिः नं. षष्ठी जः (६ थी १०) ॥

तीनां-ज्ञेयाः । अथ-पूर्वोक्तं त्रसदशकं व्याख्यानयति । त्रसनाम-
कर्म-येन- “ त्रस्यति उष्णाद्यमितताः छायादौ गच्छंतीति-
प्रसाः ” द्वीन्द्रियादिनामकर्मोदयवर्तिनो जीवाः । १, बादरनामकर्म-
येन जीवा बादराः स्थूलाश्चक्षुर्ग्राह्या भवंति, येन मनुष्यैर्जी-
वशरीरं दृश्यते इति भावः । २, पर्याप्तिनामकर्म-येन जीवा-
निजपर्याप्तियुक्ता भवंति । ३, प्रत्येकनामकर्म-येन एकस्मिन्-
जीवशरीरे एक एव जीवः । ४, येन बहवो जीवा एकशरीरे भ-
वंति तत्साधारणं नामकर्म पापप्रकृतिमध्ये कथयिष्यते । स्थिर-
नामकर्म-येन जीवानां दंतास्थ्यादि स्थिरं स्यात् । ५, शुभनाम-
कर्म-येन जीवानां नाभेरूर्ध्वशरीरं शुभं स्यात् । ६, सुभगनामकर्म-
येन जीवः सर्वजनवल्लभः स्यात् । ७, सुस्वरनामकर्म-येन जीवानां
माधुर्यादिगुणसुस्वरः स्यात् । ८, आदेयनामकर्म-येन जीवः
सर्वजनमान्यवचनः स्यात् । ९, यशःकीर्तिनामकर्म-येन जीवो
यशःकीर्तियुक्तो भवति । १०, एवंद्विचत्वारिंशद्भेदभिन्नं तृतीयं
पुण्यतत्त्वं प्ररूपितम् ॥

[तस वायर पज्जत्तं, पत्तेयथिरं सुभंच सुभगं च ।

सूसर-आएज्जजसं, तसाइदसगं-इमं होइ ॥११॥] २०॥

[(अ०) व्याख्यातस्वरूपेयम् ॥]

नाणंतरायदसगं, नव वीए नीअसायमिच्छत्तं ।

थावरदस नरथनिगं, कसायपणवीस तिरिअदुगं ॥१०॥२१॥

(प्रा० अ०) ‘नाणं०’ ज्ञानान्तरायकर्मणोर्दशकं, मत्यादिज्ञा-
नावरणपञ्चकं दानलाभभोगोपभोगवीर्यान्तरायपञ्चकं च । द्वितीये
दर्शनावरणीये कर्मणि नव कर्मप्रकृतयो भवन्ति । चक्षुरचक्षुर-
वधिकेषलदर्शनावरणानि ४, निद्रा १ निद्रानिद्रा २ प्रचला ३
प्रचलाप्रचला ४ स्त्यानद्धि ५ रूपाः पञ्च निद्राः । एवं ९ । नीचै-
र्गोत्रं, असातवेदनीयं मिथ्यात्वं, “थावर १ मुहुम २ अपज्जं ३
माहण ४ अथिर ५ अमुभ ६ दुभगाणि ७ । दूमर ८ अणाइ-
ज्ज ९ जसं १०, थावर दसगं विचलत्थं” ॥ १ ॥ नरकत्रिकं, नर-
कगतिनरकानुपूर्वानरकारूपं, ‘कसायपणवीसंति’ षोडशकपायाः

नव-नौकषायाः । एवं २५, सञ्ज्वलनप्रत्याख्यानकाप्रत्यख्यानका-
-नन्तानुबन्धक्रोधाः ४ । एवं मानाः ४, मार्थाः ४, लोभाः ४, एवं
१६ । हास्यरत्यरतिशोकभयकुत्सापुंस्त्रीनपुंसकवेदाः ९ । तिर्यग्गति-
१, तिर्यगानुपूर्वी २ ॥

(वृ०)—पञ्चविधज्ञानावरणपञ्चविधान्तरायमीलनात् ज्ञाना-
न्तरायदशकं भवति । तत्र ज्ञानावरणं पञ्चविधम्, मतिश्रुतावधि-
मनःपर्यायकेवलावरणभेदात् । तत्र मतिज्ञानं व्यञ्जनार्थावग्रहाभ्यां
द्विधा, तत्र व्यञ्जनानि पुद्गलान्यादत्ते व्यञ्जनावग्रहः । स च
नयनमनोभ्यां पुद्गलान् न गृह्णाति, तत्पाटनपूरणप्रसङ्गात्, शेषे-
न्द्रियचतुष्केण गृह्णाति इति व्यञ्जनावग्रहश्चतुर्धा । अर्थावग्रहस्तु पदा-
र्थपरिच्छेदः, स चावग्रहेहापायधारणाभेदेन प्रत्येकं षडिन्द्रियसम्ब-
न्धेन चतुर्विंशतिधा, तत्र प्रथमाक्षिसन्निपातेन सामान्यतः पदार्थदर्-
शनमवग्रहः । किमयं स्थाणुर्वा पुरुषो वेतीहा । काकादिसन्निपातदर्श-
नात् स्थाणुरेवायं न पुमानित्यपायः । पुराप्यत्र स्थाणुरेवासीदिति
धारणा । एवं मनोयुक्तैः शेषेन्द्रियैरपि अवग्रहादिकल्पना कार्या ।
एवं यदुदयादष्टाविंशतिभेदं मतिज्ञानमात्रियते तन्मतिज्ञानावरणम् १ ।
श्रुतज्ञानं पुनः अक्षरश्रुतं वर्णात्मकम् १, अनक्षरश्रुतं सेंटिकाचप्पुटि-
कादिवादनम् २, संज्ञिश्रुतं पञ्चेन्द्रियशब्दादि ३, असंज्ञिश्रुतं द्वित्रि-
चतुरसंज्ञिपञ्चेन्द्रियशब्दादि ४, सम्यक्श्रुतं जिनोक्तवचनम् ५,
मिथ्याश्रुतं मिथ्यादृष्टिप्ररूपितं शास्त्रम् ६, सादिश्रुतं प्रतितीर्थकर-
तीर्थापेक्षया नवनवसूत्रकरणं ७, अनादिश्रुतं प्रवाहरूपेणार्थस्य
सर्वतीर्थङ्करतीर्थेषु प्रवर्त्तनम् ८, सपर्यवसितं प्रतितीर्थङ्करतीर्थप्रा-
न्ते सूत्रविच्छेदः ९, अपर्यवसितं तदर्थापेक्षया विच्छेदाभावः १०,
गमिकं सदृशपाठरूपम् ११, अगमिकं असदृशपाठात्मकम् १२,
अङ्गप्रविष्टं द्वादशाङ्गीसूत्रगतम् १३, अनङ्गप्रविष्टं प्रकरणादिगतम्
१४ । यदुदयादेवं चतुर्दशधा श्रुतज्ञानमात्रियते तत् श्रुतज्ञानावरणं

२ । अवधिज्ञानं तु अनुगामि यत्र तत्र तत्सहैव याति १, अननु-
गामि यत्रोत्पन्नं तत्रैव तिष्ठति, न तेन सह स्थानान्तरं याति २,
हीयमानं पूर्वं बहूत्पद्यते पश्चाच्च हीयते ३, प्रवर्द्धमानं पूर्वं स्वल्पमुत्प-
द्यते पश्चात् प्रवर्द्धते ४, अनवस्थितं यदृच्छयोत्पद्यते याति च ५,
अवस्थितं यावन्मात्रमुत्पद्यते तावन्मात्रमेव तिष्ठति ६ । यदुदयादेवं
पद्भेदप्रवधिज्ञानमात्रियते तदवधिज्ञानावरणं ३ । मनःपर्यवज्ञानं च
तत्र ऋजुमतिर्मनुष्यक्षेत्रगतसंज्ञिपञ्चेन्द्रियमनोभावमस्पष्टं किञ्चिन्न्यूनं
पश्यति सा ऋजुमतिः, विपुलमतिः सम्पूर्णं सुस्पष्टं च पश्यति सा
विपुलमतिः । यदुदयात् एवं द्विप्रकारं मनःपर्यवज्ञानमात्रियते
तन्मनःपर्यवज्ञानावरणम् ४ । केवलज्ञानं तु लोकालोकप्रकाशकम्,
यदुदयात्केवलज्ञानमात्रियते तत्केवलज्ञानावरणम्, ५ । एवं पञ्चविधं
ज्ञानावरणम् । 'अंतराय'ति अन्तरायः पञ्चधा, दानलाभभोगोप-
भोगवीर्यान्तरायभेदात् । तत्र यदुदयाद्दाता दानफलवेत्तापि प्रासुका-
न्नपानवस्त्रादिभागपि सामर्थ्यां सत्यामपि यन्न दातुमिच्छति, स
दानान्तरायः १, यदुदयात्प्रसिद्धो दाता दातुर्निपुणोऽपि याचको
वित्तादि नाप्नोति स लाभान्तरायः २, यदुदयान्मनुष्योऽपि भोगो-
पभोगसामर्थ्यां स्वाधीनार्यां भोक्तुमुपभोक्तुं च न शक्नोति, तौ भोगो-
पभोगान्तरायौ ४, यदुदयात् नीरोगस्य तरुणस्य बलवतोऽपि
निर्वीर्यता स्यात् स वीर्यान्तरायः ५, एवमन्तरायपञ्चकम् । इति
ज्ञानान्तरायदशकम् ॥ 'नव वीए' इति, द्वितीयदर्शनावरणाख्ये
कर्मणि नव प्रकृतयः चक्षुर्दर्शनाचक्षुर्दर्शनावधिदर्शनकेवलदर्शन-
निद्रानिद्रानिद्रामचलामचलामचलास्त्यानद्धिरूपाः । यदुदयाच्चक्षु-
पो दर्शनं सामान्यबोधमावृणोति तच्चक्षुर्दर्शनावरणम् ११, यदुद-
यात् दृग्वर्जं शेषेन्द्रियाणां दर्शनं सामान्यावबोधमावृणोति तदच-
क्षुर्दर्शनावरणम् १२, यदुदयादवधेर्दर्शनं सामान्यबोधमावृणोति
तदवधिदर्शनावरणम् १३, यदुदयात्केवलदर्शनं सामान्यावबोधमा-

वृणोति तत्केवलदर्शनावरणम् १४, यदुदयात् सुप्तः सुखेन प्रतिबुद्धयते सा निद्रा १५, यदुदयात्सुप्तो बहुवारं शब्दादिकरणेन दुःखेन प्रतिबुद्धयते सा निद्रानिद्रा १६, यदुदयादुपविष्टस्योर्ध्वस्थितस्य वा प्रमीला समभ्येति सा प्रचला १७, यदुदयान्मार्गं चलतोऽपि निद्रा समेति सा प्रचलाप्रचला १८, यदुदयादत्यन्तसङ्क्लिष्टपरिणामाद्दिनचिन्तितमर्थरूपं निद्रांगतः साधयति सा स्त्यानर्द्धिः १९, । एवं नवप्रकारं दर्शनावरणम्, यदुदयाद्भूरिमतिधनसम्पन्नोऽपि सल्लोकैर्निन्द्यते नीचकुले उत्पद्यते वा तन्नीचैर्गोत्रम् २०, यदुदयान्नरकेषु तिर्यक्षु च दुःखमनुभवति तदसातावेदनीयम् २१, यदुदयात्संक्लिष्टपरिणामः सन् जिनधर्मद्वेषी तन्मिथ्यात्वम् २२, 'थावरदसग'त्ति तच्च दशधा, स्थावरसूक्ष्मापर्याप्तसाधारणास्थिरा शुभदुर्भगदुस्वरानादेयायशःकीर्त्तिभेदात्, यदुदयात्पृथ्वीकायादिषूत्पद्यते तत्स्थावरकर्म २३, यदुदयात्सूक्ष्मपृथ्वीकायादिषूत्पद्यते तत्सूक्ष्मकर्म २४, यदुदयात्सर्वपर्याप्तिभिरपर्याप्तः तदपर्याप्तकर्म २५, यदुदयादेकस्मिन्नौदारिकशरीरेऽनन्तानां जीवानामुत्पत्तिस्तत्साधारणनामकर्म २६, यदुदयाज्जिह्वाभ्रूप्रभृतिचलपदार्था निष्पद्यन्ते तदस्थिरनामकर्म २७, यदुदयात्पायूपस्थाद्यङ्गान्युत्पद्यन्ते तदशुभनामकर्म २८, यदुदयात्सर्वे लोका निन्दन्ति तद्दुर्भाग्यनामकर्म २९, यदुदयाद्विरसो ध्वनिरुत्पद्यते तद्दुःस्वरनामकर्म ३०, यदुदयात्सर्वे जीवा न बहुमन्यन्ते तदनादेयनामकर्म ३१, यदुदयात्सर्वैरपि निन्द्यते तदयशोनाम अकीतिनामकर्म ३२, इति स्थावरदशकं ॥ यदुदयान्नरकगतिर्नरकानुपूर्वीं नरकायुश्च जायन्ते तन्नरकत्रिकं ३५ । 'कसायपणवीस'त्ति अनन्तानुबन्ध्यप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानसञ्ज्वलनक्रोधमानमायालोभभेदात् षोडश कषायाः, हास्यरत्यरतिशोकभयजुगुप्सास्त्रीवेदपुंवेदनपुंसकवेदभेदान्नव नोकषायाः, उभयमीलनात् पञ्चविंशतिर्भवन्ति । तत्रानन्तानुबन्धि-

क्रोधमानमायालोभोदयात् सम्यक्त्वप्राप्तिर्न भवति । अप्रत्याख्यान
 क्रोधमानमायालोभोदयात् न देशविरतिचारित्रप्राप्तिः, प्रत्याख्यान
 क्रोधमानमायालोभोदयान्न यतित्वप्राप्तिः, सञ्ज्वलनक्रोधमानमाया-
 लोभोदयान्न वीतरागत्वम् । इति षोडशकषायाः । यदुदयात्सनि-
 मित्तमनिमित्तं वा परं हसति तत् हास्यमोहनीयकर्म १, यदुदया-
 च्छोभनपदार्थावलोकनेन प्रीतिः तद्रतिमोहनीयम् २, यदुदयादशु-
 भपदार्थश्लोकनेनोद्वेगो भवति तदरतिमोहनीयम् ३, यदुदयात्सु-
 हृदादिजनविघाते शीर्षहृदयदहनप्रलापादिकरणं तच्छोकमोहनीयम्
 ४, यदुदयादिहपरलोकाकस्मादाजीवमरणाश्लाघाभया जायन्ते त-
 द्भयम् ५, यदुदयाद्वाह्याभ्यन्तरदुर्गन्धद्रव्येषु घृणा सा जुगुप्सा ६,
 यदुदयात्पुरुषं स्त्रारभिलषति स स्त्रीवेदः ७, यदुदयात्पुंसः ह्युपर्य-
 भिलाषः स पुंवेदः ८, यदुदयात् स्त्रीपुंसोरुपर्यभिलाषः स नपुंसक-
 वेदः ९ इति नोकषायाः ६० ॥ यदुदयात्तिर्यग्गतितिर्यगानुपूर्व्योरु-
 त्पादस्तत्तिर्यग्द्वयम् ६२ ॥

(सा० अ०) ' नाणंतरायदसभं इति ' ज्ञानावरणीयपंच-
 चकं अंतरायपंचकं च एवं दशकं ज्ञातव्यं । ज्ञानावरणपंचकं
 उच्यते । मतिज्ञानावरणं १ श्रुतज्ञानावरणं २ अवधिज्ञानाव-
 रणं ३ मनःपर्यायज्ञानावरणं ४ केवलज्ञानावरणं ५ । तत्र मतिज्ञा-
 नावरणं पंचभि इन्द्रियैः षष्ठेन मनसा जीवस्य यद् ज्ञानं स्यात्
 तन्मतिज्ञानम् । तस्य आवरणं मतिज्ञानावरणं । १, श्रुतं द्विधा
 द्रव्यश्रुतं भावश्रुतं च, द्रव्यश्रुतं द्वादशांगीलक्षणं । भावश्रुतं द्वादशां-
 गीममुत्पन्नोपयोगरूपं, तस्य श्रुतज्ञानस्य आवरणं श्रुतज्ञानावरणं । २,
 अवधिज्ञानं द्विप्रकारं गुणहेतुकं भवहेतुकं च । देवनारकाणां भव-
 हेतुकं, श्राद्धसाधूनां गुणहेतुकं स्यात् । तस्य आवरणं अवधिज्ञा-
 नावरणं । ३, मनःपर्यायज्ञानावरणं मनःपर्यायज्ञानं सार्द्धद्वितय
 प्रीपममुद्रान्यतमं द्विपंचद्वियमनोविषयं द्विभेदं ऋजुमतिविपुल-
 मतिरूपं साधूनामेव भवति । तस्य आवरणं मनःपर्यायज्ञानाव-
 रणं । ४, केवलज्ञानावरणं घनचातिचतुष्टयक्षयसमुत्पन्नं सकललो-

कालोक्तविषयं केवलज्ञानं, तस्य आवरणं केवलज्ञानावरणं । ५, तथा
 अंतरायपंचकं व्याख्यायते । तच्च दानांतराय-लाभान्तराय-भोगां-
 तराय-उपभोगान्तराय-वीर्यांतरायरूपं । येन कर्मणा वित्ते पात्रे
 च प्राप्ते सति दानफलं जानन्नपि न ददाति तद्दानान्तरायं । १,
 येन सामग्रीसमायोगेऽपि लाभो न स्यात् तद्दानान्तरायं । २, येन
 भोग्यवस्तुप्राप्तावपि भोक्तुं न लभते तद्भोगान्तरायं । ३, येन उप-
 भोग्यवस्तुषु विद्यमानेष्वपि उपभोक्तुं न शक्नोति तत् उपभोगान्-
 रायम् । ४, येन नीरोगोऽपि वयस्थोऽपि हीनबलः स्यात् तद्वीर्यांत-
 रायं । ५, पंचकद्वयमीलने दशकं ज्ञातव्यम् । अथ द्वितीये कर्मणि
 नवभेदाः । ते चेत्यं । चत्वारि दर्शनावरणानि पंच निद्राश्च । तत्र
 दर्शनावरणानि चक्षुर्दर्शनावरणं अचक्षुर्दर्शनावरणं अवधिदर्शना-
 वरणं केवलदर्शनावरणं । येन चक्षुर्दर्शनमात्रियते तच्चक्षुर्दर्शनावर-
 णम् ११, येन अपरेंद्रियदर्शनमात्रियते तत् अचक्षुर्दर्शनावरणम्
 १२, येन अवधिदर्शनमात्रियते तत् अवधिदर्शनावरणं । १३, येन
 केवलदर्शनमात्रियते तत् केवलदर्शनावरणम् १४, घटपटादिसार्थ-
 सामान्याकारपरिज्ञानं दशन ज्ञातव्यम् । पदार्थविशेषाकारपरि-
 ज्ञानं पुनर्ज्ञानं ज्ञातव्यं । अयमेवं च ज्ञानदर्शनयोर्भेदः । अथ निद्रा-
 पंचकं निद्रा-निद्रानिद्रा-प्रचला-प्रचलाप्रचला-स्त्यानर्द्धिलक्षणं ।
 तत्र यस्यां सत्यां सुखेन जागर्ति सा निद्रा । १५, यस्यां पुनर्दुःखेन
 जागर्ति सा निद्रानिद्रा । १६, स्थितस्य उपविष्टस्य वा या समा-
 गच्छति सा प्रचला । १७, मार्गं गच्छतः स्वतः या समागच्छति
 सा प्रचलाप्रचला । १८, या दिनचितितं कार्यं रात्रौ करोति वा-
 सुदेवार्द्धबला च स्यात् सा स्त्यानर्द्धिः । १९, एवं दर्शनचतुष्कनि-
 द्रापंचकमीलने नव भेदाः पूर्वोक्तसहिता एकोनविंशतिर्जाता । नी-
 चैर्गोत्रं यदुदयाज्जीवानां नीचकुले जन्म स्यात् । २०, असातावेद-
 नीयं येन जीवा दुःखपरंपरां लभते तच्च प्रायस्तिर्यग्नरकेषु
 स्यात् । २१, मिथ्यात्वं—“अदेवे देवबुद्धिर्या, गुरुधीरगुरौ च या ।
 अधर्मे धर्मबुद्धिश्च, मिथ्यात्वं तन्निगद्यते” ॥१॥ इत्यादि लक्षणम् ।
 २२ । स्थावरदशकं अग्रे व्याख्यास्यते । ३२ । नरकधिकं नर-
 कगति-नरकायु-नरकानुपूर्वीलक्षणं । यया जीवो नरके याति
 सा नरकगतिः । ३३, येन जीवो नरके तिष्ठति तन्नरकायुः । ३४,
 यया जीवो बलान्नरके नीयते सा नरकानुपूर्वी । ३५, कपायाः पं-

(२६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घं थी ज. (६ थी १०) ॥

चर्विशनिः, ते चैवं षोडश कषायाः नव नोकषायाः । तत्र कषायाः क्रोध-मान-माया-लोभरूपाः । प्रत्येकं चतुष्प्रकाराः । अनंतानुबंधिक-अप्रत्याख्यानक-प्रत्याख्यानक-संज्वलनभेदैर्बोद्धव्याः । तत्र अनंतानुबंधिका आजन्मावधिभाविनः नरकगतिप्रदायिनः सम्यक्त्वघातिना ज्ञेयाः । अप्रत्याख्याना वर्षावधिभाविनः तिर्यग्गतिदायिनः देशविरतिघातिनः । प्रत्याख्याना मासचतुष्टयभाविनः मनुष्यगतिदायिनः साधुधर्मघातिनः । संज्वलनाः पुनः पक्षावधयो देवगतिप्रदाः केवलज्ञानघातिनः । एवं क्रोधादयः प्रत्येकं चतुर्भेदाः षोडशाऽऽभुवन् । नोकषाया नव हास्यादिषट्कवेदत्रयरूपाः । तत्र हास्यषट्कं हास्य-रति-अरति-शोक-भय जुगुप्सालक्षणं ज्ञातव्यम् । तत्र येन सनिमित्तं निर्निमित्तं वा हास्यं स्यात् तत् हास्यमोहनीयं । येन मनोहरेषु शङ्करूपादिपदार्थेषु रागः स्यात्तत् रतिमोहनीयम् । येन पुनः अमनोहरेषु तेषु उद्वेगः स्यात् तत् अरतिमोहनायं । येन अभीष्टवियोगादिदुःखं ध्रियते तत् शोकमोहनीयं । येन जीवानां नानाविधनिमित्तैर्भयमुत्पद्यते तत् भयमोहनीयं । येन वीभत्सवस्तुदर्शनेन निंदादिकं करोति तत् जुगुप्सामोहनीयं । अथ वेदत्रयं पुंवेद-स्त्रीवेद-नपुंसकवेदरूपं । तत्र येन स्त्रियं प्रति अभिलाषः स्यात् स पुंवेदः तृणदाहतुल्यः । येन पुरुषं प्रत्यभिलाषः स्यात् स स्त्रीवेदः करीषदाहतुल्यः । येन पुंस्त्रीविषये अभिलाषः स्यात् स नपुंसकवेदः नगरदाहतुल्यः । एवं षोडशकषायैः नव नोकषायैः कषायपंचविंशतिर्व्याख्याताः । एवं पूर्वोक्तपंचविंशत्कषायपंचविंशतिमौलने षष्टिर्भेदाः । तिर्यग्द्विकं तिर्यग्गतितिर्यगानुपूर्वीरूपं । येन तिर्यग्गतौ गम्यते सा तिर्यग्गतिः । ६१, येन तिर्यग्गतौ बलान्नीयते सा तिर्यगानुपूर्वी । ६२ ॥

दृग्वितिचउजाईओ, कुम्बगहउवघाय हुंति पावस्स ।
अपसत्यं वन्नचऊ, अपहमसंघयणसंठाणा ॥ ११ ॥ २२ ॥

(प्रा० अ०)—एकेन्द्रिय १ द्वीन्द्रिय २ त्रीन्द्रिय ३ चतुरिन्द्रिय ४ जातयः, कुत्सितविहायोगतिः, उपघातः “उवघाया उवहम्मइ, सतणुययवलंविगाईहि”, अप्रशस्तं यणादिचतुष्कं, प्रथमवजंमंहननानि ऋपभनाराचनाराचार्द्धनाराचकीलिकासेवार्त्तरूपाणि ५,

अप्रथमसंस्थानानि न्यग्रोधपरिमण्डलसादिवामनकुब्जहुण्डकरूपाणि
५ ॥ अथ द्वित्रिचत्वारिंशदाश्रवभेदानाह --

(वृ०)—यदुदयादेकद्वित्रिचतुरिन्द्रियजातिषूत्पादस्ता जातयः
६६, यदुदयादशुभगतिविशेषो जायते सा अशुभविहायोगतिः ६७,
यदुदयादङ्गोपाङ्गानां विघातः स उपघातः ६८, यदुदयादशुभव-
र्णगन्धरसस्पर्शानामुत्पादस्तदशुभवर्णगन्धरसस्पर्शचतुष्टयम् ७२, -
थमसंहननसंस्थानरहितानि पञ्चसंहनानि संस्थानानिच । तत्र यदु-
दयात्कीलिकारहितं सपट्टवन्धोभयमर्कटास्थिरूपं तत् ऋषभनाराच-
संहननम् ७३, यदुदयात्कीलिकापट्टवन्धरहितोभयमर्कटवन्धरूपोऽ-
स्थिरचनाविशेषस्तन्नाराचसंहननम् ७४, यदुदयादेकस्मिन् पार्श्वे
मर्कटवन्धरूपोऽस्थिरचनाविशेषस्तदर्द्धनाराचसंहननम् ७५, यदुद-
यात्कीलिकारूपाऽस्थिरचना तत्कीलिकासंहननम् ७६, यदुदयात्प-
रस्परमस्थनां मेलस्तच्छेदावर्त्तसंहननम् ७७ । इति संहननपञ्चकम्
यदुदयान्नाभेरुपरि विस्तरवहुलं अधस्तु हानादिकप्रमाणं वपुर्जा-
यते तन्न्यग्रोधपरिमण्डलसंस्थानम् ७८, यदुदयान्नाभेरधः परिपू-
र्णलक्षणमुपरि तु प्रमाणलक्षणविसंवादि वपुर्जायते, तत्सादिसंस्था-
नम् ७९, यदुदयात्पाणिपादशिरोग्रीवं यथोक्तं लक्षणादियुक्तं शेषं
तूदरपृष्ठादि न्यूनाधिकप्रमाणं वपुर्भवति तत्कुब्जसंस्थानम् ८०,
यदुदयात्पाणिपादाद्यधस्तनः काय उपरितनः शिरोग्रीवादिक्श्च विसं-
वादी भवति । शेषो मध्यकायो यथायुक्तः स्यात् तद्वामनसंस्था-
नम् ८१, यदुदयात्सर्वावयवेषु प्रायो यथोक्तलक्षणादिमुक्तं वपुर्भ-
वति तत् हुण्डकसंस्थानम् ८२ । इति संस्थानपञ्चकम्, इति पापत-
त्त्वस्य व्यतीतिप्रकृतयो भवन्तीति गाथायुगलार्थः । पापतत्त्वमुक्तम्
। अथ पञ्चमाश्रवतत्त्वभेदानायाचतुष्टयेनाह ॥

(सा० अ०) 'पणि' पञ्चन्द्रियजातिः यथा जीयानां पञ्च-
द्रियत्वं भवति सा पञ्चन्द्रियजातिः । ६३, पञ्च द्वि-त्रि-चतुरिन्द्रिय-

(२८) ॥ श्रीनवतन्त्रपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

जातयो ज्ञेयाः । ६४-६५-६६, कुखगतिः यथा जीधानां अशुभगतिः, यथा खरोष्ठादीनाम् । ६७, उपघातनामकर्म येन स्वशरीरावयवः प्रतिजिह्वा-गलकंठिका-चोरदंतादिभिः उपहन्यते तत् उपघातनामकर्म । ६८, अप्रशस्तं वर्णचतुष्कं वर्ण-गंध-रस-स्पर्शस्वरूपं । ६९-७०-७१-७२, प्रथमं संहननं प्रथमं संस्थानं वर्जयित्वा शेषाणि पंच संहननानि पंच संस्थानानि च पापप्रकृतिमध्ये ज्ञातव्यानि । प्रथमं संहननं प्रथमं संस्थानं पुण्यप्रकृतिमध्ये पूर्वमेव कथितं । तत्र संहननानि वज्रऋषभनाराच १ ऋषभनाराच २ नाराच ३ अर्द्धनाराच ४ कीलिका ५ सेवार्त्तरूपाणि । यस्मिन् अस्थिसंधौ उभयतो मर्कटबंधः पट्ट-कीलिका च स्यात् तत् वज्रऋषभनाराचं तत्पुण्यप्रकृतिमध्ये ज्ञातव्यम् । कीलिकारहितं ऋषभनाराचं । ७३, अस्थिसंधौ उभयतो मर्कटबंधः स्यात् तन्नाराचं । ७४, यत्रैकपार्श्वे मर्कटबंधोऽपरपार्श्वे च कीलिका स्यात् तत् अर्द्धनाराचं । ७५, यथास्थीनि कीलिकामात्रवद्धानि स्युः तत्कीलिकाख्यं । ७६, यत्र पुनः अस्थीनि पृथक् स्थितानि परस्परं संलग्नानि भवंति तत् सेवार्त्तं । ७७, नित्यं स्नेहाभ्यंगादिसेवया ऋतं व्याप्तं सेवार्त्तं इति नामार्थः । एवं पंच संहननानि पापप्रकृतिमध्यंगतानि व्याख्यातानि । अथ संस्थानानि तान्याकारविशेषरूपाणि समचतुरस्रपर्यंक-न्यग्रोधपरिमंडल-सादि-कुब्जक-वामन-हुंडाख्यानि । तत्र समचतुरस्रपर्यंकं पर्यकासनोपविष्टजिनविंशानामिव ज्ञातव्यं तच्च पुण्यप्रकृतिमध्ये पूर्वोक्तं । न्यग्रोधं यथा न्यग्रोधो वटः उपरि संपूर्णवियवः अधस्तु हीनः तथा नामेरूपरिलक्षणोपेततया संपूर्णं अधस्तु हीनं यत्संस्थानं तन्न्यग्रोधपरिमंडलं । ७८, सादिसंस्थानं सह आदिना वर्त्तते तत्सादि । नाभेरधस्तात् यथोक्तलक्षणप्रमाणोपेतं पुनः उपरि हीनं इति भावः । ७९, कुब्जसंस्थानं यत्र पादपाणिशिरोग्रीवादिकं प्रमाणलक्षणोपेतं उरउदरादि च हीनं तत् कुब्जं । ८०, तद्विपरीतं वामनसंस्थानं । ८१, सर्वावयवैरशुभं हुंडसंस्थानं । ८२, सांप्रतं प्रायो मनुष्याणां तदेव । एवं ऋचशीतिः पापप्रकृतयो व्याख्याता । अथ पूर्वमुक्तं स्थावरदशकं व्याख्यायते । तिष्ठन्ति उष्णादितापिता अपि तत्परिहारासमर्था भवंति ते स्थावराः, ते सर्वेष्वेवैन्द्रिया ज्ञातव्याः । स्थावरत्वप्रदायकं कर्म स्थावरनामकर्म । १, सूक्ष्मनामकर्म येन जीवाश्चक्षुषामदृश्या भवंति, यथा निगो-

दाद्यः । २, अपर्याप्तनामकर्म येन जीवाः पर्याप्तिं विना म्रियन्ते ।
यथा सर्वकालं निगोदाः ३, साधारणनामकर्म येन एकस्मिन् शरीरे
अनंतानां जीवानां अवस्थानं भवति, यथा कंदाद्यनंतकायमध्ये ।
४, अस्थिरनामकर्म येन जीवानां ओष्ठजिह्वादयोऽवयवा अस्थिराः
स्युः । ५, अशुभनामकर्म येन नाभेः अधः शरीरं अशुभं स्यात् । ६,
दुर्भंगनामकर्म येन जीवा दौर्भाग्यवंतो भवन्ति । ७, दुःस्वरनाम-
कर्म येन जीवानां अमनोज्ञः स्वरः स्यात् । ८, अनादेयनामकर्म
येन जीवानां वचनं केनापि न मन्यते । ९, अयशःकीर्तिनाम
कर्म येन जीवानां लोके अयशःकीर्तिः स्यात् । १०, एवं स्थावर-
दशकं व्याख्यातं । इति चतुर्थं पापतत्त्वं प्ररूपितम् । अथ पंचमं
आश्रवतत्त्वं व्याख्यानयति ।

[चक्रखुदिष्टि अचक्रखु, सेसिंदिअ ओहिकेवलेहिं च ।
दंसणमिह सामन्नं, तस्सावरणं तयं चउहा ॥ १२ ॥ २३ ॥

[सुहपडिवोहा निहा, निहानिहा य दुक्खपडिवोहा ।
पयला ठिओवविट्टस्स, पयलपयला य चंक्रमओ ॥ १३ ॥ २४ ॥

[दिणचिंतिअत्थकरणी, थीणद्धी अद्धचक्किअद्धवला ।
एवं जिणेहिं भणियं, वित्तिसमं दंसणावरणं ॥ १४ ॥ २५ ॥

[जावजीव वरिस चउमास, पख्खगा निरयतिरिधनर-
अमरा ।

सम्माणुसवविरइ-अहख्खाय चरित्तघायकरा ॥ १५ ॥ २६ ॥

[जलरेणुपुढवीपवय-राईसरिसो चउविहो कोहो ।

निजिसलया कद्धीअ-सेलत्थं भोवमो माणो ॥ १६ ॥ २७ ॥

[मायावलेहि गोमुत्ति, मिंढसिंग वणवंसमूलसमा ।

लोहो हलिहखंजण-कहमकिभिरागसारिच्छो १७ ॥ २८ ॥

[जस्सुदया होइ जिण, हासरइ अरई सोग भय कुच्छा ॥

सनिमित्तमन्नहा वा, तं इह हासाई भोहणिअं ॥ १८ ॥ २९ ॥

(३०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६थी १०) ॥

[पुरिसिन्धीतदुभयं पद्, अहिलासो जवसा हवइ सो उ
धीनरनपुंवेउदओ, फुंफुमतणनगरदाहसमो ॥१९॥ ॥३०॥

[संघयणमट्टिनिचओ, तं छ्छा वज्जरिसहनारायं ।
तह रिसहनारायं, नारायं अह्ननारायं ॥ २० ॥] ३१ ॥

[कीलिअ छेवट्ट इह, रिसहो पट्टो अ कीलिआ वज्जं ।
उभओ मक्कडबंधो, नारायं इमसुरालंगे ॥ २१] ॥ ३२ ॥

[समचउरंसं? निग्गोह२, साइ३ वामण४ खुज्ज५ हुंहे अ६ ।
जीवाण छ संठाणा, सबत्थ सुलख्खणं पढमं ॥२२॥ ॥३३॥

[नाहिइ उवरि बोअं, तइअमहोपिट्टिउअरउरवज्जं ।
सिरगीवपाणिपाए, सुलख्खणं तं चउत्थं तु ॥२३॥ ॥३४॥

[विवरीयं पंचमगं, सबत्थालख्खणं भवे छट्ठं ।
संठाणविहा भणिया, जिणिंदवरवीयरगेहिं ॥२४॥ ३४॥

[धावर खुहुअ अपज्जं, साहारणअथिरअसुभदुभगाणि ।
दसरणाइज्जजसं, थावरदसगं विवज्जत्थं ॥२५॥ ॥ ३६ ॥

[(अ०) एताश्च त्रयोदशापि गाथा इगवित्यादिगाथावचूर्णा
वृत्तौ च लेशतो ॥ व्याख्यातस्वरूपाः]

इंदिअकसायअवय-जोगा पंच चउ पंच । तन्नि कमा ।
किरिआओ पणवोसं, इमा उ ताओ अणुक्कमसो ॥१२॥ ३७

काइय अहिगरणिया, पाउसिआ पारितावणीकिरिआ ।
पाणाइचायरं भअ, परिग्गहिआ मायवत्ती अ ॥१३॥ ३८

मिच्छादंसणवत्ती, अपच्चक्खाणायदिट्टि पुट्टी अ ।

पाट्टिअसामंतो-वणीअ नेसत्थिसाहत्थी ॥१४॥ ३९ ॥

आणवणि विआरणिआ, अणभोगा अणवकंखपच्चइआ ।
अन्नापओगसमुदाण-पिज्जदोसेरियावहिया ॥ १५॥४० ॥

(प्रा० अ०) 'इंदि०' स्पर्शन १ रसन २ घ्राण ३ चक्षुः ४ श्रोत्रे-
न्द्रियाणि, ५ कषायाः-क्रोधाद्याः ४, अव्रतानि-प्राणातिपातादीनि
५, योगा-मनोयोगाद्याः, ३, क्रियाः पञ्चविंशतिरेवम् । कायेनाय-
तमानेन निर्वृता कायिकी १, पशुवधादिप्रवर्तनेन खर्गादिनिर्व-
र्तनेन वाधिकरणेन वाऽधिकरणिकी २, जीवाजीवयोरुपरि
ग्रहेषेण भक्षा प्राद्वेषिकी ३, निर्वेदात् क्रोधादेश्च स्वपरयोः परिता-
पेन पारितापनिकी ४, एवं प्राणातिपातेन प्राणातिपातिकी ५,
कृत्याचारम्भेणारम्भिकी ६, धान्यादिपरिग्रहेण पारिग्राहिकी ७,
मायया पं प्रत्याययति मायाप्रत्ययिकी ८, 'मिच्छा०'. जिनवच-
नाश्रद्धानेन मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ९, अप्रत्याख्यानेन अप्रत्या-
ख्यानिकी १०, कौतुकात् दृष्ट्या निरीक्षणेन दृष्टिकी ११, सन्देहा-
दिपृच्छनेन पृच्छिकी १२, रागादश्वादीनां हस्तस्पर्शेन स्पृष्टिकी
वा । जीवाजीवौ प्रतीत्य कर्मबन्धेन प्रातित्यिकी १३, स्वगवाश्वा-
दिकं द्रष्टुं समन्तादुपनिपतन्तं प्रशंसन्तं च लोकमवलोक्य हर्ष-
करणेन सामन्तोपनिपातिकी, अथवा ऽनाच्छादितभाजनेन व्रसानां
समन्तादुपनिपातेन सामन्तोपनिपातिकी १४, राजाद्यादेशान्नितरां
यन्त्रशस्त्राद्याकर्षणेन नैशस्त्रिकी १५, स्वहस्तेन जीवं शशकादिकं
लात्वा जीवेन श्वादिनाऽजीवेन शस्त्रादिना मारयतः स्वाहस्तिकी
१६, 'आणवणि'० जीवाजीवयोरज्ञापनेन आज्ञापनिकी आनयनेन
आनयनिकी वा १७, जीवाजीवयोर्विदारणेन विदारणिकी १८,
अनुपयोगाद्वस्त्रादानग्रहणेन अनाभोगिकी १९, इहलोकपरलोक-
विरोधाचरणेन अनवकार्णप्रत्ययिकी क्रिया २०, अन्या एकविंशति-
तंमा दुष्प्रणिधानयोगत्रयेण प्रायोगिकी क्रिया २१, अष्टकर्मणां म-
मुदानं येन भवति तेन सामुदानिकी क्रिया अथवा मेलापकं कृत्वा
यल्लिपनावष्कंदादि क्रियते सा सामुदायिकी क्रिया, २२, माया-
लोभरूपप्रेम्णा भवा इमिकी क्रिया २३, क्रोधमानरूपेण द्वेषेण
भवा द्वेषिकी क्रिया २४, अकषायिणां केवलकायजयोगबन्धेन
ईर्यापथिक्यां मार्गशोधने भवा ईर्यापथिकी क्रिया २५ ॥ अथ संव-
रस्य सप्तपञ्चाशद्भेदानाह—

(वृ०) स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्रेन्द्रियाणि पञ्च, क्रोधमान-
 मायालोभा इति कषायचतुष्कम्, प्राणातिपातमृषावादादत्तादान-
 मैथुनपरिग्रहसेवनरूपाण्यत्रतानि पञ्च, अशुभमनोवचनकाययोगा
 इति योगत्रिकम् इत्येते क्रमादनुक्रमेण पञ्चचतुःपञ्चत्रिकरूपाः स्यु-
 रिति । क्रियाश्च पञ्चविंशतिः, ताश्चेमा अनुक्रमश इति । कायेनाय-
 तनप्रवृत्तेन निर्वृत्ता कायिकी १, पशुबन्धादिप्रवर्तनेन अधिकर-
 णिकी २, जीवाजीवयोरुपरि द्वेषकरणेन प्राद्वेषिकी ३, निर्वेदात्
 क्रोधाद्वा स्वपरयोः परितापनेन पारितापनिकी ४, स्वपरहस्तमा-
 रणेन प्राणातिपातिकी ५, कृष्याद्यारम्भेणारम्भिकी ६, जीवाजी-
 दिवस्तुसंग्रहेण तत्परिग्रहिकी ७, मायया परवञ्चनेन मायाप्रत्य-
 यिकी ८, जिनवचनाश्रद्धधानेन मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ९, जीवा-
 जीवयोरविरत्या अप्रत्याख्यानिकी १०, अश्वरथादिकौतुकनिरीक्ष-
 णेन दृष्टिकी ११, रागद्वेषाभ्यां जीवाजीवस्वरूपप्रच्छनेन पृच्छिकी,
 अथवा रागादश्वादीनां हस्तस्पर्शनेन स्पृष्टिकी १२, जीवाजीवौ
 प्रतीत्य कर्म्मबन्धनेन प्रातीत्यकी १३, गवाश्वादिकं किञ्चिद्द्रष्टुं
 समन्तान्निपतन्तं प्रशंसन्तं च लोकमवलोक्य हर्षप्रकरणेन अथवाऽ-
 नाच्छादिनभाजनेः त्रसानां समन्तादुपनिपातेन सामन्तोपनिपा-
 तिकी, १४, राजाद्यादेशान्तिरन्तरं यत्र शस्त्राद्याकर्षणेन नैशस्त्रिकी
 १५, जीवेन श्वादिना अजीवेन शस्त्रादिना शशादिकं मारयतः
 स्वहृत्तिकी १६, जीवाजीवयोरज्ञापनेन आनयनेन वा आज्ञाप-
 यिकी आनयनिकी वा १७, जीवाजीवयोः स्फोटनेन विदारणिकी
 १८, अनुपयोगाद्द्वस्त्रादानेन अनाभोगिकी १९, इहलोकपरलोक
 विरुद्धाचरणेन अनवकाङ्क्षप्रत्ययिकी २०, प्रणिहितो योगत्रयेण
 प्रायोगिकी २१, अष्टकर्मणां येन समुपादानं भवति तेन सामुदा-
 यिकी २२, मायालोभनिश्रिता प्रेमप्रत्ययिकी २३, क्रोधमाननिश्रिता
 द्वेषिकी २४, अकृपायाणां सयोगिगुणस्यानस्यानां च केवलकाययो-

गबन्धेन ईर्यापथिकी २५ ॥ इति द्विचत्वारिंशदाश्रवभेदा इति गार्थः ॥ आश्रवतत्त्वमुक्त्वा । षष्ठं संवरतत्त्वमाह—

(सा० अ०) 'इंद्रिअ०' इति—इंद्रियाणि कषाया अव्रतानि योगाः पतेषां क्रमेण पंच चत्वारः पंच त्रयः भेदा भवन्ति । तत्र इंद्रियाणि पंच श्रोत्रादीनि प्रसिद्धान्येष सामान्यतः । विशेषतः पुनस्तानि द्विधा द्रव्येन्द्रियाणि भावेन्द्रियाणि च । तत्र द्रव्येन्द्रियाणि पुद्गलद्रव्यरूपाणि, भावेन्द्रियाणि लब्ध्युपयोगलक्षणानि । पुनः द्रव्येन्द्रियाणि निर्वृत्युपकरणभेदात् द्विधा । निर्वृतिरपि द्विधा अंतर्वहिश्च । तत्र श्रोत्रेन्द्रियस्यान्तर्मध्ये कर्दंबकुसुमाकारा देहावयवरूपा निर्वृतिरस्ति या शब्दप्रकारग्रहणे वर्तते । चक्षुरिन्द्रियस्य धान्यमसुराकारा, घ्राणेन्द्रियस्य अतिमुक्तकपुष्पाकारा, काहलिकासदृशी वा । रस्नेन्द्रियस्य श्वरप्राकारा, स्पर्शनेन्द्रियस्य नानाकारा अभ्यंतस निर्वृतिः । बाह्या निर्वृतिः पुनः सर्वेषां इंद्रियाणां या दृश्यमानास्ति सैव ज्ञातव्या । उपकरणं तेषामेव पुनः कर्दवाकारादीनां स्वज्ञस्य छेदनशक्तिरिव स्वस्वविषयग्रहणशक्तिः तद्रूप ज्ञातव्यं । एवं द्रव्येन्द्रियस्वरूपं प्रोक्तं । भावेन्द्रियाणि लब्ध्युपयोगरूपाणि । जीवस्य ज्ञानावरणादिकर्मक्षयोपशमभावात् या शब्दादिग्रहणशक्तिः सा लब्धिः । येन पुनः शब्दादीनां ग्रहणपरिणामः स उपयोगः । एतद्द्रव्यरूपाणि भावेन्द्रियाणि । इति पंचापि इंद्रियाणि व्याख्यातानि । क्रोधमानमायालोभरूपा प्रमिद्धा एव चत्वारः कषायाः, हिंसामृषादत्तादानाद्ब्रह्मपरिग्रहलक्षणानि पंचाव्रतानि. मनेयोगः वचनयोग. काययोगश्चेति त्रयो योगा, इति सप्तदशभेदाः आश्रवस्य व्याख्याताः । शेषा पंचविंशतिक्रियारूपाः प्रोच्यन्ते । क्रियाः पंचविंशतिः, ताः पुन इमा वक्ष्यमाणलक्षणानुक्रमेण ज्ञातव्याः । तासामेव लक्षणमाह । 'काइअ' इति, 'मिच्छादंसण'० इति, 'आणवणि' इति—कायेन अयतमानेन निर्वृता सा कायिकी कथ्यते । १, अधिकरणिकी पशुयथादिप्रवर्तनेन स्वज्ञादिनिर्वर्तनेन वाधिकरणेन निर्वृता अधिकरणिकी । २, जीवाजीवयोरुपरि प्रद्वेषेण प्राद्वेषिकी । ३, क्रोधादेः स्वपरयोः परितापेन पारितापनिकी । ४, प्राणातिपातेन प्राणातिपातिकी । ५, कृष्यापारंभेन आरंभिकी । ६, धान्यादिपरिग्रहेण परिग्रहिकी । ७, मायया पद्मबंधनेन संजाता मायाप्रत्ययिकी । ८, जिनवचनविप-

रीतपरिणामेन मिथ्यादर्शनेन संजाता मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ।
 ९, अप्रत्याख्यानेन अत्रिरत्या जाता अप्रत्याख्यानिकी । १०, कौतु-
 कादिनिरीक्षणेन दृष्टिकी । ११, रागाद् द्वेषाद्वा जीवाजीवयोः स्वरूप-
 पृच्छनेन अथवा रागादेश्च वृषभवालकादिर्विशिष्टवस्तूनां हस्तस्पर्-
 शनेन निर्वृत्ता पृष्टिकी तथा स्पृष्टिकी वा । १२ जीवाजीवादौ
 प्रतीत्य—आश्रित्य कर्मबंधनेन संजाता प्रातित्यकी । १३, स्वकी-
 यगजाश्ववृषभादिविशिष्टपदार्थं विलोकयितुं लोकं सर्वतः समा-
 गच्छंतं प्रशंसा कुर्वंतं दृष्ट्वा हर्षकरणेन अथवा अनाच्छादितस्नेहादि-
 भाजने प्रसाणां जीवानां निपतनेन संजाता सामंतोपनिपातिकी
 । १४, राजाद्यादेशान्नितरां यंत्रशस्त्राद्याकर्षणेन संजाता नैशस्त्रिकी ।
 १५, जीवेन श्वानादिना अजीवेन शस्त्रादिना शशकादिकं स्वह-
 स्तेन मारयतः स्वाहस्तिकी । १६, जीवाजीवयोराज्ञापनेन स्वे-
 च्छया व्यापाररूपेण आनयनेन वा आज्ञापनिकी आनयनिकी
 वा । १७, जीवाजीवयोर्विदारणेन स्फोटनेन वैदारणिकी । १८,
 शून्यचित्ततया वस्तूनामादाननिक्षेपणेन. अनाभोगिकी । १९
 इह लोक परलोकविरुद्धाचरणेन हिंसादिषु व्यापाराचरणेन
 अन्वकांक्षप्रत्ययिकी । २०, अन्या अपरा एकविंशतितमा ।
 मनोवचनकाययोगदुष्प्रणिधानेन निर्वृत्ता प्रायोगिकी । २१, अष्टानां
 कर्मणां समुदायेन या भवति सा सामुदायिकी । २२,
 मायालोभाश्रिता प्रेमिकी । २३, क्रोधमानाश्रिता द्वेषिकी ।
 २४, केवलानां केवलकाययोगजनितबंधेन संजाता पेर्यापथिकी ।
 २५, एवं क्रिया पंचविंशतिः । एवं पूर्वोक्तसप्तदशभेदानां
 पंचविंशतिक्रियाणां च मीलने द्वित्वारिंशद् भेदा आश्रवस्य
 ज्ञातव्याः । इत्थं पंचमं आश्रवतत्त्वं प्ररूपितम् ॥ अथ षष्ठं संवरतत्त्वं
 विवृणोति ॥

समिद्धु गुत्ती परीसद्, जड्धम्मो भावणा चरित्ताणि ।

षण्तिगद्दुवीसदसवार—पंचभेण्हिं सगवन्ना ॥१७।४१॥

(प्रा० अ०) 'समि०' ईयांया. समितयः पञ्च, मनोगुह्याद्या
 गुत्तयस्तिस्त्र., परिषदाः—'खुहा १, पिवासा २, स्त्री ३, उन्हं ४;
 द्दमा ५, चेल्ला ६, उरइ ७. न्योओ ८. । चग्गिआ ९. निसीहिआ
 १० = मिच्चा ११; अक्कोस १२, चह १३, जायणा १४ ॥ १ ॥ अलाभ

१५, रोग १६, तणफासा १७; मल १८, सक्कार १९, परीसहा ।
 पन्ना २०, अन्नाण २१. सम्मत्तं २२; इअ वावीस परीसहा ॥ ३॥ ”
 यतिधर्म.—“खंती १, महव २, अज्जव ३; मुत्ती ४, तव ५, संजमे
 ६, अ बोधव्वे । सच्चं ७, सोअं ८, अकिं-चणं ९, च वंभं १०, च
 जइधम्मो ॥ १ ॥” भावनाः—“अनित्यता १ मशरणं २, भव ३ मेक-
 त्व ४ मन्यतां ५ । अशौच ६ माश्रवविधिं ७, संवरं ८ कर्म-
 निर्जरां ९, ॥ १ ॥ धर्मस्वाख्याततां १० लोकं ११, द्वादशीं
 बोधिभावनां १२ ॥” चारित्र्याणि—प्राणातिपातविरमणादीनि,
 प्राणा इन्द्रियाद्या दश, “पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छ्व-
 वासनिःश्वासमथान्यदायु । प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषां
 वियोगीकरण तु हिंसा ॥ १ ॥” तेषां प्राणानामतिपातः प्राणाति-
 पातः जीवस्य दुःखान्पादनं. न तु जीवातिपातः, तस्माद्विरमणम् ।
 एवं मृषावादविरमणादीनि, अथवा “सामाइअत्थ पढमं, छेओव-
 ट्ठुवणं भवे वीअं । परिहारविसुद्धीअं, सुहुमं तह सपरायं च
 ॥ १ ॥ तत्तो अ अहक्खायं, खायं सव्वंमि जीवलोगम्मि । जं
 चरिऊण सुविहिआ, वच्चंतयरामरं ठाणं ॥ २ ॥” अथ निर्ज-
 राभेदानाह—

(वृ०) ईर्याभाषैपणादाननिक्षेपोत्सर्गरूपाः पञ्च समितयः ।
 तत्र लोकातिवाहिते मार्गे पदं पदं चक्षुषा पश्यतीतीर्यासमितिः १,
 निरवद्यवचनजल्पनाद् भाषासमितिः २, द्विचत्वारिंशदोपरहितान्ना-
 दिग्रहणादेषणासमितिः ३, सम्यग्वलोकितासनादिग्रहणान्निक्षेपा-
 च्चादानग्रहणसमितिः ४, निर्जीवस्थण्डिलेषु खेलजल्लादिपरिष्ठापनात्
 पारिष्ठापनिकासमितिः ५ । इति पञ्च समितयः । पापव्यापारेभ्यो
 मनोवाक्कायगोपनान्मनोवचनकायगुप्तयः ३ ॥ द्वाविंशतिः परी-
 पहाः—तत्र बुभुक्षायाः सहनेन क्षुत्परीपहः १, तृष्णायाः सहनेन
 तृप्परापहः २, शीतत्तौ शीतसहनेन शीतपरिपहः ३, उष्णतौ ता-
 पसहनेन तापपरिपहः ४, वर्षाकाले दंशमशकसहनेन दंशमशकप-
 रीपहः ५, वस्त्रादिपरिग्रहत्यागेन तन्नाग्न्यपरीपहः ६, जीवानामु-

पद्मस्य सम्यक्सहनेन अरतिपरीषहः ७, स्त्रीरूपादिदर्शनादक्षोभत्वेन स्त्रीपरीषहः ८, गोचरचर्यायामरसविरसाहारग्रहणान्मनस्यविषादेन गोचरचर्यापरीषहः ९, स्त्रीभिः सहैकस्थयेऽपि चित्ताक्षोभेन निष-
 द्यापरीषहः १०, खरशिलाकाष्ठोपरि शयनाच्छय्यापरीषहः ११, दुर्वचनतर्ज्जनसहनेन आक्रोशपरीषहः १२, यन्त्रादिपीडासहनेन वधपरीषहः १३, दातृकुलागमनाप्रार्थितः भिक्षाग्रहणेन याश्चापरी-
 षहः १४, कर्मवशात् गृहस्थगृहे ऽन्नपानादिसामग्र्यां सत्यामपि तदप्राप्तावदीनचित्तत्वादलाभपरीषहः १५, ज्वरातीसारादिरोगसह-
 नेन रोगपरीषहः १६, तृणकण्टकादिव्यथासहनेन तृणपरीषहः १७, मलसहनेन मलपरीषहः १८, तिरस्कारापमानसहनेन सत्का-
 रपुरस्कारपरीषहः १९, प्रज्ञादिदर्पसहनेन प्रज्ञापरीषहः २०, अ-
 ध्ययनक्लेशसहनादज्ञानपरीषहः २१, जिनवचनाश्रद्धधानेन सम्यक्त्व-
 परीषहः २२ । एवं द्वाविंशतिः परीषहाः ॥ 'जइधम्म'त्ति क्षान्त्या-
 ठिको दशविधो यतिधर्मः, तत्र सहिष्णुत्वं १, निरहङ्कारता
 मार्दवम् २, निर्माथित्वमार्ज्जवम् ३, सद्भावः सत्यम् ४, अलो-
 भत्वं शौचम् ५, प्राणिदया संयमश्चेन्द्रियनिरोधः ६, इच्छानिरोध-
 स्तपः ७, निर्म्ममत्वं त्यागः ८, निष्परिग्रहत्वमाकिञ्चन्यम् ९, अ-
 मैथुनत्वं ब्रह्मचर्यम् १०, इति दशविधो यतिधर्मः ॥ ' भावण 'त्ति
 पदार्थानां क्षयाविनाशित्वमनित्यम् १, त्राणाभावाज्जीवानामशरणम्
 २, चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोकेऽस प्रदेशो नास्ति यो जीवैर्मरणेन न स्पृष्ट
 इति भवः ३, एक एवोत्पद्यते विपद्यते कर्माण्यनुभवति चैकत्वम्
 ४, देहयनवन्धेभ्यो ह्यात्मनो भिन्नत्वचिन्तनमन्यत्वम् ५, सप्तधातु-
 पयदेहस्याशुचित्तचिन्तनादशुचित्वम् ६, मनोवाक्काययोगैः शुभा-
 शुभकर्माज्जनमाश्रयः ७, सर्वाश्रवद्वारनिरोधात् संवरः ८, संसार-
 बीजभृतकर्मणां जग्णा निज्जरा ९, अहंदाख्यातधर्मश्रवणाद्ध-
 र्मः १०, स्थित्युत्पत्तिव्ययान्मकद्रव्यपूरणकटिस्थकरवैशाखस्थान-

वत्स्थितलोकचिन्तनाल्लोकभावना ११, जैनतत्त्वनिश्चयावगमाद्बो-
धिरिति १२ । एवं द्वादश भावना ॥ 'चारित्त'ति चारित्राणि
पञ्च, तत्र त्रसस्थावरशत्रुमित्रादिषु समभावकरणात्सामायिकम् १,
व्रतपर्यायच्छेदाच्छेदोपस्थापना २, चत्वारस्तपः कर्तारश्चत्वारो वै-
यावृत्त्यकर्तार एको वाचनाचार्य इति नवको गणः । तत्र चत्वारो
निर्दिष्टं तपः कुर्वन्ति चत्वारो वैयावृत्त्यकराः कल्पस्थितस्तथाचा-
म्लानि यावत् षण्मासाः । तदन्ते वैयावृत्त्यकरास्तपः कुर्वन्ति, सचा-
चाम्लानि यावत् षण्मासाः । ततः कल्पस्थितस्तपः शेषास्त्वाचाम्लानि ।
एवमष्टादशमासप्रमितिः परिहारविशुद्धिर्नामचारित्रम् ३, सञ्ज्व-
लनक्रोधमानमायालोभवन्धविच्छेदेन सूक्ष्मलोभोदये दशमगुणस्थाने
वर्त्तमानस्य सूक्ष्मसम्परायचारित्रम् ४, क्षीणमोहस्य उपशान्तमोहस्य
वा उपशान्तमोहक्षीणमोहसयोग्ययोगिगुणस्थानस्थस्य यथाख्यातचा-
रित्रम् ५ । इति चारित्रपञ्चकम् । एवं पञ्चभिः समितिभिस्त्रिभिर्गुप्तिभिर्दो-
र्विशत्यापरीषहैर्दशधा यतिधर्मेण, द्वादशभिर्भावनाभिः, पञ्चभिश्चा-
रित्रैरेकीकृत्य सप्तपञ्चाशच्छेदाः संवरस्येति गार्थः ॥ संवरतत्त्वमुक्त्वा
सप्तमनिर्जरातत्त्वस्वरूपं गाथापादेनाह—

(सा० अ०) 'समिद् इति—संवरतत्त्वस्य सप्तपञ्चाशद्
भेदाः । ते च एतं ज्ञातव्याः । यथा समितयः पंच, गुप्तयस्तिम्ब,
परीषहा द्वाविंशति यतिधर्मां दशभेदः, भावना द्वादशधा, चा-
रित्राणि पंच, एवं क्रमेण सभिन्यादीनां षण्णां उत्तरार्द्धप्रोक्तभेद-
संख्यायोजने सर्वाग्नेण सप्तपञ्चाशद् भेदा ज्ञातव्याः । तत्र समि-
तयः पंच ईर्यासमिति १, भाषासमितिः २, पषणासमितिः ३,
आदाननिक्षेपणासमिति ४, पारिष्ठापनिकासमितिः ५, । तत्र
सम्यक् प्रशस्तार्हन्प्रवचन नुसारेण इतिः गमनं चेर्यासमितिः । ई-
र्यायाः गमनस्य समिति ईर्यासमितिः । मार्गं गच्छन् युगप्रमाणभूमौ
दत्तदृष्टिः साधुः समस्तजीवानां रक्षां कुर्वन् याति सा ईर्यासमितिः
इतिभावः । १, भाषासमिति. भाषाया निरवधप्रवचनस्य समितिः
भाषासमितिः । २, पषणासमितिः यथा षिचत्वारिंशद्दोषत्रि-

र्जितः आहारः साधुभिः गृह्यते सा एषणासमितिः । ३, आदान-
निक्षेपसमितिः आदानं वस्तूनां ग्रहणं निक्षेपो वस्तूनां स्थापनं,
तयो. आदाननिक्षेपयोः समितिः, यद् वस्तूनां ग्रहणं मोचनं तत् प्र-
थमं चक्षुषा निरीक्ष्य ततो रजोहरणादिना प्रमाज्यं विधीयते सा
आदाननिक्षेपसमितिः इति भावः । ४, पारिष्ठापनिकासमितिः प-
रिष्ठाप्यते परित्यज्यते सदोषादिवस्तु सा पारिष्ठापनिकास-
मितिः । यत्र कफमूत्रमलादिनिर्जीवस्थाने यतनया परिष्ठाप्यते
सा पारिष्ठापनिकासमितिः । ५, एवं पञ्च समितयः व्याख्याताः।
अथ गुप्तयः तिस्रः मनोगुप्तिः १, वचनगुप्तिः २, कायगुप्तिः । ३,
तत्र मनोगुप्तिः त्रिधा आर्तरीद्रध्यानानुबंधिकल्पनाजालपरिहारः १,
धर्मध्यानानुबंधिनी माध्यस्थ्यपरिणतिः २, केवलज्ञानिनो योगनिरो-
धावस्थायां सकलमनोद्रव्यनिरोधश्च ३, इति मनोगुप्तिः । वचन-
गुप्तिः द्विधा भ्रूसंज्ञादिपरिहारात् मौनाभिग्रहः । १, वाचनापृच्छ-
नादिषु मुखवस्त्रिकाच्छादितवक्त्रस्य भाषमाणस्यापि वाग्मिय-
न्वणं । २, वचनगुप्तिः सर्वथावचननिरोधनिर्वचसम्यक्वचन-
भाषणाभ्यां कृत्वा द्विभेदा, भाषासमितिः पुनः सम्यक्वचनप्रवृत्ति-
रूपतया एकभेदा पञ्च इति वचनगुप्तिभाषासमित्योर्भेदः । का-
यगुप्तिः द्विधा उपसर्गादिसदभावे कायोन्सर्गादिचलनं, केवलानां
योगनिरोधावस्थायां सर्वथा शरीरचेष्टापरिहारः वा १, तथा सिद्धां-
नां क्विधिना मुनीनां कायव्यापारस्य २ । एवं तिस्रो गुप्तयः व्या-
ख्याताः । ३, अथ परीषहाः द्वाविंशतिः । श्लुधापरीषहः
निर्गव्याहारालाभे श्लुधा सहनीया, न पुनः सावद्याहारग्रहणं
कार्यं इत्येवंस्वरूपः । १, पिपासापरीषहः तृषा सहनीया, न
पुनः गाढनृपापीडितैरपि सञ्चित्तजलं पेयं । २, शीतपरीषहः का-
योन्सर्गविहारादि कुर्वतां शीतं लगाति तत् सहनीयं, अग्निसेवादि
न चितनीयं । ३, उष्णपरीषहः ग्रीष्मतापाकांतैरपि स्नानवायुव्यं-
जनयानायनश्रयणादि न विधेयं, आतापनादि कष्टं सहनीयं । ४,
दंशमशकपरीषहः कायोन्सर्गादिषु दंशमशककृता विघाताः सह-
नीयाः । ५, अचलपरीषहः मानप्रमाणोपेतैर्वस्त्रैर्मलिनतीर्णशीर्ष-
ैरपि न्नेदो मनसि न कार्यः । ६, अरतिपरीषहः अमनोज्ञोपाश्रया-
दार्यादिषु अरतिः न कार्या । ७, स्त्रीपरीषहः स्त्रीणां मनोहररूप-
विशेषादित्यासवाक्यहायभाषादिकं दृष्ट्वा चित्तक्षोभो न कार्यः । ८

चर्यापरीषहः वायुवत् अप्रतिबद्धतया विहारः कार्यः, न पुनः एकत्र वासः । ९, नैषेधिकीपरीषहः श्मशाने शून्यागारे सर्पबिले सिंहगुहादिषु कायोत्सर्गस्थैः नानाविधोपसर्गसद्भावेऽपि अशिष्टा चेष्टा न कार्या । १०, शय्यापरीषहः उच्चवचासु शय्यासु शीतोष्णकालादौ मनसि उद्वेगो न विधेयः । ११, आक्रोशपरीषहः अज्ञानलोकप्रोक्तवैभाष्यवाक्यश्रवणे कोपो न कार्यः दूढप्रहारिवत् । १२, बधपरीषहः कोपि दुरात्मा साधूनां बधं करोति तथापि साधुभिः क्रोधो न विधेयः स्कंदकसूरिशिष्यवत् । १३, याश्चापरीषहः भिक्षावृत्तिकाले परगृहेषु याचने दुःखं मनसि न धार्यं । १४, अलाभपरीषहः अंतरायकर्मोदयात् निर्दोषभिक्षालाभाभावेऽपि चित्ते उद्वेगो न कार्यः ढंढणकुमारवत् । १५, रोगपरीषहः उग्ररोगसंभवेपि आर्त्तध्यानं न कार्यं, सम्यक् सङ्घं सनत्कुमारराजर्षिवत् । १६, तृणपरीषहः संस्कारकादौ दर्भादितृणव्यापारे देहपीडायामपि दुःखं न चिंत्यं । १७, मलपरीषहः मलस्वेदादि शरीरात् न स्फेटनीयं, किंतु यावज्जीवं सम्यक् सहनीयं । १८, सत्कारपुरस्कारपरीषहः बहुलांकनरेश्वरादिकृतस्तुतिवन्दनादेः चित्तोन्मादो न कार्यः, उत्कर्षो मनसि न कार्यः । १९, प्रज्ञापरीषहः बहुज्ञानसंभवेऽपि आत्मीयचित्ते गर्वो न कार्यः । २०, अज्ञानपरीषहः ज्ञानावरणीयकर्मोदयात् पठनामपि पाठो नागच्छति तथापि दुःखं मनसि न कार्यं, किंतु कर्मविपाक एव चिंत्यः । २१, सम्यक्त्वपरीषहः जिनशासनविषये देवगुरुधर्मविषये च संदेहो न विधेयः । २२, एवं द्वाविंशतिः परीषहा व्याख्याता । अथ यन्निधर्मो दशधा— दशप्रकारः । क्षमामार्दवार्जवनिर्लोभनातपःसंयमसत्यशौचाकिंचनत्वब्रह्मस्वरूपः । तत्र क्षमा क्रोधजयः, स उपशमेन स्यात् । १, मार्दवं मृदोर्भावः मार्दवं, अहंकारपरिहारः । २, आर्जवं ऋजोर्भावः, मायान्यागः । ३, निर्लोभता लोभपरिहारः । ४, तप बाह्यांतरभेदैर्द्वादशधा । ५, संयमः प्राणातिपातविग्मणरूपः । ६, सत्यं सद्भ्यो जीवेभ्यो हितं पथ्य सत्यं । ७, शौचं सर्वजीवेषु सुखकारि वर्तनं शौचं, अदत्तादनपरिहारः । ८, अकिंचनत्वं न विद्यते किंचन यस्य स अकिंचन, अकिंचनस्य भावः अकिंचनत्वं सर्वपरिग्रहत्यागः । ९, ब्रह्म औदारिकवैकियसंघंक्षिमैथुनपरिहारः । १०, अथ भावना द्वादश । अनित्यभावना १,

अशरणभावना २, भवभावना ३, एकत्वभावना ४, अन्यत्वभावना ५, अशौचभावना ६, आश्रयभावना ७, संवरभावना ८, निर्जराभावना ९, धर्मभावना १०, लोकस्वभावभावना ११, बोधिभावना १२, । तत्र संसारे सर्वपदार्थानां अनित्यता यत् चिंत्यते सा अनित्यभावना । १, अशरणं देहिनां मरणादिभये संसारे - शरणं किमापि नास्ति इत्यादिचिंतनं अशरणभावना । २, जीवानां चतुरशीतिलक्ष-जीवयोनिपग्भिन्नमणचिंतनं भवभावना । ३, एकाक्येव जीवः उत्पद्यते विपद्यते कर्माण्युपाजयति भुंक्ते चेत्यादि चिंतनं एकत्वभावना । ४, जीवानां देहात् पृथक्के सति पुत्रकलत्रादिधनादिपदार्थेभ्योऽत्यंतभेद एकत्वम्, अतः 'तत्त्ववृत्त्या कोपि कस्यापि संबन्धी नास्ति' -इत्यादि चिंतनं अन्यत्वभावना । ५, देहस्य सप्तधातुमयस्य नव स्रोतांसि निरंतरं भवति मलमूत्रश्लेष्मादिवस्तूनि बोधत्मानि सहचागीणि सन्ति, अतः 'शुचित्वं कुतः स्यात्', इति चिंतनं अशौचभावना । ६, संसारमध्यस्थितसमस्तजीवानां मिथ्यात्वकषायाविरतिप्रमादात्तगैर्द्रव्यानादिहेतुभिः निरंतरं कर्माणि यध्यमानानि सन्ति इतिचिंतनं आश्रयभावना । ७, मिथ्यात्वादीनां बंधहेतुभूतानां संवरणोपायाः सम्यक्त्वादयः तेषां चिंतनं संवरभावना । ८, निर्जराभावना कर्मनिर्जराख्या द्विधा सकामा अकामा च । तत्र सकामा साधूनां । अकामा च अज्ञानकष्टजनिता जीवानां । तत्र सकामा द्वादशप्रकारनपांविहितकर्मक्षयरूपा । १, अकामा पुन तिर्गणादिजीवानां तृषानुभुक्षाच्छेदनभेदनमारोहहनाद्यकामकष्टसहनैत यः कर्मक्षयः तद्रूपा ज्ञातव्या । एवंविधाया निर्जरायाः चिंतनं निर्जराभावना । ९, दुस्तरसंसारसागरसमुत्तारणप्रवहणप्रायश्री-जिदप्रणीतश्रीधर्मप्रभावचिंतनं धर्मभावना । १०, चतुर्दशरज्ज्वात्म-लोकस्य कटिभंस्थापितकरनिर्यकप्रमागितपादपुरुषाकारस्य धर्मा-धर्मं स्तिकायादिपद्भ्यैः परिपूर्णस्य लोकस्य चिंतनं लोक-भावना । ११, अनंतानंतकालदुर्लभमनुष्यादिसामग्रीयोगेऽपि दुः-खापं प्रायो बोधियोजं जीवानां इत्यादि चिंतनं बोधिभावना । १२, षट् द्वादशभावनाः व्याख्याताः । १५, अथ चारित्राणि पंच । चा-रित्राणि पंच सामायिकश्च्छेदोपस्थानीयपरिहारविशुद्धिक-सुश्रमंपरायण्ययाख्यातनामानि । तत्र सामायिकं सर्व-साधव्यापारपरित्यागनिरयद्यव्यापारगमेवन्नरूपं ज्ञातव्यं । १,

छेदोपस्थापनीयं गणाधिपेन प्रदत्तं प्राणातिपातधिरमणादिपंचम-
 द्वात्रयत्वरूपं । २, परिहारविशुद्धिकं नव साधवो गच्छात् पृथग् भू-
 त्वा अष्टादशमासान् यावत् यत्सिद्धांतप्रोक्तरीत्या तपः कुर्वति तत्प-
 रिहारविशुद्धिकं ज्ञेयं । ३, सूक्ष्मसंपरायं सूक्ष्मसंपरायाख्यदश-
 मगुणस्थानकप्राप्तानां साधूनां यच्चारित्रं तत् सूक्ष्मसंपरायं । ४,
 यथाख्यातं सर्वेषु कषायेषु सर्वथा क्षयं प्राप्तेषु साधूनां यच्चारित्रं तत्
 यथाख्यातं । ५, एतेषां चारित्राणां मध्ये सांप्रतं प्रथमचारित्रद्वयं
 विमानमस्ति, शेषाणि त्रीणि चारित्राणि व्युच्छिन्नानि । एवं चा-
 रित्रपंचकं व्याख्यातं । एवं समितीनां पंच भेदाः, गुप्तीनां त्रयः,
 परीषहाणां द्वाविंशतिः, यतिधर्मस्य दश, भावनानां द्वादश, चारि-
 त्राणां पंच भेदा, इति सप्तपंचाशद्भेदा संवरतत्त्वस्य संजाताः ।
 इति षष्ठं संवरतत्त्वं रुक्षेपतो व्याख्यातम् । अथ सप्तमं निर्जरातत्त्वं
 व्याख्यानयति ।

[इरियाभासेसणादाणे, उच्चारे समिईसु य ।

मणगुत्ती वयगुत्ती, कायगुत्ती नहेव य ॥ २६ ॥] ॥ ४२ ॥

[खुहा पिवासा सीउण्हं, दंसाचेलारइत्थीओ ।

चरिया निसीहिया सिजा, अक्कोसवहजायणा ॥२७॥] ४३

[अलाभरोगतणफासा, मलसक्कारपरीसहा ।

पण्णा अन्नाण सम्मत्तं, इय वावीस परीसहा ॥२८॥] ४४

[खंतीमहवअज्जव, मुत्ती नवसंजमे अ वोद्धव्वे ।

सच्चं सोयं आद्धि-चणं च वंभं च जइधम्मो ॥ २९॥] ४५

[पढममणिच्चमसरणं, संसारो एगया य अन्नत्तं ।

असुइत्तं आसव, संवरो य नह निज्जरा नवमी ॥३०॥] ४६

[लोगसहावो बोही, दुल्लहा धम्मस्स साहगा अरिहा ।

एयाओ भावणाओ, भावेयवा पयत्तणं ॥ ३१ ॥] ४७

[सामाइयत्थ पढमं, त्तेओवट्ठावणं भवे वीयं ।

परिहारविसुद्धीयं, सुहृमं नह संपरायं च ॥ ३२ ॥] ४८

(४२) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

[नत्तो अ अहक्खायं, खायं सत्त्वमि जीवलोगंमि ।
जं चरिऊण सुविहिया, वचति अयरामरं ठाणं ॥३३॥]४९

[(अ०) एता अष्टापि व्यावर्णितस्वरूपा इति सुगमाः ॥]

[अणसणमूणोयरिया, चित्तिसंखेवणं रसच्चाओ ।
कायकिलेसो संलीण-या य वज्झो तवो होइ ॥३४॥]५०॥

[पायच्छित्तं विणओ, वेयावच्चं तहेव सज्झाओ ।
झाणं उस्सग्गोवि अ, अपिंभतरओ तवो होइ ॥३५॥]५१

[(अ०) पते व्यावर्णयिष्यमाणस्वरूपे ॥]

[आलोयण १ पडिक्कमणो २-भय ३ विवेग ४ सुसग्गो ५ ॥
नवच्छेय ७ मूल ८ अणव-द्वया य ९ पारंघिए १० चेव
॥३६॥] ५२॥

[(अ०) आलोचनं १, प्रतिक्रमणं २, उभयं मिश्रं ३, विवेक-
न्त्यागः ४, उत्तमर्गः, कार्यात्सर्गः ५, तपः ६, छेदः पर्यायांशवि-
नाशः ७, मूल सवपर्यायच्छेदः ८, अनवस्थाप्यता ९, पारंग्चितं
१० चेति दशधा प्रायश्चित्तानि ॥ प्रायश्चित्तभेदानुक्त्वाथ विनयभेदा-
नाह—]

[भत्ती? बहुमाणो २ वन्न-जणणं ३ भासणमवन्नवायस्स ४।
आमायणपरिहाणी ५, विणओ संखेवओ एसो ॥३७॥]५३

[(अ०) भक्तिर्वाहप्रतिपत्तिः १, बहुमानो मानसी प्रीतिः २,
वर्णः श्लाघा तत्करणं ३, अवर्णयादस्य निराकरणाय भाषणं प्रतिश-
ब्दनं ४, आशातनापरिहाणिरिति मद्दक्षेपतो विनयः पञ्चधा ॥]

[नाणस्स दंमगस्स य, चरणस्स य तह निविहजोगस्स
विणओ लोगुवयारो, मत्तविहो विसयभेणं ॥३८॥]५४

[(अ०) पुनः प्रकारान्तरेण विनयभेदानाह—ज्ञानदर्शनचारित्रमनोवचःकायलोकोपचाररूपविषयभेदात्सप्तविधोपि विनयः प्रतिपादितः ॥]

[भक्ती तह बहुमाणो, तद्दिदृत्थाण सम्मभावणयं ।
विहिगहणवभासो वि अ, एसो विणओ जिणुद्दिदो ३९] ५५

[(अ०) ज्ञानविनयमाह—ज्ञानज्ञानिनोर्भक्तिबहुमानौ । तद्-
कृष्टार्थानां सम्यग् भावनं चिन्तनं, विधिर्योगोपधानादिकोनेकप्रका-
रः, तत्पुरःसरं ज्ञानग्रहणं, अभ्यासः परिचयश्चेति, एवं भक्तिबहुमान-
भाषनग्रहणाभ्यासभेदात् विनयो ज्ञानविनयः पञ्चधा जिनोद्दिष्ट-ती-
र्थंकरप्रतिपादित इति ॥]

[सुस्सूसणा अणासा-थणा य विणओ अ दंसणे दुविहो ।
दंसणगुणाहिएसु, कज्जई सुस्सूसणा विणओ ॥४०॥] ५६

[(अ०) दर्शनविनयमाह—दर्शनविनयो मूलतस्तावच्छुश्रूषा-
ऽनाशातनाभेदाद्द्विधा, इदमेवाह—शुश्रूषणाऽनाशातना चेति दर्शन-
विषयो विनयो द्विभेदः । तत्र शुश्रूषणोचितप्रतिपत्तिसेवनात्मको
विनयो दर्शनगुणाधिकेषु विशिष्टसम्यग्दर्शनिषु क्रियत इति भावः]

[सक्कारेव्भुट्ठाणे, सम्माणासणपरिग्गहे तह य ।
आसण अणुप्पयाणं, किङ्कम्मं अंजलिगहो अ ॥४१॥] ५७

[(अ०) शुश्रूषाविनयभेदानाह—शुश्रूषाविनयो दशधा, ते
चैवं, सत्कारः १, अभ्युत्थानं २, सन्मानः ३, आसनपरिग्रहः ४,
तथा च आसनानुप्रदानं ५, कृतिकर्म ६, अञ्जलिग्रहः हस्तयोजन-
मित्यर्थः ७ ॥]

[इंनस्स हिगच्छणया, ठिअस्स तह पज्जवासणा भणिआ
गच्छंताणुवयणं, एसो सुस्सूसणाविणओ ॥४२॥] ५८ ॥

[(अ०) आगच्छतोऽभिगमनं ८. स्थितस्य तथा पर्युपासनं

(४४) ॥ श्रीनवतस्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

सेवनम् ९, गच्छतोऽनुव्रजनम् १०, षष्, दशविधः शुश्रूषाविनयो भणितः । तदासेवनाद्दर्शनशुद्धिः स्थिरता च जायत इत्येष दर्शन विनय उच्यते ॥]

[तित्थयरधम्मआयरिय-वायगे थेरकुलगणे संवे ।
संभोइअ किरियाए, मइणाणाईण य तहेव ॥ ४३] ॥२९॥

[(अ०) अनाशातनाविनयं पञ्चचत्वारिंशद्भेदमाह—तीर्थ-
करः १, धर्म २, आचार्यः ३, वाचक उपाध्यायः ४, स्थविरो वयः-
पर्यायश्रुतैः ५, कुलमेकाचार्यसन्ततिः ६, गणो मिथःसापेक्षकुलत्रय-
समूहः ७, संघः ८, सम्भोगः समानधार्मिकाणां परस्परेण भक्ता-
दिदानग्रहणरूप, तद्वान् साम्भोगिकः ८, क्रिया अस्ति परलोकोऽ-
स्त्यात्माऽस्ति च सकलक्लेशकलङ्कितं मुक्तिपदमित्यादिप्ररूपणा-
न्मिका १०, मतिज्ञानादीनि पञ्च ज्ञानानि १५, इत्येतानि पञ्चदश-
पदानि, तेषाम् ॥]

[आसायणवज्जणया, एएसिं तह य भत्तिवहुमाणो ।
वण्णस्स य संजलणं, होइ अणामाथणाविणओ ॥ ४४] ॥३०॥

[(अ०) आशातनवर्जना १, भक्तिवहुमानः, भक्तिर्वाह्या पर्यु-
पामना, तन्महिम्नो बहुमान आन्तर प्रीनियोग. २, वर्णसञ्ज्वलनं
च मद्गतगुणकीर्त्तनेन यशोदीपनम् ३, पूर्वोक्तानां पञ्चदशानां आ-
शातनवर्जनादिप्रितयकरणेन भवन्यनाशातनाविनयः पञ्चचत्वारि-
ंशद्भेदः ॥ एतेनापि भवति दर्शनशुद्ध्यादिरिति ॥ उक्तो दर्शन-
विनयो द्विभेदोऽपि ॥]

[सामाडआइचरणस्स, सहहाणं तहेव काणणं ।
संफासणा पस्सवण—मह पुरओ भवसत्ताणं ॥ ४५] ॥३१॥

[(अ०) चारित्रविनय सामायिकादिचारित्रभेदेन पञ्चधा
भणितोपि धर्मानादिभेदैर्गुणितः पञ्चदशधा. तत्र सामायिकादे-
धर्मानं रुचि. १, कार्येन स्पर्शनं पालनम् २, अव्यानां पुरतस्तसद्-
गुणवर्णनाद्युपदेशेन प्रस्पष्टमिति ३ ॥]

[मणवयकाइअविणओ, आयरिआईण सवकालंपि ।
अकुसलमणाईरोहो, कुसलाण उदीरणं तह य ॥४६]६२

[(अ०) सदैवाचार्यादीनां प्रत्यशुभमनआदीनां निरोधः शुभानां च प्रेरणं, स मनोवचःकायिकविनयः, एते मनोवचःकाय-विनयाः प्रत्येकं प्रशस्ताप्रशस्तभेदेन द्विभेदा, प्रशस्तस्य प्रवर्तनं निर्जराहेतुः, अप्रशस्तस्य च निवर्तनम् । तावपि प्रत्येकं सप्तभेदौ । प्रशस्तमनोविनयस्य तत्रापापासावद्याक्रियनिरूपकेशानाश्रवकरा-क्षपिकराभूताभिशङ्कनानि भेदाः, तदितरे चाप्रशस्तस्य । एवं वचसोपि द्विभेदस्य । प्रशस्तकायस्य चायुक्तगमनस्थाननिषदन-त्ववर्तनोल्लंघनप्रलंघनसर्वेन्द्रिययोगयुञ्जनानि । इतरस्य त्वना-युक्तानि ॥]

[अवभासत्थण छंदोणु-वत्तणं कयसुपडिकई ।
तह य कारिअमित्तकरणं, दुक्खत्तगवेसणा तह य ॥४७]६३

[(अ०) लोकोपचारविनयः सप्तधा, तत्राभ्यासासनं गौर-वाहस्य समीपवृत्तिना १, छन्दोऽनुवर्तनं आराध्यस्य छन्दोऽभि-प्रायस्तदनुसरणम् २, कृतसुप्रतिकृति विनयात्प्रसादिता गुरवः श्रुतं दास्यन्तीत्यभिप्रायेणाशनादिदानप्रयत्नः ३, कार्यं ज्ञानादि, तन्निमित्तं करणं भक्तादिदानम् ४, दुःखार्तस्य ग्लानीभूतस्य भैष-ज्यादिना गवेषणं दुःखार्तगवेषणा ५ ॥]

[तह देसकालजाणण, सवत्थेसु तहाणुकूलत्तं ।
लोगोवयारविणओ, सत्तविहो होइ विण्णेओ ॥४८]६४

[(अ०) देशकालज्ञानं अवसरोचितार्थसम्पादनम् ६, सर्वा-र्थेषु तथानुकूलत्वं आराध्यसम्बन्धिषु सर्वप्रयोजनेष्वप्रातिकूल्यम् ७, एष लोकोपचारविनयः सप्तविधो विज्ञेयो भवति ॥]

[आयरिय उवज्झाए, थेरतवस्सी गिलाणसेहाणं ।
साहम्मिअ कुलगणसं-घवेआवच्चं हवइ दसहा ॥४९]६५

(४६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. ष थो ज. (६ थो १०) ॥

[(अ०) वैयावृत्यभेदानाह—आचार्योपाध्यायौ प्रतीतौ, स्थ-
विरः पूर्वाक्तः, तपस्वी अष्टमादिविकृष्टतपोवान्, ग्लान आर्त्तः,
शैक्षो नवदीक्षितः, साधर्मिकः समानाचारवान्, कुलगणसंघाः प्रा-
गुक्ताः, एतेषां दशाना विषयभेदात् वैयावृत्यमपि दशधा भवति ॥]

[आयरियउवज्झाये, तवस्सिसेहे गिलाणसाहूसु ।
समणुन्नसंघकुलगण-वेयावच्चं हवइ दसहा ॥ ५० ॥] ६६ ॥

[(अ०) एषा शब्दपरावृत्या व्याख्यातस्वरूपैव ॥]

[वाग्रणा पुच्छणा चैव, तथा य परिअहणा ।
अणुप्पेहा धम्मकहा, सज्झाओ होइ पंचहा ॥ ५१ ॥] ६७

[(अ०) स्वाध्यायभेदानाह—वाचना सूत्रार्थपठनपाठनादि
१, पृच्छना सन्दिग्धसूत्रार्थस्य गुर्वादेः प्रश्नः २, परिवर्तना पूर्वप-
ठितसूत्रार्थस्यावर्तनम् ३, अनुप्रेक्षा अर्थचिन्तनम् ४, धर्मकथा ध-
र्मापदेश इति स्वाध्यायः पञ्चधा भवति ५ ॥]

[ज्ञाणं चउविहं खलु, अट्टं रुहं तहेव धम्मं च ।
सुक्कं पुण पत्तयं, चउविहं चैव नायवं ॥ ५२ ॥] ॥ ६८ ॥

[(अ०) ध्यानं चतुर्विधं, खल्विति निश्चये, आर्त्त रौद्रं तथैव
धर्म्यं च शुक्लमिति । पुनः प्रत्येकं चतुर्विधमेव ज्ञानव्यम् । लक्ष-
णादीनामपि चतुर्विधत्वं ध्यानशतकादेरवलोक्यम् । आर्त्तरौद्रयो-
निवृत्तिकरणेन धर्म्यशुक्लयोश्च प्रवर्तनेन निर्जराहेतुत्वमिति ।

[पढमं अट्टज्झाणं, वीअ रुहं इमे भवफलाहं ।
तट्टअं धम्मं तुरिअं, सुक्कं दो सुक्कवहेऊइ ॥ ५३ ॥] ॥ ६९ ॥

[(अ०) प्रथमं आर्त्तध्यानं, द्वितीयं रौद्रं, इमे भवफले संसा-
रवर्धने, गगहंपमोहात्मकत्वादेतयोरिति । तृतीयं धर्म्यं, तुर्यं शुक्ल-
हं मोक्षहेतु संवर्गनिर्जरारूपत्वादनयोः ॥]

[दन्वे गणदेहोवहि, अट्टरित्ता मुहभत्तपाणाणं ॥
उस्सग्गो भावे अह, कमायभवकम्म उस्सग्गो ॥ ५४ ॥] ७०

[(अ०) उत्सर्गस्त्यागः, स च द्विविधः द्रव्यतो भावतश्च । द्रव्यतश्चतुर्धा गणदेहोपध्यतिरिक्ताशुद्धभक्तपानोत्सर्गभेदात् । गणः पूर्वोक्तः, तस्य ज्ञानाद्यर्थं परगणोपसम्पत्तौ त्यागः, जिनकल्पाद्यर्थं वा । देहः सचित्ताचित्तात्मकः, तत्रानाभोगादेः कारणतो वा गृहीतस्य सचित्तदेहस्य, कलेवरस्य चेतस्य । अनयनेन स्वदेहस्य वा । उपप्रेर्व-
स्त्रपात्रादिकस्य । असंनिधिसंचयत्वान्मुनिधर्मस्य दानस्य च सा-
ध्वपेक्षयाऽनेकदोषशबलत्वादधिकयोरशुद्धयोरनेषणीयादिदोषयुजो-
र्भक्तपानयोश्चेति । भावतस्त्रिधा कषायाणां भवस्य कर्मणश्चोत्स-
र्गस्त्यागः । अभ्यन्तरतपोभेदानां विनयादीनां विशेषतः स्वरूपं भगव-
तीपश्चविंशशतकषष्टोद्देशकादवसेयम् ॥]

वारसविहं तवो नि-ज्जरा य बंधो अ चउविगप्पो य ।
पयइ ठिइअणुभअ-प्पएसभेएहिं नायवो ॥१७॥ ॥७१॥

(प्रा० अ०)—‘वारस’० द्वादशविधं तपोविधानं निज्जरा
स्यात् । “ अणसणमूणा० ” १ “ पायच्छित्तं विण० ” । अ-
भ्यन्तरकं मध्यवर्त्तिं तपो भवति, अन्तःकरणव्यापारप्राधान्यादन्य-
तीर्थिकानभ्यस्तत्त्वात् बाह्यद्रव्यानपेक्षन्वाच्च । अथ बन्धभेदानाङ्-
बन्धश्चतुर्विकल्पश्चतुष्प्रकारः प्रकृतिस्थितिरसप्रदेशबन्धभेदात् ।
मिथ्यात्वादिभिर्हेतुभिः कर्मयोग्यवर्गणापुद्गलैरात्मनः क्षीरनीरवद्व-
न्हूययःपिण्डवद्धान्योन्यानुगमाभेदात्मकः सम्बन्धो बन्धः । तत्र
स्थितिरसप्रदेशरूपाणां बन्धानां यः समुदायः स प्रकृतिबन्धः १ ।
अध्यवसायविशेषगृहीतस्य कर्मदलिकस्य यत् स्थितिकालनिय-
मनं स स्थितिबन्धः २ । कर्मपुद्गलानामेव शुभोऽशुभो वा घात्य-
घातो वा यो रसः सोऽनुभागबन्धः ३ । कर्मपुद्गलानामेव यद्
ग्रहणं स्थितिरसानिरपेक्षदलिकसङ्ख्याप्राधान्येनैव करोति स
प्रदेशबन्धः ४ । उक्तं च—“प्रकृतिः समुदायः स्यात्, स्थितिः
कालावधारणम् । अनुभागो रसो ज्ञेयः, प्रदेशो दलसंचयः ॥ १ ॥”
इदं प्रकृत्यादिस्वरूपं मोदकदृष्टान्तेन भाव्यम् । यथा वातविनाशि-
द्रव्यनिष्पन्नो मोदकः, प्रकृत्या वातमुपशमयति, एवं कफपित्तयोरपि
भावना कार्या । एवंस्वभावा प्रकृतिः । स्थितिस्तस्यैव कस्यचिद्दि-
नमेकं, अपरस्य तु दिनद्वयं, एवं कस्यचिन्मासादिकमपि कालं

(४८) ॥ श्रीनवतश्चपरिशिष्टानि. न. व थो ज. (६ थो १०) ॥

भवति । रसः पुनः स्निग्धमधुरादिः तस्यैव कस्यचिदेकगुणोऽन्य-
स्य द्विगुणोऽन्यस्य त्रिगुण इत्यादिकः । प्रदेशाश्च कणिकादिरूपाः
कस्यचिदेकप्रसृतिप्रमाणाः । यावदपरस्य सेतिकादिप्रमाणाः । एवं
कस्यचित्कर्मणोऽपि ज्ञानाच्छादनस्वभावा, अपरस्य दर्शनावरणरू-
पादिका प्रकृतिः । स्थितिः कस्यचित् त्रिंशत्सागरकोटीकोटीरूपा,
अपरस्य सप्ततिरित्यादि । रस एकस्थानद्विस्थानादिरूपः । प्रदेशा
अल्पबहुबहुतरबहुतमादिरूपाः ॥ अथ सत्पदादिभिर्नवभिर्द्वारैः सि-
द्धप्ररूपणामाह—मोक्षे प्रस्तुते सिद्धप्ररूपणायः कोऽवसरः ? ।
उच्यते—जीवस्य कृत्स्नकर्मक्षयेण यत्स्वरूपावस्थानं तन्मोक्ष उच्यते,
स च जीवस्यैव धर्मः । धर्मधर्मिणोश्च कथञ्चिद्वदनन्यत्वात्सिद्धप्ररूप-
णायामोक्षप्ररूपणेति नाप्रस्तुताभिधानम् ॥

(वृ०)—द्वादशविधा निर्ज्वरा, तत्र उपवासादिकरणं अन-
शनं १, कवलादिपरिहारेण ऊनोदरिका २, सादिमपरिहारो वृत्ति
संक्षेपः ३, विकृत्यादिपरिहाराद्रसत्यागः ४, अनुपानद्रमनलो-
चादिकारापणात्कायक्लेशः ५, वर्षाकालादौ कूर्मवदङ्गोपाङ्गसङ्कोच-
करणात् संलीनता ६, इति षड्विधस्तपः प्रायोवाहुल्येन चित्तं जीवं
मनो वा यच्छोधयति, पापं छिनत्तीति वा प्रायश्चित्तं ७, गुरुजनवन्द-
नेन वैयावृत्यादिको विनयः ८, आचार्योपाध्यायतपस्वि
शिष्यग्लानकुलगणसङ्घसाधुसाधर्मिकेभ्यो वस्त्रपात्राद्युपष्टम्भकरणेन
वैयावृत्यं ९, वाचनापृच्छनानुप्रेक्षास्त्रायधर्मोपदेशदानतः स्वाध्यायः
१०, आर्त्तरोद्रपरिहारेण धर्मशुक्लध्यानसेवनेन च ध्यानं ११, ग-
मनागमनादिकायव्यापारपरिहारेण कायोत्सर्गः १२, आन्तरं तपः
षड्विधमाभ्यन्तरं तपः । एवंद्वादशभिर्भेदैः कर्मणां निर्ज्वरा श्चाटो-
भयतीति प्रथमपादार्थः ॥ निर्जरातस्वमुक्त्वाऽष्टमवन्धतस्वस्वरू-
पमाह—अज्ञानामपि कर्मणां बन्धः प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशैश्चतुर्विक-
ल्पो ज्ञानव्ययः । तत्र कर्मणामष्टपञ्चाशच्छतप्रमाणाः प्रकृतयः स्युः,
तद्यथा—ज्ञानावरणे पञ्च ५, दर्शनावरणे ९, नव, वेदनीयद्विकं २,

मोहनीयेऽष्टाविंशतिः २८, आयुष्के चतस्रः ४, नाम्नि त्र्युत्तरं शतं १०३, गोत्रे द्वे २, अन्तरायपञ्चकं ५, एवमष्टपञ्चाशच्छतप्रकृतीर्ना मध्ये काश्चनापि प्रकृतीः प्रत्यहं जीवो वध्नातीति । ‘टिड्’स्थितिः— कालावधारण, जीव एकेन कषायोदयात् कार्यानुक्रमेण कर्म्मोत्कृष्टां स्थितिं करोति, तथाहि—ज्ञानावरणदर्शनावरण—वेदनीयान्तरायेषु त्रिंशत्सागरकोटाकोटीः, आयुषस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानिति । नाम- गोत्रयोर्विंशतिकोटाकोटीः । मोहनीये सप्ततिकोटाकोटीः । जघन्या तु वेदनीये द्वादशमुहूर्त्तान्, नामगोत्रयोरष्टावष्टौ । शेषाणामन्तर्मुहूर्त्तमिति । ‘अणुभागमिति’— अनुभागो रसविपाकः, तत्राशुभप्रकृतीनां घोषा- तकीर्निवद्वित्रिचतुःस्थानकवायवदत्यन्तकटुकविपाकः । शुभप्रकृतीना- मिक्षुक्वाथवन्मधुरो विपाको जीनेनानुभूयते । ‘पएस’त्ति प्रदेशव- न्वस्तु कर्म्मणां दलपाटकं, तत्र तेषां प्रदेशानां वेदनीये सर्वोत्कृष्टो विभागः, यतस्तस्य स्वल्पैः प्रदेशैः प्रकटता न भवति । ततोऽन्येषां कर्म्मणां निजनिजस्थितितारतम्यानुसारेण दलपाटकवृद्धिरिति । वन्ध४श्चतुष्प्रकार इति गाथार्थः॥ वन्धतत्प्रमुक्त्वा नवमं मोक्षतत्प्रमाह-

(सा० अ०) ‘वारसविहं’ इति । तत्र वारसविहं इति— गाथामध्यात् पदमेकं ग्राह्यं, द्वादशप्रकारं तपो निर्जरा प्रोच्यते । तत् तपो ब्राह्म्याभ्यन्तरभेदाभ्यां द्विधा स्यात् । तत्र बाह्यं तपः षड्विधं अनशनोऽनोदरता २ वृत्तिसंक्षेप ३ रसत्याग ४ कायक्ले- श ५ संलीनता ६ लक्षणं । तत्र अनशनं आहारपरित्यागरूपं द्विधा इत्वरं यावत्कथिकं च । १, इत्वरं चतुर्थषष्ठाष्टमादि, याव- त्कथिकं यावज्जीवमनशनग्रहणरूपं । ऊनोदरता एकद्वित्रयादिक- खलहान्या ज्ञेया । २, वृत्तिसंक्षेप द्रव्यक्षेत्रकालभावविषयाभिग्रहण रूपं । ३, यथा श्रीमहावीरस्य चतुर्विधाभिग्रहश्रंदनवाल्या पृ- रितः । रसत्यागो विकृतिपरित्याग । ४, कायक्लेशो लोचादिक- ष्टसहनं । ५, संलीनता चतुर्विधा इंद्रियकषाययोगनिवारणरुयादि- विषर्जितोपाश्रयनिवसनभेदैर्ज्ञातव्या । ६, एवं बाह्यं तपः षड्विधं लोकप्रसिद्धं व्याख्यातम् । अथ आभ्यन्तरं तपः षड्विधं । प्राय-

श्चित्त-१विनय२वैयावृत्य३स्वाध्याय४ध्यानो५त्सर्ग६नामकं । तत्र प्रायश्चित्तं निजानि पातकानि यथालभानि गुरुणां पुरस्तात् यत् आलोच्यते गुरुप्रदत्तं च तपः समाचर्यते तत् प्रायश्चित्तम् । १, विनयः सप्तप्रकारः ज्ञान१दर्शन२चारित्र्य३मनो४वचन५काय६लोकोपचारिक७भेदैर्ज्ञातव्यः । २, वैयावृत्यं आचार्योपाध्यायतपस्विग्लानादीनां अन्नपानादिसंपादनविश्रामणादिरूपं । ३, स्वाध्यायः वाचना—पृच्छना—परावर्तना—नुप्रेक्षा—धर्मकथालक्षणः पंचभेदः । ४, ध्यानं आर्त्तरीद्रधर्मशुक्लरूपं । ५, तत्र आर्त्तरीद्रयो. परिहार, धर्मशुक्लयोः स्वीकारः, पतौ परिहारस्वीकारौ ध्यानं कथ्यते । उत्सर्गो द्रव्यभावभेदाद् द्विधा । तत्र आद्य चतुर्धा गण१देहो२पधि३भक्त४त्यागभेदात् । भावतः पुनः क्रोधादिपरित्यागो ज्ञातव्यः । ६, एवं षट्प्रकारं आभ्यंतरं तपः प्ररूपितं । आभ्यंतरं कस्मात्प्रोच्यते । यतो मोक्षप्राप्तौ अंतरंगकारणमिदं ततः आभ्यंतरं कथ्यते । सप्तमं निर्जरात्त्वं व्याख्यातं । अथ अष्टमं बंधतत्त्वं 'प्ररूपयति' । 'बंधो इति' बंधः कर्मभिः सह जीवानां संश्लेष, यथा क्षीरनीरयो. अग्नय पिंडयोर्वा । स चतुर्धा प्रकृति१स्थित्य२नुभाग३प्रदेश४भेदैर्ज्ञातव्यः । एतानेव चतुरो भेदान् व्याख्यानयति । प्रकृति. स्वभाव. परिणाम इति भावः । स्थितिवंधः कालपरिमाणं । अनुभागो रसः कथ्यते । प्रदेशः पुद्गलपरिमाणरूप । एते चत्वारोऽपि भेदा मोदकवृष्टान्तेन ज्ञातव्याः । यथा कश्चिन्मोदकः तत्तद्द्रव्यसंयोगनिष्पन्नो घातं पिचं श्लेष्माणं वा येन स्वरूपेण हति स स्वभाव कथ्यते । १, यथा पुनः स एव मोदकः पक्षं मांसं द्विमांसं त्रिमांसं चतुर्मासादि यावत् यत्तेनैव रूपेण तिष्ठति ना स्थितिः कथ्यते । २, यथा पुनः स एव मोदकः कश्चिन्मधुरो भवति कश्चित्पुनः कटुर्भवति कश्चित्तीव्रो भवति यत् स रसः कथ्यते । ३, यथा पुनः स एव मोदकः कश्चित् अल्पदलपरिमाणनिष्पन्नः कश्चित्पुनः बहुदलनिष्पन्नः कश्चित् बहुतरदलनिष्पन्नः एतं मोदकेषु पुद्गलपरिमाणं न्यात् स प्रदेशः । ४, एवं कर्मणां बंधोऽपि चतुःप्रकारो ज्ञानव्यः । तथाहि । कानिचित् ज्ञानावरणाद्यादीनि कर्माणि ज्ञानं दर्शनं चारित्र्यं वा हन्ति येन स्वभावेन स 'प्रकृतिवंधः' प्राच्यते । तान्येव पुनः कर्माणि कानिचित् जघन्यतः

अंतर्मुहूर्तस्थितिकानि भवन्ति, उत्कृष्टतश्च कानिचित् विंशतिकोटा-
कोटिसागरोपमप्रमाणस्थितिकानि भवन्ति । कानिचित् त्रिंशत्कोटा-
कोटीसागरप्रमाणस्थितिकानि भवन्ति, कानि पुनः सप्ततिकोट्यको-
टीसागरप्रमाणस्थितिकानि भवन्ति । एवं यावन्तं कालं बद्धान्नि
कर्माणि तिष्ठन्ति स 'स्थितिबंधः' कथ्यते । तथा तेषामेव पुनः कर्मणां
केषांचिन्मधुररसः स्यात् केषांचित् कटुकरसः स्यात् केषां पुनस्ती-
व्ररसः स्यात् स 'रसबंधः' कथ्यते । तेषामेव पुनः कर्मणां यत्पुद्-
गलपरिमाणं भवति स 'प्रदेशबंधः' कथ्यते । यदुक्तं " पगई
होइ सहावो, ठिइबंधो होइ कालपरिमाणं । अणुभागो होइ रसो,
पएसबंधुत्ति परिमाणं ॥ १ ॥ " एषमष्टम बंधतत्त्वं व्याख्यातम् ।
अथ नवमं मोक्षतत्त्वं व्याख्यातयति ॥

[पयइठिइरसपएसा, तं चउहा मोधगस्स दिट्ठता ।
मूलपगइट्ट उत्तर—पगई अडवन्नसयभेयं ॥ ५५ ॥] ॥७२॥

[(अ०) प्रकृतिस्थितिरसप्रदेशानाश्रित्य तत् कर्म चतुर्धा,
शेषं स्पष्टं व्याख्यातस्वरूपञ्च ॥]

[इहनाणदंसणावरण—वेय भोहाउनामगोयाणि ।
विग्धं च पणनव दु अ—द्वीस चउ तिसय दुपणविहं ५६] ७३

[(अ०) सुगमा, कर्मणोऽष्टौ मूलप्रकृतयस्तदुत्तरभेदसंख्या
च भणिता इति ॥]

[पड१पडिहार२सि३मज्ज४—हड५चित्त६कुलाल७भंडगा-
रीणं ८ ।
जह एएसिं भावा, कम्माण वि जाणतह भावा ५७] ७४

[(अ०) पटप्रतिहार्यसिमद्यहडिचित्रकरकुलालभाण्डागा-
रिणां यथैषां भावाः स्वभावाः, कर्मणामपि जानीहि तथा भावा-
न् । पटस्याच्छादकत्वं स्वभावः, प्रतिहारिणो निरोधः, असिपदेन
मधुलिप्तासिग्रहणम्, तस्य च सुखदुःखदानम्, मद्यस्य विह्वलीक-
रणम्, हडेर्निर्गन्नुमनसोपि प्रतिवन्धकत्वम्, चित्रकरस्य शुभाशु-

(५२) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

भरूपनिष्पादनम्, कुलालस्येष्टानिष्टभाण्डकरणम्, भाण्डागारिणो दानादिकरणप्रवणस्यापि राजादेर्निरोधनम्, एवमेवाष्टकर्मणामपि भावा इति ॥ दृष्टान्तान्प्रतिपाद्य दाष्टान्तिकैर्योजयति—]

[सरउग्गयससिनिम्मल-यरस्स जीवस्स छायाणं जमिह।
नाणावरणं कम्मं, पडोवमं होइ एवं तु ॥ ५८ ॥] ॥ ७५ ॥

[(अ०) शरदुद्रतशशिनिर्मलतरस्य जीवस्य यदिह पटोपमं छादकं तदेवं ज्ञानावरणं कर्म भवति ॥]

[दंसणसीले जीवे, दंसणघायं करेइ जं कम्मं ।
तं पडिहारसमाणं, दंसणावरणं भवे जीवे ॥ ५९ ॥] ॥ ७६ ॥

[(अ०) यत्कर्म दर्शनशीलस्य जीवस्य दर्शनाघातं करोति तत्प्रतिहारसमानं जीवस्य दर्शनावरणं कर्म भवति ॥]

[महुलित्तनिसिअकरवाल-धार जीहाई जारिसं लिहणं ।
तारिसयं वेयणिअं, सुहदुहउप्पायसमुयाणं ॥ ६० ॥] ७७

[(अ०) मधुलित्तनिशितकरवालधाराया जिह्वया यादृशं लेहनं तादृशं सुखदुःखोत्पादनमित्तं वेदनीयं कर्म भवति ॥]

[जह मज्जपाणमूढो, लोए पुरिसो परवसो होइ ।
तह मोहेण विसूढो, जीवो अ परवसो होइ ॥ ६१ ॥] ७८

[(अ०) यथा मद्यपानमूढः पुरुषो लोके परवशो भवति तथा मोहमूढो जीवस्तत्त्वातत्त्वविचारणायां परवशो भवति ॥]

[दुक्खं न देइ आज, नवि अ सुहं देइ चउसु वि गइसु ।
दुक्खमुहाणाहारं, धरेइ देहद्विअं जीवं ॥ ६२ ॥] ॥ ७९ ॥

[(अ०) आयुष्कर्म दुःखं सुखं वा नैव ददाति, अपि तु सुखदुःखयोर्गन्धार देहस्थितं जीवं तान्तु तान्तु चतमृष्वपि गतिपु धारयति]

[जह चित्तयरो निउणो, अणेगस्वाइं कुणइ स्वाइं ।
सोहणमसोहणाइं, लु(चु)क्खमलु(चु)क्खेहिं वण्णेहिं ६३] ८०

[(अ०) यथा निपुणश्चित्रकरो ६ (चो) क्षारु(चो) क्षैर्षणः शोभनाशोभनान्यनेकरूपाण्यनेकाकाराणि रूपाणि करोति ॥]

[तह नामं पि ह्य कम्मं, अपेगख्वाइ कुणइ जीयस्स । सोहणमसोहणाइं, इट्टाणिट्टाइं लोअस्स ॥ ६४ ॥] ॥८१॥

[(अ०) तथा नामापि कर्म लोकस्येष्टानिष्टानि प्रियाप्रियाणि शोभनाशोभनानि च जीवस्थानेकरूपाण्यनेकाकाराणि करोति ॥]

[जह कुंभारो भंडाइं, कुणइ पुज्जेअराइ लोअस्स । इअ गोत्तं कुणइ जीअं, लोए पुज्जेअरावत्थं ॥६५॥] ॥८२॥

[(अ०) यथा कुम्भकारः लोकस्य पूज्येतराणि भाण्डानि करोति, इत्येवं गोत्रं कर्मापि लोके पूज्येतरावस्थं जीवं करोति ॥]

[जह राया दाणाइ, न कुणइ भंडारिए विकूलंमि । एवं जैणं जीवो, कम्मं तं अंतरायंति ॥ ६६ ॥] ॥ ८३ ॥

[(अ०) यथा भाण्डागारिके श्रीगृहिके प्रतिकूले राजा दानादि न करोति, एवं येन कर्मणा जीवोपि दानादि न कर्तुं शक्नोति तत्कर्म अन्तरायमिति भण्यते ॥] (इति प्रकृतिबन्धः)

[नाणे अ दंसणावरजे, वेअणिए चेव अंतराए य । तीसं कोडाकोडी, अयशाणं ठिइ य उक्कोसा ॥६७॥] ॥८४॥

[(अ०) ज्ञानावरणदर्शनावरणवेदनीयान्तरायेषु चतसृषु प्रकृतिषु त्रिंशत्कोटाकोट्य, अतराणां सागरोपमाणां स्थितिस्तृष्टा, सत्ताकाल इत्यर्थः । अवाधान्यूनश्चोदयकालः, केचिदवाधान्नामतिरिक्तां ब्रुवन इति भावः ॥]

[सत्तरि कोडाकोडी, मोहणिए वीस नामगोएसु । तित्तोसं अयराइं, आउट्टिइवंध उक्कोसा ॥ ६८ ॥] ॥८५॥

[(अ०) सप्तत्रिंशत्कोटाकोट्यो मोहनीये कर्मणि, विंशति-

(५४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०-) ॥

नामगोत्रयोः, त्रयस्त्रिंशदतराणि सागरोपमाणि, उत्कर्षादायुःस्थितिवन्धः ॥] .

[वारस मुहुत्त जहन्ना, वेयणिए अट्ट नामगोएसु ।

सेसाणंतमुहुत्तं, लहुट्टिई स नायवा ॥ ६९ ॥] ॥ ८६ ॥

[(अ०) उत्कर्षतस्तावदष्टानामपि कर्मणां स्थितयोऽभिहिताः, जघन्यतस्त्वाह—तत्र वेदनीयस्य जघन्या द्वादशमुहूर्ताः, इयं चैर्यापथिकं वेदनीयं विरहय्य, तदाश्रित्य तु प्रथमे बद्धयते द्वितियसमये वेद्यते तृतीये च निर्जीर्यत इति द्विसामायिक्येव स्थितिः । केचिदन्तर्मुहूर्तमपीच्छन्ति । नामगोत्रयोश्च जघन्याऽष्टौ मुहूर्ताः, शेषाणां च ज्ञानावरणीयादीनां पञ्चानामपि अन्तर्मुहूर्तमेव, एषा लघुस्थितिर्ज्ञातव्या ॥] (इति स्थितिवन्धः)

[तिब्बो असुहसुहाणं, संकेसविसोहिओ विवज्जयओ ।
मंदरसो गिरिमहिरय—जलरेहासरिसकसाएहिं ॥७०॥८७

[(अ०) स्थितिवन्धस्वरूपमुक्त्वा रसवन्धस्वरूपमाह, तत्र रसस्तावद्द्विविधः अशुभः शुभश्च । आद्योऽशुभानां, शुभः शुभानां । प्रत्येकं स च तीव्रमन्दभेदाद् द्विभेद एकस्थानकादिभेदश्च । अथैतेषां वन्धविधिमाह—‘तिब्बो’ इत्यादि, तीव्र उत्कटो रसः, अशुभशुभानां संक्लेशविशुद्धितः, अर्थ भाव, अशुभानां ह्यशीतेः पापप्रकृतीनां संक्लेशेन तीव्रकपायोदयेन तीव्रो रसो भवति । शुभानां पुनर्द्विचत्वारिंशतः पुण्यप्रकृतीनां विशुद्ध्या ॥ विपर्ययतो मन्दरसः, अयमर्थः, अशुभानां विशुद्ध्या मन्दरसः, शुभानान्तु संक्लेशेनेति ॥ अथैकस्थानकादिरसो यैः प्रत्ययैर्भवति तदाह—गिरिरेखामहीरेखारजोरेखाजलरेखासदृशैः कपायैः । अर्थतान्प्रत्ययानशुभशुभानुवृत्त्यैकस्थानकादिभिर्योजयन्नाह ॥]

• [चउठाणाई असुहो, सुहन्नहा विग्घदेस आवरणा ।

गुमसंजलणिगट्टति चउ—ठाणरसा सेस दुगमाई ॥७१॥८८

[(अ०) सतुःस्थानकादिरशुभः शुभोन्यया विपर्ययेण ।

अयं भाव , अशुभानां प्रकृतीनां गिरिमहीरजोजलराजिसदृशैः कषायैः-प्रमशञ्चतुस्त्रिद्व्येकस्थानिका रसा भवन्ति । शुभानां पुना रजो-जलराजिसदृशैश्चतुःस्थानिकः, गिरिमहीराजिसमैस्तु क्रमाद्द्वित्रि-स्थानिकः, एकस्थानिकस्तु शुभासु नास्त्येव । अथ याञ्चतुर्विधस्थान-रसा याञ्चान्यथा ता आह—विघ्ना पञ्चान्तराया , देशावरणानि मत्यावरणादीनि चत्वारि ज्ञानावरणानि, चक्षुर्दर्शनावरणादीनि त्रीणि दर्शनावरणानि चेति सप्त, पुं देद , सञ्ज्वलनाश्चत्वारः कषायाः, एता सप्तदश एकद्वित्रिचतु स्थानरसाः, शेषा द्विस्थानकादयः, अ-शुभास्वपि सप्तदशवर्जितास्वेकस्थानिको रसो न लभ्यते तथादि-धाध्यवसायबद्धचमानत्वात् ॥ अथ शुभाशुभरसस्वरूपमुपमानैश्चतुः-स्थानकादिकञ्च व्युत्पादयितुकाम आह ॥]

[निबुड्छुरसो सहजो, दुति चऊभागकठि इक्कभागंतो ।
इगठाणाई असुहो, असुहाण सुहो सुहाणं तु ॥७२॥] ८९

[(अ०) निम्बेश्वरस कटुर्मधुरश्च, सहजोऽकथितः, द्वित्रि-चतुर्भागकथितैकभागान्त , एकस्थानकादि, अशुभः अशुभानां, शु-भस्तु पुन शुभानां पुण्यप्रकृतीनामित्यक्षगर्थ । अर्धभाव , अक-थित सहजो निम्बरसो यथा कटुस्तद्वदेकस्थानिकोऽशुभरस , अर्ध-कथितो यथा कटुतरस्तथा द्विस्थानिक , तृतीयो भागो यथा कटुतम-स्तथात्रिस्थानिक , अतिकटुतमचतुर्थभागवच्च चतुःस्थानिक । एवमिश्वरसस्यापि भावना, नवरं स शुभरसस्योपम्यम । विशेषतो रसस्वरूपजिज्ञासुना पञ्चसङ्ग्रहपञ्चमकर्मग्रन्थविवरणादयो विशे-क्या ॥] (इति रसवन्धः)

[अंतिमचउफासदुगंध—पंचवन्नरसकम्मखंधदलं ।
सवजिअणंतगुणरस—मणुजुत्तमणंतयपणंसं ॥७३॥] ९०

[(अ०) अन्तिमचतु स्पर्शं शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शयुतं, बृहच्छतकटीकायां तु मृदुलघुस्पर्शद्वयं सूक्ष्मद्रव्येऽवस्थितमेव, अ-न्यौ द्वौ शीतस्निग्धौ शीतरुक्षौ उष्णस्निग्धावुष्णरुक्षौ वाऽविरुद्धा-विति चतुःस्पर्श । एतेनौदारिकादिदलिकमष्टस्पर्शयुतमेव गृह्यते । द्विगन्धं, पञ्चवर्णं, पञ्चरसञ्च कर्मस्कन्धदलं, किञ्चिदं तदित्याह-सर्व-

(५६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६थी १०) ॥

जीवानन्तगुणरसाणुयुक्तं, अनन्तप्रदेशं च, तद्गृह्णाति जीव इत्यने-
नोत्तरगाथायां सम्बन्धः । अथ कुत्र स्थितं तद् गृह्णातीत्याह—]

[एगपएसोगाढं, निअसवपएसओ गहेइ जीवो ।

थोओ आउतदंसो, नामे गोए ससो अहिओ ॥ ७४] ९१

[(अ०) एकप्रदेशावगाढं, अयमर्थः, यथा ह्यग्निः स्वप्रदेश-
स्यान्योग्यपुद्गलानात्मसाह्विदधाति तथाऽयं जीवो येष्वाकाशप्रदेशे-
ष्ववगाढस्तेष्ववस्थितं यत्कर्मपुद्गलद्रव्यं तद्वागादिगुणयोगादाददाति,
नन्वनन्तरपरम्परप्रदेशस्थित, इदमपि निजसर्वप्रदेशतां गृह्णाति
सर्वेषामपि जीवप्रदेशानां शृङ्खलावयववत्परस्परसम्बद्धत्वात् ।
अथैकाध्यवसायगृहीतकर्मद्रव्यस्य यावन्मात्रो भागो यस्मिन्कर्मणि
निक्षिपति तदह—‘थोओ’ अष्टविधबन्धकस्य चित्रगर्भैकाध्यवसाय-
गृहीतकर्मदलिकस्याष्टौ भागाः, सप्तविधबन्धकस्य सप्त, षड्विधब-
न्धकस्य षट्, एकबन्धकस्यैक इति । तत्रायुषि स्तोत्र कर्मांशः, अयं
भाग, शेषकर्मस्थित्यपेक्षयाऽऽयुषोऽल्पस्थितिकत्वात्तत्राल्पं भागं
निक्षिपति । तदपेक्षया नामगोत्रयोरधिक परस्परं च सम, स्थिते-
रायुरपेक्षयाऽधिकत्वान्मियश्च सत्त्वात् ॥]

[विग्घावरणे, मोहे, सवोवरि वेअणीइ जेणप्ये ।

तस्स फुडत्तं न हवइ, ठिईविसेसेण सेसाणं॥७५॥] ९२॥

[(अ०) नामकर्मभागापेक्षया विघ्नावरणेपु मोहनीये वेदनीये
च प्रमशोऽधिकाधिको भाग, वेदनीयस्याल्पस्थितिकत्वेपि सर्वापि-
दिभागे हेतुमाह. येन अल्पे वेदनीयभागे सति तस्य वेदनीयस्य सु-
चतुर्गवेषतया स्फुटत्वं न भवति । अयमर्थ, वेदनीयपुद्गलाः प्रचु-
रा एव सन्त्सुसुदुस्वरूपं स्वकार्यं व्यक्तिकर्तुं प्रभवन्ति, शेषकर्म-
पुद्गलास्तु स्वल्पा अपि । वेदनीयमृते शेषाणां स्थितिविशेषेण
स्मिन्नितान्मयेन भागहीनाधिक्यं बोध्यमिति । अचिन्त्यत्वाज्जी-
वशक्त्येवैविक्रियाश्च पुद्गलपरिणतेरेकममयगृहीतस्य कर्मदलिकस्याष्ट-
धाभागान्मयेन विभजने नारका दिनायेति । अयोत्तरप्रकृतीनां
भागप्रत्यक्षतामाह—]

[निअजाइलद्धदलिआ—णंतंसो होइ सबघाईणं ।

बज्झंतीण विभज्जइ, सेसं सेसाण पइसमयं ॥७६॥] ९३

[(अ०) निजजातिलब्धदलिकानन्तांशः केवलवृत्त्यादीनां सर्वघातिनीनां कर्मप्रकृतीनां भवति, शेषं सर्वघात्यनन्तभागावशिष्टं प्रदेशाग्रं शेषाणां देशघात्यादीनां बध्यमानानां प्रतिसमयं विभज्यते । अयंभावः, ज्ञानावरणस्य पञ्चोत्तरप्रकृतयस्तत्र केवलज्ञानावरणं सर्वघातिनी प्रकृतिः, शेषा देशघातिन्यः, तत्र ज्ञानावरणीये यद्दलिकमायाति तदनन्ततमो भागः सर्वघातिरसयुक्तं केवलज्ञानावरणे क्षिपति, शेषं च विभज्य शेषासु, एवं सर्वत्र, आयुषस्त्वेकस्यैव बद्ध्यमानत्वात्सर्वोपि भागस्तत्र बद्ध्यमान एवायाति ॥] (इति प्रदेशबन्धः) (इति बन्धतत्त्वम् ८)

संतपयपरूवणया, दवपमाणं च खित्त फुसणा य ।

कालो य अंतर भाग, भावे अप्पावहुं चैव ॥ १८ ॥ ९४॥

(प्रा० अ०) 'संत'० सत्ताभिधायकं पदं सत्पदम्, तस्य प्ररूपणं निरूपणं सत्पदप्ररूपणं, सत्पदप्ररूपणमेव सत्पदप्ररूपणता । गत्यादिमार्गणास्थानेषु सिद्धानां सत्तानिरूपणं कार्यम् १, । सिद्धद्रव्याणां प्रमितिः कार्या २, । क्षेत्रमित्यनुस्वारो गाथानुलोम्यान्नोक्तः, क्षेत्रमाकाशं तच्च प्रस्तावात् सिद्धानामवगाहरूपम्, ३, । स्पर्शनं स्पर्शना सिद्धानां वाच्या ४, । क्षेत्रस्पर्शनयोर्विशेषोऽयं, यदवगाढं तत् क्षेत्रं, यदनवगाढमपि स्पृष्टं सा स्पर्शनेति, । यथैकदेशावगाढस्य परमाणो सप्तप्रदेशा स्पर्शना । उक्तं च— "जं दव्वं जेसु पपसेसु ओगाढं तावइआ पपसा खित्तं, जं पुण तं चैव दव्वं तस्स चैव खेतस्स छसु दिसासु एगं एगं आगासप्पपसपयरं सब्बओ समंतादहिअं परिप्फुत्तइ सा फुसणत्ति ॥ " ४, कालः सिद्धानां साध्यनन्तरूपः कथ्यः । ५, अन्तरमुत्पत्तिमाश्रित्य सिद्धानां वाच्यम् ६, । भागः शेषजीवानां कतितमे भागे सिद्धा ७ । भावः धायिकादिः, तन्मध्ये कस्मिन्—भावे सिद्धाः ८, । अल्पबहुत्वं सिद्धानां वाच्यम् ९ । एतानि नव द्वाराणि पर्वसूरिव्याख्यानगाथाभिव्याख्याति

(वृ०) सत्पदप्ररूपणा १, द्रव्यप्रमाणं २, क्षेत्रप्रमाणं ३,

(५८) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. ष थी ज. (६ थी १०) ॥

स्पर्शना ४, कालः ५, अन्तरं ६, भागः ७, भावः ८, अल्पाबहु-
त्वं ९ चेति द्वारगाथार्थः ॥ सत्पदप्ररूपणामाह—

(सा० अ०) 'संतपय'० इति मोक्षतत्त्वस्य नव भेदा भवन्ति ।
ते च एवं ज्ञातव्याः । सत्पदप्ररूपणा १, द्रव्यप्रमाणं २, क्षेत्रप्रमा-
णं ३, स्पर्शना ४, कालः ५, अंतरं ६, भागः ७, भावः ८, अल्प-
बहुत्वं ९, । अथ एतेषां नवानां मोक्षतत्त्वभेदानां स्वरूपं प्ररूपयति ।

संतं शुद्धपयत्ता, विज्जंतं खकुसुमं व न असंतं ।
मुक्त्वन्ति पयं तस्स उ, परुवणा मग्गणाईहिं ॥१९॥१५॥

(प्रा० अ०) 'संतं शुद्धपयत्ता विज्जंतं०' मोक्षइति पदमस्ति
सद्विद्यमानं, शुद्धपदत्वात्, केवलपदत्वात्, एकपदादित्यर्थः, यद्यदे-
कपदं नाम तत्तद्विद्यमानमेव, यथाऽऽकाशं, पुष्पमित्यादि. अशुद्ध-
पदं तु द्विपदादिकं सदसद्वा भवति, यथा सत्कूपजलं धवखदिर-
पलाशाः । असत् खरविपाणम् । तथा मोक्षपदमसन्न खकुसुममिव ।
तस्य तु निरूपणा चतुर्दशमार्गणास्थानैः कार्या । आदिशब्दात्
द्रव्यप्रमाणस्थानादिभिश्च । अथ प्रत्युपन्ननयमाश्रित्य मार्गणास्था-
नानि भावयन्नाह—

(वृ०)—सन् विद्यमानो मोक्षः, शुद्धपदत्वात्, शुद्धपदत्वमे-
कपदवाच्यत्वम्, किमुच्यते?, विभक्तयन्तं पदं तत्सद्रूपवक्तृकं यथा
घटः, अत्र पञ्चावयवं वाक्यम्, अस्ति मोक्षः, ? शुद्धपदवाच्यत्वात् २।
यच्छुद्धपदवाच्यं तदस्ति यथा घटः३। तथा चायं, ४. तस्मादस्ति च
मोक्षः५। एतावता ये मोक्षपदं न मन्यन्ते तद्व्यवच्छेदः । यच्च
शुद्धपदवाच्यं न स्यात्, पदद्वयसम्बन्धवाच्यं स्यात् तदसदपि स्या-
त् । अत्रार्थे दृष्टान्तमाह—खकुसुमं पुनरसत्, यत् शुद्धपदवाच्यं न भवति,
तत्सदपि न भवति । यथाऽऽकाशकुसुममतोऽन्यन्मोक्षपदमिति
पदसिद्धिः । अस्य मोक्षपदस्य प्ररूपणा वक्तव्यता । गतीन्द्रियका-
ययोग्येक्षपायज्ञानसंयमदर्शनलेख्याभव्यसम्यक्तवसंख्याहाररूपमर्गि-

णस्थानैर्ज्ञेयेति गार्थः ॥ एतेषां मार्गणास्थानानां मध्ये यानि-
मोक्षगतौ सम्भवन्ति तान्येवाह-

(सा० अ०) 'संतं शुद्ध'० इति—संतमिति सद् विद्यमानं, मोक्ष इति पदं मोक्ष इति नाम, कस्माद्धेतोः । शुद्धपदत्वात् असंयु-
क्तपदत्वात् एकपदत्वादित्यर्थः । खकुसुमवत् आकाशपुष्पवत्, 'न असंतं' न असत् अविद्यमानं । अयं भावः, सकलेऽपि जगति यस्य यस्य पदार्थस्य एकपदं नाम भवति स स पदार्थ अस्त्येव, यथा घटपटलकुटादि । एवं मोक्षस्यापि मोक्षइति एकपदं नाम, अतः कारणात् मोक्षोस्त्येव । न पुनः आकाशकुसुमवन्नास्ति । आकाशकुसुमस्य एकपदं नाम नास्ति किंतु द्विपदं नामास्ति । यत् यत् वस्तु द्विपदनामवाच्यं भवति तत् तत् एकांतेन विद्यमानं न भवति । किंतु किंचित् गोशृंगमहिषशृंगादिवत् विद्यमानं, किंचित् पुन खरशृंगाश्वशृंगाकाशकुसुमादिवत् अविद्यमानं । मोक्षइति पदं पुन एक-
पदत्वात् अस्त्येव । अनेन अनुमानप्रमाणेन मोक्षो विद्यमानोऽस्ति इति सिद्धयति । तत्र मोक्षस्य सत्पदरूपस्य, प्ररूपणा विचारणा, गत्यादिमार्गणाद्वारा या विधीयते सा सत्पदप्ररूपणा, एता-
मेव प्ररूपयति ॥

ग३ १ इंदिय २ काये ३, जोए ४ वेए ५ कसायदे नाणे अ ७ ।
संजम ८ दंसण ९ लेसा १०, भव ११ सम्मे १२ सन्नि १३
आहारे १४ ॥२०॥१६॥

(प्रा० अ०) पञ्चसु गतिषु सिद्धिगतावेश सिद्धा सन्ति १,
इन्द्रियद्वारेणैकेन्द्रियादिपञ्चेन्द्रियान्तेषु सिद्धत्वं नास्ति । सर्वथा शरीरपरित्यागेनैव सिद्धत्वपर्यायोत्पत्ते । उक्तं च—“इहं बोद्धो च-
इत्ताणं, तत्थ गतूण सिज्जइ ।” अत एवानिन्द्रिया सिद्धा । २. 'काय-
द्वारे' कायः शरीरं तद्योगात् षड्जीवनिकाया, षण्णु सिद्धपदं न,
तद्विपक्षाकाररूपत्वात् सिद्धानां “असंगीरा जीवघणा” इति
प्रामाण्यात् । ३. 'योगद्वारे' योगस्त्रिधा, तत्रैकेन्द्रियाणां केवलः काय-
योगः, कायवाग्योगौ तु समुदितौ द्वौन्द्रियाद्यसंज्ञिपञ्चेन्द्रियान्तानां,
कायवाङ्मनोयोगाः संज्ञिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तानामेव, षण्णु सिद्धसत्ता ना-

स्ति, अयोगित्वात् सिद्धानाम्, अयोगित्वं च शरीराद्यभावात्तेषाम् । ४, 'वेदद्वारे' त्रिविधेऽपि सिद्धपदं न । तद्विपक्षवेदस्वभावत्वात्, अवेदत्वं चाशरीरत्वादिति । ५, एवं कषायेऽपि सिद्धासम्भवः, अकषायत्वात्सिद्धानां, अकषायत्वं चाकर्मत्वात् । ६, 'ज्ञानद्वारे' आद्येषु चतुर्षु त्रिष्वज्ञानेषु च सिद्धत्वं न, तेषां क्षायोपशमिकत्वात्, केवलज्ञानेस्ति, तस्य क्षायिकत्वात् । ७, 'संयमद्वारे' संयमश्चारिर्त्रं, तच्च सामायिकच्छेदोपस्थापनीयाद्यं देशसंयमासंयमौ च, एषु न सिद्धपदं, तेषां शरीरादिभावे भावात्, सिद्धानां च तद्विपरीतत्वात् । अत एव "सिद्धो नो चारिती नो अचारितीति" व्यवपदिश्यते । ८, 'दर्शनद्वारे' दर्शनानि चत्वारि चक्षुरादीनि, एषामाद्यत्रिके न सिद्धाः, केवलदर्शने तु केवलज्ञानवच्चिन्तेति । ९, 'लेश्या' कृष्णनीलकापोततेजःपद्मशुक्लाः, षट्स्वपि सिद्धपदाभावः, भवस्थजीवपर्यायत्वात्तासां, अलेश्यत्वं च सिद्धानामिति । १०, 'भवद्वारे' भवसिद्धिका अभव्याः तत्र सिद्धपदं न । यतः, 'सिद्धे नो भवे नो अभवे' इत्याप्तवचनम् । ११, 'सम्यक्त्वद्वारे' तानि पञ्च क्षायिकक्षायोपशमिकोपशमिकसास्वादनवेदकभेदात् । तद्विपक्षस्तु मिथ्यात्वमिश्रौ । क्षायिकवर्जितेष्वेषु षट्सु न सिद्धत्वं, क्षायोपशमिकादिभाववर्तिन्यान् तेषाम् । क्षायिकसम्यक्त्वे त्वस्ति । यतस्तद् द्विविधं शुद्धमशुद्धं च, तत्र शुद्धं अपायसद्रव्यरहितं भवस्थकेवलानां सिद्धानां च, शुद्धजीवस्वरूपं साधनन्तं, अशुद्धं चापायसहचारि श्रेणिकादेरेव सादिमान्तं, तत्राशुद्धक्षायिकेऽपि न सिद्धसत्ता, तस्यापायसहचारित्वेन भवस्थकाल एव भावात् । शुद्धक्षायिकसम्यक्त्वे त्वऽस्ति. तस्य सिद्धावस्थायामप्यप्रतिघातात् । अपायस्य मतिज्ञानांशस्य सद्रव्याणां च शुद्धसम्यक्त्वदलिकानामभाव एव तस्य भावादिनि तात्पर्यम् । १२, 'संज्ञिद्वारे' सज्ञा यद्यपि त्रिधा हेतुवादोपदेशकी दीर्घकालिकी द्रष्टिवादोपदेशिकी चेति, तथाऽपि सूक्ष्मदृष्टौर्दीर्घकालिकेय ग्राह्या, संज्ञिन इदं कृतमिदं करोमीदं करिष्यामीति प्रिकारत्रयपर्यमनोज्ञानवन्तः, तद्विपरीतास्त्वसंज्ञिनः, द्वयेऽपि न सिद्धपदं, 'सिद्धा नो सन्तो नो असन्तोति' वचनात् । १३, 'आहारकद्वारे' आहारत्रिधौ जालोमप्रक्षेपाहारभेदात्, स विद्यते येषां ते आहारताः । न तेषु सिद्धत्वं भवस्थानामेव तद्भावात् । अनाहारके

त्वस्ति 'सिद्धा य अणाहारा' इति वचनात् । १४, तदेवं सम्भवासम्भवकथनपरेण चतुर्दशस्वपि गत्यादिमार्गणास्थानेषु कृता सत्पद-प्ररूपणा । अथ पूर्वपर्यायसारनयालम्बनेन तामाह—

नरगइपणिदि तस भव, सन्निअहक्खाय खइयसम्मत्ते ।
मुक्खोणहार केवल-दंसणनाणे न सेसेसु ॥ २२ ॥ ९६ ॥

(प्रा० अ०) 'नर०' चरमभवान्ते शैलेश्यवस्थायामतीतनय-माश्रित्य नरगतिपञ्चेन्द्रियादावेव मोक्ष इति सिद्धपदं विलोकनीय-म्, न तिर्यग्गत्येकेन्द्रियादिषु, यत एषु स्थिता न सिद्धयन्तीति । 'न सेसेसु'ति न शेषेषु योगलेश्यावेदकषायमार्गणास्थानेषु सिद्ध-सत्ता । यत. शैलेश्यवस्थाया अर्वाक्क्षिप्तत्वात्तेषाम् । अथ सिद्धानां द्रव्यप्रमाणमाह—

(वृ०)—नरगतिः, 'पणिदि' पंचेन्द्रियजातिः, त्रसभव्यसंज्ञि-यथाख्यातचारित्रं क्षायिकसम्यक्त्वं तथा अनाहारकेवलज्ञान केवलदर्शनानि, मार्गणस्थानेभ्य एतेषु मोक्षः संभवति, न शेषेष्वेते-भ्योऽत्रशिष्यमाणेषु मार्गणास्थानेषु मोक्ष इति गायार्थः । सत्पदस्व-रूपमुक्त्वा द्वितीयं द्रव्यप्रमाणं गायार्थेनाह—

(सा० अ०) 'नरगइ इति'—गतिः ४ नरकगति. तिर्यग्गतिः मनुष्यगतिः देवगति, तत्र मनुष्यगतौ मोक्षो भवति न शेषगति-त्रयेऽपि । १, इंद्रियमार्गणास्थानं पंचधा एकेंद्रियादिभेदात् ज्ञात-व्यं, तत्र पंचेन्द्रियहारे मोक्षो भवति एकेंद्रियादिचतुष्टये न भवति । २, कायमार्गणास्थानं षड्विधं पृथ्वीकायापकायतेजस्कायवा-युकायवनस्पतिकायत्रसकायभेदैर्ज्ञातव्यं । तत्र त्रसकायवर्तिनो जीवा योग्यतायां मोक्षं यांति, शेषपंचकायस्था जीवा मोक्षं न यांति । ३, भवसिद्धिकमार्गणास्थानं द्विधा । ४, भवसिद्धिका अभवसि-द्धिकाश्च । तत्र भवसिद्धिकाः भव्या एतद्विपरीता अभवसिद्धि-काः । तत्र भवसिद्धिका मोक्षं यांति अभवसिद्धिका स्तु न सिद्ध-यन्ति । ५, संज्ञिमार्गणास्थानं द्विधा संज्ञिन. असंज्ञिनश्च । तत्र स-ज्ञिनां मोक्षो भवति न असंज्ञिनां । ६, चारित्रम. र्गणास्थानं पंचधा ।

६, सामायिकचारित्रं १, छेदोपस्थानीयं २, परिहारविशुद्धिकं ३, सूक्ष्मसंपरायं ४, यथाख्यातचारित्रं ५, तत्र श्राद्धसाधूनां सामायिकं द्वेषा देशसामायिकं च सर्वसामायिकं । तत्र देशसामायिकं श्रावकाणां भवति । सर्वसामायिकं यावज्जीवं सर्वसावद्यव्यापारनिषेधरूपं । इदं सर्वतीर्थवर्तिसाधूनां । १, द्वितीयं छेदोपस्थापनीयं तत्र प्रथमचरमतीर्थकरतीर्थवर्तिसाधूनां पूर्वपर्यायच्छेदेन पंचमहाव्रतं उपस्थापनरूपं । २, तृतीयं परिहारविशुद्धिकं, तत् नवसाधूनां समुदायेऽष्टादशमासान् यावत्तपोविशेषरूपं, पश्चात् जिनकल्पं प्रतिपद्यते स्वरत्रिकल्पिकं वा । ३, चतुर्थं सूक्ष्मसंपरायं ईषन्मात्रसंज्ञवलनलोभाणमात्रोदयरूपं दशमगुणस्थानवर्तिसाधूनां भवति । ४, पंचमं यथाख्यातं सर्वमोहनीयाष्टाविंशतिप्रकृतीनां षोडशकपायनवनोकपायमिथ्यात्वमिश्रसम्यक्त्वत्रिपुञ्जरूपाणां उदयाभावाद् भवति । ५, तत्र यथाख्यातचारित्रेण मोक्षो भवति न शेषचतुश्चाग्निषु । ६, सम्यक्त्वमार्गणास्थानं पंचधा । औपशमिकं १ सास्वादनं २ श्रायोपशमिकं ३ वेदकं ४ श्रायिकं ५ । तत्र औपशमिकसम्यक्त्वलाभः पर्व स्यात् । ज्ञानावरणीय-दर्शनावरणीय-वेदनीयान्तरायकर्मणां त्रिंशत्कोटाकोटीसागरोपमस्थितिप्रमाणानां एकोनत्रिंशत्कोटाकोटीसागरोपमस्थितेः क्षये मोहनीयकर्मणः सप्ततिकोटाकोटीसागरोपमस्थितिकस्य एकोनसप्ततिकोटाकोटीसागरोपमस्थितेः क्षयान् नामगोत्रयोर्विंशतिकोटाकोटीसागरोपमप्रमाणयोरेकान्विंशतिकोटाकोटीसागरोपमस्थितेः क्षयात् तेषां एकैककोटाकोटीसागरोपमस्थितिमध्यप्रविष्टानां यथाप्रवृत्तिकरणेन निविडगगद्वेषपरिणामरूपो दुर्भेदो योऽंथिदेशस्त प्राप्तो जीवः अपूर्वकरणेन अंथिदेशं भिनत्ति, समयं समयं प्रति अनंतविशुद्ध्या विशुद्धशमानो जीवः तत्र अंतरकरणेन मिथ्यात्वस्थितरेककोटाकोटीसागरोपमस्थितिप्रमाणायाः स्थितिद्वयं करोति । प्रथमा स्थितिः आन्तर्मुहूर्तिका द्वितीया तद्वृत्ता शेषस्थितिः । प्रथमस्थितौ प्रतिसमयं मिथ्यात्वपुद्गलाननुभवनेन श्रोणायां सन्या अंतरकरणस्य आद्यनमय एव श्रौपशमिकसम्यक्त्वं लभते जीवः । १, तत् अपौर्णालिकं श्रेयं अंतर्मुहूर्तकालं यावद्भवति । या द्वितीया स्थितिः मिथ्यात्वमयं वर्तते तत्र पुंजप्रयं करोति शुद्धं अर्द्धविशुद्धं अशुद्धं च । यथा कोट्याणां गोमयपानीयादिभिः उत्तारितमदनभावानां शुद्धपुंजः ।

अर्द्धोत्तारितमदनानां अर्द्धशुद्धपुंजः। अनुत्तारितमदनानां अशुद्धः पुंजः
 एषं मिथ्यात्वदलिकस्यापि क्षपितमिथ्यात्वानुभावस्य यः पुंजः स
 शुद्धः क्षायोपशमिकसम्यक्त्वरूपः कथ्यते । यः अर्द्धशुद्धपुंजः स
 मिश्रः कथ्यते । योऽशुद्धपुंजस्तन्मिथ्यात्वं । तत्र औपशमिकस-
 म्यक्त्वकालस्य जघन्यतः एकसमयशेषे उत्कृष्टतः षडावलिकाशेषे
 अनंतानुबंध्युदयो भवति । येन औपशमिकसम्यक्त्वं कलुषीभवति ।
 तदा सम्यक्त्ववमनकाले सास्वादनं भवति । २, पूर्वोक्तपुंजत्रयमध्ये
 यदा शुद्धपुंजोदयस्तदा क्षायोपशमिकसम्यक्त्वं भवति।३, मिथ्यात्व-
 मिश्रलक्षणपुञ्जद्वयक्षये सति तृतीयस्य क्षयकालस्य चरमसमये वेदक-
 सम्यक्त्वं भवति । ४, क्रोधमानमायालोभानां अनंतानुबंधिनां वतुर्णां
 क्षये मिथ्यात्वमिश्रपौद्गलिकसम्यक्त्वरूपपुंजत्रयक्षये क्षायिकं सम्यक्त्वं
 लभते जीवः तदपि अपौद्गलिकं । ५, तत्र क्षायिकसम्यक्त्वे भवति मो-
 क्ष, न शेषसम्यक्त्वचतुष्टये। ७, अनाहारमार्गणास्थानं द्विधा आहारका
 नाहारकभेदात् । तत्र अनाहारकस्य मोक्षो भवति, न आहार-
 कस्य । ८, ज्ञानमार्गणास्थानं पंचधा मतिज्ञानश्च्युतज्ञानाश्चधिज्ञान
 श्मनःपर्यवज्ञान४केवलज्ञान५भेदात् । तत्र केवलज्ञाने मोक्षो भवति,
 न शेषज्ञानचतुष्टये । ९, दर्शनमार्गणास्थानं चतुर्धा चक्षुर्दर्शनाश्च-
 क्षुर्दर्शनाश्चधिदर्शन३केवलदर्शन४ भेदात् । तत्र केवलदर्शने मोक्षो
 भवति, न शेषदर्शनत्रयेऽपि । १०, इति सत्पदप्ररूपणाद्वारं
 व्याख्यातं । १, अथातः परं द्रव्यप्रमाणं कथ्यते ।

द्वयप्रमाणे सिद्धाण, जीवद्रव्याणि हुंतणंताणि ।

लोगस्स असंखिज्जे, भागे एगो अ सब वि ॥ २२ ॥ ९८ ॥

(प्रा० अ०) 'द्वय'० सिद्धद्रव्यप्रमाणे चिन्त्यमाने जीवद्रव्याणि
 भवन्ति अनन्तानि । अभव्येभ्योऽनन्तगुणाः । सर्वजीवानामनन्तभा-
 ग इत्यर्थः । २, लोकस्यासङ्ख्येयभाग एकः सर्वे वाऽवगाढाः । यद्यपि
 चेदमुक्तं तथापि सर्वाविगाहचिन्तायां बृहत्तमोऽसङ्ख्यभागः, एका-
 वगाहे लघुतम इति । असङ्ख्यातराशेरसङ्ख्यातभेदभिन्नत्वाद्बुभ-
 यत्राप्यसङ्ख्यातत्वं न विरुद्धं ॥३,

(वृ०) द्रव्यप्रमाणे जीवसङ्ख्यायां क्रियमाणायां सिद्धाना-
 मष्टकर्मरहितानां जीवद्रव्याण्यनन्तानि भवन्ति । सिद्धानामानन्त्या-

दिति गाथाप्रथमार्थार्थः ॥ २, द्रव्यप्रमाणमुक्त्वा तृतीयं क्षेत्रस्वरूपं गाथोत्तरार्द्धेनाह— चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकस्यासङ्ख्यांशे क्षेत्रे एकः सिद्धः, न केवलमेकः सिद्धः, सर्वेऽपि सिद्धाः । ३, यतोऽसङ्ख्या- तस्य तारतम्येनासङ्ख्यभेदत्वात्, इति गार्थार्थः ॥ क्षेत्रस्वरूपमुक्त्वा चतुर्थं स्पर्शनाद्वारं गाथाप्रथमपादार्थेनाह—

(सा० अ०) 'द्वव० इति' द्रव्यप्रमाणद्वारे चित्यमाने सि-
द्धानां जीवद्रव्याणि अनंतानि भवंति । इति द्रव्यप्रमाणद्वारं
समाप्तं । २, क्षेत्रद्वारे चित्यमाने लोकाकाशस्य असंख्येयतमे भागे
एकः सिद्धो वर्तते । सर्वे वा सिद्धा लोकाकाशस्य असंख्येयतमे
भागे वर्तन्ते । परं एकसिद्धव्याप्तक्षेत्रापेक्षया सर्वसिद्धव्याप्तक्षेत्रमधि-
कप्रमाणं । इति क्षेत्रद्वारं समाप्तम् । ३, अथ स्पर्शनादि द्वारत्रयं कथ्यते ।

फुसणा अद्दिआ कालो, इगसिद्धपडुच्च साइओणंतो ।
पडिवायाभावाओ, सिद्धाणं अंतरं नत्थि ॥ २३ ॥ ९९ ॥

(प्रा० अ०) 'फुस०' क्षेत्रावगाहतः स्पर्शनाधिका भवति ।
अयमर्थः, यावति क्षेत्रे सर्वे सिद्धा अवगाढा एको वा सिद्धोऽव-
गाढस्तावतः क्षेत्रस्य येऽनन्तराः सर्वे दिक्षु प्रदेशास्ते तैः स्पृश्यन्त
इति तावती क्षेत्रस्पर्शनेति । ४, 'काल' एकसिद्धं प्रतीत्य साद्यन्तः,
मर्प्रमिद्धापेक्षया न्वनन्तोऽनादिश्चाभणितोऽपि स्वयमभ्युह्य । ५, प्रति-
पाताभावान्तिद्वानामन्तरं च्यवनस्य नास्ति । उत्पातमाश्रित्या-
न्तरमस्ति । यथा जवन्यतः एकः समयः, उत्कर्षतः षणमासाः ॥

(वृ०) यावदेकेन सिद्धेन सिद्धिक्षेत्रं व्याप्तं तदनन्तैः सिद्धे-
र्ष्यासिं, यदुक्तमागमे— "जत्य एगो सिद्धो, तत्य अणंता सिद्धा"
इति पादार्थार्थः ॥ स्पर्शनास्वरूपमुक्त्वा पञ्चमं कालद्वारस्वरूपं गाथा-
प्रथमार्द्धेनाह— 'अट्याकालो, इगसिद्धमविकख साइओणंतो ॥' अतीता-
द्विः काल एकमिद्धापेक्षया साद्यन्तः । यथा— भगवान् श्रीमहा-

वारः सिद्धः सादिस्ततश्चयवनाभावादनन्तं कालं यावत्तत्रावस्थाना-
दिति साद्यनन्तता, सर्वसिद्धापेक्षया अनाद्यनन्तश्च, पूर्वमनन्ता अ-
नादिकालं यावत्सिद्धाः ततस्तेषां चयवनाभावादनन्तता । इति
सर्वसिद्धापेक्षया अनाद्यनन्ता, इति गाथाद्यार्द्धार्थः ॥ कालद्वारमु-
क्त्वा षष्ठमन्तरद्वारं गाथोत्तरार्द्धेनाह— ‘ पडिवायाभावाओ, सि-
द्धाणं अंतरं नत्थि ॥ ’ प्रतिपाताभावाच्चयवनाभावात्, सिद्धाना-
मन्तरं नास्ति । सर्वेऽपि समाना इति गाथार्थः । अन्तरद्वारमुक्त्वा
सप्तमं भागद्वारं गाथापूर्वार्द्धेनाह—

(सा० अ०) ‘फुसणा इति’ क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका । यथा
एकस्मिन् आकाशप्रदेशे स्थितस्य परमाणो सप्ताकाशप्रदेश-
स्य स्पर्शना भवति । एवं सिद्धानामपि क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका
भवति ॥ एवं स्पर्शनाद्वारं व्याख्यातं ॥ अथ कालद्वारं व्याख्या-
यते । एकं सिद्धं प्रतीत्य आश्रित्य कालः सादिः अनंतश्च वर्त्तते ।
सर्वसिद्धानाश्रित्य कालः अनादि अनंतः । यत्र ये केचन सिद्धाः
यदा सिद्धा स्तदा तेषां आदिः, तदनु प्रतिपाताभावात् अंतो न
भवति ॥ एवं कालद्वारं व्याख्यातं ॥ अथ अंतरद्वारं कथ्यते ॥ प्र-
तिपातस्य अभावात् सिद्धानां अंतरं नास्ति । यत् अंतरं तदुच्यते
यत् तं भावं प्राप्य पुनरन्यत्र गत्वा पुनरपि स एव भावः प्राप्यते ।
एवंविधं अंतरं सिद्धानां नास्ति । प्रतिपाताभावात् । एवं अंतर-
द्वारं समाप्तम् ॥ अथ भागादिद्वारं लिख्यते—

सव्वजिआणमणंते, भागे ते तेसिं दंसणं नाणं ।

खइए भावे परिणा—मिए अ पुण होइ जीवत्तं॥२४॥?००॥

(प्रा० अ०) ‘सव्व०’ अभव्येभ्योऽनन्तगुणा अपि सर्वजी-
वानामनन्ततमे भागे ते सिद्धाः स्युः ॥ ‘भावद्वारे’ क्षायिकपारिणा-
मिकयोर्भावयोः सिद्धा भवन्ति । विशेषचिन्तायां तेषु सिद्धेषु
पुनर्ज्ञानं दर्शनं च क्षायिके भावे वर्त्तते, जीवत्वं पारिणामिकं
भावे च । अयं भावः, क्षायिको भावो नवधा— दानलाभभोगोप-
भोगवीर्यस्वरूपलब्धिपञ्चकं चारित्रसम्यक्त्वे केवलज्ञानदर्शने च,
आद्या सप्त भेदा मोक्षेऽसम्भविने, केवलज्ञानदर्शनभेदो नम्भविनी

(६६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६थी १०) ॥

गृहीतो स्तः । पारिणामिकस्त्रिधा भव्याभव्यत्वजीवत्वानि । भव्या-
भव्यत्वरूपौ सिद्धासम्भिनौ भेदौ । जीवत्वं भवति । एषामना-
द्यनन्तः पारिणामिको भावः । इत्थमेव सदापरिणामित्वात् । न जीवो-
ऽजीवत्वं, अजीवो जीवत्वं वा परिणमति । एवं भव्याभव्ययोर्भाषणा
कार्या । अथाल्पबहुत्वद्वारमाह— ॥

(वृ०) तेषां सिद्धानां ज्ञानं दर्शनं च सर्वेषां जीवानामन-
न्ततमे भागे विद्यते । ' नो चे जीवोऽजीवत्तणं पाविज्जइ 'ति । अतः
केवलज्ञानस्यानन्ततमो भागो निगोदेष्वाप्यत इति । तदभावे
तेषामजीवना स्यात् ॥ इति गाथाप्रथमार्द्धार्थः ॥ भागद्वारमुक्त्वाऽष्टमं
भावद्वारमाह— औपशमिक १ क्षायिक २ क्षायोपशमिकौ ३ दयिक ४ पा-
रिणामिक ५ सान्निपातिकरूपाः षड्भावाः ६ । तत्र कषायाणा-
मुपगमाद्रौपशमिकं सम्यक्त्वं, किञ्चित्क्षयेण किञ्चिदुपशमाच्च क्षा-
योपशमिकं सम्यक्त्वं भवति । एकभवगतित्यागाद् द्वितीयगतिग-
मनोदशेन औदयिको भावः । स च चातुर्गतिकभवभ्रमणैः सम्भ-
वति । एकस्माद्दशान्तरगमनेन पारिणामिको भावः । उक्तं
च— "परिणामो ह्यर्धान्तर-गमनं न च सर्वथा व्यवस्थानम् । न च
सर्वथा विनाशः, परिणामस्तद्विदामिष्टः" ॥ १ ॥ इति । द्विकत्रिक-
चतुष्कपञ्चकभावयोगात् सान्निपातिको भावः । इत्येतेषां भावानां
मध्यान् क्षायिकं सम्यक्त्वं सिद्धेषु सम्भवति । अतः क्षायिकं भावे
पारिणामिकं च भावे वर्तमानानां सिद्धानां पुनर्जीवत्वं भवति ।
एतद्भावे तेषामजीवतापत्तेरिति गाथोत्तरार्द्धार्थः ॥ भावद्वारमुक्त्वा
नवममल्पबहुत्वस्वरूपमाह—

(सा० अ०) 'अव्यजियाज इवि' सर्वजीवानां अनन्ततमे
भागे वर्तते सर्वेऽपि सिद्धाः ॥ एवं भागद्वारं समाप्तं ॥ अथ
भावद्वारं लिख्यते ॥ तेषु सिद्धेषु केवलज्ञानं केवलदर्शनं च क्षा-
यिकं भावे वर्तते । पारिणामिके च भावे जीवितत्वं वर्तते ॥ एवं
भावद्वारं समाप्तं ॥ अथ अल्पबहुत्वद्वारं लिख्यते ॥

थोवा नपुंससिद्धा, थीनरसिद्धा कमेण संखगुणा ।

इअ मुक्खतत्तमेअं, नवतत्ता लेसओ भणिआ (वुत्ता)

॥ २५ ॥ १०१

(प्रा० अ०) 'थोवा०' नपुंसकसिद्धाः स्तोकाः, ततः स्त्री-
सिद्धाः सङ्ख्येयगुणाः, ततो नरसिद्धाः संख्येयगुणा इति ॥

(वृ०) नपुंसकसिद्धाः सर्वस्तोकाः । ननु नपुंसका मिथ्या-
दृशः, अतः कथं तेषां सिद्धत्वं ? उच्यते— ये स्वभावनपुंसकास्तेषां
न सिद्धत्वं, किन्तु ये पश्चान्नपुंसकीकृता भवन्ति तेषां सिद्धत्वं ज्ञ-
यते इति । तेभ्यो नपुंसकसिद्धेभ्यः स्त्रीसिद्धाः सङ्ख्यातगुणाः,
तेभ्यः स्त्रीसिद्धेभ्यः पुरुषसिद्धाः सङ्ख्यातगुणा इति ॥ मोक्षतत्त्वमे-
तत् ॥ इति नवापि जीवादीनि तत्त्वानि, लेखतः सङ्क्षेपतः । उक्तानि
कथितानीति गायार्थः ॥ पुंस्त्वं प्राकृतत्वान्न दोषाय ॥ एतेषु नवसु
तत्त्वेषु ज्ञातेषु किं स्यादित्याह—

(सा० अ०) 'थोवा इति'—मोक्षगमनभवे नपुंसकत्वं अमु-
भूय ये सिद्धाः ते स्तोकाः जन्मनपुंसकान्तं चारिप्रमपि न भवति
कुतो मोक्षगमनं । एते नपुंसका ये पश्चात् वद्वितादिविशेषेण
कृतास्ते ज्ञेयाः । नपुंसकसिद्धेभ्यः स्त्रीवेदमनुभूय ये सिद्धास्ते
संख्यातगुणाः । स्त्रीसिद्धेभ्योऽपि ये पुरुषवेदमनुभूय सिद्धास्ते
संख्यातगुणाः ॥ इति अल्पबहुत्वद्वारं समाप्तम् ॥ एतावता ग्रंथेन
संतपयपरूवणयेत्यादिगाथा सकलापि व्याख्याता ज्ञेया ॥ इति
मोक्षतत्त्वमेतद् ज्ञातव्यम् ॥ मोक्षतत्त्वभगनेन नवतत्त्वानि लेशतो
भणितानि ज्ञातव्यानि ॥ अयं नवतत्त्वपरिक्षानफलमाह ॥

जीवाइनवपयत्थे, जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं ।

भावेण सहहंते, अयाणमाणे वि सम्मत्तं ॥ २६ ॥ १०२ ॥

(प्रा० अ०) 'जीवा०' स्पष्ट ॥

(वृ०) जीवादिनवपदार्यान् यो जानाति सम्पत्त्वगच्छति ।
वस्य देहिनः सम्पत्त्वं 'अहं देवः साधुर्लज्जिर्मान्सीत्तो धर्मः' इति-
लक्षणं भवति । तदमत्रात् सर्वा अपि ज्ञेयाः निष्कारणा नि-

(६८) ॥ श्रीनवतस्वपरिशिष्टानि. नं. व थो ज. (६ थी १०) ॥

वक्ताः, उक्तं च- “भट्टेण चरित्ताउ, । सुद्धयरं दंसणं गहीयव्वं ।
सिज्झंति चरणरहिया, दंसणरहिया न सिज्झंति” ॥ १ ॥ भावेन च
मनोवाक्कायैः, तत्सम्यक्त्वं श्रद्धधतोऽजानानस्यापि अर्थात्तत्त्वानि
'एसमो एस परमट्टे सेसे अणट्टे' इति श्रद्धधतः सम्यक्त्वं भवतीति
गाथार्थः ॥ तस्यैव सम्यक्त्वस्य निश्चलतास्वरूपमाह—

(सा० अ०) 'जीवाइ इति' जीवादिनवपदार्थान् यो जा-
नानि श्रद्धसे च तस्य भवति सम्यक्त्वं । भावेन “तमेव सच्चं
वीसंक्रं जं जिणेहिं पवेईयं” इत्यादि शुभात्मपरिणामरूपेण श्रद्ध-
धति कोऽर्थः श्रद्धानं कुर्वति । 'अजानन्', जीवादीन्नव पदार्थान-
जानन्नपि । कोऽर्थः । जीवादिपदार्थज्ञानरहितेऽपि जीवे सम्यक्त्वं
भवति ॥ अथ सम्यक्त्वस्वरूपं कथयति ॥

मवाइ जिण्णसरभा-सियाइं वयणाइं नद्वहा हुंति ।

इअ बुद्धी जस्स यणे, सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥ २७ ॥ १०३ ॥

(प्रा० अ०) 'सव्वा०' सुगमा ॥

(वृ०) सर्वाणि साङ्गोपाङ्गानि, जिनेश्वरभाषितानि वच-
नानि, नान्यथा भवन्ति, किन्तु यथार्थानि स्युः । इति यस्य भव्य-
स्य नरस्य चित्ते बुद्धिर्भवति, तस्य सम्यक्त्वं निश्चलम् । देवासुर-
नरयक्षैर्गपि तस्य सम्यक्त्वं न चालयितुं शक्यते इति गाथार्थः ॥
वरिम्न सम्यक्त्वे प्राप्ते के गुणा इत्याह—

(सा० अ०) 'सव्वाइ इति' सर्वाणि जिनेश्वरभाषितानि
वचनानि न अन्यथा भवन्ति । इति बुद्धिर्यस्य मनसि सम्यक्त्वं
निश्चलं तस्य भवति । अथ सम्यक्त्वफलमाह ॥

अंतो नुदुच्चमित्तं पि, फासियं जेहिं हुज्ज सम्भत्तं ।

नेहिं अब पुग्गल-परिअटो चंच संसारो ॥ २८ ॥ १०४ ॥

(सा० अ०) 'अंतो०' अपगतमर्द्धं यस्मादमावपार्द्धं, अपा-
र्यात्तं पदगलपरावर्तं अपार्द्धपुद्गलपरावर्तः । “लोगागासप-
यन्तं परंतण इत्य जीवेण । पुद्गल कन्तुष्मैणं, विसपरट्टो

भवे शूलो ॥ १ ॥ जीवो जइया एगे, खित्तपएसम्मि संठिय मरइ ।
पुणरवि तस्साणंतर-वीअएसम्मि जइ मरइ ॥ २ ॥ पवमणंतर-
मरणेण, सव्वे खित्तम्मि जइ मओ होइ । सुहुमो खित्तपरट्टो,
अणुक्कमेणं नणु गणिज्जा ॥ ३ ॥” अत्र क्षेत्रप्रदेशाननुक्रमेणैव प्रथमप्र-
देशानुबद्धप्रदेशपरम्परापरिपाठ्यैव गणयेत् । न पुन पूर्वस्पृष्टाद्
व्यवहितान् प्रदेशान् गणयेत् ॥ इयमत्र भावना ॥ यद्यपि जीवस्वा-
वगाहना जघन्यतोऽपि असङ्ख्यातप्रदेशात्मिका । तथापि विव-
क्षिते कस्मिंश्चित्प्रदेशे ध्रियमाणस्य विवक्षितः कश्चिदेकः प्रदेशो-
ऽवधिरूपो विवक्ष्यते । तस्मात् प्रदेशादन्यत्र प्रदेशान्तरे ये नभ-
प्रदेशा मरणेन व्याप्ता भवन्ति ते न गण्यन्ते, किं वन्तन्तेऽपि
काले गते विवक्षितात्प्रदेशादनन्तरो यः प्रदेशो मरणेन व्याप्तः
स गण्यते । इदमत्र सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तार्द्धं गृह्यते ॥

॥ चिरन्तनाचार्यप्रणीता नवतत्त्वाचूर्णिः समाप्ता ॥

(वृ०) अन्तर्मुहुर्त्तसात्रमपि घटिकाद्वयमपि यैद्विवेकिभिर्जीवैः
स्वसारसम्यक्त्वं स्पृष्टं स्यात्, तेषां जीवानामपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तं
एव संसारो भवति । कोऽर्थः, चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकाकाशप्रदे-
शानां मध्ये (यं) एकं प्रदेशं जीवो मरणेन क्षणं स्पृशति, स लेख्ये
गण्यते । ततो यदा पुनस्तस्मादेकप्रदेशादनन्तरं द्वितीयं प्रदेशं मरणेन
स्पृशति । सोऽपि तदा लेख्यके गण्यते । अन्तरालमवाश्च न लेख्यके
गण्यन्ते । एवं क्रमेण (यदा) तृतीयादिप्रदेशादारभ्य सर्वलोकप्रदेशान्
स्पृशति तदा सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तः ॥ एवंस्वरूपश्च पुद्गलप-
वर्त्तः ॥ एवंस्वरूपस्य पुद्गलपरावर्त्तरयार्द्धं ततोऽप्यप किञ्चिद्व्यूनी-
ऽर्द्धपुद्गलो भवति । एतावत्कालमध्येऽत्रयं सुत्तयङ्गानास्तन्तटलु-
ठनपरः म्यादिति गार्थः ॥

॥ तपागच्छाधिपतिश्रीदेवेन्द्रसूरिविनिर्मिता
नवतत्त्ववृत्तिः समाप्ता ॥

ॐ (७०) ॥ श्रीब्रह्मसंहितापरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

(सा० अ०) 'अंतोमुहुत्त-इति' अंतर्मुहूर्तमपि कालं यैः स-
न्वक्तव्यं स्पृष्टं भवति । तेषां अपार्द्धः अपन्नतः अर्धो यस्मात्सः अ-
पार्धः अर्द्धपुद्गलपरावर्तः संसारो भवति । आशातनावहुलाना-
मपि न अधिकः संसारः त्वात् । शुद्धसम्यक्त्वाराधनेन केचन
सेनैव भवेन सिद्धवन्ति, केचन द्वितीये तृतीये वा, सप्ताष्टभवान्नाति-
प्लमन्ति, किंतु सिद्धत्वं शीघ्रं प्राप्नुवन्ति ॥

[द्वे? खित्ते २ काले, भावे ४ चउह दुह बायरो सुहुमो ॥
होइ अणंतुस्सपिणी-परिमाणो पुग्गलपरियट्ठो ॥७७॥ १०५॥

[पुग्गलपरिअट्ठो इह, दब्बाइचउव्विहो सुणेअव्वो ।

धूलेअरभेएहिं, जह होइ तह निसामेह ॥ ७८ ॥] ॥ १०६ ॥

[(अ०) द्रव्यविषयः, क्षेत्रविषयः, कालविषयः, भावविष-
य इति चतुर्धा पुद्गलपरावर्तः, पुनः प्रत्येकं द्विधा वादरः स्थूलः,
सूक्ष्म । सामान्यतश्चयं पुद्गलपरावर्तः अनन्तोत्सर्पिणीकालप-
रिमाणो भवति । अथमेवार्थः प्रतिशब्दगाथयाऽऽह—पुद्गलपरा-
वर्त इह द्रव्यादिचतुर्विधो ज्ञातव्यः स्थूलेतरभेदाभ्यां, यथा स भ-
वति तथा निशामयत श्रुणुत ॥]

[उद्दालविउव्वतेअ-कम्मभासाणुपाणमणएहिं ।

फासेति सव्वपुग्गल, सुक्का दव्ववायरपरट्ठो ॥७९॥] १०७

[(अ०) औदारिकवैक्रियतेजसकार्मणभाषानप्राणमनोभिस्त-
सप्तोन्मसवर्गणाभिः स्पृष्ट्वा सर्वपुद्गला मुक्ता यावता कालेन
स द्रव्यवादरपरावर्तः । आहारकवर्गणाया ग्रहणसद्भावेऽपि आहा-
रकवर्गोत्सर्जनाभावोद्दारिकादिवर्गणासप्तकग्रहणम् ॥]

[उद्दाल सत्तगेणं, एण जिओ सुअइ कुम्भिअ सव्वअणू ।

जत्तिअकालि स थूले, दव्वे सुहुमो सगन्नयरा ॥८०॥] १०८

[(अ०) औदारिकादिसप्तकेन औदारिकादियोग्यवर्गणा-
सप्तकभावेन, मतान्तरेण औदारिकाद्यंगचतुष्कभावेन, चतुर्द-
शवर्गान्मकमस्तोक्तवर्तिसर्वपुद्गलस्पर्शनगोचने यावता कालेन
स वादरः द्रव्यविषयः, सप्तानां मतान्तरेण चतुर्धा मध्यादन्यत-

॥ अथ० वृत्त्यादिसमेतं नवतत्त्वप्रकरणम् ॥ (७१)

मेनैकेन केनचित्सर्वपुद्गलस्पर्शनमोक्षनेन शेषस्पृष्टानामगणनेन सूक्ष्मः
द्रव्यपुद्गलपरावर्तः ॥]

[द्रव्ये सुहृमपरद्वो, जाहे एगेण अह सररीरेण ।

फासेति सव्वपुग्गल-अणुक्कमेणं नणु गणिज्जा ॥८१ ॥]?०९

[(अ०) द्रव्यविषयः सूक्ष्मपरावर्तः यदा एकैर्माँदारिकाद्य-
न्यतमेनाथ शरीरेण सर्वपुद्गलान् स्पृशति अनुक्रमेण ननु गणयेत् ।
अयं भावः । आहारकशरीरस्याभवं चतुर्वारमेवोपलब्धेस्तद्विरहय्य
चतुर्णामन्यतमेन शरीरेण मतान्तरेण सप्तानामौदारिकादीनामन्य-
तमेन सर्वान् पुद्गलाननुक्रमशः परिणमय्य स्पृशति तदा द्रव्यसूक्ष्म-
पुद्गलपरावर्तो भवति ॥]

[लोगागासपएसा, जया मरंतेण इत्थ जीवेण ।

पुद्वा कसुक्कमेणं, खित्तपरद्वो भवे थूलो ॥ ८२ ॥] ॥ ११० ॥

[(अ०) अद्वैकेन जीवेन त्रियमाणेन सर्वलोकाकाशप्रदेशाः क्र-
मोत्क्रमाभ्या यावता कालेन स्पृष्टा भवन्ति तावान्कालविशेषः स्थूलो
बादरः क्षेत्रपरावर्तो भवति ॥]

[जीवो जइआ एगे, खित्तपएसम्मि संठिओ मरइ ।

पुणरवि तस्साणंतर-बीअपएसम्मि जइ मरइ ॥८३ ॥]?११

[एवमणंतरमरणेण, सव्वखित्तंमि जइ मओ होइ ।

सुहृमो खित्तपरद्वो, अणुक्कमेणं नणु गणिज्जा ॥८४ ॥]?१२

[(अ०) यदा जीव एकस्मिन्नाकाशप्रदेशे संस्थितो त्रियते,
पुनरपि तस्यानन्तरद्वितीयप्रदेशे यदि त्रियते, एवमनन्तरमरणेन
सर्वक्षेत्रे यदि मृतो भवति, तदा सूक्ष्मः क्षेत्रपरावर्तः, अनुक्रमेण ननु-
गणयेत् ॥ अयमर्थः ॥ अनन्तभवभ्रमणशीलो जगत्तुर्यदाऽनन्तरे-
षु निरन्तरेषु वाऽन्यान्याकाशप्रदेशेषु त्रियमाणः चतुर्दशगज्ज्वात्म-
कान्सर्वानपि नभःप्रदेशान्स्पृशति तदा बादरः क्षेत्रपरावर्तो भव-
ति । अप्रापूर्वस्पृष्टा गणयन्ते पूर्वस्पृष्टास्तु न । अथ च विषक्षित एक-
स्मिन्प्रदेशे मृतस्ततस्तद्रव्यवहिते प्रदेशे यदि त्रियते स प्रदेशो गण-
नामायाति पुनरव्यवहिते तृतीये इत्यादिक्रमेण मरणेन सर्वं लोकात्र-
प्रदेशा यदि स्पृश्यन्ते तदा सूक्ष्मो भवति । यद्यपि जीवस्यैकाकाशप्र-
देशावगाहाभावस्तथाप्ययधीकृत एकः कश्चिद्विषयते इति भावः ॥]

(७२) ॥ श्रीनवतन्त्रपरिशिष्टानि. नं. षथी ज. (६थी १०) ॥

[उस्सप्पिणीइ समया, जावइआ ते अ निअयमरणेणं ।
पुट्टा कम्मसुक्कमेणं, कालपरट्ठी भवे थूलो ॥ ८५ ॥] ॥ ११३ ॥

[(अ०) एवमुत्सर्पिण्या यावन्तः समयास्ते क्रमोत्क्रमेण
निजमरणेन स्पृष्टाः, स स्थूलः कालपरावर्तो भवति । उत्सर्पिण्या उ-
पलक्षणार्थत्वाद्वत्सर्पिण्यपि ग्राह्येति पूर्णं कालचक्रं दृश्यम्]

[सुहुमो पुण उस्सप्पिणि—पढमे समयंमि जइ मओ होइ ।
पुणरवि तस्साणंतर—वीए ससयंमि जइ मरइ ॥ ८६ ॥] ११४

[(अ०) सूक्ष्मः पुनस्तसर्पिणीप्रथमे समये यदि मृतो भवति
पुनरपि तस्यानन्तरे द्वितीये समये यदि म्रियते तदा भवति ॥]

[एवमणंतरमरणेण, सब्वसमएसु चेव एएसु ।

जइ कुणइ पाणचार्यं, अणुक्कमेणं नणु गणिज्जा ॥ ८७ ॥] ११५

[(अ०) एवमनन्तरमरणेन सर्वसमयेष्वेवैतेषु यदि करोति
प्राणत्यागमनुक्रमेण ननु गणयेत् ॥ अयं भावः, कालचक्रस्य विंशतिको-
टाकोटिस्तागरमितस्य सर्वसमयैर्निरनुक्रम मरणस्यैर्वादरः कालपरा-
वर्तः । प्रथमं यदा कदाचित्कालचक्रप्रथमसमये मृतः न गण्यते,
ततस्तस्य द्वितीयसमये यदा म्रियते स गण्यते, मध्यभाविनो मरण-
समया लेख्यके न गण्यन्ते । एवं मरणस्पृष्टाः कालचक्रसर्वसमया
यावता कालेन, भवति स सूक्ष्मः कालपरावर्तः ॥]

[एगसमयम्मि लोण, सुहुमगणिजीएसु जे उ पविसंति ।

ते हुंतसंग्वलोग—प्पणस तुल्ला असंखिज्जा ॥ ८८ ॥] ॥ ११६ ॥

[(अ०) पूर्वं तावत्प्रवचनसारोद्धाराद्यभिप्रायेण सूक्ष्मवाद-
रभाषपुद्गलपरावर्तनिरूपणायोपक्रमते । लोके ये पृथ्व्यादयो जीवा
पक्रमसमये सूक्ष्माग्निजीवेषु प्रविशन्ति ते प्रमाणतोऽसंख्यलोकप्रदेश-
तुल्या असंख्येया भवन्ति, अग्निजीवायेऽग्निकायिकेषु तस्मिन्स-
मये प्रविशन्ति ते न गण्याः, पूर्वप्रविष्टत्वात्तेषाम् ॥]

[तत्तो अमंस्वगुणिआ, अगणिकायाओ तेमिं कायटिई ।

तत्तो संजमअणुमाग — वंधटाणाणमंन्वाणि ॥ ८९ ॥] ११७

[(अ०) ततोऽमंन्यगुणिता अग्निकायाः पूर्वप्रविष्टाः, जव-
न्ततोऽयेनन्तर्मुदंस्वाभिकाः, अनुभवं चासंख्येया उत्पद्यन्ते ततस्ते-

॥ अव० वृत्त्यादिसमेतं नवतत्त्वप्रकरणम् ॥ (७३)

षां कायस्थितिरसंख्येयगुणिता एकैकस्याग्निजीवस्योत्कर्षतोऽसंख्येय-
कालचक्रप्रमाणत्वात् । ततः संयमस्थानान्यनुभागबन्धस्थानानि चासं-
ख्यगुणितानि, यतो द्वैकैकस्यां कायस्थिताग्रसंख्येयाः स्थितिबन्धाः,
जघन्यतोपि प्रथमाऽन्तर्मुहूर्तप्रमिता, ततो द्वितीया समयाधिका, या-
वद्दसंख्येयानि कालचक्राणि । एकैकस्मिञ्च स्थितिबन्धेऽसंख्येयान्यनु-
भागबन्धस्थानानि । तत्स्वरूपं चान्यत्र प्रपञ्चितमिति तत एवावसेयम् ।]

[ताणि मरतेण जया, पुट्टाणि कमुक्केण सवाणि ।

भावेण बायरो सो, सुहुमो जं कसेण बोद्धवो ॥९० ॥ ११८

[(अ०) अथैतानि सर्वाण्यनुभागबन्धस्थानानि क्रमोत्क्रमा-
भ्यां त्रियमाणेनैकजीवेन यदा यावता कालेन स्पृष्टानि तावान्स कालः
भावेन भावापेक्षया वादरः परावर्तः । क्रमेण क्रमस्पशापेक्षया
बोद्धव्यः सूक्ष्मः भावपुद्गलपरावर्तः ॥]

[लोगपएसोसप्पिणि-समया अणुभागबंधठाणे च ।

जह तह कममरणेणं, पुट्टा खित्ताइ थूलियरा ॥९१ ॥ ११९

[(अ०) लोकप्रदेशाः, अवसर्पिणीत्युपलक्षणादुत्सर्पिण्यप्य-
वसेया, ततः कालचक्रसमयाः, अनुभागबन्धस्थानानि च, एतानिय-
थातथा मरणेन स्पृष्टान्याश्रित्य क्षेत्रादयः स्थूलाः, क्रममरणेन च
सूक्ष्माः परावर्ताः ॥]

[उस्सप्पिणी अणंता, पुग्गलपरिअट्टओ मुपेयवो ॥

तेणंता तीअद्धा, अणागयद्धा अणंतगुणा ॥९२ ॥ १२० ॥

[(अ०) सामान्यतः पुद्गलपरावर्तः अनन्तोत्सर्पिण्यवसर्पि-
णीकालप्रमितो ज्ञातव्यः, तेचानन्ता अतीतकालः, अनागतस्त्व-
नन्तगुण ॥]

[जिणअजिणतित्थतित्था, गहिअन्नस्लिंगथीनरलपुंसा ।

पत्तेय सयंबुद्धा, बुद्धवोहिक्कणिकाय ॥ ९३ ॥ १२१ ॥

(सा० अ०) 'जिण'—इति तीर्थकराः संतो ये सिद्धाः ते
तीर्थकरसिद्धाः । अतीर्थकरसिद्धाः सामान्यकेवलिनः । अतीर्थ-
सिद्धाः भगवतीमरुदेव्यादिवत् । स्वलिंगे रजोहरणादिरूपे व्यव-
स्थिताः संतो ये सिद्धास्ते स्वलिंगसिद्धाः । तथा अन्यलिंगं परि-

(७४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. ष थो ज. (६ थो १०) ॥

ब्राह्मकादिसंबंधिनि त्रकलचीर्यादिवत् द्रव्यलिङ्गे सिद्धाः ते अन्य-
 लिङ्गसिद्धाः । यदा अन्यलिङ्गिनो भावतः सम्यक्त्वादिप्रतिपत्ता-
 केवलज्ञानं प्रतिपद्यंते तदान्यलिङ्गत्वं द्रष्टव्यं अन्यथा यदि दीर्घमायु-
 षकमान्मनः पश्यंति ज्ञानेन ततः साधुलिङ्गमेव प्रतिपद्यंते । तथा
 स्त्रिया लिङ्गं स्त्रीलिङ्गं शरीरनिर्वृतिः, वेदे सति सिद्धश्चभावात्,
 तस्मिन् स्त्रीलिङ्गे वर्तमानाः संतो ये सिद्धाः प्रत्येकबुद्धवर्जिताः
 केचित् स्त्रीलिङ्गसिद्धाः । तथा पुरुषलिङ्गे शरीरनिर्वृतिरूपे व्यव-
 स्थिताः संतो ये सिद्धाः ते पुरुषलिङ्गसिद्धाः । तथा नपुंसकलिङ्गे
 वर्तमानाः संतो ये सिद्धास्ते नपुंसकलिङ्गसिद्धाः । गृहस्थाः संतो-
 ये सिद्धास्ते गृहस्थसिद्धाः भरतादयः । प्रत्येकं किञ्चिद् वृषभादिकं अ-
 नित्यतादिभावनाकारणं वस्तु बुद्ध्वा बुद्धवंतः परमार्थमिति प्रत्ये-
 कबुद्धाः संतो ये सिद्धाः ते प्रत्येकबुद्धाः । तथा एकैकसमये एकैका
 ष्व संतो ये सिद्धास्ते एकसिद्धाः । एकसमये ऋषभादिवदष्टोत्तरशत-
 स्य सेधनादनेकसिद्धाः । बुद्धा आचार्याः तैर्बोधिता ये सिद्धाः ते
 बुद्धबोधितसिद्धा । इति पंचदशभेदाः ॥

श्री साधुरत्नसूरिविरचिता नवतत्त्वाचूर्णिः समाप्ता ॥

॥ १६४४ माघशु०११रविवारे सूर्यपुरे लिखिता ॥

[(अ०) सिद्धा अनन्तरपरम्परभेदाभ्यां द्विविधाः, परम्प-
 रसिद्धान्त्यतन्तभेदाः, अनन्तरसिद्धान्त्यत्रदशभेदैराह, ते च जिन-
 सिद्धा इत्यादि व्यक्तम् ॥]

[जिणसिद्धा अरिहंता, अजिणसिद्धा य पुंडरियपमुहा ।
 गणहारित्थसिद्धा, अत्थसिद्धा य मरुदेवी॥९४]१२२

[(अ०) अर्थान् पञ्चदशापि सिद्धभेदान्निदर्शनैः शिष्यान्
 व्युत्पाद्यन्तु काम आह— 'जिनसिद्धा' इत्यादि जिनसिद्धाः तीर्थ-
 म्यापयित्वा सिद्धिपदं प्राप्ताः, ते च अर्हन्तस्तीर्थविधातारो नाधि-
 भुष्यन्तः, अजिनसिद्धाश्च सामान्यकेवलिनः, पुण्डरीकप्रमुखाः ग-
 णहारिणस्तीर्थसिद्धाः मरुदेवादयः अतीर्थसिद्धाः ॥]

[गिहिलिंगसिद्धभरहो, वक्कलचीरी य अन्नलिंगम् ।

साहू सलिंगसिद्धा, थीसिद्धा चंदणापमुहा ॥९५॥॥१२३॥

[(अ०) गृहिलिङ्गसिद्धो भरतः, वक्कलचीरी चान्यलिङ्गः; साधुः खलिङ्गसिद्धः, चन्दनवालाप्रमुखाश्च थीसिद्धा. ॥]

[पुंसिद्धा गोयमाई, गांगेयाई नपुंसया सिद्धा ।

पन्तेयसयंबुद्धा, भणिया करकंडुकविलाई ॥९६॥ ॥१२४॥

[(अ०) पुंसिद्धाः गौतमादयः, गाङ्गेयो भीष्मस्तदादयः न-पुंसकाः सिद्धाः, प्रत्येकस्त्रयंबुद्धाःभणिताः क्रमेण करकण्डुकपि-लादयः ॥]

[तह बुद्धबोहिगुरुबो- हिया इगसमय एगसिद्धा य ।

इगसमय वि अणेगा, सिद्धा तेणेगसिद्धा य ॥९७॥॥१२५॥

[(अ०) तथा ये गुरुबोधितास्ते इह बुद्धबोधिताः, एकस्मिन् समये एकका ये सिद्धास्ते एकसिद्धा; ये चानेककास्तेऽनेकसिद्धा इति ॥]

[जइआइ होइ पृच्छा, जिणाण मग्गंमि उत्तरं तहया ।

इक्कस्स निगोयस्स, अणंतभागो य सिद्धिगओ ॥९८॥॥१२६॥

[(अ०) यदा यदा भवति पृच्छा, जिनानां मार्गं, उत्तरं, तदा तदा एकस्य निगोदस्यानन्ततमो भागः सिद्धि गत ॥]

[लोए असंखजोयण- माणे पइजोयणमं गुलसंखा ।

पइ तं असंखअंसा, पइ अंसमसंखया गोला ॥९९॥॥१२७॥

[(अ०) अस्मिञ्चतुर्दशरज्ज्वाजात्मके लोके योजनविचारण-याऽसंख्येयानि योजनानि भवन्ति, प्रतियोजनं अंगुलानि ७६८००० संख्यानि भवन्ति । प्रत्यङ्गुलं चासङ्ख्येया अंशा भागाः, यद्यपि अनन्ता अपि ते द्रव्यरूपाङ्गुलस्य भवन्ति, तथापि, गोलकादिविचार-पायाः प्रकृतत्वात्प्रानन्ततमे भागे तदवगाह इत्यसंख्यग्रहणं, क्षेत्रप्रदे-शानां च तत्रासङ्ख्यत्वात् प्रत्यंशं चासंख्येया गोलकाः ॥]

[गोलो असंखनिगोओ, सोणंतजिओ जिअं पइ पएसा ।

असंखे पइपएसे, कम्माणं वग्गणाणंता ॥१००॥॥१२८॥

[(अ०) गोलभासंख्यनिगोदरूपः स चानन्तजीवः, अनन्त जीवशरीरं निगोद इत्यर्थः, प्रतिजीवं चासङ्ख्येयाः प्रदेशा. निर्विभा-

(७६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

ज्यभागा, प्रतिप्रदेशं च कर्मणामनन्ता वर्गणाः, अयमर्थः, एकैकस्मिन्न गोलके असङ्ख्येया निगोदा, निगोदश्चानन्तानां सूक्ष्मनामकर्मो-
दयवर्त्तानां जीवानामेकं साधारणं शरीरमित्यर्थः, ते च चतुर्दश
रज्ज्वात्मकं लोके यत्र स्थाने चिन्त्यन्ते तत्र असङ्ख्याता एव
प्राप्यन्ते, एकैकस्मिन् निगोदेऽनन्ता जीवाः, तेषां सर्वेषां जीवानां
नेज.शरीरं कार्मणशरीरं च पृथक् २ वर्त्तते, प्रतिजीवं च प्रदेशा
असङ्ख्येयाः, तांश्च यद्येको जीवः स्वशक्त्या विरलीकरोति, तदा
एकस्यापि जीवस्य प्रदेशैः सर्वोऽपि चतुर्दशरज्ज्वात्मको लोकः
पूर्यते । प्रदेशश्च निर्विभाज्यो भाग. अतिसूक्ष्मोऽंश इत्यर्थः, संसा-
रिजीवानां चैते प्रदेशा ॥]

[पृथ्व्यगणमणता, अणू पृथ्वाणु अणंतपञ्जाया ।

एवं लोकास्वरूपं, भाविज्जइ नहति जिणवुत्तं ॥१०१॥१२९

[(अ०) प्रतिवर्गणां चानन्ता अणव परमाणवः, प्रतिपर-
माणुस्वपरभेदवन्तः द्रव्याद्यपेक्षया भूतभविष्यद्वर्त्तमानकालभाविना-
जनन्ता. पर्यायाः, एवं लोकस्वरूपं जिनांक्तमिति तथेति यथार्थप्रती-
त्या भावयेत ॥]

[*पृथ्वाइया सत्ता, सव्वे भूअवा हवन्ति भूआचि ।

पाणा विनिचउदिदी, चउहा पंचिदिद्या जीया ॥१०२॥१३०

[(अ०) 'पृथ्व्यादयः' पृथ्व्यनेजावायुकाग्निकाश्चत्वारः. 'सत्त्वा'
इति, सत्त्वशब्देनोच्यन्ते, 'सर्वे वृक्षाः' वनस्पतिक्रायिकाः, भवन्ति
'भूता अपि' इति. भूतशब्देनाभिधीयन्ते । द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः,
'प्राणा' इति. प्राणाभिलाषेण प्रतिपाद्यन्ते । 'चतुर्धा पञ्चिन्द्रिया' नार-
कात्प्रगनाफिभेदात्, 'जीवा' इति, जीवशब्दवाच्याः । तथैवागमे
'सव्वे पाणा. सव्वे भूआ. सव्वे जीया, सव्वे सत्ता' इत्याद्यालापकेन
सर्वसंनारिजीवग्रहणं पृश्यत इति ॥]

[मत्तचिराहणपाचं, अणंतगुणियं च एगभूअम्म ।

भूअम्म असंग्वगुणं, पाचं एगम्म पाणम्म ॥१०३॥॥१३१॥

• मायाश्रिताः कृत्रिचवतपरादेशं जीवन्त्ये ह्यन्ते पश्चात्पलब्ध-
वाद्यः स्वस्व एवमर्थेयम् ॥

[वेइंदियतेइंदिय—चउरिंदिय तहेव पंचिंदी ।

लक्खं सहस्सं तह सय—गुणं च पावं सुणोयव्वं॥१०४॥१३२

[(अ०) यथोत्तरं जीववधे पापवृद्धिसूचिके गाथे इमे व्यक्ते॥]

[जीवो १ संवर २ निज्जर ३ सुक्खो ४ चत्तारि हुंति अरुवी।
रुवी बंधासवपुन्न—पावा मिस्सो अजीवो य॥१०५॥१३३॥

[(अ०) अथ नवसु मूलेषु तत्त्वेषु रूप्यरूपिविभागमाह—जीव.

संवरो निज्जरा मोक्षश्चत्वारो भवन्त्यरूपिण , बन्धाश्रवणुण्यपापा-
श्चत्वारो रूपिण , अजीवश्च मिश्र. रूप्यरूपी चेत्यथे. । अथ द्विश-
तषट्सप्ततिभेदेषु नवतत्त्वप्रभेदेषु तमेवाह—]

[धम्माधम्मागासा, तियतिय अध्या अजीवदसगा य ।

सत्तावन्नं संवर—निज्जरदुदस मुत्ति नवगा य॥१०६॥१३४

[(अ०) धर्माधर्माकाशानां त्रिकं त्रिकमिति नव, अद्वा १

इत्यजीवदशकं, सप्तपञ्चाशत्संवरभेदाः, निज्जराया द्वादश, मोक्षस्य
नव चेति १०-२७-१२-९ ॥]

[अट्टासी य अरुवी, संपइ उ भणाभि जे य रुवीणं ।

परमाणुदेसपएसा, खंधा चउ अजीवरुवीणं ॥१०७॥१३५

[(अ०) अष्टाशीतिश्चारूपिणः, सम्प्रति ये रूपिणां भेदास्तान

भणामि । परमाणुदेशप्रदेशस्कन्धाश्चेति चत्वारो रूपिणोऽजीवाः ॥]

[जीवे दस चउ दु चउ, वासी वायाल हुंति चत्तारि ।

सय अट्टासी य रुवी, दुसय छसत्त नवतत्ते ॥१०८॥१३६

[(अ०) कार्मणसंयुतानां जीवानां चतुर्दश पुण्यपापाश्रव-
न्धतत्त्वानां क्रमेण ४२-८२-४२-४ इति शतमष्टाशीत्यधिकं रूपिण ,

सर्वाग्रं नवतत्त्वे द्वेशते षट्सप्तत्यधिके ॥]

[हेया बंधासवपुण्णपावा, जीवाऽजीवा य हुंति विज्जेया ।

संवरनिज्जरसुक्खो, हवन्ति एण उवाणया॥१०९॥॥१३७॥

[(अ०) बन्धाश्रवणुण्यपापा जीवमालिन्यहेतुत्वाद्देयास्त्याज्या .

जीवाजीवौ च तत्त्वरूपत्वाद् भवतो विज्जेयौ जपरिजाविपयो. नच-
रनिज्जरामोक्षा भवन्त्येते उपादेयाः, जीवर्नर्मल्यापद्भन्वात् ॥]

(७८) ॥ श्रीनवतस्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १० ॥

[ननु पूर्वमुक्तं यदज्ञानानस्यापि भावतः श्रद्धतो भवति सम्य-
क्त्वं तत्राविज्ञानतः कीदृशं श्रद्धानं ? कथं च सम्यक्त्वं ? तदाक्षे-
पपरिहाररूपेणाह—]

[अवियाणओ पयत्ये, सदहणं तेसु केरिसं होइ ? ।

तम्हा वित्थरनाणे, सम्मत्तमणुत्तरं होइ ? ॥ ११० ॥ १३८ ॥

[(अ०) आक्षेपदर्शिका गाथेयं स्पष्टा ॥]

[वित्थरनाणावेक्खं, अन्नाणं एत्थ होइ दडुव्वं ।

तेणेह सदहंते, अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ १११ ॥] १३९ ॥

[(अ०) यदेतदज्ञानभिहोक्तं न तज्ज्ञानाभावमाश्रित्य,
किन्तर्हि ? विस्तरज्ञानापेक्षं, यथा समृद्धिमन्तं कश्चिदपेक्ष्य स्वल्प-
धिकः अनृद्धिकोपि भण्यते, यथा वा जीर्णपरिशदितप्रायवस्त्रसद्भा-
वप्यचेलत्वं लोके शास्त्रेऽपि पठ्यते, तेन विस्तरज्ञानविकलस्यापि
'तमेव सच्चं णीसंकं जं जिणेहि पवेइयं' 'इणमेव णिग्गथं पावयणं
मच्चे णं एसमट्टे एस परमट्टे सेसे अणट्टे' इत्यादिना शुभाध्यवसा-
येन श्रद्धानवतः सम्यक्त्वम् ॥ तदेव दृष्टान्तेन प्रत्याययति ॥]

[एत्तोच्चिय निदिट्ठा, मासतुसप्पभिईओ सुदिट्ठित्ति ।

एत्तो चिय चारित्ती, एत्तोच्चिय सिद्धिगामित्ति ॥ ११२ ॥ १४० ॥

[(अ०) 'इतएव' श्रद्धानमात्रादेव, अन्यथा 'नादर्शनिनो
ज्ञानं नाज्ञानिनश्चारित्रं' इतिवचनाच्चारित्राभाव आपद्येत, तदभावे
च मोक्षभावः स्यात्. नचैतदिष्टं, आगमे मासतुसप्पभृतीनामपि
मुनिपुद्गवानां मुक्तिश्रवणादिन्यलमतिपल्लवितेन अथ सम्यक्त्वफल-
माह्वान्म्यं महत्क्षेपस्वरूपं चाह—]

[सम्मं च मोक्खवीयं, तं पुण भूयत्यसदहणरूवं ।

पममाहल्लिंगगम्मं, सुट्ठायपरिणामरूवंतु ॥ ११३ ॥ १४१ ॥

[(अ०) जिनाभिहितन्वेनावितथानां भूतार्थानां जीषाजीषा-
दीनां पूर्वमणिताकारश्रद्धानस्वरूपम्, प्रशममंयेगनिवेदानुवम्पा-
मित्तकवल्लिङ्गकथं शुभान्मपरिणामरूपं तत्, 'तदेव सकलकन्या-
णावहो दर्शनमोहनोयकर्मश्रयोपशमादिनाऽऽविर्भूतः सन्त्यात्मप-
रिणाम एव विशुद्धसम्यग्दर्शनमभिधीयते' तत्र सम्यक्त्वं मोक्षवीज-
म् ॥ तन्महिमादर्शयानि धृतानि पद्यानि ॥ "अन्तमुद्दंमपि य.

समुपास्य जीवः, सम्यक्वरत्नममलं विजहाति सचः ॥ वम्ब्रम्यते
 भवपथे सुचिरं न सोऽपि, तद्विभ्रतश्चिरतरं किमुदीरयामः ॥ १ ॥
 असंप्राप्ते बोधिरत्ने, चक्रवर्त्यपि रङ्गवत् । संप्राप्तबोधिरत्नस्तु र-
 ङ्गोपि स्यात्ततोऽधिकः ॥ २ ॥ सर्वे भावाः सर्वजीवैः, प्राप्तपूर्वा अ-
 नेकशः । बोधिर्न जातुचित्प्राप्तो भवभ्रमणदर्शनात् ॥ ३ ॥ दातृणां
 मौलिमाणिक्यं, सदृशनमिदं खलु । यस्य दानं विमुक्तिश्री-दाना-
 वधि विजृम्भते ॥ ४ ॥ मूलं बोधिद्रुमस्यैतत्, द्वारं पुण्यपुरस्य
 च । पीठं निर्वाणहर्म्यस्य, निधानं सर्वसम्पदाम् ॥५॥ इत्यादि”]

॥ इतिसकलस्वपरसमयपारावारपारीण-जगद्लुग्रह-
 विहितानेकग्रन्थ-संयमभृच्छिरोरत्न-जङ्गमयुगप्रधान त-
 पोगच्छाधिपति भट्टारक श्री विजयनेमिसूरिश्वर विने-
 याणुसिद्धान्तवाचस्पति--न्यायविशारद--अनुयोगाचार्य
 महोपाध्याय श्री-उदयविजयगणिविनिर्मिता बृहन्नवन-
 त्त्वप्रक्षेपगाथावचूर्णिः समाप्ता ॥

सारस्फारसुवर्णरागिकलितं सर्वार्थसिद्धिप्रदं,
 विस्तीर्णैर्नवभिः सुतत्त्वनिधिभिः संपूरितं सर्वदा ।
 प्रस्फूर्जद्गुणसाधुवृत्तविलसद्रत्नाश्रितं श्रीपदं,
 शास्त्रं भव्यजनोपकृत्यभिमतं विश्वे चिरं नन्दतात ॥१॥
 यदुत्सूत्रं मयालेखि, राभस्यान्मतिमौढयतः ।
 कृपां विधाय संगोध्यं, तद्बुधैर्विशदाशयः ॥ २ ॥

समाप्तं श्रीचिरन्तनाचार्यविरचितावचूर्णि-श्री-
 साधुरत्नसूरिकृतावचूर्णि-श्रीदेवेन्द्रसूरिप्र-
 णीतवृत्ति-बृहन्नवनत्त्वप्रक्षेपगाथा-
 त्तदवचूर्णिपञ्चरत्नविभूषितं ॥

॥ नवतत्त्वप्रकरणम् ॥

(८०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

॥ अथैतेषु नवसु तत्त्वेषु जीवाजीवरूप्यरूपिज्ञेयहेयोपादेय
विभागयन्त्रकम् ॥

१ तत्त्वनामानि	प्रति भेद	जीव	अजी- व	रूपि०	अरु- पि	हेय	ज्ञेय	उपा- देय
जीवतत्त्वम्	१४	१४	०	१४	०	०	१४	०
अजीवतत्त्वम्	१४	०	१४	४	१०	०	१४	०
पुण्यतत्त्वम्	४२	०	४२	४२	०	४२	०	०
पापतत्त्वम्	८२	०	८२	८२	०	८२	०	०
आश्रतत्त्वम्	४२	०	४२	४२	०	४२	०	०
संव्रतत्त्वम्	५७	५७	०	०	५७	०	०	५७
निर्जगतत्त्वम्	१२	१२	०	०	१२	०	०	१२
बन्धतत्त्वम्	४	०	४	४	०	४	०	०
मोक्षतत्त्वम्	९	९	०	०	९	०	०	९
	२७६	९२	१८४	१८८	८८	१७०	२८	७८

॥ अथ षट्सु द्रव्येषु परिणाम्यादिविभागयन्त्रकम् ॥

६ द्रव्यनामानि	परिणा०	जीव	मूर्त	सप्रदे०	एक	क्षेत्र	सक्रिय	नित्य	कारण	कर्ता	सर्वग०	अप्र०
धर्मान्तिकाय	०	०	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
अधर्मान्तिकाय	०	०	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
भावान्तिकाय	०	०	०	१	१	१	०	१	१	०	१	१
जीवान्तिकाय	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१	०	१
पृथ्व्यान्तिकाय	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	०	१
वायु	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	१

॥ कलिकालसर्वज्ञभगवत्पादश्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीतं ॥

॥ सप्ततत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तरोदेतं) परिशिष्ट नं. ब्र. (११)

जीवाजीवायाश्रयश्च, संवरो निर्जरा तथा । वन्धो मोक्षश्चेति सप्त,
तत्त्वान्याहुर्मनीषिणः ॥ १ ॥ तत्र जीवा द्विधा ज्ञेया, मुक्तसंसारिमै-
दतः । अनादिनिधनाः सर्वे, ज्ञानदर्शनलक्षणाः ॥ २ ॥ मुक्ता एक-
स्वभावाःस्यु-र्जन्मादिक्लेशवर्जिताः । अनन्तदर्शनज्ञान-वीर्यानिन्दमयाश्च
ते ॥ ३ ॥ संसारिणो द्विधा जीवाः, स्थावरत्रसभेदतः । द्वितयेऽपि
द्विधा पर्या-प्तापर्याप्तविशेषतः ॥ ४ ॥ पर्याप्तयस्तु पडिमाः, पर्याप्त-

सा० बुद्धिमानो तीर्थेश्वर, गणेश्वर, शिव, अश्विन, आश्रय, सवर, निर्जरा,
बंध, अने मोक्ष अे यात तत्त्वो दडे छे (१) त्या मुक्त अने संसारी
ने-थी श्रयो अे प्रधारना जगुया अे सवे श्रयो अनादि अनन्त अने ज्ञान
दर्शनश्च लक्षणाणा छे (२) मुक्त श्रयो अेक सरभा स्वभाववाणा,
जन्मादि इवेश न्दित, अनन्त दर्शन ज्ञान वीर्य अने आनंदवाणा छे. (३)
स्थावर अने त्रस भेदथी संसारी श्रयो अे प्रधारना छे, वणी अे अने भेद
पशु पर्याप्त अने जगुयांभ भेदथी अे अे प्रधारना छे (४) पर्याप्तपशुमां
दागुभूत अेथी आत्माः-शरीर-इन्द्रिय-इन्द्रियाम-साया-अने मन अे छ

ज्ञानिवन्धनम् । आहारो वपुरक्षाणि, प्राणो भाषा मनोऽपि च ॥५॥
 स्युरेकाक्षविकलाक्ष-पञ्चाक्षाणां शरीरिणाम् । चतस्रः पञ्च षट् चापि,
 चर्याप्तयो यथाक्रमम् ॥ ६ ॥ एकाक्षाः स्यादरा भूम्य-प्लेजोवायुम-
 हीन्हः । तेषां तु पूर्वे चत्वारः, स्युः सूक्ष्मा वादरा अपि ॥ ७ ॥
 अत्येकाः साधारणाश्च द्विप्रकारा महीरहः । तेऽत्र पूर्वे वादराः स्यु-रु-
 चरे सूक्ष्मवादराः ॥ ८ ॥ त्रसा द्वित्रिचतुष्-ञ्चे-न्द्रियत्वेन चतुर्विधाः
 तत्र एञ्चेन्द्रिया द्वेषा, संज्ञिनोऽसंज्ञिनोऽपि च ॥ ९ ॥ शिक्षोपदेशा-
 न्यायान्ये, जानते तेऽत्र संज्ञिनः । सम्प्रवृत्तमनःप्राणा-स्तेभ्योऽन्ये स्युर-
 षंज्ञिनः ॥ १० ॥ स्पर्शनं रसनं घ्राणं, चक्षुः श्रोत्रमितोन्द्रियम् ।
 तस्य स्पर्श रसो गन्धो, रूपं शब्दश्च गोचरः ॥ ११ ॥ द्वीन्द्रियाः
 क्रमयः गङ्गा, गण्डूयदा जलौकसः । कपर्दीः शुक्तिकाद्याश्च, विविधाः
 क्रमयो मताः ॥ १२ ॥ यूकामत्कुणमत्कोट-लिखाद्यास्त्रीन्द्रिया मताः ।
 पनङ्गमक्षिकाभृङ्ग-दंशाद्याश्चतुरिन्द्रियाः ॥ १३ ॥ तिर्यग्योनिभवाः शेषा,

पर्याप्तिया छे (५) ऐन्द्रिय विद्वेन्द्रिय अने पंचेन्द्रिय छेवने अतुक्मे
 चार पत्र अने छ पर्याप्तिया होय छे (६) पृथ्वी, वृषा, अग्नि, वायु,
 अने वनस्पति जे पांच ऐन्द्रियो रथावर छे, जेमाना पडेला चार भेद
 (वन विना) अक्षम अने पादर पशु छे (७) वनस्पति प्रत्येक अने
 आधावण जेग जे प्रधारनी छे, तेमा पडेली (प्रत्येक) वनस्पति पादर छे,
 अने आगमनी (आधा०) वनस्पति अक्षम अने पादर छे (८) त्रस-
 ट्तयो द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय-अने पंचेन्द्रिय जेग ४ प्रधारना छे, त्यां
 चन्द्रिय छे संज्ञि अने असंज्ञि जेग २ प्रधारना छे (९) जे प्रवृत्त
 मन प्राणुवाणा, जेजो शिक्षा उपदेश अने आवाप (वचनो) ते
 चन्द्रिय छे ते जेग अर्द्धि संज्ञि इहेवाय छे, अने तेथी जीवन् छेवो अक्षंज्ञि
 छे (१०) स्पर्शन, रसना, घ्राण, चक्षु, अने श्रोत्र जे चन्द्रियो छे, अने
 वनस्पति । स्पर्श, रस, गंध, रूप, अने शब्द जे तेना विषयो छे (११)
 इभी, गण, गण्डूयदा, वृषा, कपर्दी, शुक्ति, काद्या विगेरे अनेक प्रधारना जे
 द्वीन्द्रिय छेवो मानेला छे (१२) यू, अक्ष, मक्षज, दीप विगेरे त्री-
 न्द्रिय छेवो मानेला छे, अने पनंभीयां, माष्ठी, लभरा, दांस विगेरे

जलस्थलखचारिणः । नारका मानवा देवाः, सर्वे पञ्चेन्द्रिया मताः ॥१४॥ मनोभाषाकायबल-त्रयमिन्द्रियपञ्चकम् । आयुरुच्छ्वासनिः-
श्वास-मिति प्राणा दश स्मृताः ॥१५॥ सर्वजीवेषु देहायु-रुच्छ्वासा
इन्द्रियाणि च । विकलासंज्ञिनां भाषा, पूर्णानां संज्ञिनां मनः ॥१६॥
उपपादभवा देव-नारका गर्भजाः पुनः। जरायुःपोताण्डभवाः, शेषाः
सम्मूछनोद्भवाः ॥ १७ ॥ सम्मूछिनो नारकाश्च, जीवाः पापा नपुं-
सकाः । देवाः स्त्रीपुंसवेदाः स्यु-र्वेदत्रयजुपः परं ॥ १८ ॥ सर्वे जीवा
व्यवहार्य-व्यवहारितया द्विधा । सूक्ष्मनिगोदा एवान्त्या-स्तेभ्योऽन्ये
व्यवहारिणः ॥ १९ ॥ सच्चित्तः संवृतः शीत-स्तदन्यो मिथ्रितोऽपि
वा । विभेदैरान्तरैर्भिन्नो, नवधा योनिरङ्गिनाम् ॥२०॥ प्रत्येकं सप्त
लक्षाश्च, पृथ्वीवार्यग्निवायुषु । प्रत्येकानन्तकायेषु, क्रमाद्दश चतुर्दश

अतुरिन्द्रिय एवो छे (१३) शेष तिर्ययोनिसा उत्पन्न थयेला नक्षत्र
स्थल्यर जेथर तथा नारक मनुष्य अने देव जे सर्वे पञ्चेन्द्रिय मानेला छे
(१४) मन भाषा अने डाय जे उ णल, प छिन्द्रिय, आयुष्य अने उ-
च्छ्वासनि श्वास जे १० प्राणु इहेला छे (१५) डायण, उच्छ्वास,
आयुष्य, अने छिन्द्रियो जे प्राणो सर्व एवोमा डाय, पर्यासा विकसेन्द्रिय
अने असजिते भाषा प्राणु (अधिष्ठ), अने पर्णु (पर्याप्त) सजि एवोने
मन प्राणु (अधिष्ठ) छे. (१६) देव अने नारक उपपात नन्मवाणा छे.
गर्भज एवो नरायु पोत अने छडथी नन्मवाणा छे, अने शेष एवो
सम्मूछन नन्मवाणा छे (१७) सम्मूछिम अने नारक एवो पापवाणा
अने नपुंसक वेदी छे, देवो स्त्री-पुंसवेदी छे, अने शेष एवो त्रल्ले वेदवाणा
छे (१८) सर्वे एवो व्यवहारी अने व्यवहारीपल्ले जे प्रधारना छे, तेसा
(ग्यादरपल्लु नदि प मेला) सूक्ष्मनिगोद एवो न व्यवहारी छे, अने जेक
वार ग्यादरपल्लु पागी पुन सूक्ष्मनिगोदमा गयेला तथा) सूक्ष्मनिगोद भिवा-
यना एवो व्यवहारी छे. (१९) एवोनी सच्चित्त-संवृत-शीत, सच्चित्त-
विवृत-उपल्लु, सच्चित्त-सच्चित्त-विवृत-अने शीतोपल्लु जे प्रमाणे अन्तर्गत
धरुा लेद वडे लिन्न (जेटले सच्चित्तादि उ योनिजोमा पल्लु सवृत्तादि वेद
प्राप्त थाय) जेनी योनि ६ प्रधारनी छे. (२०) पृथ्वी, नग, अग्नि, अने
वायुनी दरेदनी सप्त सात भात भात भाषा योनि छे, प्रत्येक तथा साधारण्य वनस्प-

॥ २१ ॥ षट् पुनर्विकलाक्षेषु, मनुष्येषु चतुर्दश । स्युश्चतस्रश्चतस्रश्च,
 श्चभ्रितिर्यकमुरेषु तु ॥२२॥ एवं लक्षाणि योनीना-मशीतिश्चतुरुत्तरा ।
 केवलज्ञानदृष्टानि, सर्वेषामपि जन्मिनाम् ॥ २३ ॥ एकाक्षा वादराः
 मृक्ष्माः, पञ्चाक्षाः संज्यसंज्ञिनः । स्युर्द्वित्रिचतुरक्षाश्च, पर्याप्ता इतरेऽपि
 च ॥ २४ ॥ एतानि जीवस्थानानि, मयोक्तानि चतुर्दश । मार्गणा
 अपि नावल्यो, ज्ञेयास्ता नामतो यथा ॥२५॥ गतीन्द्रियकाययोग-
 वेदज्ञानक्रुधादयः । संयमाहारदृग्लेश्या-भव्यसम्यक्त्वसंज्ञिनः ॥२६॥
 मिथ्यादृष्टिः सास्वादन-सम्यग्मिथ्यादृशावपि । अविरतसम्यग्दृष्टि-र्वि-
 रताविरतोऽपि च ॥ २७ ॥ प्रमत्तश्चाप्रमत्तश्च, निवृत्तिवाद्दरस्ततः ।
 अनिवृत्तिवाद्दरश्चा-थ मृक्ष्मसम्परायकः ॥२८॥ ततः प्रशान्तमोहश्च,
 क्षीणमोहश्च योगवान् । अयोगवानिति गुण-स्थानानि स्युश्चतुर्दश
 ॥ २९ ॥ मिथ्यादृष्टिर्भवेन्मिथ्या-दर्शनस्योदधे सति । गुणस्थानत्व-
 मेतस्य, भद्रकत्वाच्चपेक्षया ॥३०॥ मिथ्यात्वस्यानुदये-ऽनन्तानुबन्ध्यु-

निद्रायमां अनुदये दश क्षाण तथा योः क्षाण योनिर्गो छे (२१) विद्वे-
 षिन्द्रोमासा (दीन्द्रियादि प्रत्येकनी यथे क्षाण होवाथी) छ क्षाण, मनुष्योमां
 योः क्षाण तथा नारद नियेय अने देवाती चार'चार क्षाण योनि छे. (२२)
 ओ प्रमाणे देवमा जानीयोना द्यनानुसार सर्व होवाती ८४ क्षाण योनिर्गो
 इयेथी छे (२३) यादर अक्षेन्द्रिय, अक्षम अक्षेन्द्रिय, सजि पत्रेन्द्रिय, अ-
 नजि पत्रेन्द्रिय, दीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, अने यतुरिन्द्रिय ओ (माने) पर्याप्त
 अने सम्पर्याप्त (२४) ओ १४ छयस्थान मे इत्वां, अने आगोष्ठायेया पणु
 तेशीर (२५) नुष्ठी. ते मार्गणायांना नाम आ प्रमाणे—(२५)
 मनि-न्द्रिय-क्षण-योग-वेद-ज्ञान-भेदादिद्वयाय-सयम-आहारी-दर्शन-लेश्या
 -मन्व-... अने अजि. (२६) मिथ्यादृष्टि, सास्वादन, मिथ्य, अ-
 वादन-... दृष्टि, देशविरत, प्रमत्त अप्रमत्त, निवृत्तिथादर, अनिवृत्ति-
 ... उपशान्तमोह, क्षीणमोह, योगी, अने
 ... १४ गुणस्थान छे (२७-२८-२९) मि यादर्शनतो उदय होने
 ... मिथ्यादृष्टि होय छे. अने गुणस्थानपाद ते अक्षय्यादिद्विती अपेक्षाओ
 ... मिथ्यात्वतो अनुदय अने अनन्तानुबन्धिता उदय होवाथी
 नास्वादन सम्यग्दृष्टि मे विद्वेषीः आवृत्ति मुरी होय. (३१) सम्य-

दये सति । सास्वादनसम्यग्दृष्टिः, स्यादुत्कर्षात् षडावलीः ॥ ३१ ॥
 सम्यक्त्वमिथ्यात्वयोगा-न्मुहूर्तमिश्रदर्शनः । अविरतसम्यग्दृष्टि-रप्र-
 त्याख्यानकोदये ॥ ३२ ॥ विरताविरतस्तु स्यात्, प्रत्याख्यानोदये
 सति । प्रमत्तसंयतः प्राप्त-संयमो यः प्रमाद्यति ॥ ३३ ॥ सोऽप्रमत्त-
 संयतो यः, संयमी न प्रमाद्यति । उभावपि परावृत्त्या, स्यातामान्तर्मु-
 हूर्तिकौ ॥ ३४ ॥ कर्मणां स्थितिघातादी-नपूर्वान् कुर्वते यतः । त-
 स्मादपूर्वकरणः, क्षपकः शमकश्च सः ॥ ३५ ॥ यद्वाटरकपायाणां,
 प्रविष्टानामिमं मिथः । परिणामा निवर्तन्ते, निवृत्तिवादरोऽपि सः
 ॥ ३६ ॥ परिणामा निवर्तन्ते, मिथो यत्र न यत्रतः । अनिवृत्तिवाटरः
 स्यात्, क्षपकः शमकश्च सः ॥ ३७ ॥ लोभाभिधः सम्परायः, सूक्ष्मकि-
 ष्टीकृतो यतः । स सूक्ष्मसम्परायः स्यात्, क्षपकः शमकोऽपि च ॥ ३८ ॥
 अधोपशान्तमोहः स्या-न्मोहस्योपशमे सति । मोहस्य तु क्षये जाते,

इत्य अने मिथ्यात्वना योग्थी मुहूर्त (अन्तर्मुहूर्त) पर्यन्त मिश्रदृष्टि होय
 छे, अने अप्रत्याख्यान उपायना उदयथी अविरतसम्यग्दृष्टि होय छे (३२)
 प्रत्याख्यान उपायना उदय होवाथी देशविरति होय, अने प्राप्तसंयम जेवा
 ने मुनि प्रमाद करे ते प्रमत्तसंयत उहेवाय (३३) ने मुनि प्रमाद न
 करे ते अप्रमत्तसंयत छे जे अने परावृत्तिजे अन्तर्मुहूर्त पर्यन्त होय छे
 (३४) ने धारण्थी उर्भोना अपूर्व स्थितिघातादि (धरण्) करे छे, तेथी
 अपूर्वधरण् उहेवाय छे, अने ते क्षपक अने उपशमक होय छे (३५) ने
 जेमां (जेक साधे) प्रवृत्त करेला पण् आदरउपायी जेवोना अध्यवसायो
 परस्पर निवर्तछे (तथावतवाणा होय छे) तेथी जे जव (अपूर्वो वर्तौ
 जव) निवृत्तिआदर पण् उहेवाय छे (३६) जेमा प्रयन्तथी (जेक साधे
 प्रवेश करेला जेवोना) अध्यवसायो परस्पर निवर्तता नथी (अथात् तुल्य
 रहे छे) ते अनिवृत्तिआदर क्षपक अने उपशमक (जेम जे प्रदारे) छे.
 (३७) ने धारण्थी लोल नामने उपाय सूक्ष्मदृष्टि इये उपायना होय छे
 ते सूक्ष्मसंपराय क्षपक अने उपशमक (जेम जे प्रदारे) छे (३८) यणी
 मोहने उपशम थये जे उपशान्तमोह होय, अने मोहने क्षय थये क्षी-
 णमोह उहेवाय छे. (३९) धातिउर्भोना क्षयथी उत्पन्न थयेन जेवण जान

क्षीणमोहं प्रचक्षते ॥३९॥ सयोगिकेवली घाति-क्षयादुत्पन्नकेवलः ।
योगानां च क्षये जाते, स एवायोगिकेवली ॥ ४० ॥

(इति जीवनतत्त्वम् ?)

अजीवाः स्युर्धर्माधर्म-विहायःकालपुद्गलाः। जीवेन सह पञ्चापि,
द्रव्याण्येते निवेदिताः ॥ ४१ ॥ तत्र कालं विना सर्वे, प्रदेशप्रचयात्म-
काः । विना जीवमचिद्रूपा, अकर्तारश्च ते मताः ॥ ४२ ॥ कालं वि-
नास्मिकायाःस्यु-रमूर्ताः पुद्गलं विना । उत्पादविगमध्रौव्या-त्मानः
सर्वेऽपि ते पुनः ॥४३॥ पुद्गलाः स्युः स्पर्शरस-गन्धवर्णस्वरूपिणः ।
तेऽणुरकन्धतया द्वेषा, तत्रावद्धाः क्लियाणवः ॥ ४४ ॥ वद्धाः रकन्धा
गन्धशब्द-सौक्ष्म्यरथौल्याकृतिरपृशः। अन्धकारात्पोद्योत-भेदच्छा-
यान्यका अपि ॥४५॥ कर्मकायमनोभाषा-चेष्टितोच्छ्वासदायिनः ।
सुखदुःखजीवितव्य-मृत्युपग्रहकारिणः॥४६॥ प्रत्येकमेकद्रव्याणि, व-

पञ्च (आत्मा) सयोगी देवणी, अने योगोतो क्षय धये तेन एव अयोगी
देवणी होय छे (४०) (इति जीवनतत्त्वम् ३ ॥)

धर्मान्निधाय, अधर्मान्निधाय, आशान्निधाय, क्षण, अने पुद्गला-
न्निधाय (अं पाय) अशुच छे, अने आ पाय पणु एव सहित द्रव्य (प-
द्रव्य) होवता छे. (४१) तेषां क्षण विना सर्वे (पायि द्रव्य) प्रदेश समुदाय
अ छे, अने एव विना अ (पायि) द्रव्यो अशुच अने अकर्ता मानेता
न (४२) क्षण विना (पायि) अस्तिधाय छे, पुद्गल विना (पायि) अक्षी
न, अने अ सर्वे (क्षणे) द्रव्यो उन्पत्ति विनाश अने सुखता स्वल्प वाणा
अ (४३) पुद्गलसो स्पर्श रस गन्ध अने वर्ण स्वक्षी छे, वणी अ पुद्गलसो
परमाणु अने रश्मिपणे अ प्रधाना छे. ला अणुद (रश्मिपणे) समुद्रित
अने थोडा) ने निधये परमाणुमे छे. (४४) अने (परम्पर) गद य-
पेय ने रश्मि, ने जय, शब्द, अक्षमता, स्थूलता, अने आशरयणा तथा
अक्षय, अक्षय, उद्योत, वेद, अने अणुवाणा पणु होय छे. (४५)
एते ते अं क्षण मन अने आपानी चेत्य तथा उन्पत्त्या अपनार.
तेमन्त रूप हुअ अक्षय भरणुमां देहा (सुदाय) आपनार (पुद्गलसो) छे.
३ ३ ॥ धर्मान्निधाय, अधर्मान्निधाय, अने आशान्निधाय अ प्रत्येक अनेक द्रव्य

र्माधर्मौ नभोऽपि च । अमूर्तानि निष्क्रियाणि, स्थिराण्यपि च सर्वदृष्ट
॥४७॥ एकजीवपरिमाण-सङ्ख्यातीतप्रदेशकौ । लोकाकाशमभि-
व्याप्य, धर्माधर्मौ व्यवस्थितौ ॥४८॥ स्वयं गन्तुं प्रवृत्तेषु, जीवाजरी-
वेषु सर्वतः । सहकारी भवेद्धर्मः, पानीयमिव यादसाम् ॥ ४९ ॥
जीवानां पुद्गलानां च, प्रपन्नानां स्वयं स्थितिम् । अधर्मः सहकार्येषु,
यथा छायाध्वयायिनाम् ॥ ५० ॥ सर्वगं स्वप्रतिष्ठ स्या-दाकाश-
मवकाशदम् । लोकालोकौ स्थितं व्याप्य, तदनन्तप्रदेशभाक् ॥५१॥
लोकाकाशप्रदेशस्था, भिन्नाः कालाणवस्तु ये । भावानां परिवर्तय-
मुख्यकालः स उच्यते ॥ ५२ ॥ ज्योतिःशास्त्रे यस्य मान-मुच्यते
समयाडिकम् । स व्यावहारिकः कालः, कालवेदिभिरामतः ॥५३॥
नवजीर्णादिरूपेण, यदमी भुवनोदरे । पदार्थाः परिवर्तन्ते, तत् काल-
स्यैव चेष्टितम् ॥५४॥ वर्तमाना अतीतत्वं, भाविना वर्तमानताम् ॥

छे, तेभ्यः सर्वेषु अङ्गी अङ्गिय अने स्थिरपक्षे छे (४७) धर्मास्तित्वाय
अने अधर्मास्तित्वाय अेक एव प्रमाणु असंभ्यात प्रदेशवाणा (अर्थात् अेक
एवना नेट्वा प्रदेश तेट्वाण धर्मां ना अने अधर्मां ना पणु) छे,
अने (अे अने) ले.डाडाशमा व्यापीने रहेवा छे. (४८) गमन इरवाने,
स्वत. प्रवृत्त थयेवा एव अएवने माछवाओने जलनी माइइ सर्व आणुर्धी-
सहकारी (स्वायत्) धर्मास्तित्वाय छे (४९) छाया नेम वटेभागुओने (स्थिर-
थव.मां स्वायत् छे) तेम पोतानी भेजे स्थिरताने प्राप्त थयेवा एव अने
पुद्गलोने आ अधर्मास्तित्वाय सहकारी (स्वायत्) छे. (५०) अवकाश आपनार
आकाशास्तित्वाय सर्व व्याप्त अने स्वप्रतिष्ठ (पोतानी भेजे पोतामाण रहेहुं)
छे, अने अन्त प्रदेशवाणुं ते आकाश लोडलोडमा व्य पी रहेहु छे. (५१)
लोडाडाशना प्रदेशमां रहेवा अने लावानी परिवर्तना (नवपुराएना) ने मटे
लिन्न अेवा ने डाणना परमाणुओ ते मुभ्यडाण (निश्चयडाण) इरेवाय छे.
(५२) अने ज्योतिपूशास्त्रमां नेनु प्रमाणु समय धर्यानि इरेवाय छे, तेने
डाणजानीओओ (श्री सर्वसोओ) व्यावहागिड डाण मानेवा छे (५३) त्रु-
लुवनमा ने आ पदार्थां नवा जूना पणु परिवर्तन पांमे छे, ते डाणनुभ
चेष्टित (धर्म) छे. (५४) डाणनी मीधवडे विटंभणु पांमेवा पदार्थां वर्त-

પદાર્થાઃ પ્રતિપદ્યન્તે, કાલક્રીડાવિહમ્વિતાઃ ॥ ૫૫ ॥

(ઇતિ અજીવનત્ત્વમ્ ૨)

મનોવચનકાયાનાં, યત્રયાત્ કર્મ સ આશ્રવઃ । શુભઃ
શુભસ્ય હેતુઃ સ્યા-દશુભસ્ત્વશુભસ્ય સઃ ॥ ૫૬ ॥ મનોવાકા-
યકર્માણિ, યોગાઃ કર્મ શુભાશુભમ્ । યદાશ્રવન્તિ જન્તૂના-મા-
શ્રવાસ્તેન કીર્તિનાઃ ॥ ૫૭ ॥ મૈત્ર્યાદિવાસિતં હૈતઃ, કર્મ સૂતે શુ-
ભાત્મકમ્ । કષાયવિષયાક્રાન્તં, દિતનોત્યશુભં પુનઃ ॥ ૫૮ ॥ શુભાર્જ-
નાય નિર્મિથ્યં, શ્રુતજ્ઞાનાશ્રિતં વચઃ । વિપરીતં પુનર્જ્ઞેય-મશુભાર્જનહેતવે
॥ ૫૯ ॥ શરીરેણ મુગુષ્ઠેન, શરીરી ચિનુતે શુભમ્ । સતતારમ્ભિના જ-
ન્તુ-ચાતકેનાશુભં પુનઃ ॥ ૬૦ ॥ કષાયા વિષયા યોગાઃ, પ્રમાદાવિરતી
તથા । મિથ્યાત્વમાર્ત્તરૌદ્રે ચે-ત્યશુભં પ્રતિ હેતવઃ ॥ ૬૧ ॥ યઃ કર્મપુદ્ગ-
લ્યાદાન-હેતુઃ પ્રોક્તઃ સ આશ્રવઃ । કર્માણિ ચાટ્ટયા જ્ઞાના-વરણીયાદિ-

માન હાય તે અતીતપણ પામે છે, અને ભવિષ્યકાળના હાય તે વર્તમાન-
પણ પામે છે. (૫૫) (ઇતિ અજીવનત્ત્વમ્ ૨ ॥)

મન વચ । અને ક્રાયાની જે ક્રિયા તે આશ્રવ છે. ત્યાં શુભાશ્રવ તે
શુભ (પુણ્ય) નો હેતુ અને અશુભાશ્રવ તે અશુભ (પાપ) નો હેતુ છે (૫૬)
જે ક્રાણથી ક્રાયાના મન વચન ક્રાયાની ક્રિયાઓ રૂપ યોગો શુભાશુભ ક-
ર્મને શ્રવે છે (૫૭) તથા પ્રાપ્ત કરાવે છે) તે ક્રાણથી આશ્રવ કહેલા છે,
(૫૮) (મનોયોગાશ્રવ) મૈત્ર્યાદિ ભાવનાઓ વડે વાસિત થયેલું ચિત્ત શુભ
કર્મ ઉત્પન્ન કરે છે, અને કષાય તથા વિષયથી વ્યાપ્ત થયેલું ચિત્ત અશુભ-
કર્મ ઉત્પન્ન કરે છે । (૫૯) (વચનયોગાશ્રવ) શ્રુતજ્ઞાનાશ્રિત સત્યવચન શુભ-
કર્મ ઉત્પન્ન કરવામા અને તેથી વિપરીત (શ્રુત અનાશ્રિત અસત્ય) વચન
અજ્ઞાન કર્મને ઉત્પન્ન કરવામા કારણ રૂપ બાળવું. (૬૦) (ક્રાયા યોગાશ્રવ)
ક્રાયા સ્તરી કીર્તિ આપણી ક્રાયાવડે શુભ કર્મ કરાવે કરે છે, અને નિરતર
અર્થે વચન વચન ઉત્પન્ન કરવાવડે અશુભકર્મ કરાવે કરે છે. (૬૧) કષાય,
વિષય તેમ પ્રમાદ અવિરતિ, મિથ્યાત્વ, અને આર્નધ્યાન તથા રોદધ્યાન
જેમ નવ અનામકર્મ પ્રત્યે ક્રાણરૂપ છે. (૬૨) કર્મપુદ્ગલ કરાવે કરવામાં
જે ક્રાણરૂપ તે અશુભ કહેલું છે, અને કર્મ પણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ બેદથી

भेदतः ॥६२॥ ज्ञानदर्शनयोस्तद्वृत्तद्वेतूनां च ये किल । विघ्ननिहव-
पैशून्या-शातनाघातमत्सराः ॥६३॥ ते ज्ञानदर्शनावार-कर्महेतव आ-
स्रवाः । देवपूजा गुरुपास्तिः, पात्रदानं दया क्षमा ॥६४॥ सराग-
संयमो देश-संयमोऽकामनिर्जरा । शौचं बालतपश्चेति, सद्देवस्य स्युरा-
श्रवाः ॥६५॥ दुःखशोकवधास्तापा-क्रन्दने परिदेवनम् । स्वान्यो-
भयस्थाः स्युरस-द्वेघस्यामी इहाश्रवाः ॥६६॥ वीतरागे श्रुते सङ्घे, धर्म
संघगुणेषु (सर्वसुरेषु) च । अवर्णवादिता तीव्र-मिथ्यात्वपरिणामिता
॥६७॥ सर्वज्ञसिद्धिदेवाप-हवो धार्मिकदूषणमाउन्मार्गदेशनानर्था-ग्रहो-
ऽसंयतपूजनम् ॥६८॥ असमीक्षितकारित्वं, गुर्वादिष्ववमानता । इत्या-
दयो दृष्टिमोह-स्याश्रवाः परिकीर्तिताः ॥ ६९ ॥ कषायोदयतस्तीव्र-
परिणामोऽयमात्मनः । चारित्रमोहनीयस्य, स आश्रव उदीरितः
॥ ७० ॥ उत्प्रासनं सकन्दर्पो-पहासो हासशीलता । बहुप्रलापो दैन्यो-
क्ति-र्हासस्यामी स्युराश्रवाः ॥ ७१ ॥ देशादिदर्शनौत्सुक्यं, चित्रे

८ प्रश्नरतु छे (६२) ज्ञानतो अने दर्शनतो, ज्ञानीतो अने दर्शनीतो,
ज्ञानहेतु तथा दर्शनहेतुतो (अत्रे त्रणे युञ्जतो) अन्तराय, अपद्राप, पैशून्य,
आशातना, घात अने धर्ष्या इत्थी ते ज्ञानावरण-दर्शनावरण इभर्ना शत्रु-
णुत्प आश्रव छे. तथा देवपूजन, गुडलकित, पात्रदान, दया, क्षमा, सरागमयम
देशविरति, अकामनिर्जरा, शौच, बालतप. (अत्रे सर्व) शातावेदनीयता
आश्रवो छे. (६३-६४-६५) दुःख, शोक, वधा, ताप, (सताप) आकृष्ट, विद्राप
अत्रे सर्व अन्त्य अन्त्य अने उलयन्त्य (अत्रे उ प्रश्नमाथी यथायोग्य प्र-
श्नवाणा) अर्द्धि अशातावेदनीयता आश्रवो छे. (६६) वीतराग, श्रुत, सध
धर्म, अने सधना गुणोभा (सर्व देवोनु) अवर्णवादिपणु, तीव्र मिथ्यात्वपरिणाम-
पणु, अर्धत मोक्ष अने देवतो अपद्राप, धार्मिकदूषणु, उन्मार्गप्रपणु
अनर्थतो आग्रह, असयनती पुण, अविचार्यु कार्य, गुत्रिगेरेनु अपमान,
धसादि दर्शनमोहनीयता आश्रवो इत्या छे. (६७-६८-६९) इयायता उन्म-
थी यथेला आत्मानो जे तीव्र अध्यवसाय ते चारित्रमोहनीयतो आश्रव इत्येला
छे (७०) उत्प्रासन कामसहित अधिष्ठ उपहास्य, हसनु, अनि व्यर्थ -नु
अने दीनवचन अत्रे हास्यमोहनीयता आश्रवो छे (७१) देश विगे

રમણસ્વલને । પરચિત્તાવર્જનં ચે-ત્યાશ્રવાઃ કીર્તિતા રતેઃ ॥ ૭૨ ॥
 અમૃદ્યા પાપશીલત્વં, પરેષાં રતિનાશનમ્ । અકુશલપ્રોત્સાહનં, ચારતે-
 રાશ્રવા અમી ॥ ૭૩ ॥ સ્વયં ભયપરીણામઃ, પરેષામથ ભાપનમ્ । ત્રાસનં
 નિર્દયત્વં ચ, ભયં પ્રત્યાશ્રવા અમી ॥ ૭૪ ॥ પરશોકાવિષ્કરણં,
 સ્વશોકોત્પાદશોચને । રોદનાદિપ્રસક્તિશ્ચ, શોકસ્યૈતે સ્યુરાશ્રવાઃ
 ॥ ૭૫ ॥ ચતુર્વર્ણસ્ય સહુઘસ્ય, પરિવાદજુગુપ્સને । સદાચારજુગુપ્સા
 ચ. જુગુપ્સાદ્યાઃ સ્યુરાશ્રવાઃ ॥ ૭૬ ॥ ઈર્ષ્યાવિપયાગાદ્ધર્ચં ચ, મૃષાવા-
 દોઽતિવ્રકતા । પરદારરતાસક્તિઃ, સ્ત્રીવેદસ્યાશ્રવા ઇમે ॥ ૭૭ ॥ સ્વદાર-
 માત્રસંતોષો-ઽર્નાર્ષ્યા મન્દકષાયતા । અવક્રાચારશીલત્વં, પુંવેદસ્યાશ્રવા
 ઇતિ ॥ ૭૮ ॥ સ્ત્રીપુંસાનજ્ઞસેવોગ્રાઃ, કષાયાસ્તીવ્રકામતા । પાસ્ત્રપંડ-
 સ્ત્રીવ્રતભંગઃ, પંઠવેદાશ્રવા અમી ॥ ૭૯ ॥ સાધુનાં ગર્હણા ધર્મો-ન્મુ-

વાની ઉત્સુકતા, ચિત્ર અને કામક્રીડામાં પરના મનનુ આકર્ષણુ કરવુ એ
 રતિમોહનીયતા આશ્રવો કહ્યા છે. (૭૨) ઇર્ષ્યા, પાપાચાર. પરના પ્રમેહ-
 ભાવનો વિનાશ અને અશુભ કાર્યમાં ઉત્સાહ એ અરતિમોહના આશ્રવો
 છે. (૭૩) પોતાનો ભય પરિણામ (પોતે ભય પામવો) ધીનને ભય પમા-
 ડ્યા, ત્રાસ આપવો અને નિર્દયપણુ એ ભયમોહના આશ્રવો છે. (૭૪)
 ધીનને કોઈ પ્રગટ કરવો, પોતાને દુઃખ ઉત્પન્ન કરવું, ચિંતા કરવી, અને
 ક્ષત વિગેરેમાં આસક્તિ એ સર્વે શોક મોહનીયતા આશ્રવો છે. (૭૫)
 ચતુર્વર્ણી મંદની નિદા જુગુપ્સા કરવી અને સદાચારની જુગુપ્સા કરવી એ
 જુગુપ્સામોહના આશ્રવો છે. (૭૬) ઈર્ષ્યા, વિપયાસક્તિ, મૃષાવાદ, અતિવ્રકતા,
 અને પરનાગમનાસક્તિ. એ સ્ત્રીવેદના આશ્રવો છે. (૭૭) સ્વદારામાં
 પુરુષ સંતોષ મેળવવો, ઈર્ષ્યા ન કરવી, મંદકષાયપણુ અને અવક્રાચારીપણુ
 એ પુંવેદના આશ્રવો છે. (૭૮) સ્ત્રી અને પુરુષ સાથે કામક્રીડા કરવી,
 પાસ્ત્રપંડ, તીવ્ર વિપર્ણવિહાર, પાપાંડ, અને સ્ત્રીવ્રતનો (શીલણ વ્રતનો)
 ભંગ કરવો એ નપુંસક વેદના આશ્રવો છે. (૭૯) સાધુઓની નિંદા, ધર્મ
 મન્દમુખ ક્ષેત્રને વિષા કરવું, મધુ માંગના અવિરતિઓને અવિગત (કાયમ
 રહે તેવી રીતે) વર્જન કરવું, દેશવિરતને વારંવાર અન્તરાય કરવો, અવિ-
 નેત્ર મુખવર્ણન કરવું, આરિવ્રદ્ધમુ, તથા ધીન જીવેમાં રહેલા કષાય
 મેલમાંથી ઉદીપન કરવા એ સર્વે મામાન્યથી આશ્રિતમોહનીયતા આશ્રવો

खानां विघ्नकारिता । मधुमांसाविरताना-मविरत्यभिवर्णनम् ॥ ८० ॥
विरताविरतानां चा-न्तरायकरणं मुहुः । अचारित्रगुणाख्यानं, तथा
चारित्रदूषणम् ॥ ८१ ॥ कषायनोकषायणा-मन्यस्थानामुदीरणम् ।
चारित्रमोहनीयस्य, सामान्येनाश्रवा अमी ॥ ८२ ॥ एञ्चेन्द्रियप्राणिवधो,
बह्वारम्भपरिग्रहौ । निरनुग्रहता मांस-भोजनं स्थिरवैरता ॥ ८३ ॥ रौ-
द्रध्यानं मिथ्यात्वान-न्तानुबन्धिकषायते । कृष्णनीलकापोताश्च, लेड्या
अनृतभाषणम् ॥ ८४ ॥ परद्रव्यापहरणं, मुहुर्भैथुनसेवनम् । अवशे-
न्द्रियता चेति, नरकायुष आश्रवाः ॥ ८५ ॥ उन्मार्गदेशना मार्ग-प्रणाशो
गूढचित्तता । आर्त्तध्यानं सशल्यत्वं, मायारम्भपरिग्रहौ ॥ ८६ ॥
शीलव्रतेसात्तिचारे, नीलकापोतलेड्यता । अप्रत्याख्यानकषाया-स्ति-
र्यगायुष आश्रवाः ॥ ८७ ॥ अल्पो परिग्रहारम्भौ, सहजे मार्दवाजवे ।
कापोतपीतलेड्यत्वं, धर्मध्यानानुरागिता ॥ ८८ ॥ प्रत्याख्यानकषा-
यत्वं, परिणामश्च मध्यमः । संविभागविधायित्वं, देवतागुरुपूजनम्
॥ ८९ ॥ पूर्वालापप्रियालापौ, सुखप्रज्ञापनीयता । लोकयात्रासु मा-
ध्यस्थ्यं, मानुषायुष आश्रवाः ॥ ९० ॥ सरागसंयमो देश-संयमोऽका-

छे. (८०-८१-८२) पञ्चेन्द्रिय षुवतो वध इरवो, अडु आरल, अडु
परिग्रह, अनुग्रह रडितपणुं (निर्दयता), मांस लोअन, स्थिरवैर, रौद्र-
ध्यान, मिथ्यात्व, अनतानुबंधिडपाय, कृष्णु नील डपोत लेड्या, असत्यलापणु,
पर द्यनु डरणु, वारंवार भैथुन सेवन, छन्द्रियोनु अवशपणु, ओ सर्व
नरडायुधना आश्रवो छे. (८३-८४-८५) उन्मार्गो उडदेश, सन्मार्ग-
तो विनाश, गूढ हृदय आर्त्तध्यान, सशल्यपणुं, माया, आरलपरिग्रह,
अतिआरवाणु शीयण अने (अहिसादि) व्रतो, नीड अने डपोत लेड्या,
अने अप्रत्याख्यानी डपायो ओ तिर्यंथायुधना आश्रवो छे. (८६-८७)
अल्प परिग्रह, अल्प आर ल, अत्सावधीअ निर्भदता अने ऋजुता, डपोत
लेड्या, पीतलेड्या, धर्मध्यानतो अनुराग, प्रत्याख्यानी डपाय, मध्यम
अध्यवसाय, भविलागडरणु, (दान) देवगुडुतु पूजन, पूर्वालाप, प्रियालाप,
वियारतुं-सुभंतो मार्ग जणुववो, अने लोड्यात्राभां (लौडिडडिभां)
मध्यस्थता ओ भनुधायुधना आश्रवो छे. (८८-८९-९०) सराग

मनिर्जरा । 'कल्याणमित्रसंपर्को, धर्मश्रवणशीलता ॥९१॥ पात्रे दानं
 तपः श्रद्धा, रत्नत्रयाविराधना । मृत्युकाले परीणामो, लेश्ययोः पद्मपी-
 तयोः ॥९२॥ बालतपोऽश्रितोयादि-साधनोल्लम्बनानि च । अव्य-
 क्तसामायिकता, दैवस्यायुष आश्रवाः ॥ ९३ ॥ मनोवाक्कायवक्रत्वं,
 परेषां विप्रतारणम् । मायाप्रयोगो मिथ्यात्वं, पैशून्यं चलचित्तता
 ॥९४॥ सुवर्णादिप्रतिच्छन्द-करणं कूटसाक्षिता । वर्णगन्धरसस्पर्शा-
 द्यन्यथापादनानि च ॥ ९५ ॥ अङ्गोपाङ्गच्यावनानि, यन्त्रपञ्जरकर्म
 च । कूटमानतुलाकर्मा-न्यनिन्दात्मप्रशंसनम् ॥९६॥ हिसानृतस्तेया-
 ब्रह्म-महारम्भपरिग्रहाः परुपासभयवचनं, शुचिवेषादिना मदः ॥९७॥
 मौख्यार्कौशौ सौभाग्यो-पघातः कर्मणक्रिया । परकौतूहलोत्पादः,
 परिहामविडम्बनैः ॥९८॥ वेद्यादीनामलङ्कार-दानं दावाग्निदीपनम् ।

संगम, देशदिग्नि, अक्षमनिर्गम, इत्यालुक्षरी मित्रतो संपर्क, धर्म-
 श्रवण, पात्रमां दान, तप, श्रद्धा, रत्नत्रयांती अविराधना, मृत्यु
 वर्णन पद्म अने पीत लेश्यातो परिणाम, अज्ञान तप, अशिमरण,
 रत्नभरण विंगरे (गुण लावे आपत्रात वा अत्राण मणु),
 इत्यथन (दासा). अने अव्यक्त सामायिक ओ देवायुभ्यना आश्रवा
 कं. (६१-६२-६३) मन यथन डायानु वक्रपण, पीनते ङगु, माया
 प्रयोग. (मिथ्यात्व, पैशून्य, चलचित्त सुवर्णादिस्तु प्रतिच्छन्द इत्यु (परने
 'गघा नक्षत्री सुवर्णादि यनायया). ज्योती आदी, वार्णु गंध रस स्पर्शने
 अन्यथा इत्या (इत्यादि माटे वार्णादि अक्षी देवा) अंगोपांग गणाववां
 यत्रधर्म, पित्रधर्म, ज्योतीं माप, ज्योतुं नेत्र ज्योती क्रिया, अन्यनिद्रा,
 आन्मप्रमत्त, निद्रा, असत्य, ज्योती, व्याप्त मदागुल, मायापरिग्रह, डोड
 अगण्य वचन, परिवर्षपादि घटे मद्र इत्या, वायाणना, आक्रोश, मौला-
 यना विषयान, क्षमकृष्टिमा, परने इतदत्र विषययुं. दुःखकृष्टिमतुं, वेद्या-
 दिने अत्रांर मायया. दावाग्नि भयगावेया. स्वपृथ्विदिक्षना अदाने गंधा-

१ अनेके जलना अत्र पावु विषये इती अमार इय इत्यानामां
 अत्राण्य अत्राण्ये धर्मगां अत्रे दा इने ते इत्यालुमित्र. "घोण्ड नणु जो
 अगं, विविदेम वेण्ड नणु । संमारचारगवं, भो नणु कलागमितोत्ता ॥१॥"

देवादिव्याजाद्गन्धादि-चौर्यं तीव्रकषायता॥९९॥चैत्यप्रतिश्रयाराम-
प्रतिमानां विनाशनम् । अङ्गारादिक्रिया चैवा-शुभस्य नाम्न आंश्रवाः
॥१००॥एत एवान्यथारूपा-स्तथा संसारभीस्ता । प्रमादहानं सद्भा-
वा-र्षणं क्षान्त्यादयोऽपि च॥१०१॥दर्शने धार्मिकाणां च, रुम्भ्रमः
स्वागतक्रिया । आश्रवाः शुभनाम्नोऽथ तीर्थकृन्नाम्न आश्रवाः ॥१०२॥
भक्तिरर्हत्सु सिद्धेषु, गुरुषु स्थविरेषु च । बहुश्रुतेषु गच्छे च, श्रुतज्ञाने
तपस्विषु॥१०३॥ आवश्यके व्रतशीले-ष्वप्रमादो विनीतता । ज्ञाना-
भ्यासस्तपस्त्यागौ, मुहुर्ध्यानं प्रभावना॥१०४॥सङ्घे समाधिजननं,
वैयावृत्त्यं च साधुषु । अपूर्वज्ञानग्रहणं, विशुद्धिर्दर्शनस्य च ॥१०५॥
आद्यन्ततीर्थनाथाभ्या-मेते विंशतिराश्रवाः । एको द्वौ वा त्रयः सर्वे,
वान्यैः स्पृष्टा जिनेश्वरैः॥१०६॥ परस्य निन्दावज्ञोप-हासाः सद्गुण-
लोपनम् । सदसद्दोषकथन-मात्मनस्तु प्रशंसनम्॥१०७॥ सदसु ण-

द्विद्वे चौरवा, तीव्रकषाय, यैस्य सणधि आराम अने प्रतिमाओनो विनाश
करवो, अने अगार कर्मादि व्यापार, ओ सर्व अशुभ नामना (नाम कर्मनी
अशुभ प्रकृतिना) आश्रवो छे (६४ थी १००) पूर्वे डहेला (अशुभ ना-
मना) आश्रवोथी विपरीत भावो तथा संसारभीस्ता, प्रमादो विनाश,
सद्भावार्पणु (सद्भाव=सत्यभाव जणुभावो) अने क्षमा विगेरे पणु,
साधमिक्षाने हेमता ज सभ्रम (औत्सुक्य) थवो, तेओनी स्वागतक्रिया करवी
ओ शुभ नामना (नाम कर्मनी शुभ प्रकृतिओना) आश्रवो छे. एवे तीर्थ-
कर नाम कर्मना आश्रव (डहेवाय छे). (१०१-१०२) अरिहत, सिद्ध, गुरु,
स्थविर, गुरुश्रुत, गच्छ, श्रुतज्ञान, अने तपस्वीओना लक्षित, आवश्यकमां
अने व्रत शील विगेरेमा अप्रमाद, विनीतपणु, जानाभ्यास, तप, त्याग,
वारंवार ध्यान, प्रभावना, स धमा समाधि करवी, साधुओनु वैयावृत्य करु, अपूर्व
ज्ञान ग्रहणु, सम्यक्त्वनी विशुद्धि, ओ २० आश्रवो (स्थानो) पहेला अने छेला
तीर्थकरे शर्शेला छे, अने अन्य एनेश्वरोओ (ओ वीमभायी प्राह' पणु)
ओक ओ तणु वा सर्व आश्रवो रूपर्या छे (१०३थी १०६) पगती निन्दा,
अपना, दाग्य, छता गुणुनुं दाडवु, छता अछता दोष डहेवा, आत्मप्रशंसा
करवी, पोताना छता अछता गुणुनी प्रशंसा करवी, पोताना दोष दांडवा

शंसा च, स्वदोषाच्छादनं तथा । जात्यादिभिर्मदश्चेति, नीचैर्गोत्राश्रवा
अमी ॥१०८॥ नीचैर्गोत्राश्रवविष-र्यासो विगतगर्वता । वाक्कायचि-
त्तैर्विनय, उच्चैर्गोत्राश्रवा अमी ॥१०९॥ दाने लाभे च वीर्ये च, तथा
भोगोपभोगयोः।सव्याजाव्याजविघ्नोन्त-रायकर्मण आश्रवाः॥११०॥

(इत्याश्रवतत्त्वम् ३)

सर्वेषामाश्रवाणां यो, रोधहेतुः स संवरः । (सर्वेषामा-
श्रवाणां तु, निरोधः संवरः स्मृतः) स पुनर्भिद्यते द्वेषा,
द्रव्यभावविभेदतः ॥ १११ ॥ यः कर्मपुद्गलादान-च्छेदः स
द्रव्यसंवरः । भवहेतुक्रियान्यागः, स पुनर्भावसंवरः ॥ ११२ ॥
येन येन ह्युपायेन, रुध्यते यो य आश्रवः । तस्य तस्य निरो-
धाय, यस योज्यो मनीषिभिः॥११३॥ क्षमया मृदुभावेन, रुजुत्वेना-
प्यनीहया । क्रोधं मानं तथा मायां, लोभं रुन्ध्याद्यथाक्रमम्॥११४॥
अयंयमकृतोत्सेकान्, विषयान विपसन्निभान् । निराकुर्यादखण्डेन, सं-
यमेन महामतिः॥११५॥ तिसृभिर्गुप्तिभिर्योगान्, प्रमादं चाप्रमादतः ।

एते नानिमद विगेरे आऽ प्रधारतो भः इत्ये ओ नीच्यगोत्रना आश्रवा
छे. (१०७-१०८) नीच्यगोत्रना आश्रवाथी विपरीत आश्रवो, गर्वरहितपाण .
भन यचन शयवडे विनय. ओ उच्च्यगोत्रना आश्रवा छे. (१०९) दान लाभ
वीर्य भोग एते उपभोगभा यथाना यदित इ यथाना यिना ने अन्तराय
इत्ये ने अन्तराय इर्मिना आश्रवा छे. (११०) ॥इति आश्रवतत्त्वम् ३॥

ने सय आश्रवाने शेषवाभा शरणुष्य होय ते संवर, ते पुनः द्रव्य
एते भावना वेदथी (द्रव्य संवर एते भाव संवर ओम) ने प्रधारतो छे.
(१११) ने कर्मपुद्गलना अद्युतो उच्छेद इत्ये ने द्रव्य संवर. एते अंमार-
मेतुः मियाओना त्याग ने भायसंवर छे. (११२) ने ने उपाय वडे ने ने
संवर शेषवा ने ते आश्रवना निनाथ भांटे ने ते उपाय शुद्धिमानोअ
अंमारतो. (११३) त्या अनुभवे क्षमावडे शंघने नअतावडे मानते. सुरण-
तावडे भाषाने, एते निःस्पृहतावडे शेषने शंघं (११४) वणी मदाशुद्धिमान्
इत्ये अरायभवडे यथेसा विषमरणा उच्छेद विषयोने अथं उ संयम वडे वि-
नाय भभाडे (११५) प्राण गुप्तिवडे वणुयाने, अप्रभादथी प्रमादने

सावद्ययोगहानेन, विरतिं चापि साधयेत् ॥ ११६ ॥ सदृशनेन मिथ्यात्वं,
शुभस्थैर्येण चेतसः । विजयेतार्त्तरौद्रे च, संवरार्थं कृतोद्यमः ॥ ११७ ॥
यथा चतुष्पथस्थस्य, बहुद्वारस्य वेश्मनः । अनावृतेषु द्वारेषु, रजः प्रवि-
शति ध्रुवम् ॥ ११८ ॥ प्रक्षिप्तं स्नेहयोगाच्च, तन्मयत्वेन बध्यते । न वि-
शेन्न च बध्येत, द्वारेषु स्थगितेषु च ॥ ११९ ॥ यथा वा सरसि कापि,
सर्वैर्द्वारैर्विशोज्ज्वलम् । तेषु तु प्रतिरुद्धेषु, प्रविशेन्न मनागपि ॥ १२० ॥
यथा वा यानपात्रस्य, मध्ये रन्ध्रैर्विशोज्ज्वलम् । कृते रन्ध्रपिधाने तु, न
स्तोकमपि तद्विशेत् ॥ १२१ ॥ योगादिष्व्वाश्रवद्वारे-ष्वेवं रुद्धेषु सवतः ।
कर्मद्रव्यप्रवेशो न, जीवे संकरशालिनि ॥ १२२ ॥ संवरादाश्रवद्वार-नि-
रोधः संवरः पुनः । क्षान्त्यादिभेदाद्बहुधा, तथैव प्रतिपादितः ॥ १२३ ॥
गुणस्थानेषु यो यः स्या-त्संवरः स स उच्यते । मिथ्यात्वानुदयात्प-
र-स्थेषु मिथ्यात्वसंवरः ॥ १२४ ॥ तथा देशविरत्यादौ, स्यादविरति-
संवरः । अप्रमत्तसंयतादौ, प्रमादसंवरो मतः ॥ १२५ ॥ प्रशान्तक्षीणमो-

रोक्त्वा, अने सावद्य योगना त्यागवडे विरति पणु अहणु करे । (११६) सदृशनि
वडे मिथ्यात्वने अने अने संवर माटे करेक उद्यमवाणे अथ मननी शुभ
स्थिरतावडे आर्त्तराध्यानने अने (११७) नेम अहृतामा रूढेका धणु दा-
रवाणा धरनां द्वारे अध नहि करवाथी धूण अवश्य प्रवेश करे छे, अने
प्रवेशेकी धूण यीकाशना योगथी तन्मयपणु अधाध (योटी) नय छे, अने दागे
ढांडवाथी धूण प्रवेश करती नथी तेम योटीनती पणु नथी. (११८-११९)
अथवा नेम दार्ढ तणावमां सर्वां द्वारेअने नण प्रवेश करे, अने ते दागे
बंधकरवाथी (नण) लगारमात्र पणु प्रवेश करे नहि. (१२०) अथम
ने वहाणुमा छीद्रोद्वारा नण प्रवेश करे, अने छीद्रो परी दीधाथी नण
लगार पणु प्रवेश न करे (१२१) तेम योग विगेरे आश्रवदागे सर्वणान्म
रोक्त्वाथी अवरवाणा अथमां कर्मद्रव्यने प्रवेश न होय (१२२) अथथी
आश्रवद्वारेने निरोध थाय छे, तेमन वणी संवर क्षमादिभेदे वणु अकारने
कहेले छे (१२३) ने गुण स्थानेमा ने ने संवर थाय छे ते अर्थथाय
छे. मिथ्यात्वने उद्य नहि होवाथी अनं (सास्वादनादि) गुणस्थानेमा
मिथ्यात्व संवर छे. (१२४) तथा देशविरति विगेरेमा अविरति संवर छे.
अप्रमत्तादिकमां प्रमाद संवर अहो छे. (१२५) उपशान्तमोद अने क्षीण-

हादौ, भवेत् कपायसंवरः । अयोग्याख्यकेवलनि, सम्पूर्णो योग-
संवरः ॥ १२६ ॥ (इतिसंवरतत्त्वम् ४)

कर्मणां भवहेतूनां, जरणादिह निर्जरा । (संसारबीजभू-
नानां, कर्मणां जरणादिह ।) निर्जरा सा स्मृता द्वेषा, सका-
मा कामवर्जिता ॥ १२७ ॥ ज्ञेया सकामा यमिना-मकामा ल-
न्दहेहिनाम । कर्मणां फलवत् पाको, यदुपायात् स्वतोऽपि च
॥ १२८ ॥ सदोषमपि दीप्तेन, सुवर्णं वह्निना यथा तपोऽग्निना
तापमान-स्तथा जीवो विशुध्यति ॥ १२९ ॥ अनशनमौनोदर्यं,
वृत्तेः सङ्क्षेपणं तथा । रसत्यागस्तनुक्लेशो, लीनतेति वहिस्तपः
॥ १३० ॥ प्रायश्चित्तं वैयावृत्यं, स्वाध्यायो विनयोऽपि च । व्युत्सर्गो-
ऽथ शुभध्यानं, पोहेत्याभ्यन्तरं तपः ॥ १३१ ॥ दीप्यमाने तपोवह्नौ,
वागे चाभ्यन्तरेऽपि च । यमी जरति कर्माणि दुर्जराण्यपि त-
न्क्षणात् ॥ १३२ ॥ (इति निर्जरातत्त्वम् ५)

आद्य विगेरेमा इयायनवर छे. अने अयोगीकेवलीमां संपूर्णु योगसवर
(अर्थसवर) छे (१२६) (इति संवरतत्त्वम् ४)

संसारना पीकृत इमेने निर्जराथी (जेरववाथी) अदि निर्जरा
दोषाद्ये तेराडाम अने अडाम अम अे प्रदरती छे (१२७) त्या यमवा-
नं (यम नियमवाणा) ने राडाम, अने पीकृत छेवोने अडाम निर्जरा
छे. प्ररणु छे इयती आडड इमेने पाड पाणु उपायथी अने स्वतः (विना
उपाय) पाणु गेल छे (१२८) अम प्रदीम थयेला अग्निवडे दोषवाणु सुवर्णु
(सुव. भाषा), तेम तापेय अग्निवडे तपने छेव शुद्ध थाय छे (१२९)
अ. अने, निर्जरात्ता, वृत्तिग्रहोप, रसत्याग, शपडलेश अने संसीनता अे ६
प्रायश्चित्तं वै. (१३०) प्रायश्चित्त, वैयावृत्यं, स्वाध्याय, विनय, व्युत्सर्ग, अने
अभ्यन्तरं तपः ६ प्रदरने अक्यन्तर तपे छे (१३१) आद्य अने अक्यन्तर
तपेय अग्नि प्रक्ययित यतां मुनि इरर इमेने पाणु शीघ्र निर्जरे छे
(१३२) (इति निर्जरातत्त्वम् ५)

सकषायतया जीवः, कर्मयोग्यांग्तु पुद्गलान् । यदादत्ते स बन्धः
 स्या-ज्जीवास्वातन्त्र्यकारणम् ॥ १३३ ॥ प्रकृतिस्थित्यनुभाव-प्रदेशा
 विधयोऽस्य तु प्रकृतिस्तु स्वभावः स्या-ज्ज्ञानावृत्त्यादिरष्टधा ॥ १३४ ॥
 ज्ञानदृष्ट्यावृत्ती वेद्यं, मोहनीयायुषी अपि । नामगोत्रान्तरायाश्च, मूल-
 प्रकृतयो मताः ॥ १३५ ॥ निकर्षोत्कर्षतः काल-नियमः कर्मणां
 स्थितिः । अनुभावो विपाकः स्यात्, प्रदंशोऽशप्रकल्पनम् ॥ १३६ ॥
 मिथ्यादृष्टिरविरति-प्रमादौ च क्रुधादयः । योगेन सह पञ्चैते, विज्ञेया
 बन्धहेतवः ॥ १३७ ॥ (इति बन्धतत्त्वम् ६)

अभावे बन्धहेतूनां, घातिकर्मक्षयोद्भवे । केवले सति मोक्षः स्या-
 च्छेषाणां कर्मणां जये ॥ १३८ ॥ सुरासुरनरेन्द्राणां यत् सुखं भुवन-
 त्रये । स स्यादनन्तभागोऽपि, न मोक्षसुखसम्पदः ॥ १३९ ॥ स्वस्व-

एव सङ्घायपक्षे उभयोश्च पुद्गलोत्ते ङे अदृष्टु इति ते एवना
 अस्वतंत्रपणाना धारणुश्च षध उहेलो छे. (१३३) जेना (गधना)
 प्रकृति षध, स्थिति षन्ध, अनुभाव षन्ध अने प्रदेश षन्ध
 जे यार प्रकार छे, त्या प्रकृति अटले ज्ञानावरणुदि आठ प्रकारने
 न्वभाव छे (१३४) ज्ञानावरणु, दर्शनावरणु, वेदनीय, मोहनीय, आयुष्य
 नाम, गोत्र अने अन्तराय जे आठ भूणप्रकृतिजो उहेली छे (१३५)
 उर्भेनो न्धन्य के उत्कृष्ट द्रव्य नियम ते स्थिति, अनुभाव ते
 विपाक अने प्रदेश ते अंशनी प्रकल्पना (उर्भाएज्जानो समुदाय)
 छे. (१३६) मिथ्यादृष्टि (मिथ्यात्व), अविरति, प्रमाद, क्रुधादि उपाय,
 योग सहित जे पाय उर्भेननाहेतु णशुवा (१३७) इति षन्धतत्त्वम् । ६ ।

गधहेतुजो नो अभाव थये अने घाती उर्भेना दाययी देवजान
 उत्पन्न थये (त्याग्याद) शेष उर्भेनो क्षय (न्य) थये मोक्ष होय छे
 (१३८) त्रणु भुवनमा देवदानव अने राजजोने जे सुख छे. ते मोक्षसुख-
 स पत्तिने अनंतमे लाग पणु नथी (१३९) जे धारणुथी मोक्षमं स्वस्वला-

(६८) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टम्. नं. अ (११) ॥

भावजमत्यक्षं, यदस्मिन् शाश्वतं सुखम् । चतुर्वर्गाग्रणीत्वेन, तेन मोक्षः
प्रकीर्तितः ॥ १४० ॥ (इति मोक्षतत्त्वम् ७)

॥ इति श्रीहेमचन्द्रनूरिप्रणीतं सप्ततत्त्वप्रकरणम् (उद्धृतम्) ॥

॥ जोवाजीवादिषु सप्तसु तत्त्वेषु ज्ञेयहेयोपादेयादि-
विचारणाधारणायन्त्रकम् ॥

ज्ञेयहेयोपादे- यादि.	जीव	अजीव	आश्रय	संवर	बन्ध	निर्झरा	मोक्ष
ज्ञेय	१	१	०	०	०	०	०
हेय	०	०	१	०	१	०	०
उपादेय	०	०	०	१	०	१	१
रूप्यरूपी	रू.	रू.	रू.	अ.	रू.	अ.	अ.

यथा उत्पन्न यथेक्षुं, चन्द्रियने अजोय्यर, अने शाश्वत सुख छे माटे मोक्षने
चार वर्गमा अत्रेसरी उहेलो छे (१४०) (इति मोक्षतत्त्वम् ७)

॥ श्रीहेमचन्द्रनूरिप्रणीतं सप्ततत्त्वप्रकरणम् शब्दार्थः समाप्तः ॥

॥ श्री देवानन्दसूक्तं ॥

॥ सप्ततत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तरोपेतम्) परिशिष्ट नं. अ. (१२)

सर्वत्र मोक्षमकखंति, चउव्वग्गमि उत्तमं । सुहं जओ तिव-
ग्गम्मि, दिट्ठमेगंतिअं न हु ॥ १ ॥ धम्माउ हेमनिअलो-वमं जीवा
समज्जिउं । पुण्णकम्मं भवे ढंति, सुहाभासेण गव्विआ ॥ २ ॥ अ-
त्थाउ पयडं चेव, वहवंधाइअं दुहं । लहंता किर दीसंति, अज्जणे
रक्खणेऽवि अ ॥ ३ ॥ लसंतसुहलेसस्स, पैरंतविरसस्स य । कहं
पसंसा कामस्स, जुत्ता दुग्गडेउणो ? ॥ ४ ॥ तम्हाऽणंतसुहं खीण-

शब्दार्थ—यार वर्ग—धर्म अर्थ, धाम अने मोक्षमा सर्वत्र लगवान
मोक्षनेज्ज उत्तम इहे छे, केमंकेमोक्ष गियायना त्रण वर्गमां अेकान्तिः (अक्षय-
अविनाशी अने अयाधित) सुभ निदये तेमणे ज्जेसु नथी. (१) एनादिः
धर्मथयी सोनानी जेडी समान पुण्य उपान्न डरीने सुभालास (इट्ठिन
सुभ) वडे गविष्ठ एवो अंमारमां लट्ठ छे. (२) पैमाथी तेने भेणववा
आयववागा अने ओवा थडी प्रगत डीने वध अधनादि दुःख पागता
एवो अरेपर नजरे पडे छे. (३) देशे मात्र सुभतो लाम आपनार
(विनाइ पभाठी) परिणामे शोच्य (गोऽ) उपज्जवनार अने दुर्गतिवपड
अथा धाम-भोगती प्रशंगा डरी नीने अज्जणी रागाय ? (४) तेथी अयंत

સમગ્ગદુહસંતદ્દં । મોક્ષં ચિઅ પસંસંતિ, જરામરણવજ્જિઅં ॥ ૫ ॥
 લહંતિ તં પુણો સમ્મ-ન્નાણદિટ્ઠિચરિત્તઓ । આરાહિયાહ કાહ્ણ, સવ્વકમ્મકલ્લયં જિઆ ॥ ૬ ॥

તત્થ સવ્વન્નુપરૂવિઆણં જહટ્ઠિયાણં તત્તાણં જે અવબોહે તં સમ્મન્નાણંતિ ભણ્ણહ્ ॥ તત્તાણિ પુણ સત્ત પ્ણત્તાણિ, તંજહા-જીવા, અજીવા, આસવે, વંધે, સંવરે, નિજ્જરા, મોક્ષવે અ ॥ તત્થ જીવા દુવિહા, તંજહા-સિદ્ધા સંસારિણો અ ॥ તત્થ સિદ્ધા અણંતનાણદંસણવીરિ-અસોક્કલ્લક્કલ્લણ્ણાસહાવભાવાઓ ણ્ણવિહાવિ અણંતરપચ્છિમભવ-રૂવોવાહિભેઆઓ પન્નરસવિહા, તંજહા—તિત્થસિદ્ધા ૧, અતિત્થ-સિદ્ધા ૨, તિત્થગરસિદ્ધા ૩, અતિત્થગરસિદ્ધા ૪, સયંબુદ્ધસિદ્ધા ૫,

(અવધિ રહિત) સુખપૂર્ણ, સમસ્ત દુઃખ પરંપરા રહિત અતે જન્મ, જરા, મરણથી મુક્ત એવા મોક્ષ (વર્ગ) નેજ (શાસ્ત્રધારો) પ્રશસે છે. (૫) નેવો મોક્ષ તો સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને સંપૂર્ણ સેવી (આરાધી), સદ્ગુણ કર્મ-મળનો ક્ષય કરીને ભવ્ય છવો મેળવી શકે છે. (૬) સર્વજ્ઞ કથિત યથારિથત તત્ત્વ (વસ્તુ સ્વરૂપ) નો જે અવમોઘ થવો તેને સમ્યક્ (યથાર્થ) જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. તત્ત્વ પદાર્થો તીર્થકર દે-વોચે જ્ઞાન કહેલા છે, તે આ રીતે-છવ,^૧ આછવ,^૨ આશ્રવ,^૩ બંધ,^૪ સંવર,^૫ નિર્ગંઠ,^૬ અને મોક્ષ.^૭ તેમાં છવ જે પ્રકારના છે. ૧ સિદ્ધ અને ૨ સંસારી. તેમાં સિદ્ધ અનંત જ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય અને સુખ લક્ષણ એક વ્યભાવથી એક જ પ્રકારના છતાં પાછલા ચરમ ભવરૂપ ઉપાધિભેદ (સંબંધ) થકી પદર પ્રકારના કલા છે. તે આ પ્રમાણે-૧ તીર્થ સિદ્ધ, ૨ અતીર્થ સિદ્ધ, ૩ તીર્થકર સિદ્ધ, ૪ અતીર્થકર સિદ્ધ, ૫ સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ ૬ પ્રત્યેક

૧ સુખ દુઃખ ઉપયોગ લક્ષણવંત છવ. ૨ તેથી વિપરીત લક્ષણવંત અછવ. ૩ નેવંદં કર્મ આવે તે શુભાનુભ કર્મ ઉપાદાન હેતુક હિંસા, અ-ન્યાદિક આશ્રવ, ૪ છવ કર્મના અન્યંત સંબંધ તે અંધ. ૫ સમિતિ સુખિ વડે આશ્રવનિગ્રહ તે સંવર. ૬ ક્ષિતિ પરિપાકથી કે તપ થકી કર્મોનું વંશનઃ અપવુ તે નિર્ગંઠ. ૭ સદ્ગુણ કર્મ કામથકી સ્વ આત્મામાં અવધ્યાન ને મોક્ષ. ૧ અતુર્વિધ અમળ સંધ દિપ્તન થયે છને જે સિદ્ધ

पत्तेअबुद्धसिद्धा ६, बुद्धबोहिअसिद्धा ७, इत्थिलिंगसिद्धा ८, पुरिस-
लिंगसिद्धा ९, नपुंसगलिंगसिद्धा १०, सलिंगसिद्धा ११, अन्नलिंग-
सिद्धा १२, गिहिलिंगसिद्धा १३, एगसिद्धा १४, अणेगसिद्धा य १५ ॥
संसारिणो पुण एगविहदुविहाइभेएहिं अणेगहा पण्णत्ता ॥ तंजहा-
एगविहा सव्वेसिं पि सामन्नेणं उवओगलक्खणभावाओ ॥१॥ दुविहा

अुद्ध सिद्ध, ७ अुद्धभोधित सिद्ध, ८ स्त्री लिंग सिद्ध, ९ पुंशुप लिंग सिद्ध,
१० नपुंसक-लिंग सिद्ध, ११ स्वलिंग सिद्ध, १२ अन्यलिंग सिद्ध, १३
गृहस्थलिंग सिद्ध, १४ ओष्ठ सिद्ध अने १५ अनेष्ठ सिद्ध

संसारी ज्ञो तो ओष्ठविध, द्विविधादिष्ठ लेटे अनेष्ठ प्रकारना ज्ञ्या
छे. ते व्या प्रमाणे-सर्वे ज्ञोनुं सामान्य रीते उपयोग लक्षणो होवार्थो ते

थया ते तीर्थ सिद्ध अने २ तेना अलावे सुविधिनाथ प्रमुष्ण
तीर्थेकरेना आंतरे धर्म व्यवच्छेद थये छते अथवा नदी उत्पन्न
थये छते जतिस्मरणादिवउ जेमने भोक्ष मार्ग प्राप्त थयो ते
अतीर्थ सिद्ध ३ तीर्थेकर पदवी पानीने सिद्ध थया ते तीर्थेकर सिद्ध अने
४ ते पदवी पाम्या वगर आगान्य जेवणी थछने भोक्षपद पाम्या ते अती-
र्थेकर सिद्ध ५ गुश्ना उपदेश वगर व्यव भोध पामीने सिद्ध थया ते
स्वय अुद्ध सिद्ध. ६ ओष्ठद वस्तु-अध्यार गादिष्ठ देष्ठीभोध पामी सिद्ध थया
ते प्रत्येष्ठ अुद्ध सिद्ध. ७ आचार्यादिष्ठना उपदेशथी भोध पामी सिद्धि पाम्या
ते अुद्ध भोधित सिद्ध. ८ उपगेकृत प्रत्येष्ठअुद्ध सिवाय जे ठोर्थ स्त्री लिंगे
सिद्ध थया ते स्त्रीसिद्ध ९ जे ठोर्थ पुंशुपलिंगे सिद्ध थया ते पुंशु
१० तीर्थेकर अने प्रत्येष्ठअुद्ध सिवाय जे ठोर्थ (दृत्रिम) नपुंसक लिंगे सिद्ध
थया ते नपुंसक० सिद्ध. ११ स्नेहदरणादिष्ठ द्रव्यलिंग आदरी जे सिद्ध
थया ते स्वलिंगसिद्ध अने १२ अन्य पारित्राजडादिष्ठ लिंगेज (समिद्धिन
प्रमुष्ण पामी, जेवणजान उपाठ नत्ताण) निर्वाणु पामे ते अन्य लिंग-
सिद्ध. (जेवणजान पाम्या पद्वी दीर्घ आयुष्य होय तो ते पणु साधु लिंग
ज आदरे छे.) १३ मडेरी मातानी जे गृहस्थ लिंगे अतद्वन जेवणी
थछ भोक्ष पाम्या ते गृहस्थ लिंग सिद्ध १४ ओष्ठ ओष्ठ समये ओष्ठ ओष्ठ
भोक्ष जय ते ओष्ठ सिद्ध अने १५ ओष्ठ समयभां जेया मारीने १०-
पर्यन्त अनेष्ठ भोक्ष जय ते अनेष्ठ सिद्ध ज्ञानुया.

तस्मा यावरा य ॥ अहवा संववहारिआ असंववहारिआ य ॥ तत्थ
जे अणाइकालाओ आरुभ सुहुमनिगोएसुं चिअ चिद्वंति न कयाइ
तसाइभावं पत्ता ते असंववहारिआ ॥ जे पुण सुहुमनिगोएहितो
निग्गया सेसजीवेसु उप्पन्ना ते संववहारिआ । ते अ पुणोऽवि सु-
हुमनिगोअत्तं पत्तावि संववहारिअ च्चिअ भण्णंति^३ ॥ तिविहा थीपुं-
नपुंसगवेअभेएणं ॥ संजयअसंजयसंजयासंजयभैएण वा ॥ भव्वाभ-
व्वजाइभव्वविगप्पेण वा ॥ तत्थ भव्वा सिद्धिगइजोग्गा, इअरे अ-
भव्वा, जाइभव्वा पुण ते जे जाइए भव्वा न उण कयावि सिद्धि-
हिति । भणिअं च—“ सामग्गिअभावाओ, ववहारिअरासिअप्प-
वेसाओ । भव्वावि ते अणंता, जे सिद्धिसुहं न पावंति ॥ १ ॥ ”^४
चउव्विहा नारयाइगइचउकभावओ^५ ॥ पंचविहा इगदुत्तिचउपंचिदि-
अत्तेणं^६ ॥ छव्विहा पुढवीआउतेउवाउवणप्फइतसकायकप्पणाए^७ ॥

ॐऽ प्रशरता (लेणाय). १. षे प्रशरता-त्रस अने स्थावर अथवा स-
व्यवहारिअ अने असंव्यवहारिअ. तेमा नेओ अनादिआणथी सुद्धम
निगोएमाए रहेता छे. उदापि तसादिअ आवने पाय्याए नथी ते असंव्य-
वहारिअ जलुना अने ने उयो सुद्धमनिगोएमांथी नीडणी शेष उवांमां
(उय्यानिमा) उत्पन्न थाए ते संव्यवहारिअ. ते संव्यवहारिअ जलुना
इरी पणु सुद्धम निगोएमाएने पामेते पणु ते संव्यवहारिअ न उहेवाय छे.
२. त्रणु प्रशरता उवा स्त्री, पुइएअने नपुसइ नेडे इरी अथवा विरति,
अविरति अने देवपिरात नेडे इरी अथवा लव्य, अलव्य अने ज-
निलव्य नेडे इरीने जलुना. तेमां नेडा वहेडा सिद्धि गति पामया योए
शेष ते लव्य, तथी विपरीत होए ते अलव्य, अने जति वडे लव्य
अना उदापि सिद्ध अने नदि तेमने जतिअलव्य जलुना. इहुं छे उ-
‘सा-
मजीना अजावथी, अजवद नदिमां नदि प्रवेशवाथी ने सिद्धिसुण पामशे
नदि नेडा लव्य (जतिअलव्य) पणु जलुना छे. ३. नाइ, देव, मनुष्य अने
निर्गमजति नेडे यथी आर प्रशरता. ४. ऐइ, मे, त्रणु आर अने पांच उ-
न्द्रितराजा मेवाथी पांच प्रशरता: ५. इरी, पानी, अग्नि, वायु, वनस्पति
अने तम नेदनी इने नथी प्रशरत. ६. इणुत्ति छे लेणाय परिणामवाण

सत्तविहा जहा—किण्हादछल्लेसापरिणया, अजोगिकेवलित्ते अलेसा य^{१०} ॥ अद्वविहा जहा—अंडया १ पौअया २ जराउआ ३ रसया ४ संसेइमा ५ संमुच्छिमा ६ उव्विआ ७ उववाइआ य ८ ॥ नवविहा जहा—पुढवी १ आऊ २ तेऊ ३ वाऊ ४ वणस्मई ५ वित्तिचउपं-चिदिआ ९ य ॥ एए च्चिय पंचिदिआणं सन्निअसन्निभेअचिताए दसविहा^{१०} ॥ एंकारसहा जहा—सुहुमवायरत्तेणं दुभेआ एगिदिआ २ वित्तिचउरिदिआ ५ जलयलनहयरभेआ पंचिदिअतिरिआ ८ मणुआ ९ देवा १० नारया य ११ ॥ वारसविहा पुण पुव्वदंसि-आणं छक्कायाणं पज्जत्तापज्जत्तेणं १२ ॥ तेरसविहा जहा—एगे सुहुमनिगोअरुवे असंववहारिए भेए वारस संववहारिआ य । ते अ

अने अयोगी देवणीपणे लेख्या रहित (अदेशी) अेभ सात प्रधारना एवा न्णुवा. ७ आठ प्रधारना एवा आ प्रमाणे-१ अंउण (ध्यायी उत्पन्न थयेला पक्षी, धरोणी, मच्छ, सर्पादि); २ पौतम (नरायु रहित गर्ल थडी नन्मे ते हाथी, घोडा, शश, विगेरेविगेरे), ३ नरायुण (गर्लवष्टनथी विटायेडा-मनुष्य, गौ, भेश प्रमुण); ४ रसण (मदिग, छाश प्रमुण रसमां उत्पन्न थता डीण); ५ संदेवेदण (परसेवाथी उत्पन्न थता नु, माडणु प्रमुण), ६ सभूच्छिमा (तीड, भापी, डीडी प्रमुण). ७ उ-लेदण (भूमिलेदथी उत्पन्न थता पतंगादि) अने ८ उपपादण (देव-शय्यदिदमा उत्पन्न थता देवताओ अने नारडा) अथवा देव, नर, तिर्य्य अने नारडना पर्याप्त अने अपर्याप्तपणुावडे डरीने पणु एवा आठ प्रधा-रना समणवा ८ नव प्रधारना-पृथी, अप, तेड, वाड. वनरपति (श्यावर-ओडेन्द्रिय) अने २-३-४-५ छन्द्रीयोवाणा एवा; ६ अेमा ७ अेन्द्रिय एवांना संज्ञी, असंज्ञी ये लेदणुतां दश प्रधारना न्णुवा; १० अगीयर प्रधारना-सूक्ष्म पादर ओडेन्द्रिय २ तणु विडलेन्द्रिय ५ नलयर, रथयर, जेयर ८, मनुष्य, देव अने नाड ११. प्पार प्रधारना एवा-प्रथम दशविहा पट्ठाय एवा पर्याप्तापर्याप्त लेदे न्णुवा; १२. तेर प्रधारना एवा-सूक्ष्म निगोद ३५ ओड अंगंयवहादि अने प्पार मंयवटादि ते आ पृथी, अप, तेड, वायु अने निगोद अे पांथि सूक्ष्म पादपणे णणे लेदे १० डुय ११, प्रत्येड वनरपति १२ अने त्रम १३. त्रौद प्रधारना एवा-सूक्ष्म अने

इमे—पुढ्वीआउतेउवाउनिगोआ. सुहुमवायरत्तेणं दुदुभेआ पत्तेय
वणप्फई तसा य १३ ॥ चउद्दसविहा जहा—सुहुमवायरा एगिदिआ
२ वित्तिचउरिदिआ ५ असन्निसन्निभेआ पंचिदिआ ७ एए स-
त्तवि पज्जत्ता अपज्जत्ता य १४ ॥ अहवा मिच्छद्दिट्ठी १ सासा-
यणम्मद्दिट्ठी २ सम्मामिच्छद्दिट्ठी ३ अविरयसम्मद्दिट्ठी ४ देसवि-
रण ५ पमत्तसंजए ६ अपमत्तसंजए ७ निअट्टिवायरसंपराए ८ अ-
निअट्टिवायरसंपराए ९ सुहुमसंपराए १० उवसंतकसायवीअराय-
छउमत्थे ११ स्वीणकसायवीअरायछउमत्थे १२ सजोगिकेवली १३
अजोगिकेवली अत्ति १४ चउद्दसगुणट्टाणवट्टित्तेणं चउद्दसहा जीवा^{१४}
॥ एवं बुद्धिमन्नेहिं सिद्धान्ताणुसारेण अणेगहा जीवभेआ परू-
विअव्वा(?) ॥ अह एएसिं जीवाणं संखेवेणं भवट्टिई परूविज्जइ,
तंजहा—पुढ्वीण वावीसवाससहस्साइं टिई पणत्ता, जलस्स
सत्तवामसहस्सा, अगणिस्स तिण्णि दिणाणि, वाउस्स पत्तेअव-
णम्मइणो अ तिण्णि दस य वाससहस्साइं ॥ एसा सव्वावि वाय-

५१२ अंधेन्द्रिय २ त्रणु विद्वेन्द्रिय ५ अभज्जी अने राज्जी ७ अ
मानं पर्याप्त अने अपर्याप्त भेदे; अथवा मिथ्या दृष्टि १, सास्त्रान्त २,
मिथ्य ३, अविस्त सम्भृद्दष्टि ४, देशविरत ५, प्रभत्तसंयत ६ अ-
भयसंयत ७ निवृत्ति आदर अपराय ८, अनिवृत्ति आदर अपराय ९,
संभयसंयत १०, उपशान्त द्वाय वीतराग छद्मस्थ ११, क्षीणुद्दपाय
वीतनाम १२, अयोगीदेवणी १३ अने अयोगीदेवणी १४; अथ
सौंदर्यप्रधानधर्मनिष्ठावदे छयो सौंदर्यप्रधाना ज्ञानुवा. १४. अथै
वृत्तिभेदात्ते सिद्धान्तानुसारे अनेऽ प्रधानं छवभेदा प्रश्नवा योऽयं छ. (१)

इदं उक्तं श्रुयान्ती संक्षेपे भवस्थिति प्रश्नवासां आवे छ—

रीशायती २२ दन्तर वर्षती, अप्शायती ७ दन्तर वर्षती, अशि-
क्षणी १३ नागेश्विनी, वायुशायती ३ दन्तर वर्षती अने प्रत्येऽ वन-
धर्मशायती २३ दन्तर वर्षती—आ सर्वेषु उल्लेख स्थिति आदर पर्याप्ता
न २३ ॥ (२५) (२५) (२५) (२५) (२५) (२५) (२५) (२५) (२५) (२५)

रपञ्जत्ताणं एएसिं उक्कोसा ठिई ॥ अह पञ्जत्ताणं वेईदियाईणं
 भण्णइ—वेईदिआणं वारस वासा, तेईदिआणं अउणावन्नदिणाणि,
 चउरिंदिआणं छम्मासा ॥ असन्निपंचिंदिअतिरियाणं जलयराणं
 पुव्वकोडी, थलयराणं खयराणं च चउराभीई वावत्तरी अ वास-
 सहस्साइं ॥ सन्निपंचिंदिअतिरिआणं जलयरथलयरखयराणं जहा-
 संखं पुव्वकोडी, पलिओवमतिगं, पलिओवमासंखभागे अ ॥
 गब्भयमणुआणं तिन्नि पलिओवमाणि ॥ जहन्ना पुण सव्वेसिंपि
 अंतोमुहुत्तं ॥ सव्वेसिं अण्जत्ताणं उक्कोसावि अंतोमुहुत्तं ॥ सव्वे-
 सिं सुहुमाणं निगोआणं तु वायराणंपि पञ्जत्ताणंपि तहेव ॥ सुर-
 नेरइआणं उक्कोसा तित्तीसं सागरोवमाणि, जहन्ना दसवाससह-
 स्साणि(२)॥ ओगाहणा पुण पत्तेअवणफइवज्जाणं सव्वेसिं एगिं-
 दिआणं अंगुलस्स असंखिज्जे भागे ॥ पत्तेअवणफइणं जोअणसह-
 स्सं साहिअं ॥ वेईदिआणं वारस जोअणाणि ॥ तेईदियाणं तिण्णि

हुवे पर्याप्तो षेधन्द्रियादिभिरुत्थिता लवस्थिति इहे छे.

षेधन्द्रियनी १२ वर्पनी; त्रीन्द्रियनी ४८ द्विसनी; अउरिन्द्रियनी ७
 भासनी; अमंती पत्रेन्द्रिय तिर्य्य ञ्णयरनी पूर्वकोडीनी; रथक्षयरनी ८४
 एत्तर अने जेयरनी ७२ एत्तर वर्पनी, सजीपत्रेन्द्रिय तिर्य्य ञ्णयर.
 थक्षयर अने जेयरनी अतुंमे पूर्वकोड, त्रशु पत्थोपम अने पत्थोपमना
 अमंभ्यातमा लागनी; गर्लंज मनुष्यनी त्रशु पत्थोपमनी उत्तृष्ट लव-
 स्थिति ञ्णुनी अने ञ्धन्य लवस्थिति सर्वेनी पशु अतर्भुहर्तनी. सर्वं
 अपर्याप्त श्रवोनी तो उत्तृष्ट पशु अंतर्भुहर्तनी समञ्ची. सर्वं सूक्ष्म श्रवो
 तेमञ्ज पाएर निगोए, ओ श्रवोमा) पर्याप्तानी पशु तेटवी ञ् (अंतर्भुहर्त)
 ञ्णुनी. देव, नारडीनी उत्तृष्ट ३३ आगनेपमनी अने ञ्धन्य १० एत्तर
 वर्पनी लवस्थिति ममञ्ची. “अवगाहना (देहमान.)”

प्रत्येक वनस्पति सिवाय सर्वे ओत्रेन्द्रियनी अवगाहना आंगणना अ-
 मभ्यातमा लागनी होय छे अने प्रत्येक वनस्पतिनी उत्तृष्ट अवगाहना
 साधित ओट एत्तर येज्जनी होय छे. षेधन्द्रियनी १२ येज्जनी. त्रीन्द्रियनी

कोसा ॥ चउरिदिआणं चउरो कोसा ॥ असन्निसन्निपंचिदिअति-
रिआणं जोअणसहरसं ॥ सन्निमणुआणं तिण्णि कोसा ॥ एसा
सव्वावि पज्जत्ताणं उक्कोसा ओगाहणा भणिआ । पज्जत्ताणं
जहन्ना अपज्जत्ताणं तु दुविहावि अंगुलाऽसंखेज्जभागे ॥ देवाणं
सत्त रयणी । नेरइआणं पंचधणुसयाणि^३ ॥ ठिइओगाहणाविसया
विसेसा, कायठिई, पाणा, पज्जत्तीओ, लेसाओ, इच्चाइअं सुअसागराओ
विआणिअव्वं ॥ इआणिं मिच्छद्दिट्ठिपभिईणं चउहसण्हं गुणठा-
णाणं ठिइकाले दंसिज्जइ ॥ मिच्छत्तस्स तिविहे ठिइकाले पण्णत्ते,
नंजदा—अणाइअणंते १ अणाइसंते २ साइसंते अ ३ ॥ तत्थ अ-
भव्वा पठमे भंगे, भव्वा दुइअतइएसु ॥ अणाइमिच्छाद्दिट्ठिस्स
भव्वरस सम्पत्तलाभे मिच्छत्तस्स अंतभावाओ अणाइसंतत्तं । जे.

अणु द्रासनी, अउरिन्दिअनी आर द्रासनी, असत्ती अने सत्ती पयेन्द्रिय
तिअयनी ओइ इअर येअनती अने अत्ती अनुअेनी त्रणु द्रासनी. आ
अय पणु अयगाहणा पर्याभाअ्याओ उट्टुए गमअवी.

पर्याभानी ज्जन्य अवगाहणा अने अपर्याभानी ज्जन्य उट्टुए अने
अद्रासनी अयगाहणा आगणना अराण्यातमा लागती जाणुती.

देवतानी (अयाभाविइ उट्टुए अवगाहणा) सात लायती अने नार-
द्रासनी पायसे धनुअनी गमअवी (ज्जन्य अवगाहणा तो उत्पाद अणे
आगणना अयंण्यातमा लाग प्रभाजेअ गमअवी).

पंचाङ्ग त्वरिअति अने अवगाहणा आशी विशेष लप्पीअत, अय
अिअति. प्राणु, पर्याभिअे अने देअ्याओ हला हइ भणंधी विशेष अघिअार
अतमाअ (विशाण आगसे) थी अणुवा येअय छे. एवे मिअ्यादृष्टि प्रमुअ
ओइ गुणुअेधानेअेनो अिअतिअण अताये छे. तेमां मिअ्यात्वने त्रणु अद्रास-
अिअतिअण आअरअरे अताअे छे ते आ प्रभाजे—१ अनादि अानंत, २
अनादि अान्त अने ३ आदि अान्त. तेमां आअेअे पहिला भांगे, अने
अनेत पीअ नीअ भांगे जाअुवा. आअेअेते मिअ्यात्वनी आदि तेअर
अन नथी गाटे अनादि अानंत भांगे तेअरे आअ पंअे छे १ अने अ-
नादि मिअ्यादृष्टि अने अयअय आअ अये अने मिअ्यात्वने अंत अवाथी
अनादि अान्त अिअेअे भांगे, २ तेअर अभाअि पागेअे अं अने मि-

पुण लङ्गसम्पत्ते मिच्छत्तं गच्छइ, मिच्छत्ते अ जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं देसूणमड्डुपुगलपरिअट्टं ठाऊणं पुणोवि सम्पत्तं पयाइ, तस्स
 साइसंतं मिच्छत्तं ति ॥ सासायणं छावलीपमाणं, तं च अणंताणु-
 बंधिकसाओदए उवसमिअसम्पत्तं दमंतस्स मिच्छत्तमगतस्स भवइ
 ॥ अविरयसम्पत्तस्स ठिइकाले साहिआइं तित्तीसं साणरोवमाइं ॥
 देसविरयस्स सजोगिकेवल्लिणो अ देसूणा पुव्वकोडी ॥ अजोगिके-
 वल्लिस्स लहुपंचक्खरुच्चारमेत्तं ॥ मीसस्स पमत्ताइणं च सत्तण्हं
 अंतोमुहुत्तं ॥ एसे उक्कोसओ ठिइकाले ॥ जहन्नओ पुण सासाय-
 णस्स पमत्ताइणं च छण्हं एके समए ॥ अजोगिकेवल्लिस्स अजहन्नु-
 कोसे पुव्वुत्ते च्चिअ काले ॥ सेसाणं छण्हं अंतोमुहुत्तं ॥^४

॥ इइ जीवतत्तनिरुवणो नास समयसारस्स
 पहमो अज्झाओ ॥ १ ॥

थ्यात्व पाप्मे अने न्धन्यथी अतर्मुहूर्त अने उत्तृष्ट उभे न्यून अर्ध
 पुद्गल परावर्त पर्यंत मिथ्यात्वमां रलीने इरी समहित पाप्मे तेमने आश्री
 साहि सान्त लागो न्णुवो. = सास्वादन (समहित) नो छ आवणी
 प्रमाण स्थितिदाण उत्तृष्ट न्णुवो. ते (सास्वादन) अतन्तानुषधी उपा-
 यनो उदय थये छने उपशम समहितने वमंतो मिथ्यात्व नहि प्राप्त थये-
 लाने होउ शके छे. अविरत समहित दृष्टिनो (उत्तृष्ट) स्थितिदाण
 साधिक तेरीश सागरोपम हलो छे. देशविरति अने सयोगी देवणीनो
 स्थितिदाण उंभक न्यून पूर्वकोउ, अयोगी देवणीनो स्थितिदाण, अ, छ,
 उ, ऋ, लृ लक्षण पांय इत्थं स्वर उच्चार प्रमाण, मिश्र अने प्रभ-
 तादिक सान्त गुणस्थानकनो स्थितिदाण अतर्मुहूर्त प्रमाण न्णुवो. उपर
 उहेलो स्थितिदाण उत्तृष्टथी समन्वो. न्धन्यथी नो सास्वादन अने
 प्रभतादिक छ गुण स्थानकनो स्थितिदाण अकसमयनो न्णुवो. अयोगी
 देवणीनो अन्धन्य अतर्मुहूर्त स्थितिदाण पूर्वोक्त पय इत्थं स्वर उच्चार
 प्रमाण समन्वो, अने पाडीना छ गुण स्थानक मिथ्यात्व, मिश्र,
 अविरत, देशविरत, क्षीणभोउ अने सयोगी देवणीनो न्धन्य स्थितिदाण
 अतर्मुहूर्त प्रमाण न्णुवो.

॥ एवतत्तनिउपण्णामप्रथमाध्यायशण्णार्थः समाप्तः ॥

અજીવા પંચવિદ્યા પ્ણત્તા, તંજહા—ધમ્મત્થિકાણ ૧ અધ-
મ્મત્થિકાણ ૨ આગામત્થિકાણ ૩ પુગ્ગલત્થિકાણ ૪ કાલે ૫ અ ॥
एए पंचवि जीवत्थिकाएण समं छ दब्वाइं भणंति ॥ सव्वेऽवि
उप्पायनासट्ठिसहावा ॥ कालं विणा पएसवाहुल्लेणं अत्थिकाया ॥
पुगलवज्जं अरुविणो ॥ जीववज्जं अचेअणा अकत्तारा ॥ तत्थ
गइपरिणयाणं जीवपुगल्लाणं गइउवट्ठभनिमित्त धम्मत्थिकाए ॥
टिइपरिणयाणं टिइउवट्ठभहेऊ अधम्मत्थिकाए ॥ अवगाहदायगमा-
गासं ॥ पूरणगलणधम्माणो पुगगला ॥ ते अ फरिसरसगंधवण्णोव-
वेआ ॥ सहवंधमेअसंटाणअंधयारायवुज्जोअच्छायासुहुमत्तथूलत्तस-
रूवा ॥ कम्ममरीरणभासाआणपाणमुहुदुक्खजीविअमरणोवग्गह-
हेऊ नायव्वा ॥ काले वट्ठणापरिणामाइलक्खणे ॥ जीवा नाणदंसण-

તીર્થકર દેવે અલ્પ પાંચ પ્રકારના કલ્યા છે તે આ રીતે—

૧ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, ૩ અધશાસ્તિકાય, ૪ પુદ્ગલાસ્તિકાય, અને ૫ યજ્ઞ. એ પાંચને જ્ઞાસ્તિકાય સાથે જોડતાં છ દ્રવ્યો કહેવાય છે.

એ ચર્ચ દ્રવ્યો ઉત્પાદ (નવા પર્યાયપણે ઉપજવું), નાશ (વર્તમાન થયાવનું નાશ પામવું) અને સ્થિતિ (મૂળ દ્રવ્યપણે યન્યુ રહેવું તે) સ્વભાવવાળા છે.

કાળ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો યજ્ઞ પ્રદેશવાળા હોવાથી અસ્તિકાય કહેવાય છે. પુદ્ગલ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો અરૂપી છે. જ્ઞ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો અચેતન જડ અને અકર્તા છે. તે જ્ઞો દ્રવ્ય મધ્યે ગતિ-પરિણામ પામેલા જ્ઞ અને પુદ્ગલોને ગતિસહાયક ધર્માસ્તિકાય છે. સ્થિતિ પરિણામ પામેલા જ્ઞ પુદ્ગલોને સ્થિતિસહાયક અધર્માસ્તિકાય છે. સ્થાન-અવકાશ આપનાર આકાશ છે. વૃદ્ધિદાનિ પામનારા પુદ્ગલો છે. તે પુદ્ગલો સ્પર્શ, રસ, મધ્ય વર્ણ, વાણા છે. શબ્દ, યજ્ઞ, બેદ, સંસ્થાન, અંધકાર, આત્મ, ઈશાન, કાયા, ચક્રમતા અને ચક્રતા સ્વરૂપવાળા, અને ધર્મ, શરીર, મન, ભાગ, ધાર્મિકતા, સુખ, દુઃખ અને જ્ઞિત મરણ પ્રસંગે જ્ઞને ઉપદાનક રેવ નબળા. વર્તના પરિણામો કલ્પણ કાળ; અને જ્ઞાનદર્શન

लक्षणा ॥ धम्माधम्मागासाणि दब्बद्वयाए एकिक्काणि ॥ पुग्गला
अद्दासमया जीवा य अणंता ॥ पएसद्वयाए धम्माधम्माणं एगजी-
वस्स य लोगागासतुल्ला असंखा पएसा ॥ आगासरस अणंता ॥
पुग्गलाणं परमाणुवज्जाणं संखिज्जा असंखिज्जा अणंता य ॥ धम्मा-
धम्मा कसिणे लोगे चिट्ठति ॥ आगासं लोगे अलोगेऽवि ॥ जोइ-
सिअगइकिरिआकए काले मणुस्सलोगे ॥ पुग्गला जीवा य सव्व-
लोगे ॥ एगाइपएसावगाहिणो पुग्गला, लोगासंखिज्जभागाइअव-
गाहिणो जीवा ॥ एए च्चिअ धम्माइआ पंच अजीवा सण्णडिभेआ
चउदस हवंति, तंजहा—धम्माधम्मागासाणं दब्ब ? हेम २ पदेस
३ कप्पणाए तिण्णि तिण्णि भेआ, एवं नव, दसमे काले, पुग्गलाणं

लक्षणायां एव लक्षणा.

धर्मास्तित्थाय, अधर्मास्तित्थाय, अने आशश ओ त्रणु द्रव्यार्थताय
(द्रव्यपक्षे) ओइ ओइ द्रव्ये छे. पुद्गलो, शणना समये अने एवा अनत
छे. प्रदेशार्थताय (प्रदेशपक्षे) धर्मास्तित्थाय, अधर्मास्तित्थाय अने ओइ
एवना प्रदेश लोकाशना प्रदेशतुल्य असंख्यात छे. (लोइ अने अलोइ)
आशशना प्रदेश अनता छे. परमाणु सिवायना पुद्गल (इन्द्रिया) ना प्र-
देश संख्याता, असंख्याता, अने अनता होय छे. धर्मास्तित्थाय अने अ-
धर्मास्तित्थाय आभा लोकां (लोकाश प्रमाण) छे. अने आशश लोकां
तेम न अलोका पक्षे छे.

सूर्यचंद्रादिकनी गतिक्रियावडे थयेल समय, आवली, मुहूर्तादिक शण
अनुष्यलोकां प्रवर्ते छे (इन्द्र तेथी आगण सूर्य चंद्रादिक स्थिर-नि-
त्रण छे). पुद्गलो अने एवा समस्त लोकाशनां वते छे. पुद्गलो
ओइदि (लोकाश) प्रदेशाने अवगाही रहे छे; अने एवो लोकाशना
असंख्यातमा लागादिकने अवगाहीने रहे छे ओ सर्व धर्मास्तित्थायादिक
पाये अएवना उत्तर भेद यौद थाय छे, ते आ रीते—धर्मास्तित्थाय, अध-
र्मास्तित्थाय अने आशशास्तित्थाय ओ त्रणेना १ द्रव्य, २ देश^२ अने ३
प्रदेशनी^३ इत्यना वडे त्रणु त्रणु भेद गणतां ६ भेद थाय छे; दशमे शण

१ अणं उ वस्तु—धर्मास्तित्थायादिक.

२ इत्यनावडे इत्येना तेना भे आः विभाग ते देश.

३ अनिर्विभान्यविभाग ते प्रदेश.

च खंध ? देस २ एएस ३ परमाणु ४ लक्षणा चउरो भेआ ॥

॥ इइ अजीवनत्तनिखवणो नाम समयसारस्स
वीओ अज्झाओ ॥ २ ॥

सुभासुभकम्मोवादाणनिदाणं आसवे ॥ से वायालीसविहे
पणत्ते, तंजहा—पंच इंदियाणि, चउरो कसाया, पंच अव्वयाणि,
निणिण जोगा, पणवीसं किरिआओत्ति ॥ तत्थ इंदियाणि फरि-
सणाईणि ॥ कसाया कोहादओ ॥ अव्वयाणि हिंसाईणि ॥ जोगा
मणवयणकायाणं वावारा ॥ किरिआओ जहा—काइआ ? अहिगर-
णिआ २ पाओसिआ ३ पारितावणिआ ४ पाणाइवाइआ ५

अते पुइगलोना १ इध, २ देश. ३ प्रदेश अते ४ परमाणु^१ इय यार
भेओ छे. ओ संवने ओइत्र गणुतां १४ लेह थाय छे.

॥ अज्जवनत्तनिखवणुनामाद्वितीयाध्यायशब्दार्थः समाप्तः ॥ २ ॥

सुभासुभ इभं (पुण्य-पाप) उपावर्तन इत्यामां निदान (दारणु)
इय आश्रय इहेवाय छे. ते आश्रय ४२ प्रक्षरना (ज्ञानीओओ) इत्था छे.
ते आ शीने ५ इन्द्रियो, ७ इपाय, ५ अत्रने. ३ योग (मन, वयन, डाय)
अते २५ क्रियाओ. तेषां इन्द्रियो-रुपशंन, रसनान्दिः इपाय-दोधादिः
अत्रन-दिग्मा, अगत्यादिः योग-मन, वयन. डायाना व्यापारइय, रेडिया-
ओमा-१ डायिडी, २ अधिइरणुडी, ३ प्रदेपडी, ४ पारितापनिडी, ५ प्राणा-

१ इधधडी छुटा नदि परेवा परमाणु, ते प्रदेश अते ओइत्र छुटा
पडी गमेदा ते परमाणुओ इहेवाय छे.

२ डायाने अत्रयणुओ प्रवर्तवतां ताजे ते डायिडी १, अङ्गान्दि
अनेने निगे अष्टि विगेनेनु केउतुं ते अधिइरणुडी २, उवाउव विपय
इय इत्यापी प्रादेपिडी ३, पुत्र इत्यादिना वियोग इणधी उदयनाउन श्री-
अङ्गान्दि इयुं. अथवा परने पारिताप उपजयवे ते पारितापनिडी ४.
अत्रादि निगिनं येताना अथवा ओध जोगान्दिरे परना प्राणुने वियोग
इयवे ते प्राणानिधानिडी ५,

आरंभिआ ६ पारिगहिआ ७ मायावत्तिया ८ मिच्छादंसणवत्तिया
 ९ अप्पच्चक्खाणकिरिआ १० दिट्ठिआ ११ पुट्ठिआ १२ पाडुच्चिआ
 १३ सामंतोवणिवाइआ १४ नेसत्थिआ १५ साहत्थिआ १६ आ-
 णवणिआ १७ वेआरणिआ १८ अणाभोगवत्तिया १९ अणवकं-
 खवत्तिया २० पओगकिरिआ २१ समुदाणकिरिआ २२ पेज्जव-
 वत्तिया २३ दोसवत्तिया २४ इरियावहिआ २५ य ॥ एवं साम-

तिपातिडी, ६ आरंभिडी, ७ पारिग्रहिडी, ८ मायाप्रत्ययडी, ९ मिथ्यादर्शन
 प्रत्ययडी, १० अप्रत्याख्यानडी, ११ दृष्टिडी, १२ पृष्टिडी अथवा स्पृष्टिडी,
 १३ प्रातीत्यडी, १४ सामंतोपनिपातिडी, १५ नैसृष्टिडी, १६ स्वाहस्तिडी,
 १७ आज्ञापनिडी, १८ वैदारणिडी अथवा वैतारणिडी, १९ अनाभोगप्र-
 त्ययिडी, २० अनवकांक्षप्रत्ययिडी, २१ प्रायोगिडी, २२ सामुदानिडी, २३
 त्रेभिडी, २४ द्वेषिडी, २५ अय्यापथिडी.

छ्वाञ्जव सण्धी आर ल डरवो ते आरंभिकी ६, छ्वाञ्जव विषय
 परिग्रहथी थाय ते पारिग्रहिकी ७, परने ङ्गवाथी मायाप्रत्ययिडी ८,
 जिनवचनमा अत्रद्धा डरवाथी मिथ्यादर्शन प्रत्ययिडी ९, मयमाहितो विघात
 डरनारा उपायाहिते न तज्जवाथी अप्रत्याख्यानिडी १०, छ्वाञ्जवादि पदा-
 र्थाने कुत्तल्लवउं नेवाथी दृष्टिडी ११, गगद्वेषादिवउं छ्वाञ्जव स्वइय प्र-
 वाथी पृष्टिडी अथवा रागादिवउं स्त्रीयादित्ते र्परं डरवाथी स्पृष्टिडी १२,
 छ्वाञ्जवने आथीने डर्मबंध थाय ते प्रातीत्यडी १३, पोताना गाय अत्रा-
 न्ठिकती डोर्ध प्रशंसा डरे तथी राञ्ज यवुं ते सामंतोपनिपातिडी १४,
 राज्जदिकना आदेशथी मनुयादि छ्वाञ्जुं अथवा पापाणादि अछ्वाञ्जु यत्रो-
 वउं निसर्जन डरवु ते नैसृष्टिडी १५, पोताने हाथे छ्वाञ्जवने ताडना
 डरवाथी स्वाहस्तिडी १६, छ्वाञ्जवने आज्ञा डरवाथी आज्ञापनिडी १७,
 छ्वाञ्जवनुं विदारणु डरवाथी वैदारणिडी अथवा छ्वाञ्जवना विक्षयमां परने
 ङ्गवाथी वैतारणिडी १८, अप्रभार्जित प्रेशमा शरीर उपडरणादि भडवाथी
 अनाभोग प्रत्ययिडी १९, छल, परलोड विरुद्ध डार्यना सेवनथी अनवकांक्ष
 प्रत्ययिडी २०, मन-वचन-डयावउं सावध डार्य डरवाथी प्रायोगिडी २१,
 आठे प्रडरना डर्म समडाने गाधवाथी सामुदानिडी २२, मायालोलनिश्चित
 अथवा रागोत्पादक वचन गोसवाथी त्रेभिडी २३, क्रोधमाननिश्चित अथवा
 डोर्धनी उपर द्वेष डरवाथी द्वेषिडी २४, अडपायो अंवा उपशांतमोहादित्ते मात्र
 ये समयनी स्थितिना डर्म मात्र डययोगवउं ने बंधाय ते अय्यापथिडी २५.

न्नं परुविआ आसवा । इण्हि विसेसेणं नाणावरणाइनिस्साए
परुविज्जंति ॥ तंजहा—नाणदंसणविसया पओसनिण्हवमच्छरंत-
गयासायणोवघाया नाणदंसणावरणाणं आसवा ॥ देवपूआगुरु-
भत्तिमरागसंजमदेससंजमपत्तदाणदयाखमावालतवअकामनिज्जराओ
माश्रवेअणीस्स ॥ दुक्खसोगतावअक्कंदणवहपरिदेवणाणि सपरोभ-
यत्याणि असायवेअणीस्स ॥ जिणमुअसंघदेवधम्ममावण्णवायउ-
म्मग्गदेसणमग्गतासणाणि दंसणमोहस्स ॥ कसाओदयाओ तिच्चे
परिणामे चारित्तमोहस्स ॥ पंचिदिअवहमंसाहारवहुआरभपरिग्गहा

ओम सामान्य रीते (धर्म आगमन निदानरूप) आश्रयो भद्र्या
तय विशेषे ज्ञानावरणीयादि धर्म अथ धी-आश्रयो संध्य धी वरुण इरे छे.
ज्ञान-ज्ञानी दर्शन-दर्शनी प्रत्ये प्रदेष. १अपलाप, २भच्छर, (लातपाणीना)
अंतराय अविनयादि आशानना अने उपय.त(भारणुादि)ओ ज्ञानावरणीय
तथा दर्शनावरणीय धर्मना आश्रव समज्जा. देवपूज, गुरुभक्ति,सराग सं-
यम,देशविरति संजम, पात्रदान, द्या, क्षमा, ग्राण(अज्ञान)तप अने अर्धम
निर्गम ओ सर्व शाता वेदनीय धर्मना आश्रवो छे. दुःख, शोक, अंताप
आरंभ, वध अने अश्सास स्वपर उलय अंधी ओ यथाये अशाता
वेदनीय धर्मना आश्रव ज्ञानुवा.

ध्वणी, द्रुत, सध, तीर्यकर अने धर्मसंधी अचरुवाट (निदा),
उन्मागदिशना अने स-मार्ग लोपन ओ दर्शन मोहनीय धर्मना आश्रव
छे. दोषादिह क्षाणना उत्र्यधी तीव्रभंडिष्ट परिणाम याय ते आश्रित मोह-
नीय धर्मना आश्रव ज्ञानुवा.

पंचिन्द्रिय वध, मारादार अने गदु आरंभ परिश्रु ओ नारथीना
आशुभ्य संधी आश्रव ज्ञानुवा.

१ जानी सुइ विगरेनुं नाम जोपववुं-ध्रुपाववुं-अक्षशवु नहिं ते.
२ तेमना गृभृगौरव शयी न शक्षय ते, तेमनी पुज-भक्ति यती
न.प.नं मग्गं पिद धरी अग्गु ते.

नेरइआउअस्स । अट्टज्झाणसल्लत्तगूढचित्तत्ताणि तिरिआउअस्स ।
अप्पारंभपरिग्गहत्तमद्दवअज्जवमज्झिमपरिणामा मणुआउअस्सास-
रागसंजमदेससंजमअकामनिज्जराबालतत्रकल्लाणमित्तसंजोगसम्म ता-
पि देवाउअस्स ॥ सरलत्तसंसारभीरुत्तसाहम्मिअभत्तिखमाओ
सुहनामस्स, विवरीआ अस्सुहनामस्स ॥ अरिहंतवच्छल्लाई वीसं
आसवा तित्थगरनामस्स ॥ मय्हरहिअत्तविणीअत्तगुणवंतपसंसाओ
उच्चगोअस्स, विवरीआ नीअगोअस्स ॥ जिणपूआविग्घकरणहिं-
साईआ विग्घस्स ॥ एए अ पइकम्मं पडिनिअया आसवा ठिइअणु-
भागबंधाविकखाए विण्णेआ । पगइपएसबंधाविकखाए पुण अविसे-

आर्त्तध्यान, सशत्यपणु^१ अने गूढ चित्तपणु^२ अे (तर्थेय्य आयुष्यना
आश्रव छे. अत्य आर ल-परिग्रहपणुं, मृदुता (नग्गाश), सरलता अने
अति उत्कृष्ट ३ निदृष्ट नहि अेवा मध्यम परिणाम अे भनुष्य आयुष्यना
आश्रव छे. ४ सराग संजम देशविरति संजम, अकामनिर्गारा, पाण (मिध्या-
त्व युक्त) तप, ५ कल्याणु मित्रतो समागम अने सम्भङ्गत्व अे देव आयु-
ष्यना आश्रव गल्लुवा. सरलपणुं लवलीइपणुं, साधर्मिक लज्जिता अने क्षमा
शुल नामकर्मना आश्रव छे, तेथी विपरीत (मायावीपणुं विजेरे) अशुल
नामकर्मना आश्रव छे. अरिहंत वात्सल्य (देवलज्जिता) प्रमुष्ण वीश स्था-
नके तीर्थेकर नामकर्मना आश्रव छे. मद्-अलिमान रहितपणुं, विनीत-
पणुं (नम्रता,) अने गुणुवंतनी प्रशंसा अे उच्च गोत्र कर्मना अने अेथी
विपरीत नीच गोत्रकर्मना आश्रव छे. जिनपूजमां अ तराय करवो, उव-
हिसादिकमां तत्पर रहेवु अे अंतराय कर्मना आश्रव गल्लुवा, पूर्वोक्त प्रति-
कर्म (अेक अेक कर्म-आश्रयी) प्रतिनियत (योक्कस) आश्रवो स्थितिबंध अने
रसबंधनी अपेक्षाअे समज्जा; प्रकृतिबंध अने प्रदेशबंधनी अपेक्षाअे तो

१ मूण उत्तर गुणुमां लागेला अतिव्यारदि दोषनी आलोच्यना निंदा
न करयी ते २ उदायी राणुनुं अणुन करनारनी पेरे जेना भनतो गूढ अलि-
प्राय कणाय नहि ते. ३ संजवलन प्रायतो जेमां उदय वर्ते छे ते. (वीतराग
अथम नहि.) ४ संसारइपी कदधानामां पडेला आत्माने विविध उपदेशो
वंड धर्ममां जे प्रेरणा करे ते कल्याणुमित्र.

સેણં સવ્વેઽવિ સવ્વકમ્માણં આસવા ભવંતિ ॥ જઓ સિદ્ધંતે અઢ-
વિહે સત્તવિહે છવ્વિહે એગવિહે વા વંધે મણિણ, નો પુણ પડિનિઅ-
યસ્સ કમ્મસ્સ વંધે ॥ તત્થ મિચ્છદ્દિટ્ઠિપભિર્ણં અપમત્તંતાણં મીસ-
વજ્જાણં આઠવંધે અઢવિહે, અન્નહા સત્તવિહે ॥ મિસ્સનિયદ્દિઅ-
નિયદ્દિવાયરાણં સત્તવિહે ॥ સુહુમસંપરાયસ્સ મોહાઠવજ્જે છ-
વ્વિહે ॥ ઠવસંતમોહાર્ણં તિણ્હં સાયસ્સ ચ્ચિઅ વંધાઓ એગવિહે ॥
અજોગિકેવલી અવંધમે ॥

॥ ઇહ આસવતત્તનિરૂપણો નામ સમયસારસ્સ
તહઓ અજ્ઞાઓ ॥ ૩ ॥

મિચ્છાદંસણઅવિરૂપમાયકસાયજોગેહિં વંધહેઠ્ઠિં જીવસ્સ
કમ્મપુગ્ગલાણં સિલેસે વંધે ॥ સે ચઠવ્વિહે પળ્ણત્ત, તંજહા—પગહ-

સામાન્ય રીતે પૂર્વોક્ત સર્વે સર્વ કર્મના આશ્રવ હોઈ શકે છે, કેમકે સિદ્ધાન્તમાં
આઠ પ્રકારનો, સાત પ્રકારનો, છ પ્રકારનો અથવા એક પ્રકારનો બંધ કહેલો
છે. પરંતુ પ્રતિનિયત કર્મનો બંધ કહેલો નથી. તેમાં મિત્રગુણુસ્થાનક વર્ણિત
મિત્રાત્વગુણુસ્થાનકથી માંડી અપ્રમત્ત ગુણુસ્થાનક પર્યંત આયુષ્ય બંધ હોય તે
સમયે અષ્ટવિધ (આઠે) કર્મનો બંધ અને આયુષ્ય બંધ સિવાયનો સમ્પ્રવિધ
(ચાર) કર્મનો બંધ કહ્યો છે. મિત્ર, નિવૃત્તિ યાદર અને અનિવૃત્તિ યાદર
એ ત્રણ ગુણુસ્થાનકે સાત પ્રકારનો કર્મબંધ; સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણુસ્થાનકે
મોહનીયકર્મ અને આયુષ્યકર્મ સિવાય છ પ્રકારનો કર્મબંધ; ઉપશાન્તમોહ,
ક્ષીણ મોહ અને સયોગી ગુણુસ્થાનકે કેવળ એક સાતા વેદનીયનોજ બંધ
હોવાથી એક કર્મનોજ બંધ અને અયોગી કેવળીને દાઠપણુ કર્મના બંધનો
આભાવ હોવાથી અબંધક કહેલા છે.

॥ આશ્રવતત્ત્વ નિરૂપણનામા તૃતીય અધ્યાય શબ્દાર્થ સંપૂર્ણ. ॥

મિત્રાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્ષયા અને મત વચન કાયાના યોગ-
રૂપ બંધ તેતુઓવડે જીવનો કર્મવૃદ્ધગણો સંગાને બંધ થાય તે બંધ
કહેવાય છે. તે બંધ ચાર પ્રકારનો છે. ૧ પ્રકૃતિબંધ, ૨ સ્થિતિબંધ,

बंधे १ ठिइबंधे २ अणुभागबंधे ३ एएसबंधे ४ अ ॥ तत्त नाणां-
वरणदंसणावरणवेयणिज्जमोहआउनामगोत्तंतरायाणं नाणच्छाय-
णाईजे सहावे सा पगई ॥ ठिई कम्मदलिअस्स कालनिअमणं,
जहा—“नाणदंसणावरणवेअणिज्जंतरायाणं उक्कोसा ठिई पत्तेअं ती-
सं सागरोवमकोडाकोडीओ, सत्तरी मोहस्स, वीसं नामगोअणं, आ-
उस्स पुण तित्तीसं सागरोवमाणि ॥ जहन्ना ठिई वेअणीअस्स
वारस मुहुत्ता, नामगोत्ताणं अट्टट्ट, सेसाणं अंतोमुहुत्तं ॥” सुहासु-
हाणं सुरनरतिरिआउवज्जाणं सवाणं कम्मपयडीणं त्तिट्टट्टिई अइसं-
किलेसेण वज्जइ, जहन्ना विसोहीएत्ति ॥ अणुभागे अणुभावे विवागे
रसेत्ति एगट्टा ॥ से असुहाणं पयडीणं निव व्व असुहे, सुहाणं उच्छु
व्व सुहे त्ति पयडीणं सुहासुहविभागे परुविज्जइ ॥ सायवेअणीअं
१ । सुरनरतिरिआणं आउआइ ३ । उच्चगोअं १-१ सत्तत्तीसं नाम-

३ रसुष्मंध, ४ प्रदेशुष्मंध. तेमां ज्ञानावरणी, दर्शनावरणी, वेदनीय, मोह-
नीय. आयु, नाम, गोत्र अने अंतराय इमेतो ने ज्ञान-आच्छादनादिक
स्वर्लाव ते प्रकृतिष्मंध; इर्मनां दणीयां अंधी कण निर्माणु ते स्थिति-
ष्मंध; ते आयी रीते “ज्ञानावरणु, दर्शनावरणु, वेदनीय” अने अंतराय अ
आरे इर्मनी प्रत्येके उत्कृष्ट स्थिति त्रीश कोडाकोड सागरोपमनी, मोहनीय
इर्मनी ७० कोडाकोड सागरोपमनी, नाम अने गोत्रइर्मनी २० कोडाकोड
सागरोपमनी अने आयुष्म इर्मनी तेत्रीश सागरोपमनी उत्कृष्ट स्थिति
लावुवी. जघन्य स्थिति वेदनीयइर्मनी प्पार सुहर्तनी, नाम गोत्रनी आठ
आठ सुहर्तनी अने पाडीनां इर्मनी अंतर्मुहूर्त प्रमाणु (जघन्य स्थिति)
लावुवी.” हेव भनुष्य अने तिर्य्य आयु वर्णने शुभाशुभ सर्व कर्म प्रकृति-
नी उत्कृष्ट स्थिति अती संकलेशवडे पंधाय छे अने जघन्य स्थिति (परि-
ष्णामनी) विशुद्धिवडे पंधाय छे.

अनुभाग, अनुभाव, विपाड अने रस अे पंधाये अेक अर्थवाणा
पर्याय शब्दो छे. ते रस-विपाड अशुभ इर्म-प्रकृतिओतो लीमपानी नेवे
अशुभ अने शुभ प्रकृतिओतो शेषडीती नेवे शुभ छे. तेथी शास्त्रकार
इर्मप्रकृतिओता शुभाशुभ विभाग प्पतावे छे-१ शानावेदनीय, ३ हेव

पयडीओ, तंजहा-मणुआणं गई १ आणुपुव्वी अ २, देवाणं गई
 ३ आणुपुव्वी अ ४, पंचिदिअजाई ५, ओरालिआईणि पंच सरी-
 गणि १०, आइल्लाणं तिण्हं तिण्णि अंगोवंगाणि १३, पढमं संह-
 णणं १४, पढमं संठाणं १५, सुहा वण्ण १६ गंध १७ रस १८
 फासां १९, सुहविहगई २०, अगुरुलहु २१ पराघाय २२ ऊसासा
 २३ ऽऽयवु २४ ज्जीअ २५ निम्माण २६ तित्थयराणि २७, तसद-
 मगं चं ३७, एआओ सुहाओ बायालीसं 'पुण्णपयडीउत्ति'रूढा-
 ओ ॥ पंच नाणावरणाणि ५, नव दंसणावरणाणि ९, मिस्ससम्म-
 ताणं वंधाभावाओ छव्वीसमेए मोहे २६, पंच अंतरायाणि ५, ए-
 आओ पणयालीसं ४५ घाइचउक्कपयडीओ। असायवेअणीअं १ ।
 नेरइआउअं १ । नीअगोअं १ । चउत्तीसं नामपयडीओ, तंजहा—

मनुष्य अने तिरियनां आयुष्य, १ उच्च्य गोत्र तथा नामकर्मिणी ३७ प्रकृति-
 ओ-मनुष्यगति अने आनुपूर्वी (२), देवगति अने आनुपूर्वी (४), पंचे-
 न्द्रिय गति (५), औदारिकदिइ १ पांय शरीर (१०), प्रथमना त्रलु शरी-
 रना त्रलु अंगोपांग (१३), प्रथम मंधयणु (१४), प्रथम संस्थान (१५),
 शुल वर्ग, गंध, रस अने स्पर्श (१६), शुल विदायोमति (२०), अशु-
 लधु (२१), पशुधात (२२), उच्छ्वास (२३), आतप (२४), उद्योत (२५).
 निर्माण २६, तीर्थकर (२७), अने त्रस दशकां (३७) ओ ४२ पुन्य (शुल)
 प्रकृतिओ प्रसिद्ध छे. (सुवे ८२ (अशुल) पाप प्रकृतिओ वर्णवे छे).

पांय ज्ञानावरण, नव दर्शनावरण, मित्रभोदनीय अने समकित भो-
 दनीयना अधने अलाव होवाथी पाणीनी २६ भोदनीय प्रकृति, पांय
 अंतराय ओ रीते ४५ प्रकृतिओ चार घानिकर्मिणी र्थी; अने असातावेद-
 नीय, नारणीनुं आयुष्य, नीय गोत्र अने ३४ नामकर्मिणी प्रकृति, तिरिय-

१ औदारिक, चक्षि, आदारक, तैल्य अने धर्मणु. २ औदारिक
 अंगोपांग, चक्षि अंगोपांग अने आदारक अंगोपांग गणुवा. ३ वल-
 क्तवनागण. ४ नभयतुरम्. ५ त्रम, पादर, पमांम, प्रत्येक, स्थिर,
 गन्ध, सुम. (भोभाया), सुत्तर, आटेय, अने यज्ञनामकर्म.

तिरिआणं गई १ आणुपुव्वी अ २, नेरइआणं गई ३ आणुपुव्वी अ ४, एगिदिआईओ चउरो जाईओ ८, पढमवज्जाणि पंच संहण-
णाणि १३, पंच संठाणाणि अ १८, असुहा वण्णगंधरसफासा २२,
असुहविहगई २३, उवघायं २४,^१ थावरदसगं च ३४ । एवं सब्ब-
ग्गेणं असुहाओ वासीई 'पावपयडिउत्ति' भणंति ॥ निबुच्छुपमु-
हाणं^२ सहजे रसे एकट्टाणिए, से च्चिअ दुत्तिचउभागपमाणे कट्टिए ए-
क्कभागावसेसे दुट्टाणिआईए होइ, एसा उवमा पयडिरसस्स भणिआ ॥
पव्वयभूमिवालुयाजलररेहातुल्लेहिं कसाएहिं असुहाणं जहाकमं चउ-
त्तिदुइक्कट्टाणिए रसे वज्जइ । सुहाणं तु वालुआजलररेहातुल्लेहि चउ-
ट्टाणिए, भूमिरेहातुल्लेहिं तिट्टाणिए, पव्वयरेहातुल्लेहिं दुट्टाणिए, एकट्टा-

गति अने आनुपूर्वी (२), नरकगति अने आनुपूर्वी (४), अेकेन्द्रियादि-
आर नति (८); प्रथम सिवायतां पांच संघयणु (१३), पांच संस्थान
(१८), अशुल वणुं, गध, रस अने स्पर्श (२२), अशुल विहायोगति
(२३) उपधात (२४), अने १स्थावरदशका (३४) अे रीते सर्वे मणीने
८२ अशुल पाप प्रकृतिओ इहेवाय छे.

दीमडाने तथा शेलडी प्रमुअने स्वालाविक रस अेके डालीओ
लेभाय अने ते रस जे, त्रणु, आर लाग प्रमाणु इहाये छते अेके लाग
अवशेष रहे छते जे डालीओ विगेरे इहेवाय. अे उपमा प्रकृतिना
रसनी नालुपी.

पर्वत अने लूमिनी इाट, वेणु अने जणमांती रेणा समान इपा-
योवडे अशुल इमेतो अनुकमे आर, त्रणु, जे अने अेके डालीओ रस
अधाय छे, लारे शुल इमेतो रस वेणु अने जणरेणा समान इपायवडे

१ स्थावर, सद्धम, अपर्याप्त, साधारणु, अरिथर, अशुल, दुर्लंग
(दौर्भाग्य) दुस्वर, अनाद्येय अने अपयश नामकर्म अे स्थावरदशका नालुवो.

२ सलज रस (इहया वगरनेो भीहा के इउवो) अेके डालीओ, तेनेल
इहतां (उकाणतां) अर्धो पाट्टी रहे ते जे डालीओ, जे लाग अणी नय
त्रीने लाग शेष (पाट्टी रहे) अेवो रस त्रणु डालीओ अने त्रणु लाग
अणी नय योथो लाग पाट्टी रहे ते योडालीओ नालुवो.

ણિન નત્થિ ॥ ચડસંજલણપંચંતરાયપુંવેઅમહસુયઓહિમણનાણચક્કુ-
અચક્કુઓહિંસણાવરણરૂવાઓ સત્તરસપયડીઓ ઇગદુતિચડદ્વાણિ-
અરસાઓ, સેસાઓ સુહાઓ અસુહાઓ અ દુતિચડદ્વાણિઅરસાઓ
નિદ્દિદ્વાઓ ॥ સંકિલેસેણં અસુહાણં પયડીણં તિવ્વે રસે ભવઈ, વિ-
સોહીણ મંદે ॥ સુહાણં પુણ વિસોહીણ તિવ્વે, સંકિલેસેણં મંદેત્તિ ॥
પાણસા કમ્મવગ્ગણાદલિઅસરૂવા ॥ ઇહ સ્વલ્લુજીવે નિઅસવ્વપણસેહિં
અભવ્વાણંતગુણપણસનિપ્પક્કને સવ્વજીવાણંતગુણરસચ્છેઓવવેણ ણ-
પણસોગાઠે અભવ્વાણંતગુણે કમ્મવગ્ગણાસ્વંધે પહ્સમયં ગિણ્હેઈ ॥
ગિણ્હિત્તા તમ્મજ્ઞાઓ યોવંદલિઅં આડસ્સ, તઓ વિસેસાહિઅં પરો-
પ્પરં તુલ્લં નામગોત્તાણં, તઓ વિસેસાહિઅં પરોપ્પરં તુલ્લં નાણાવર-

(વિગ્રહ પરિણામે) ચૈદિહાણીયો, ભૂમિદ્વાટ સમાન ક્ષપાયવડે (મધ્યમ પરિ-
ણામે) ત્રણ ઠાણીયો અને પર્વતની ક્ષટ સમાન ક્ષપાયવડે બે ઠાણીયો બં-
ધાય છે. એક ઠાણીયો શુભ રસ બધાતો નથી; (૨-૩-૪ ઠાણીયોજ
બંધાય છે) ચાર અંતવલન (ક્ષપાય). પાંચ અંતરાય (દાન-કાલ-ભોગ-ઉપભો-
ગ-વીર્ય અંતરાય), પુરૂપવેદ, મતિ-શ્રુત-અવધિ-મન:પર્યવજ્ઞાનના આવરણ,
અક્ષુ-અઅક્ષુ-અવધિદર્શનના આવરણરૂપ ૧૭ પ્રકૃતિઓ ૧-૨-૩-૪ સ્થા-
નિક રસવાળી અને યાદ્રીની અશુભ તેમજ શુભ પ્રકૃતિઓ ૨-૩-૪
સ્થાનિક રસવાળા કદી છે. મંદકેશ (મલીન અધ્યવસાય) વડે અશુભ પ્રકૃતિ-
ઓનો તીવ્ર (આક્રો) રસ થાય છે અને અધ્યવસાયની શુદ્ધિ થતાં મંદ
રસ થાય છે. શુભ પ્રકૃતિઓનો તો અધ્યવસાયની શુદ્ધિવડે તીવ્ર રસ
થાય છે અને અધ્યવસાયની મલીનતા થતાં તે રસ મંદ પડી જાય છે.

પ્રદેશ બધ તે કર્મવર્ગણાનાં દળીયાં (મેળવત્રા) રૂપ સમજવો.

આ પાગતાર અંસાગ્માં ભામતાં છવ પોતાના સર્વ (લોકાકાશ પ્ર-
માણ્ય અર્થે) પ્રદેશોવડે, અભગ્નોથી અનંતગુણા પ્રદેશ-દળથી બનેલા
અને સર્વ છવથી અનંતગુણા સમચ્છેદે કરી યુક્ત, સ્વપ્રદેશમાંજ રહેલા
(વહારના નદિ), અભગ્નોથી અનંતગુણા (અને સિદ્ધથી અનંતમા ભાગના)
કર્મ વર્ગણાના સ્કંધો પ્રતિમમય ગ્રહણ કરે છે. પ્રદણ કરીને તેમથી
ધારાં દળાં આગુકર્મને, તેથી વિશેષાધિક અને પરસ્પર તુલ્ય દળીયાં નામ.

णदंसणावरणंतरायाणं, तओ विसैसाहियं मोहस्स, तओ विसैसा-
हियं वेअणीयस्स विभइत्ता निअपइसेसु खीरनीरनाएणं अग्गिलो-
हपिडनाएणं वा संबंधेइ ॥ एसा कम्मदलिअस्स अट्टभागकप्पणा
अट्टविहबंधगेसु । सत्तविहाइबंधगेसु सत्तभागाइकप्पणा कायव्वा ॥
पयडिपएसबंधाणं जोगाहेअा ठिइअणुभागबंधाणं कसाया ॥
पुट्ट १ वद्ध २ निवत्त ३ निकाइअ ४ भेअभिन्ने वा चउव्विहे वंधे ॥

॥ इइ बंधतत्तनिरुवणो नाम समयसारस्स
चउत्थो अज्झाओ ॥ ४ ॥

आसवाणं निरोहे संवरे पणत्ते ॥ से अ समिइगुत्तिपरीसहज-
इधम्मभावणाचरित्तेहि कम्मपुग्गलादाणसंवरणाओ सत्तावन्नविहे

अने गोत्रकर्मने, तेथी विशेषाधिकं अने परस्पर तुल्य दृणीया ज्ञानावरण,
दर्शनावरण अने अंतराय कर्मने, तेथी विशेषाधिकं मोहनीय कर्मने अने
तेथी विशेषाधिकं वेदनीय कर्मने वहेथी आपी निज आत्मप्रदेशमां क्षीर
नीरनी पेरे अथवा लोह अग्निनी पेरे ते कर्मवर्गणाना रूधो साथे
मणी नय छे। कर्मदृणीयानी आ आठ लागनी कल्पना अष्टविध कर्मबंधो
आश्रयी समज्जी.सात, छ अने अेकविध बंधोने विपे तेरलाज लागनी कल्प-
ना करवी. प्रकृतिबंध अने प्रदेशण घना हेतु (मन, वयन अने ज्ञायाना) योग
जालुवा. स्थितिबंध अने रमणधना हेतु क्रीडादिइ कपायो जालुवा. तेमज
वणी १ कृपृष्ट, ७ अद्ध, निवत्त अने निकायित ओ रीते पणु आर प्रकाग्ने
बंध शास्त्रमां इहेयो छे. (इति षंधविचार.)

(षंधतत्त्व निरूपणनामा अतुर्थ अध्याय शब्दार्थः संपूर्णः)

आश्रयोतो निरोध करवो ते संवर इहो छे. समिति, गुप्ति, परी-
सूद, यतिधर्म, लावनाजो अने आरित्रवडे कर्मपुद्गल अदणु करवानो नि-
रोध (अट्टाव) यवाथी ते संवर सत्तावन प्रकारतो थाय छे. तेमां

१ छुटी सोयो, सूत्रथी पावेली सोयो, लोहाना बंधनथी पावेली
मोयो अने दधोटे रीपी नागेली मोयोना दृष्टान्तथी अष्टादि षंधा जालुवा.

(४०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टम्. नं. अ (१२) ॥

भवइ ॥ तन्व इरियाईओ समिईओ पंच ॥ जोगनिग्गहरूवाओ
गुत्तीओ तिण्णि ॥ खुहाइआ परीसहा वावीसं ॥ खंतिप्पमुहे
दसविहे जइधम्मे ॥ अणिच्चयाइआओ दुवालस भावणाओ ॥
सामाइआइअइ पंच चारित्ताइं ॥

॥ इइ संवरतत्तनिरुवणो नाम समयसारस्स
पंचमो अज्झाओ ॥ ५ ॥

अणुभूअरसाणं कम्मपुग्गलाणं परिसडणं निज्जरा ॥ सा दुवि-
हा पण्णत्ता, सकामा अकामा य ॥ तत्थ अकामा सव्वजीवाणं ॥ तहा-
हि—एगिंदिआइआ तिरिआ जहासंभवं छेअभैयसीउण्णवासंज-
ळग्गिच्छुहापिवासाकसंकुसाईहिं, नारगा तिविहाए वैअणाए, मणुआ
च्छुहापिवासावाहिदालिहचारगनिरोहाइणा, देवा पराभिओग्गक्खि-

धर्यान्दि समिति^१ पांच्य; मन, वयन, ध्याना योग (व्यापार) निग्रहइप
गुमिओरे त्रणु; क्षुधादिह परीसहो पावीस; क्षमा प्रमुष यतिधर्म
दशविध; अनित्यादिह सावनाओ पार अने ३सामायधादि चारित्र पांच्य.
(संवरतत्त्व निरूपणनामा पंचम अध्याय शब्दार्थः समाप्तः)

योगवाचं गयेवा शयवाणा कर्मपुद्गलोनु परिशाटन यवु (परी जवुं)
ने निर्गंश कइवाय छे. ते जे प्रधारनी १ सधम, २ अधम भेदे धरीने
जाण्णी. तेमां अधम^४ निर्गंश सय छंवाने होय ते आ रीते—अइकेन्द्रि-
यादिह निर्येयो मयाअणव छंदन भंदन, शीत, ताप, वर्षाण, अग्नि, क्षुधा,

१ धर्या—अमनागमन, व्यापा, ज्ञेयणा व्याप्तन, निक्षेप अने भयो-
त्सर्ग प्रसंगे उपयोग सदिन प्रवर्तन.

२ असत् योगनेो निग्रह अने मत (इक्षण) योगतुं उदीरणु.

३ सामयिक, छेनेपरथापनीय, परिहार विशुद्धि, सधम अपराय
अने मयाअणन.

४ अधम—धर्मोपपन्न दशादि सदिन धरतां.

सिअत्ताङ्गा असायवेअणीअं कम्ममणुभविउं परिसाडिंति त्ति तेसिं
 अकामनिज्जरा ॥ सकामनिज्जरा पुण निज्जराहिलासीणं अण-
 सण १ ओमोअरिआ २ भिक्खायरिआ ३ रसच्चाय ४ कायकिलेस ५
 पडिसंलीणया ६ भेअं छव्विहं बाहिरं, पायच्छित्त १ विणय २
 वेआवच्च ३ सज्झाय ४ ज्ञाण ५ विउस्सग्ग ६ भेअं छव्विहमब्भंतरं
 च तवं तर्वेताणं ॥

॥ इइ निज्जरातत्तनिख्वणो नाम समयसारस्स
 छट्ठो अज्झाओ ॥ ६ ॥

घाइचउक्खएणं उप्पन्नकेवलनाणदंसणस्स कसिणकम्मक्खए
 मोक्खे पणत्ते ॥ खीणकम्माणो अ गउरवाभावाओ नाहो गच्छंति ॥

तृपा, याष्क अने अंकुशादिवडे, नारडी (नरकना) एवो त्रणु प्रक्षरनी
 वेदनावडे; मनुष्ये क्षुधा, तृपा, आधि, दारिद्र्य अने अंधीभानादिवडे, अने
 देवताओ परवशता अने द्विष्टिपपष्ठादिवडे अशाता वेदनीय कर्मे अ-
 नुलवी (भोगवी) अपावे छे. तेथी तेभने अडाभनिर्हरा ज्ञाणवी. सडाम-
 निर्हरा तो अनशनर, ज्ञाणोदरी, शिक्षायर्या (वृत्ति संक्षेप), रसत्याग,
 कायकलेश (लोआदिवडे देहदमन) अते प्रतिमंलीनता (कायभानी पेरे अं-
 गोपांगने संकायी राभव) ओ छ प्रक्षरना आहतय तथा आयत्रित्त,
 बिनय, वैयावग्ग, सजाय ध्यान अने व्युत्सर्ग ओ छ प्रक्षरना अत्यं-
 तर तपने तपता निर्हरालिक्षापीने यवा पाभे.

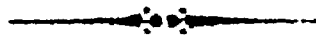
(निर्हरातत्त्व निरूपणनामा षष्ठ अध्याय शब्दार्थः संपूर्णः)

(ज्ञानावरणादि) आर धातिर्भना (सर्वथा) क्षयवडे देवणजान-दर्शन
 प्राप्तने समरत कर्मेतो क्षय थये मोक्ष क्लो छे. क्षीणुर्भओ गौरव (सा-

१ नरकक्षेत्रजन्य, अन्य उदीरित अने परमाधी कृत. २ उपवास कृत
 अकृमादि. ३ नरक इतरतां ओछो आहार इरवो ने. ४ पाप आलोचना
 (आलोचय) ५ देहादिक भमत्व त्याग.

जोगपओगाभावाओ न निरिअं गच्छंति ॥ निस्संगत्ताओ गयले-
वालाउफलं व, वंधच्छेदाओ एरंडफलं व, पुव्वपओगाओ धणुवि-
मुक्कउमृ व्व, तहागइपरिणामाओ धूम व्व उड्डं गच्छति ॥ लोगतंते
अ चिट्ठंति ॥ धम्मत्थिकायाभावेणं न परओ गई ॥ तत्थ य सा-
मयं निरुवमं सहावजं सुक्ख अणुहवंति ॥ सुरासुरनराणं सव्वद्धा-
पिंडिआइं सोक्खाइं जरसाणंतभागे न भवंति ॥ ते अ सिद्धा
मंतपयपस्वणाईहिं नवहिं अणुओगदारेहिं परूविअव्वा ॥

॥ इह मोक्खतत्तनिरुवणो नाम समयसारस्स
सत्तमो अज्झाओ ॥ ७ ॥

प्रेषणा) ना अभावे नीत्या जता नथी, योग प्रयोगना अलावधी तीरुर्छी
जता नथी, परंतु निःसंगताथी भण-लेप वगरना तुणजानी पेरे, धर्म-
पधनना छेदायाथी एरंडना इणनी पेरे, पूर्व प्रयोगथी धनुष्यमांथी छूटेला
पाशुनी पेरे तथा गति परिष्णामथी धमाजानी पेरे उंथा (उर्ध्वगतिओ)
ज जग छे अने लोउ (आदाश) ना अंते रहे छे. धर्मास्तित्तमना अला-
वधी आगण (अलोद्धमा) गति (गमन) थवा पामे नहि. (तेथी) लांण
(लोद्धना अग्रभागेज) रखा जता, शाश्वत-निर्दपम-स्वालाविद्ध मुणने अ-
नुमरे छे. सुर, असुर अने मनुष्यसंघधी सर्व जणनां ओउडां इरेलां मुणो
गिद्ध जगवानना अंततमा लागे आवतां नथी. (सिद्ध जगवाननुं मुण
अंतत जे-वयन अजोत्तर छे.) मंतपय प्रक्षुप्तादिह नव अनुयोगदारेवडे
ते सिद्धोनी व्याख्या इरवी.

(साधतत्त्व निर्दपणनामा सप्तम अध्याय शब्दार्थः समाप्तः)

एआणि सत तत्ताणि बंधंतब्भूआणं पुण्णपावाणं
विभिन्नत्तविवक्खाए नवावि भण्णंति ॥ संखेवेणं वित्थ-
रेण वा तेसिं अववोहे सम्मन्नाणं ॥

॥ सिरिदेवानन्दसूरिइयं सत्ततत्त-
पगरणं संमत्तं ॥

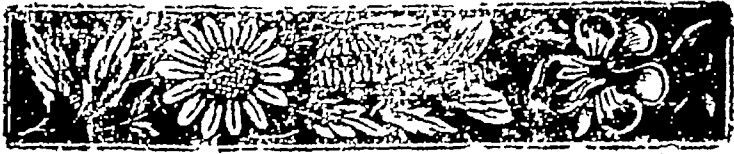
अधतत्त्वभां सभावेशित इरेदां पुन्य अने पापने ञ्जूदां गणीअ
ते उक्त सात तत्त्वो (ने अदले) नयतत्त्वो पणु इडेवाय छे. संक्षेपे
डे विस्तारे ते तत्त्वोने। अवयोध थयो ते सम्यग्ज्ञान इडेवाय छे.

॥ श्रीदेवानन्दसूरि रचित सप्ततत्त्वप्रकरण
शुद्धार्थः समाप्त ॥

॥ श्री गूर्जरभापानुवादविभूषितं ॥

॥ कलिकालसर्वज्ञ-भगवत्पाद-श्रीहेमच-
न्द्राचार्य-श्रीदेवानन्दसूरिप्रणीतं ॥

॥ सप्ततत्त्वप्रकरणयुगलम् ॥

॥ श्रीभाग्यविजयजीकृतं ॥

॥ श्रीनवतत्त्वस्तवनम् ॥

(दोषक-चतुष्पदिका छन्दोवद्ध.)

॥ परिशिष्ट नं. ट (१३) ॥

(टुडा.) श्रीअरीडुंतना पाय युगल, प्रभुमी परमाणुंद्, नवतत्त्व
 विवरणु कहुं, ने साभ्या वीर जिणुंद्. ॥ १ ॥ नवनिधान यकव-
 तिना, जिम धन पार न डोय; तेम नव तत्त्व विचारनो, पार
 न पामे डोय. ॥ २ ॥ नव नंद्दे नव डुंगरी, कनक तखी न
 निध; तेम नव तत्त्व विचारणा, रामो दुर्गडा सनिध. ॥ ३ ॥
 शिवा नव त्रैवेक छे, लोक नाल अक्षांड; सुभ मंडण कंठे धरे,
 तत्र नवनीज (त) पिंड. ॥ ४ ॥ नव वाड रक्षा करे, अक्षयर्थ निज
 अक्ष; तिम नव तत्त्वज राणजे, विनय मूल जिन धर्म. ॥ ५ ॥
 (शोपाठ.) श्रीपास जिनेश्वर प्रभुमी पाय, सद्गुरु दानतणु सुपसाय,
 नवतत्त्वनो कहुं विचार, सांख्यजे चित्त दध नरनार ॥ १ ॥ एव
 अएव-पुण्य-पापज-जेय, आश्रव-संवर-निर्जरा डोय; गन्ध,
 भोक्ष-नव तत्र अे सार, दुवे कहुं अेडुनो विस्तार. ॥ २ ॥ एव-
 तत्त्व येतन लक्षणु ननु, यउद लेद अेडुना परमाणु; अएव
 अंयेतन लक्षणु जेय, यौद लेद अेडुना पशु डोय. ॥ ३ ॥ पुण्य
 कर्म शुभ कर्मनो संय, अेतालीस लेद तेडुनो संय; पाप कर्म
 अशुभ कर्मनो उद, आशी लेद जिनवर वदे ॥ ४ ॥ आश्रव

(૨) ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્ નં. ૮ (૧૩) ॥

તત્ત્વ કર્મ અવવાનો ઠાંમ, ઘેંતાલીશ લેહે તે તામ; સંવર
તત્ત્વ આશ્રવ રૂંધવો, સતાવન લેહે સંસ્તવ્યો. ॥ ૫ ॥ નિર્જરા
તત્ત્વ અપાવે તામ, ખારે લેહે તે અલિરામ; અંધ તત્ત્વના ચાર
પ્રકાર, દેવ નર તિરિ નરક તિચાર. ॥ ૬ ॥ મોક્ષ તત્ત્વ કર્મ ક્ષય
કરી નાય, નવ લેહે તેડુજ કહેવાય; ખસે છોતેર લેહ વખાણુ,
શ્રાવક તે જે એડુના જાણુ. ॥ ૭ ॥ (જીવતત્ત્વ.) ચેતન લક્ષણુ
એક પ્રકાર, ત્રસથાવર દોય વિધ સાર; ત્રણુ વિધ પુરૂષ સ્ત્રી
નયુંસકે, સુર નર તિરિ નારકી ચૌ થાનકે ॥ ૮ ॥ પાંચ પ્રકારે
જીવજ કહું, એકેંદ્રિ ઝેઠંદ્રિય લહું; તેઠંદ્રિય ચૌરેંદ્રિય
સાર, પંચેંદ્રિયના બહુ પ્રકાર. ॥ ૯ ॥ ૫૩ વિધ પૃથ્વી અપ
તેજિકાય, વાયુ વનસ્પતિ છઠ્ઠી ત્રસકાય; પાંચસે ત્રેસઠ લેહે જીવ,
જિનવરજી ભાષે સદીવ ॥ ૧૦ ॥ જે લેહે એકેંદ્રિય જ્ઞેય, સુક્ષ્મ
ખાદર એ ઈ હાય; સંજી અસંજી પંચેંદ્રિય કહ્યા, ગુરૂ વચને
આગમથી લહ્યા ॥ ૧૧ ॥ જેઠંદ્રિ તેઠંદ્રિય સાર, ચૌરેંદ્રિ એ સાત
પ્રકાર; એ સાતે પર્યાપ્તા કહ્યા, સાતે ઈમ અપર્યાપ્તા લહ્યા. ॥ ૧૨ ॥
પર્યાપ્તા તે કહીએ જેડુ, પર્યાપ્તિ પૂરી કરે એડુ; અપર્યાપ્તા પૂરી
નવી કરે, ચોથી પર્યાપ્તિ કીધા વિણુ મરે ॥ ૧૩ ॥ એ છે જી-
વના ચૌદ પ્રકાર, ધારે સમ્મદિકૃ નરનાર; જીવ જાણ્યા વિના
સમકીત નહિ, એડુવી વાત જિનવરે કહી. ॥ ૧૪ ॥ હવે કહું
પર્યાપ્તિ જ્ઞાન, જેઠું દારે આવે વિજ્ઞાન; સંસારી જીવને પર્યાપ્તિ
કહી, સિદ્ધ જીવને પર્યાપ્તિ નહિ. ॥ ૧૫ ॥ આહાર પર્યાપ્તિ પહેલી
જાણુ, શરીર પર્યાપ્તિ બીજી વખાણુ; ઈંદ્રિય પર્યાપ્તિ ત્રીજી કહી,
સ્વાસોસ્પૃશ એ ચોથી લહી. ॥ ૧૬ ॥ ભાષા પર્યાપ્તિ પાંચમી સહી,
મનઃ પર્યાપ્તિ છઠ્ઠી લહી; એકેંદ્રિયને પર્યાપ્તિ ચાર, આહાર શરીર
ઈંદ્રિય ઉદાર. ॥ ૧૭ ॥ સ્વાસોસ્પૃશ એ ચારે જાણુ, વિગલેંદ્રિયને
પાંચ પ્રમાણુ, પાંચમી ભાષા તે વધી સાર, સંજીને મનનો વિ-
સ્તાર. ॥ ૧૮ ॥ એકેંદ્રિયને ચારજ પ્રાણુ, અપચેંદ્રિય ને કાય-
જલ લાગુ; આસોસ્પૃશ અને આઉખો, પ્રાણુ ચાર એમજ જોળખો.

॥ १८ ॥ प्राणु षट् षेष्ठद्रियने डोय, स्पर्श रस ने कायभल डोय;
 वयन भल श्वासोर्द्ध्वास आयु ज्ञाणु, लाज्ये सिद्धान्ते ज्ञेय प्रमाणु
 ॥२०॥ तेषुद्रियने सातमो प्राणु, स्पर्शरसनघ्राणु द्वि ज्ञाणु; काय वयन
 भल श्वासोर्द्ध्वास, सातमो आयु लाज्ये तास ॥ २१ ॥ प्राणु
 आठ अठरिन्द्रिये डोय, स्पर्शरसनघ्राणु यक्षु ज्ञेय; तनुभलवाग्भल
 ज्ञाणु ज्ञेय, श्वासोश्वासने आयु तेडु. ॥ २२ ॥ पांचे षुन्द्रिय ते
 पांचे प्राणु, मनभल वयन कायभल ज्ञाणु; श्वासोर्द्ध्वास अने
 आठमो, संज्ञी असंज्ञी नव दश ज्ञाणु ॥ २३ ॥ ज्ञेय ते जे
 प्राणुधरे, प्राणु विना ते निश्चे भरे; जे नर ज्ञेयना प्राणुधरे
 हरे, तिष्ठेहिंसा (ते) नरके संजरे ॥ २४ ॥ (अज्ञेयतत्त्व) धर्म
 अधर्म अने आकाश, त्रणु त्रणु लेह ज्ञेयना परकाश; अंध, दृश
 अने प्रदृश, दृशमो काल कहे सविशेष. ॥ २५ ॥ यलणु सहाय
 धर्मोस्तिकाय, अधर्मोस्तिकाय ते स्थिर सहाय; अवकाश लक्षणु
 आकाश कहे, शुद्धसाय आगमथी लहे. ॥ २६ ॥ काल ते जे
 समयादिके ज्ञाणु, हुवे कहुं तेहुनुं प्रमाणु; असंज्यात समये आ-
 वलीका ज्ञेय, कोडी ज्ञेय सतसक लभ डोय. ॥ २७ ॥ सत्योतेर
 सहसने षो सोलज्ञेय, ज्ञेयली आवलिकाये सुदूर्त डोय; त्रीश
 सुदूर्ते दिन रात्री ज्ञेय, त्रीशे दिवसे मासज थाय. ॥ २८ ॥ ज्ञेय
 मासे वर्षज गणु, पांचे वर्षे ज्ञेय धर्म सुणु; वीश ज्ञेय सो
 वर्षनुं नाम; काल असंज्य ज्ञेय परे ज्ञाणु. ॥ २९ ॥ पुद्गलना
 ते चार प्रकार, अंध, दृश, प्रदृश जे सार; जेथो लेह ते पर-
 माणुजो; अंध, दृश, प्रदृशथी ज्ञेयो. (ज्ञेयो) ॥ ३० ॥ ज्ञेय
 ज्ञेय लेह अज्ञेयना ज्ञाणु, सभमदिकु ते करे प्रमाणु; (पुण्यतत्त्व)
 हुवे नव विध पुण्यना सार, उपान्वानो कहुं विचार. ॥ ३१ ॥
 दान मांडे उत्तम अन्नदान, भीजे पुण्य पाणी प्रधान; था-
 नक पुण्य ते त्रीजे सहि, शय्या पाट ते जेथुं श्रद्धी. ॥ ३२ ॥
 वस्त्र दान दीजे शीतकाल, पुण्ये ज्ञेय मनोरथ भाल; मन पुण्य
 वय पुण्य काय पुण्य ज्ञेय, नवमो नवद्वार पुण्य वधाणु. ॥ ३३ ॥

એ નવ પુણ્ય ઉપજવાના ઠામ, તેહનાં કહ્યાં જુજુઆ નામ; પુણ્ય
 લોગવવાનો કહું પ્રકાર, બેતાલીશ લેદે તે સાર. ॥ ૩૪ ॥ સાતા
 વેદની સુખ જેહથી થાય, ઉંચ ગોત્ર ધૂર આસન લહેવાય; મનુ-
 ખ્ય ગતિ મનુષ્યાનુપૂરવી, ગતિ જાતો નહિ ભુલો ભમી. ॥ ૩૫ ॥
 દેવગતિ દેવાનુપૂર્વિ જાણુ, પંચેન્દ્રિય જાતિ પ્રમાણુ; ઐહારિક શ-
 રીર મનુષ્ય તિયંચ, વૈક્રિય દેવતા નારકી સંચ. ॥ ૩૬ ॥ આહાર-
 રક ચંદ્રપૂર્વિને હોય, તેજસ આહાર પચાવે સોય; કાર્મણુ તે
 ક્રોધાળારૂપ, ઐહારિક અંગોપાંગ સ્વરૂપ. ॥ ૩૭ ॥ વૈક્રિય અંગો-
 પાંગ થુણું, આહારક અંગોપાંગજ લાણું; વજ રૂષભ નારાય સંઘ-
 યણુ, જિનજીનાં એ સાચા વયણુ. ॥ ૩૮ ॥ વજ કહેતાં ખીલી
 જાણુ, રૂષભ તેહ પાટોજ વળાણુ; નારાય જેહુ પાસે મર્કટ બંધ,
 પ્રથમ સંઘયણુ એણી પરે સંઘ. ॥ ૩૯ ॥ વામઠિંગણુથી જમણુ
 ખણો, દાહિણુ ઠિંગણુથી ડાબો ખણો; મસ્તક અંગથી પલાઠી
 અંત, જમણુ ઠિંગણુથી ડાબો ઠિંગણુ જંત. ॥ ૪૦ ॥ સમ ચૌરસ
 કહિએ સંસ્થાન, ચિહું ભાગે એ સરિખો માન; શુભ વર્ણુ રાતો
 પીળાદિક કહ્યો, શુભ રસ તે મધુરાદિક લહ્યો ॥ ૪૧ ॥ શુભ ગંધ કંપુર
 અંપાદિક જેહ, શુભ સ્પર્શ સુવાલો તેહ; અગુરુ લઘુ ભારે હજણુ
 નહિ, પરાધાત તે અન્ય સહે (જીપે) નહિ. ॥ ૪૨ ॥ શ્વાસોર્ધ્વાસ
 મુખે લેવાય, ચોવીશમે તે એ કહેવાય; આતપ તે સુર્યની પરે,
 ઉદ્યોત તે અજવાણું કરે. ॥ ૪૩ ॥ નિર્માણુ કર્મ તે સૂત્રધાર,
 અંગોપાંગ રૂડા આકાર, રૂડી ગતિ હંસ સરીખી જાણુ, ત્રસ શાકત
 ચાલવાની આણુ. ॥ ૪૪ ॥ બાહર આવે દૃષ્ટિગોચરે, પર્યાપ્તો
 પર્યાપ્તિ પૂરી કરે; પ્રત્યેક શરીરે એકજ જીવ જોય, સ્થિર નામે
 અંગોપાંગ નિશ્ચય હોય. ॥ ૪૫ ॥ શુભ નામિ ઉપરી રૂડા લાણું,
 મુખગ તે લોકને સોહામણું; સુસ્વર જોલે મીઠે સ્વરે, આદ્યવચન
 જે પ્રમાણુજ કરે. ॥ ૪૬ ॥ જસ કર્મ જેહનો જસ જોલાય, સુર
 નર તિરિ આસુ બંધાય; તીર્થકર નામ કર્મ જે જાણુ, એ લેહ
 બેતાલીશ પુણ્ય પ્રમાણુ ॥ ૪૭ ॥ (પાપતત્ત્વ-દૂહા.)

योथुं तत्त्व हुवे सांभणो, पाप तण्णो उदय ओडु; ज्याशी लेड
 ज्ञनवरं कद्या, मन (त) शुं धारो तेडु. ॥ ४८ ॥ मति श्रुत
 अवधि मनःपर्यव, केवण ज्ञान ओ पंच; आवरणु हांकतां डोय
 ते, पाप तण्णो इल संच. ॥ ४९ ॥ (योपाध) दानांतराये
 दान न देवाय, लाभांतराये लाभ नवी थाय; लोगांतराय छते
 लोग वियोग, उपलोगांतराये नवी नवी योग ॥ ५० ॥ हुवे कहुं
 ते वीर्य अंतराय, अण पराक्रम नवी शेरवाय; यक्षु दर्शनावरणे
 नेत्र नवी डोय, अयक्षु दर्शनावरणे छंद्रो अल नवी ज्ञेय. ॥ ५१ ॥
 अवधि दर्शनावरणे अवधि नवी नीपले, केवल दर्शनावरणे केवण
 न संपले; सुणे जगे ते निद्रा ज्ञेय, कण्ठे जगे ते निद्रानिद्रां
 डोय. ॥ ५२ ॥ जेका निद्रा आवे जेडु, प्रयला निद्रा कहीजे
 तेडु; वाटे आलतां उंधतो जय, प्रयला प्रयला ते कडेवाय. ॥ ५३ ॥
 निद्रा मांडे करे सर्व काम, थीणुद्धी निद्रा तेडुनुं नाम; नीच
 गोत्र ते नीची जत, असातावेदनी पामे घात. ॥ ५४ ॥ मिथात्व
 जे माने कुद्वेव, कुधर्म कुगुर्नी करे सेव; दुद्व्या याद्व्यानी शक्ति
 न डोय, थावरपणुं ते कडिजे सोय. ॥ ५५ ॥ दृष्टि गोचरे न
 आवे जव, तेडु कहीजे सूक्ष्म सदीव; पर्याप्ति पूरी नवी डोय,
 अपर्याप्तो ते कहीजे सोय. ॥ ५६ ॥ ओक शरीरे जव अनंत,
 साधारणु ते कहीजे जंत; हांत दुड अंग हुवे धण्णो, पाप उदय
 ते अधिरणपण्णो. ॥ ५७ ॥ नाबी उपर पाडुओ आकार, अशुभ-
 पणुं ते पाप प्रकार; लुंडा जेते लोक सहु डोय, दुर्भाग्यपणुं ते
 सहि डोय. ॥ ५८ ॥ स्वर जेते जे असुडामण्णो, पाप उदय ते
 दुस्वरपण्णो; वचन न माने जेडुनो डोय, अनादेय वचन ओडुज
 डोय. ॥ ५९ ॥ इडुं करतां जस न जेलाय, अपन्नशपणुं तेडिज
 कडेवाय; नरकगति नरकानुपूर्वि, नरक आयु ओ पाप अनु-
 लवी ॥ ६० ॥ क्रोध, मान, माया, दोलज जणु, संजवतनो ओ
 पक्ष प्रमाणु; क्रोध, मान, माया, दोल विचार, प्रत्याभ्यानी मासज
 चार. ॥ ६१ ॥ क्रोध, मान, माया ने दोल, वरस ओक लगे

એહુનો થોણ; અમૃત્યાખ્યાની એ કહેવાય, પાપ ઉદય ત્યારે નવી
 જાય. ॥ ૬૨ ॥ ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ, જીવિતત્ત્વ લગે એ-
 હીજ થોણ; અનંતાનુબંધી એહિજ ચાર, પાપ ઉદયે રોલે સંસાર.
 ॥ ૬૩ ॥ હાસ્ય રતિ અરતિ ભય શોક, છઠ્ઠો તે દુગંછા થોક;
 પુરુષ સ્ત્રી નપુંસક વેદ, ગતિ તિથેય એકસઠમો લેદ. ॥ ૬૪ ॥
 તિર્યચની અનુપૂર્વિ જાણુ, એકેન્દ્રિય તે પાપ પ્રમાણુ; બેઠંદ્રિય તે-
 ઇન્દ્રિય સહિ, ચૈરિન્દ્રિય તે પાપપ્રકૃતિ કહી. ॥ ૬૫ ॥ કુત્સિત
 ગતિ રાસભની જાણુ, ઉપદ્રાત પડજીભી નાણુ; તર્ણુ, ગંધ, રસ,
 સ્પર્શ વિચાર, એ પામે તે અશુભ અસાર. ॥ ૬૬ ॥ પાટો, ખેહુ દિશે
 મર્કટબંધ, રિષભ નારાય સંઘયણુ સંઘ, ખિહુ દિશી મર્કટ-
 બંધ ખીલી નહિ, નારાય સંઘયણુ એ વાતજ કહી. ॥ ૬૭ ॥
 એક દીશી મર્કટબંધજ હોય, અર્ધ નારાય સંઘયણુ એ જોય,
 ઈલિકા ખીલી વળી જોય, છેવટું સંધી લગાડી હોય. ॥ ૬૮ ॥
 નાભિ ઉપર રૂડો લહો, નિગોહ સંઠાણુ ઇણી પરે લહો. નાભિ
 નીચે તે રૂડો જાણુ, ઉંચે ભુંડો તે સાદિ સંઠાણુ. ॥ ૬૯ ॥ વામન
 સંઠાણુ એણી પરે જોય, મસ્તક ત્રીવા હાથ પગ હોય, કુખ્જ
 પુંઠ ઉદર અસાર, એકાશીમો પાપ વિચાર. ॥ ૭૦ ॥ સઘળાં
 અંગોપાંગ કુરૂપ, હુંડકનો એ કહ્યો સ્વરૂપ, બાશી ભેદ તે પાપના
 જોય, સમ્મહિહી તે છાંડે સોય. ॥ ૭૧ ॥ (આશ્રવતત્ત્વ.—દુહા.)
 શ્રીનિનવરણ એ ભાષિયા, પ્રશ્નવ્યાકરણ મોજાર; પાપ આવે જેણે
 ધાનકે, તેહુના પંચ પ્રકાર. ॥ ૭૨ ॥ ભેદ ખેંતાલીસ જે કહ્યા, સૂત્ર-
 માંહિ વિસ્તાર; સપકિત ધારી તે સહિ, જાણુ એહુ વિચાર. ॥ ૭૩ ॥
 (ચોપાઠ.) ઇન્દ્રિય પાંચ તે નિનવરે કહી, પાપ આવે તિણે કરી સહી;
 ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર, પ્રાણાતિપાત જીવનો સંહાર.
 ॥ ૭૪ ॥ મૃપાવાદ જૂઠો ઉચ્ચરે, અદત્તાદાન તે ચોરી કરે, મૈથુન
 જે પદ્મસ્ત્રીની સેવ, પગિહુ ઉપર મન નિત્યમેવ. ॥ ૭૫ ॥ મન,
 વચન, કાયાના જોગ, વિપરીતપણે વર્તાવે લોગ; કાયા અજ્ઞયજ્ઞાયે

वावरे तेहु, कायिकी क्रिया कहीये ओहु. ॥ ७१ ॥ हुल, विभल,
घरठी, कोदाल, अधिकरणु क्रिया ओहिन खास; एव अएव उपर
करे रीस, पाओसिया क्रिया ते निशदिस ॥ ७७ ॥ परितापनी
क्रिया ते धरे, पर आपणुने पीडा करे; प्राणुतिपातकी एवने
नाश, आरंभीया करसणु प्रकाश. ॥ ७८ ॥ अनेक पदार्थे उपर
भमता सही, परिग्रहीया क्रिया ते कही; मायावत्तिया क्रिया न्णु,
परनी वंयना करे अन्णु. ॥ ७९ ॥ मिथ्या दर्शन वत्तिया डेव,
कुयुर् कुहेवनी करे सेव; अपय्यभाणु पय्यभाणु नवी धरे, स्त्री
प्रशंसा दष्टिकी करे. ॥ ८० ॥ पुण्टिकी क्रिया धम उयरे, लो
लुडो हेभी राग द्वेषण करे; पाहुय्यिया क्रिया ते कडेवाय, कीलु-
हीकनी वस्तु हेभी न न्णय. ॥ ८१ ॥ सामंतोवणीया क्रियापा-
तकी, ठाम उधाडां राण्या थकी; नेसत्थीया अन्य पासे शस्त्र धडाय,
साहुय्यिया पोते शस्त्र कराय. ॥ ८२ ॥ एव अएव विणुसे अ-
णाय, आणुवाणिया क्रिया कडेवाय; विचारणीया क्रिया ते न्णु,
एव अएव विदारे आणु. ॥ ८३ ॥ नमतां बाणुमां माभी भर्,
अणुलोग क्रिया ते धरे; एणु शीघे लोकमां लुडो थाय, अणुवकंण
क्रिया कडेवाय. ॥ ८४ ॥ अन्य पासे ने पाप कराय, अन्नापयोग
क्रिया लंगाय; वणु न्णुने मन ओकीण थाय, सामुदायिकी क्रिया
कडेवाय. ॥ ८५ ॥ मित्रादि अर्थे ने करे कर्म, पिणवत्तिया
ओहुने भर्म; अणुणेले क्रिया अंधाय, द्वेषवत्तिया ते कडेवाय.
॥ ८६ ॥ धर्यापथकी क्रिया विचरंता न्णेय, पय्यविशमी क्रिया
लागे सोय; लेह जेताणीश आश्रवना कहा, शुद्धवयने आगमथी
वहा. ॥ ८७ ॥ (संवरतरव-हुडा) लेह वीश संवरना कहा,
हाणुंग सूत्र भाऊर, ले: सत्तावन एणु कहा, अंथांतरथी
विचार. ॥ ८८ ॥ लेह सत्तावन हुवे कहुं, संवरना नग सार;
मन शुद्धे पाणे प्रेमशुं, ते उतरे लव पार. ॥ ८९ ॥ (योपाठ)
धुंसर प्रमाणु न्णुये नेहु, धर्यासमिति कहीये तेहु; सावध

(૯) ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્. નં. ૮ (૧૩) ॥

ટાલી નિરવધ ઉચ્ચરે, ભાષાસમિતિ ઇણીપરે ધરે. ॥ ૯૦ ॥ દોષ
રહિત જે લીચે આહાર, એવણા સમિતિ કહીચે સાર; લેતાં મૂકતાં
જયણા કરે, આહાન નિષેવણા ચિત્તજ ધરે. ॥ ૯૧ ॥ જીવ જ-
તન કરી પરઠવે, પારીઠાવણિયા સમિતિ ઇમ સ્તવે; મન સાથે
નવી કરે પાપ, મન ગુપ્તિ તે ઇણી પરે થાપ. ॥ ૯૨ ॥ સાવધ
વચન તે ખોલે નહિ, વચન ગુપ્તિ તે કહીએ સહિ; સંવરી રાખે
આપણી કાય, કાય ગુપ્તિ તે કહેવાય. ॥ ૯૩ ॥ આરંભ ન કરે
ભૂખ્યે રહે, ક્ષુધા પરિસહ ઇણી પરે સહે; કાચું પાણી ન પીએ
લગાર, તૃષ્ણા ખમે તૃષ્ણા પરિસહ સાર. ॥ ૯૪ ॥ શીત પરિસહ
શીતજ ખમે, અગ્નિ ન વાંછે કાયા દમે; ઉષ્ણ પરિસહ લાગે
તાપ, સ્નાન ન વાંછે કહિએ આપ. ॥ ૯૫ ॥ ઠાંસ માંખ પરિસહ
સહી, ઠાંસ માંખ ઉઠાડે નહિ; વસ્ત્ર અછતે વસ્ત્ર વાંછે નહિ, અચેલ
પરિસહ કહીચે સહી. ॥ ૯૬ ॥ અરતિ પરિસહ મન ઉદ્દેગ, સ્ત્રી
દેખી આણે સંવેગ; ચયાં પરિસહ વિહારજ કરે, સંકટ સહે મન
ધીરજ ધરે. ॥ ૯૭ ॥ સજ્જાય ભૂમી ડાલે નહિ, નિસિદ્ધિયા
પરિસહ એહજ સહિ; રૂડો ભુંડો સ્થાનક નવી કહે, શય્યા પરિ-
સહ નિશદીન સહે ॥ ૯૮ ॥ કડવાં વચન અહિયાસે જેહ, આ-
ક્રોધ પરિસહ કહીએ તેહ; મારતાં ક્ષમા સર્વદા કરે, ક્રોધ પરિ-
સહ ઇણીપરે સહે. ॥ ૯૯ ॥ ભિક્ષા માગતાં ન કરે અભિમાન,
યાચના પરિસહ ઇણવિધ જાણ; અણુલાધે દીનજ ન થાય, અલાભ
પરિસહ તે કહેવાય. ॥ ૧૦૦ ॥ રોગ આવ્યે ઐાષધ નવિ કરે,
રોગ પરિસહ એણી પરે ધરે; ડાલ તૃણુનો ફરસજ સહે, તૃણ
ફરસપરિસહ ઇણવિધ કહે. ॥ ૧૦૧ ॥ શરીરનો મલ ઉતારે નહિ,
મલપરિસહ એ કહીએ સહી; આદર દેખી ન કરે અભિમાન, સત્કાર
પરિસહ એદીન જાણ ॥ ૧૦૨ ॥ ભણ્યાગણ્યાનો ગર્વ નવી કરે, પ્રજ્ઞા
પરિસહ એણી પરે ધરે; ભણુતાં ન આવડે તવ દીન ન થાય, અ-
જ્ઞાણ પરિસહ એ કહેવાય ॥ ૧૦૩ ॥ સમદ્વિતથી નવી ડાલે જેહ,
સમદ્વિત પરિસહ કહીએ તેહ, એ જાવીએ પરિસહ કહ્યા, ગુર

॥ श्री भा० कृतं नवतत्त्वस्तवनम् ॥ (९)

वयने आगमथी लह्या ॥ १०४ ॥ अंति क्षमा ने क्रोध नवी
करे, माह्वपणुं ते अलिमान धरे, आर्जवपणुं कपट नवी करे,
सरणपणुनो यित्तज धरे ॥ १०५ ॥ मुष्टि ते दोसनो परिहार,
तप हुलेहे क्हो सार; सयम सत्तर लेहे आणु, सत्य सायो
योवे ते न्णु ॥ १०६ ॥ लुणु क्रियाये कर्म लागे नडि, शौ-
चपणुं ते कडीये सडि; अक्रियनपणु धन न रभाय, नव वाड
सडित अह्वयर्थ कडेवाय ॥ १०७ ॥ दशविध यतिधर्म क्हो
सार, यादीशमे ये संवर द्वार, प्रथम अनित्य लावना कडी.
भील अशरण लावना लडी, ॥ १०८ ॥ संसार लावना त्रील
न्णु, योथी येकत्व लावना प्रभाणु; पांचमी अन्यत्व लावना
सुणो, अशुचि लावना छडी मुणो ॥ १०९ ॥ आश्रव लावना
कडी सातमी, संवर लावना लडीये आठमी; नवमी निर्जर
लावना मान, दशमी लोक लावना न्णु. ॥ ११० ॥ षोधि ला-
वना अग्यारमी कहुं, धर्म लावना गारमी लहुं; (गार प्रकारे
लावना कडी, पांच प्रकारे यारित्र लडी) सामायिक यारित्र पडेवे
क्हो, छेदोपस्थापनीय भीजे लहो ॥ १११ ॥ परिहार विशुद्धि
त्रीजे न्णु, सुक्ष्म संपराय योथो वणाणु; यथाभ्यात यारित्र
पाचमे क्हो, संवर लेह सत्तावन लहो. ॥ ११२ ॥ सत्तावन
लेहे संवर द्वार, श्रावक ते धारे निरधार; छ लेहे तप भाह्व
क्हो, (निर्जरात्तत्र) छ लेहे अल्यंतर तप लहो. ॥ ११३ ॥
गारे लेहे निर्जरा सार, पावे ते उतरे लव पार; अणुसणु छक
अठमादि करे, उणोदरी पेट पुरो नवी लरे. ॥ ११४ ॥ वृत्ति
सत्रोप क्हो ये सार, सचित्त द्रव्यनो करे परिहार; रसत्याग ने
आणिल करे, कायकलेश आतापना धरे. ॥ ११५ ॥ अंगोपांग
संवरीने रद्या, संदीन तप ते छणी परे क्ह्या; ह्पणु लाग्ये प्रा-
यश्चित करे, ज्ञान गुरुनो वितयज करे. ॥ ११६ ॥ गुरुने आणी
आपे आहार, वैयावय्य तप कडीये सार; मन वयन काय राभी
काय, पांच प्रकारे करे सजाय. ॥ ११७ ॥ शुक्ल ध्यान धर्म ध्या-

નવ ધરે, કરમ ખપાવવા કાઠિયા કરે; ખારે પ્રકારે નિર્જરા કહી
ખાંચમે અંગે ગુરુ સુખથી લહી ॥૧૧૮॥ (અંધતત્ત્વ) પ્રકૃતિ
ખંધનો એહિજ પચાય, રૂડો પાકુઓ હોય સ્વભાવ; સ્થિતિ ખાંધી
હોય કર્મની નેટલી, તે સહી ભોગવની તેટલી. ॥ ૧૧૯ ॥ અનુ-
ભાગ રૂપ રસ કેળવે, પ્રદેશ કર્મનાં દળ મેળવે; એ ખંધના ચાર
પ્રકાર, ટાળે તે પામે ભવપાર. ॥ ૧૨૦ ॥ અથવા અંધ તત્ત્વ ગં-
ભીર, સૂક્ષ્મ છે પણ તેહનો સાર. કહિશ્યું કરવા પર ઉપગાર,
ખંધતત્ત્વના ચાર પ્રકાર. ॥ ૧૨૧ ॥ એણી ધરે મેલો જીવ કર્મ
ખંધ, જીમ એકઠા કર્મ કુલને ગંધ; તિલને તેલ જીમ છે એકઠાં
દુધ પાણી જીમ મલ્યા સામટા ॥ ૧૨૨ ॥ નિજી પરે જીવ મિશ્ર
છે કર્મ, લોક દેવ કહે છે તે કર્મ; કર્મે લેલો સુખ દુઃખ સહે.
વેર ભાવ છે પણ એકઠા રહે. ॥ ૧૨૩ ॥ કાંઈએક થાયે કર્મ જ
લવંત, કાંઈએક જીવ કરે તસ અંત, જીવ કર્મનો એહવો ઠાળ,
એક એકને ખાળે તત્કાળ ॥ ૧૨૪ ॥ કર્મખંધના ચાર પ્રકાર,
પ્રકૃતિ સ્થિતિ રસ પ્રદેશ અપાર, પ્રકૃતિ કહીએ વસ્તુ સ્વભાવ,
સ્થિતિ રહેવું આઉખાનો ભાવ. ॥ ૧૨૫ ॥ કડવો ચીઠો રસ અ-
નુભાગ, પ્રદેશ ભેદે દલ સંજે ભાવ; સોકકને દ્રષ્ટાંતે ખંધ, અથવા
વેધ ગુટિકા સંખંધ. ॥ ૧૨૬ ॥ કોઈક વલે વાટી ઐષધિ, ખાંધી
ગુટિકા નવ નવ વિધિ; તેહ તલે: ખંધ એ ચિહ્નું ભેદ, પહેલો
પ્રકૃતિ કહું તે છેદ. ॥ ૧૨૭ ॥ કોઈક ગોળી તેા હરે તાવ, કોઈક
કરે સખલાઈ ભાવ; એક શ્લેષ્મનો હરતી તાવ, એક કોઠનો ટાળે
પાપ ॥૧૨૮॥ એક ગોળી ટાળે કાંઈક વાસ, એક હુરસ જલો-
દરનો વાસ; એક ગોળીની રાજિયા વાસ, એક તિવારે પિતને
॥૧૨૯॥ વાય; પ્રકૃતિ સખાવે રસ હુ; એ ધીજ સ્થિતિ આયુ
કર્મ ધરે; દિવ ખમ માસ કા માસ તે વેદ, વેદે વિચુરે ગુણ
નવી લહે. ॥ ૧૩૦ ॥ ત્રીનો નવ ગોળીની નેજા, ખાંધી ખારી મ-
ધુરી તેહ; પ્રદેશ વેદો તાવે વેદ, વેદે કર્મના માનીના માન
॥ ૧૩૧ ॥ મને દ્રષ્ટાંતે કહ્યું છે, ગુણસ લેઈ ખાયે કર્મ;

ज्ञान दर्शन आरित्र आवरे, वारे सुभ दुःख अनुसरे ॥ १३२ ॥
 प्राये ते प्रकृति बंधनो क्लेश, प्रकृति स्वकर्म स्वभाव संश्लेश;
 भीष् स्थिति रहेवानुं आय, नाणु दर्शना वरणी वेदनी अंत-
 राय ॥ १३३ ॥ तिस डोडाडोडी सागर विशाल, तेनीश सागर
 आयुनो काण; वीश डोडाडोडी नाम गोत्रनुं आय, सित्तेर डोडा-
 डोडी मोहनी क्लेशाय ॥ १३४ ॥ बंधन्य वेदनी मुहुर्त भार,
 नाम गोत्रने आठ विचार; स्थिति थोडी भीष् कर्मतणी, अंतर
 मुहुर्त प्रमाणु लघु गणी ॥ १३५ ॥ त्रीणुं अंशुल कर्म रस
 विण, शुभ कर्म रस साकर टीण; कर्मतणो दण थोथो प्रदेश,
 ओहठा रहे डलवा लवदेश ॥ १३६ ॥ सोवन आवणिसम शुभ
 कर्म, लोह समान लघु अंशुल कर्म; बंधतत्व ओ गार प्र-
 कार, मत आंधो ठाठ नरनार ॥ १३७ ॥ (मोक्षतत्व) मोक्ष-
 तत्व नवमो ओ द्वार, तेह तणो हुवे कहुं अधिकार; सकल कर्म
 तणो क्षय करी, एव रहे तीडा सुभ अनुसरी ॥ १३८ ॥ लो-
 कायशागे ते रहे, नास्तिक डोय त नवी सद्धे; तेहुने मोक्ष था-
 पवा लणी, पढेवो लेह क्लेश त्रीणुवन धणी ॥ १३९ ॥ (छतो
 पद मोक्षज छे सही, आकाश कुसुमनी परे नही;) मोक्ष पदा-
 रथनो ओहु मतो, ओक पद नाय माटे छे छतो; ने ने ओक
 पद ते छे सद्धि, नेय जगज्जवनी दया कही ॥ १४० ॥ जे पद
 नाम पदारथ नेहु, डेटवा सत्य असत्य डोय तेहु; श्रीनंदन एम
 हुस्ति दंत, राजपुत्रने लक्ष्मी दंत ॥ १४१ ॥ वृक्ष कुसुम अने
 भृगु शिग, ओ ओहु शब्द छता सरगंग; जे शब्द नाम अछता
 नेहु, शशसिग वध्या पुत्रज तेहु ॥ १४२ ॥ कुरंगमसिगने रास-
 लसीग, पाडो गालणो करडासीज, आकाश कुसुम संजोगी नाम,
 ओहुनो किहुंय न हीसे ठाम ॥ १४३ ॥ तेम ओक पद नाम
 मोक्ष निःसंदेह, छे निश्चये म धरीश संदेह; वगी मार्गणु द्वारे
 करी, मोक्ष प्रणुपणु कर् ते गरी ॥ १४४ ॥ भीष् लेह मोक्षनो
 नेहु, डोणु डोणु एव लहे पणु तेहु; मानवपणु पामे सुगति,

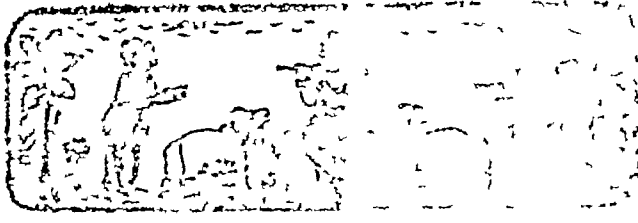
ત્રિહુગતિનાને નહિ મુગતિ. ॥ ૧૪૫ ॥ પંચેન્દ્રિય કોઈક સિદ્ધ થાય,
 બી તી ચારેન્દ્રિય નવી કહાય; ત્રસકાયથી શીવપુર હોય, પાંચ
 કાય પણ ન લહે સોય. ॥ ૧૪ ॥ લવ્ય જીવ તે પામે એહ, અ-
 લવ્ય જીવ પામે નર તેહ; લહે સન્નિયા મોક્ષજદાર, અસન્નિયા ન
 લહે નિરધાર. ॥ ૧૪૭ ॥ પાંચમે ચારિત્રે લહે શીવ સુખ, પહિલે
 ચીહું નવી પામે સુખ; સમકીતના લેદ છે જે પંચ, પહિલાં ચી-
 હુંને નહીં શીવ સંચ. ॥ ૧૪૮ ॥ ક્ષાયિક સમકીત જીવ જે લહે;
 મોક્ષ પામે તે ત્રિનવર કહે; અણાહારી મુક્તિ જર્જ મળે, આ-
 હારી તે સંસારમાં રોલે. ॥ ૧૪૯ ॥ કેવળ દર્શને શીવ સુખ સહિ
 ચક્ષુ અચક્ષુ અવધિ ત્રીહું નહિ; કેવળ જ્ઞાને મોક્ષ સર્વદા, બીજે
 ચીહું જ્ઞાને નહિ કદા. ॥ ૧૫૦ ॥ એણે દશ સ્થાનકે પામે મુ-
 ગતિ, પ્રથમ દ્વાર જાણે એ સુમતિ; છતો ચહિતો મોક્ષજ સહિ,
 આકાશ કુમુખપરે તે નહિ. ॥ ૧૫૧ ॥ બીજે લેદે દ્રવ્ય પ્રમાણ,
 મોક્ષ વિશે સિદ્ધ કેટલા જાણુ; જીવ દ્રવ્ય સિદ્ધના અનંત, એહવી
 વાત કહી ભગવંત. ॥ ૧૫૨ ॥ સિદ્ધક્ષેત્ર તે કેટલો હોય, સિદ્ધ
 રહ્યા અવગાહી જોય; અસંખ્યાનમે ભાગે લોકને જાણુ, સિદ્ધ રહ્યા
 એક અનંતા માન. ॥ ૧૫૩ ॥ સ્પર્શનાદ્વાર એ ચોથો કહ્યો, સિદ્ધ
 કેટલો ક્ષેત્ર દૂરસી રહ્યો; ક્ષેત્ર થકી માનો નિરધાર, ઝાઝેરી તે
 દુર્શના સાર. ॥ ૧૫૪ ॥ સિદ્ધને હુવો કેટલો કાળ, તે લાખ્યોછે
 દીન દયાળ; એક સિદ્ધ આશ્રી સાદિ અનંત, સિદ્ધ સર્વે આશ્રી
 અનાદિ અનંત. ॥ ૧૫૫ ॥ છકો કહ્યો અંતર દ્વાર, સિદ્ધિ સિ-
 દ્ધમાં અંતર સાર; સિદ્ધ સિદ્ધમાં અંતર નહિ, સિદ્ધ રહ્યા છે
 માંહોમહિ. ॥ ૧૫૬ ॥ ભાગદ્વાર સાતમો વખાણુ, કેટલાને ભાગે
 સિદ્ધ રહ્યા જાણુ; સંસારિ તે સવળ. જીવ, અનંતને ભાગે સદૈવ
 ॥ ૧૫૭ ॥ આઠમા દ્વાર તજો પ્રસ્તાવ, સિદ્ધ રહ્યા છે કેવે ભાવ;
 જ્ઞાન દર્શને છે ક્ષાયિક ભાવ, જીવનજો પારિણામિક ભાવ. ॥ ૧૫૮ ॥
 જીવ પ્રીતી અજીવ ન થાય, અજીવ પ્રીતીને જીવ ન કહાય; ભવ્ય
 દર્શને અભવ્ય ન હોય, અભવ્યપણું દર્શી ભવ્ય ન જોય. ॥ ૧૫૯ ॥

पारिष्वात्मिक भाव ओ ज्ञानुषो, ज्ञानीने समकित आणुषो; सम-
 क्ती पामे सुभ अनंत, ओणीपरे लाज्यो श्री लगवंत ॥१६०॥
 अल्प भद्रत्व ते सिद्ध तणा, क्रिया थोडा ने क्रिया धणा; नपुं-
 सक सिद्ध ते थोडा ज्ञानु, असंज्यात गुणु श्री सिद्ध वभाणु.
 श्री सिद्धथी पुरुषज कल्या, असंज्यात गुणु अधिका लह्या; ओक
 समय सिद्ध डेटला थाय, ते पणु वात कडी जिनराय. ॥ १६२॥
 दश नपुंसक सिद्धज ज्ञानु, वीश डोय श्री सिद्ध प्रमाणु, ओकसो
 आठ पुरुषज कल्या, जिनवर वयने आगमथी लह्या. ॥ १६३ ॥
 जसे छोडोतेर जोलनो सार, आगमथी डीधो विस्तार; नवतत्त्वनी
 योपाध ओडु, लणु गणु सुभ पामे तेडु. ॥ १६४ ॥ श्री तपा-
 गच्छ तणा शणुगार, श्री विजयप्रलु सूरि गणुधार; तास पाटे
 णिर!जे सार, श्री उदयविजय उपाध्याय हुतकार. ॥१६५॥ तास
 शासनभाडे शोभता, श्री सणीविजय पंडित छता; तास शिष्य
 भाग्यविजयणु ओ कल्या, ओडु जोल सिद्धांत थकी संग्रह्या ॥१६६॥
 संवत सत्तर छासठो उद्वीस, नगर पाटणु रह्या योभास; भाग्य-
 विजयणु ओ विनति करी, संघ समक्ष सौ चितमां धरी. ॥१६७॥

श्री भाग्यविजयजीकृतं नवतत्त्वस्तवनं ॥

॥ संपूर्णम् ॥

॥ श्री विवेकविजय विरचितं ॥

॥ जयतत्त्वस्तवन्मम् ॥

— ॐ —

(विविध छन्दोवद्ध.)

परिशिष्ट नं. ठ (१४).

— ॐ —

(हुडा) सरस्वतीने प्रथमुं सदा, वरदाता निश मेव ॥ मुञ्ज
मुञ्ज आवी तुं वसे, कर्षं निरन्तर सेव ॥ १ ॥ आदीश्वर अरि-
डंत नमुं, तुगता धर्म निवार ॥ मर् देवे मुन अंदलो, ओडीञ्ज
मुञ्ज आधार ॥ २ ॥ तास तणा पद युग ननी, वर्णुं तत्त्व
विचार ॥ भवियलु अेक गिते करी, नाम कर्हु डितकार ॥ ३ ॥
एव अणव पुन्य पाप नं, संवर आश्रव नेहु ॥ निर्णरा णंध
भोक्ष ने, जित्तुअे वाण्या तेह ॥ ४ ॥ ओहुना लेह छे नव
नवा, आगभमां अनुरप ॥ शुर् मुणथी ने सांलडी, लाणुं अेहु
स्वरप ॥ ५ ॥

॥ दास १ ली ॥

(मोलमा श्रीजिनराज ओवगमुने अमनगी ललता) ओदशी
एवतत्त्वता वेद ते अडे लारीने वलन, अडेह अणवता वेद
ने भनमां आणीये वलन ॥ वेद अंतारीग पुन्यता भवियाणु
चित्त धने ललता, पणगी वेद ते पापम मनधी संवरे ललतां

॥ १ ॥ आश्रवना जेतालीश लेद ते लावीये ल०, संवरना सत्ता-
वन चित्तमां लावीये ल० ॥ गार लेद छे निर्झरा कर्मने नीर्झरे
ल०, जेहुथी प्राणी मोक्षरमाणी सुभने वरे ल० ॥ २ ॥ अंध तत्व-
ना चार ते अंधने तोडीये ल०, मोक्ष तत्त्वना नव ते सुजेथी
जेडीये ल० ॥ सर्व मणी नव तरवना लेद ते ज्ञानुजे ल०, असेने
छांतेर मनमां आणीये ल० ॥ ३ ॥ तेहुमां पाणुं अरुपी लेद ते
सुभ कर ल०, अकसो योरासी रूपी कडे ते जिनवर ल० ॥ दुंगर
गुरना ध्यानथी सुभने अनुसरे ल०, विवेक कडे लवि बोड डे
लवसायर तरे ल० ॥ ४ ॥

(हुडा) प्रथम एवतत्त्वना, लेद कहुं हितकार ॥ विवरीने
ते वणुं अक अक सुभकार. ॥ १ ॥

॥ ढाल र ७ ॥ (नदी यमुनाके तीर उडे होय पंजीयां)
अे हेसी. अेके लेदे कहे एव हुविध लेदे वती, त्रशु प्रकारे जणु
अठविह कडे डेवली ॥ पांय पट्ट विध एव छे छमे लाणीया,
अरिहा जिनवर अेहु डे सुभथी दाणीया ॥ १ ॥ येतना लक्षणु
एव ते अेटवे अेक छे, त्रम अने जीजे स्थावर छहुं नही जेद
छे ॥ सो वेद पुरुष नपुंसक त्रणु विध अे सडी, देवगण हुमनुष्य
तिर्यग नारकी कही ॥ २ ॥ पांय प्रकारे एव पंचेन्द्रिय परणीये
छ प्रकारे एव छ कायने निरणीये ॥ छहुंदि ७ लेदे एव धारे
तुम अेक मना, आगवे दश दश प्राणु डे त्रिभुवन जना ॥ ३ ॥
पाय छन्द्रिय त्रणु अलश्वासोश्वास आठणु, अे दश प्राणुने होय
विवरी कहुं पारणुं ॥ अेकेन्द्रिय प्राणु गार जे छन्द्रिय छ कहे,
तेछन्द्रिय सात जणु अठरिन्द्रिय आठ कहे ॥ ४ ॥ असंज्ञी
पंचेन्द्रियने नव संज्ञी दश धरजे, अेक विना अवर न होय
संहेड मन धरजे ॥ हुवे अेकेन्द्रिय जे अमम आदर होय छे,
पंचेन्द्रिय संज्ञी असंज्ञी होय लेदे जेय ॥ ५ ॥ जेछन्द्रिय ते
छन्द्रिय सौरिन्द्रिय जणुजे जे साने वेद होय ते सुभ मन आ
णुजे ॥ पञ्च अपञ्च होय गठिद लेद एवना, धारे चित्तमां

(૧૬) ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્. નં. ૩ (૧૩) ॥

એહુકે ભવિન્ન એક મના ॥ ૬ ॥ આહાર શરીરેં ઇન્દ્રિય શ્વાસ
વચન સહી, મનની છઠી જાણુ એહેન્દ્રિય ચઉ કહી જિતી ચઉરિન્-
દ્રિય અસત્રીને હોયે પાંચએ ષટ્ સંજ્ઞિને જાણુ વિવેક કહે સાંચ-
એ ॥ ૭ ॥

(દુહા) જીવ તત્ત્વ પૂરણુ થયો, હુવે અજીવ વિચાર ॥
ભિન્ન ભિન્ન કરીને કહું, સાંભળજો નરનાર ॥ ૧ ॥

॥ ઢાલ ૩ જી ॥ (વીરજીરે વચ્ચને અમૃતરસ ઝરે) એ
દેશી. ધર્માસ્તિકાય દેશ પ્રદેશ છે રે તિમ અધર્માસ્ત રે કાય ॥
એહુના પણુ ત્રણુ ભેદ કહ્યારે, એમ આકાશના ત્રણુ થાય ॥ ૧ ॥
ભવિ તુમે જાણુજોરે અજીવ તત્ત્વનેરે (આંકણી) એ ત્રણુના નવ
ભેદ સુંદરું રે, દશમો ભેદ છે કાલ ॥ ખંધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુ
રે, અજીવના ચઉદ કહ્યા સુવિલાસ ॥ ૨ ॥ ભ૦ ॥ ધર્માસ્તિ અધર્મા-
સ્તિ પુદ્ગલારે, આકાશ કાલ સુંવિહાણુ ॥ એ પાચ અજીવ જિન-
કહ્યારે, કહ્યા કહ્યા ત્રિભુવન જાણુ ॥ ૩ ॥ ભ૦ ॥ ચલાણુ સ્વભાવ
ધર્માસ્તિકાયનોરે, અધમસ્તિ સ્થિર ઠાણુ ॥ અવકાશ આપે પુ-
દ્ગલ જીવનેરે હુવે પુદ્ગલનાં ચાર વિનાણુ । ૪ ॥ ભ૦ ॥
ખંધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુંએરે, પુદ્ગલના ચાર ભેદ ॥ હુવે આવ-
લિકા ભેદ તમે ત્રણુરે, અસંખ્ય સમય આવલી મેવ ॥ ૫ ॥ ભ૦ ॥
એક કોડને રૂડસઠ લાખ છે રે, ઉપર સીતોત્તર સહસ્રજ જોય ॥
જમોં મોલ આવલિકા કહીરે, જોટલી આવલી એક સુહૃર્ત હોય
॥ ૬ ॥ ભ૦ ॥ ત્રીસ સુહૃર્ત તે દીવસ રાત્રી કહીરે, પનર અહો
રાત્રી એકજ પથ ॥ જો પદ્મે એક માસજ જાવીયેરે, ખારમાસે
એકજ વર્ષ ॥ ૭ ॥ ભ૦ ॥ એહવે વર્ષે હુવે વર્ષ કહુંરે, સીતેર
લાખ કોડી વરસ જે લાવ ॥ જીવન સહસ્ર કોડી વરસ માન કહું
રે, પૂરવ એટલે વર્ષે થાય ॥ ૮ ॥ ભ૦ ॥ અસંખ્યાતે પૂર્વે
એક ધર્યોપમ વ્દત્તીયેરે, દશ કોડા કોડી સાગર એક ॥ સાગર
દસ કોડા કોડી ઉત્સર્પિણી રે, અવસર્પિણી કોડા કોડી છેક ॥ ૯ ॥

७७ ॥ वीश कोडा कोडी सागर कादयक छे रे, काद अनेक (नंत)
पद्मल परावर्तं जलु ॥ दुंगर गुर्ना पद शुभ ध्यानथीरे, नित
नित विवेक लडे कद । लु ॥ १० ॥ ल० ॥

(द्रुडा) पुष्ट्य तत्त्व तणा कहुं, लेद जेतालीश नेह ॥
अेकमना थध सांभलो, आणी अधिक स्नेह ॥ १ ॥

॥ ढाल ४ थी ॥ साडेभलु श्री विमलायल लेटीये डो
लाल अे देशी) साडेभलु जेतालीश लेद पुष्ट्यतत्त्वना डो लाल,
शाता वेदनीय उच्य गोत्र सा० ॥ सा० मनुष्य गति मनु आनु-
पूर्वी डो लाल, यार लेद अे युक्त. सा० ॥ पुष्ट्य तत्त्व हवे
सांभलो डो लाल (अे आंकणी) ॥ १ ॥

सा० सुरदुग पंचेद्रियपणे डो लाल, पांच देह मनोहार सा० ॥
सा० औदारिक वैक्य आहारके डो लाल, अंभोपांगे युक्त धार
। सा० । पुष्ट्य० ॥ २ ॥ सा० प्रथम संघयणु संस्थान शुं डो
लाल, शुभ वर्णु शुभ गंध । सा० ॥ सा० शुभ रस शुभ स्प-
र्शने डो लाल, अगुर् लघु अर्दल । सा० । पुष्ट्य० ॥ ३ ॥ सा०
पराघात श्वासोश्वासनी डो लाल, देवानी नेहनी शक्ति । सा० ॥
सा० आतप लेद पयवीसमां डो लाल, उद्योत कर्म तो व्यक्त
सा० ॥ ४ ॥ पुष्ट्य० ॥ सा० सुभगति शुभगति करे डो लाड,
निर्माळु नाम (भ) गध । सा० ॥ सा० त्रस दशको दश लेदने डो
लाल, आगल कहुं ते सर्वे । सा० ॥ ५ ॥ पुष्ट्य० ॥ सा० सुर-
नर तिरि आठिपुं डो लाल, तीर्थकर नाम कर्म । सा० ॥ सा० हवे
त्रस दशको वर्णुपुं डो लाल, नेकुथी लडे शिवगर्म । सा० ॥ ६ ॥
पुष्ट्य० ॥ सा० त्रस आदर पर्यासा डो लाल, प्रत्येक स्थिर शुभ
नाम । सा० ॥ सा० साभाग्य नाग कर्मथी डो लाल, एव लडे
शुभ काम । सा० ॥ ७ ॥ पुष्ट्य० ॥ सा० सुस्वर आद्वेय जस
नामथी डो लाल, एव लडे सुभ नित्य । सा० ॥ सा० दुंगर
गुर् पद सेवतां डो लाल, विवेक लडे जग एत । सा० ॥ ८ ॥ पुष्ट्य० ॥

(१८) ॥ नवतत्त्वपरिशिष्टम्. नं. ठ (१३) ॥

(दुःख) पाप तत्त्वथी दुःख डोय, पापे नरक द्वार ॥ ते भाटे येतन तमे, मनथी ओडु नीवार ॥ १ ॥

॥ टाड ५ भी ॥ (सुरती महीनानी ओ देशी) आव-
रखु पंचने तिमवली अंतराय, पंच पंच निद्रा कही दर्शन चार
ते णलभंच ॥ नीच गोत्र असाता तिमवली मिथ्यात्व, स्थावर
दशडे आगत कडे सांलणो ओडु विभ्यात ॥ १ ॥ नरकत्रिक अने
वली पणुवीस कषाय, तिरियदुग ओ कह्या लेद भासठ थाय ॥
धगणिति अड नर्ध कुणगर्ध उपघात, डोय प्राणीने ते सही
नीच कर्म विभ्यात ॥ २ ॥ अशुल वर्ण अशुभ रसगंध अशुल
नणु, इरस अशुल ते कह्यो आगममं नग बाणु ॥ पढम संघ-
यणु विना नही पढम संस्थान, णडोतेर लेद ओडु थया नणु
ओहनो मान ॥ ३ ॥ स्थावर सुदुम अपन्न साधारणु अथीर;
अशुल दुभग दुसर अनादेय अपन्नस धीर ॥ आगममं पाप
तत्त्वना लेद ओ प्यासी नणु, दुंगर गुर्ना सेवक विवेकने नित्य
कल्याणु ॥ ४ ॥

(दुःख) पापतत्त्व ते ओ कह्यो, हुवे आश्रवनेो काम ॥ पाप
आवे ने एवने, आश्रव ओडुनुं नाम ॥ १ ॥

॥ टाड ६ ठी ॥ (शान्तिजिनेश्वर डेसर अर्थित नग ध-
एरी डे अ० ओ देशी) पांच इंद्रिय कषाय चार डे अत्रत पणु
कह्या डे डे अ०, नेग त्रणु लेद डे शुड सुणथी लह्यारे डे गु० ॥
हुवे क्रिया ते नेय डे पणु वीस अनुक्रमे डे डे प०, तणुये ने-
दधी डोय डे पुण्यशुं संक्रमे डे डे पु० ॥ १ ॥ पहेली कायिकी
नणु डे वीणु अधिकरखित्री डे डे, णी०, त्रीणु प्रादेखित्री डोय
डे बोधी पारितापनित्री डे डे अ० ॥ प्राणुतिपातित्री पांचमी छठी
आरंगित्री डे डे छ०, परित्रकुत्री आतनी आठमी भायिकी डे डे
आ० ॥ २ ॥ मिथ्यादशन अत्रपाणुयानित्री नवदश ओ कही डे
डे न०, दिही सुदी पाणुत्रित्री त्रयोदश ओ लही डे डे त्र० ॥

सामंत नीसत्थ स्वहुस्तिंकी सोलमी रे के स्व०, सत्तरमी आ-
 षुवण्णिकी विहारणु अठारमी रे के वि० ॥ ३ ॥ अणुलोगा अणु-
 वकंभ जे मणी वीश थप रे के जे०, अणु उपयोग समुदायिकी
 भावीस जे लडी रे के भा० ॥ त्रेवीशमी ते रागिकी बोवीसमी
 द्वेषिकी रे के बो०, पणुवीसमी धर्यापथिकी कही विशेष करी रे
 के क० ॥ ४ ॥ लेह जेतादीश आश्रवतत्तना जे कहा रे के त०,
 सम्यग्दष्टि जव के मनथी सदहा रे के म० ॥ डुंगर गुर् शुभ
 ध्यानथी आश्रवने तजे रे के आ०, विवेक कडे लविदोक के शि-
 वरमणी लजे रे के शि० ॥ ५ ॥

(दुडा) संवर ते छडा कहुं, लेह सत्तावन जेह; मनथी
 संवर जे करे, शिवसुभ पाजे तेहु ॥ १ ॥

॥ ढःल ७ भी ॥ (प्राणीवाणी जिनतणी अथवा मुनिसु-
 त्त जिन वंदता. जे देशी) संवर तत्त्व ते सांलणो, संवरीजे
 आतम नीतरे ॥ अरिडा जिनवरे लाभीयो, आगमभांडे शुभ
 रीतरे ॥ आगमभांडे शुभ रीत सुचीत सुनीत जगतगुर् लाभी-
 यो सुभकंदरे सुभकंद अनंद अमंद जगतगुर् लाभीयो सुभ-
 कंदरे (आंकणी) ॥१॥ पांय सुमति त्रणु गुप्ति जे, परिसह भा-
 वीस नीवासरे ॥ दशविध मुनिवर धर्म जे, मुनिजन नितनित तुजे
 धारे रे मुनि० जग० सुण० सु० ॥ २ ॥ पांय सुमति विवरी
 कहुं, धर्या समिति प्रथम वभाणुरे ॥ छकाय रक्षा जे करे, धर्या
 कही तेहु सुभाणुरे धर्या० ज० सु० ॥ ३ ॥ लावासमिति जी०
 हुवे, सहुने सुभ उपजे सोयरे ॥ जेपणु जेतादीश दोष जे,
 मुनिने आहार धम डोयरे मु० ज० सु० ॥४॥ आदान निक्षेपणु स-
 मिति, देवे मुके शुभ योगेरे ॥ पारिष्ठापनिका कही, मल भूत्र नांजे
 उपयोगरे म० ज० सु० ॥ ५ ॥ त्रणु गुप्ति हुवे चित्त धरे, मन
 वचन काया करे शुद्धरे ॥ आठ प्रवचन भात जे, मुनि धारे ते-
 हीज पुद्धिरे मु० ज० सु० ॥ ६ ॥ क्षुधा पिपासा शीत जे,
 उणु उंसा परिसह अयेतरे ॥ रति अियादिठ ते वदी, अरिया

(૨૦) ॥ નવતસ્ત્રપરિશિષ્ટમ્ નં. ઠ (૧૩) ॥

નિસીહિયાદીક મેલરે ચૌ જ૦ સુ૦ ॥ ૭ ॥ શય્યા અકોસ વહ
 બયણા, અલાભ રોગ તણા કાસરે ॥ મલસકકર પરિસહુ જે, પન્ના
 અન્નાણુ સમત્તરે ૫૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૮ ॥ ખંતી રૂદ્ધ અજગવ,
 મુત્તી તવ સંજમ મેહુરે ॥ સચ્ચં સ્થોયં અક્રિયણ, ખંભચેર દસ-
 વિધ જેહુરે ખં૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૯ ॥ પ્રથમ અનિત્યભાવના, અશ-
 રણુ સંસાર એકત્તરે ॥ અન્યત્વભાવના પાંગમી, અશુચિ ભાવના
 તત્તરે અ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૦ ॥ આશ્રવ સંવર નિર્જરા, લોકખોધિ
 દુર્લભ ભાવરે ॥ ધર્મધ્યાન તે ખારમી, એ છે ભવજલ જંતુ ના-
 વરે એ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૧ ॥ હવે પાંચભેદ ચારિત્રના, સામાયિક
 છેદોપસ્થાપનરે ॥ પરિહાર સૂક્ષ્મ ચારિત્ર જે, યથાખ્યાત મોક્ષ
 નિહાનરે યથા૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૨ ॥ યથાખ્યાત ચરણુ જે આચરે,
 તે પામે મુક્તિનો ઠાણુરે ॥ હુંગર શુદ્ધના ધ્યાનથી, વિવેક લહે
 બહુ નાણુરે વિ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૩ ॥

(દુહા) ખાર પ્રારે તપ તપે, નિર્જરા તેહનું નામ ॥
 આત્મપ્રદેશ તેહ થકી, કર્મ પુદ્ગલ ખયઠામ ॥ ૧ ॥

॥ દાહ ૮ મી ॥ (હુઓ ચારિત્ર જુતો સુમતિનો શુતો
 એ દેશી.) અણુસણુ તપ તે અન્ન પાણી લેવે નહીં સોભાગી,
 વળી છઠ અઠમ તપને જાણો સહી. સો ॥ પુરૂષને ખત્રીસ કવલ
 સી અઠાવીય લહે સો૦, નપુંસકને ચોવીસ કવલ જિનવર કહે
 સો૦ ॥ ૧ ॥ દ્રવ્યક્ષેત્ર ઠાત્રભાવ અભિચ્છદ વરે સો૦, ચન્દનખાલા
 વીરનો અભિચ્છદ પૂરણુ કરે સો૦ ॥ વૃત્તિ સંક્ષેપણુ તપ એ ત્રીજો
 ઠહો સો૦, ૫૮ રસનોં કરે ત્યાગ, એ ચોથો લહો સો૦ ॥ ૨ ॥
 સોચ કરાવે અલુવાણુ પગે સંચરે સો૦, ઇત્યાદિક લલીભાતશું
 ઠાય ઠટ આદરે સો૦ ॥ પાંચ ઇન્દ્રિય ચાર કષાય જોગને શોધવા
 સી આદીક સંસર્ગ સર્વથી રોધવા સો૦ ॥ ૩ ॥ ૫૩વિધ બાહ્ય
 એ તપ વૃષ્ટે જાળુને સો૦ શુરશુભથી તાડી ભાવ સંદેહ મન ના-
 વરે સો૦ ॥ હવે ૫૩વિધ અભ્યાંતર બવી તમે સાંભલો. સો૦,
 ખરામે ચિત્તમાં એહ મુદ્ધી મન આંમલો. સો૦ ॥ ૪ ॥ ચોતાની

वातने क्षोभ ते नवी लडे. सो०, डेवाभांडे ते कर्मने जेपवे सो०॥
 पाप लाग्यो डाय ते गुरुमुख आडोवे, सो० ज्येष्ठी विध प्राय-
 श्चित्त तपने जणवे. सो० ॥ ५ ॥ नाणु दरसन चारित्रनो विनय
 धणुा करे, सो० अरिहुंत सिद्ध तैत्य विनय मनभां धरे सो० ॥
 वेधावच्य तप त्रीजे प्रश्न व्याकरणे कह्यो. सो० यउद्वे लेडे वेधा-
 वच्य गुरुमुखथी तह्यो. सो० ॥ ६ ॥ हुवे ज्येष्ठी तप सज्जग्य
 ध्यानने मन जरे. सो० सिद्धांत वांचे पुछे सिद्धांतने नित्य गणु
 सो० ॥ चितवे धर्मोपदेश हुये लागी चित्तने. सो० जेहुथी पामे
 सज्जग्य तप वितने. सो० ॥ ७ ॥ सभताभावे मन आणुा ध्यानमे
 सो० निराभय निराकार अवस्था ज्ञानमे, सो० ॥ शुक्ल ध्यानने
 ध्यावे रौद्रने परीहरे. सो० ज्येष्ठी पांचमो तप लवियणु चित्तधरे
 सो० ॥ ८ ॥ छठो हुवे काठसज्जग्य तप आहरे. सो० क्रोध अने
 मान भाया लोभने परिहरे. सो० ॥ अत्यन्तर षट् लेह प्राणी मन
 धरे. सो० विवेक कडे लवियणु लवसायर तरे. सो० ॥ ९ ॥

(दुडा) अंधतत्त्व हरे तजे, अंधन ते नित्यमेव; गति
 दुःख पामे धणुं, कडे जिनवर देव ॥ १ ॥

॥ ढाल ६ नी ॥ (कपूर डाय अति उजलोरे ॥ ज्येष्ठी ०)
 अंधतत्त्व हुवे सांभडो रे, लवियणु तुमे उमेह ॥ चार प्रकारे
 अंध छे रे, जाणे जिन अवेह रे प्राणी सांभडो तेहु सुजणु
 (ज्येष्ठी ०) ॥ १ ॥ अदृतिअंध पडेलो कह्योरे, सडाव डेहुता
 स्वभाव ॥ स्थिति ते काल जणुजेरे, ज्येष्ठी ० ज्येष्ठी ० लावरे ॥
 प्राणी ० ॥ २ ॥ अनुभाग अंध ते शुं कहेरे, कटुक अने भीठो
 रस ॥ प्रदेश अंध ज्येष्ठी ० हुवे रे, ददसंयथ जणुा तसरे ॥ प्राणी ०
 ॥ ३ ॥ ज्ञानावरणीय कर्मनोरे, अक्षुअंधन जेहु ॥ दर्शन ते कहीजे
 भीजेरे, पोणीया सरणो ज्येष्ठी ० ॥ प्रा० ॥ ४ ॥ वेदनीय ते असि
 सारीणोरे, मोहुनीय भदिरा समान ॥ डेड सरीणु आयु जणु-
 येरे, त्रितारा सणो नामरे ॥ प्रा० ॥ ५ ॥ ज्योत्र ते कुंभार जे-

હુવેરે, ભંડારી સરખો અંતરાય ॥ આઠ કર્મ લાવ જાણુનેરે,
 જેહથી દુર્ગતિ જાયરે ॥ પ્રાં ॥ ૬ ॥ નાણુ દંસણુ વેચણીરે, અં-
 તરાયનું માન ॥ ત્રીશ કોડકોડીનુંરે, સાગર એહુ નિદાનરે ॥ પ્રાં
 ॥ ૭ ॥ વીશ કોડકોડી નામ ગોત્રનીરે, આયુ અચર તેત્રીસ ॥
 કાલ ઉત્કૃષ્ટો પુરો થયેરે, (સંતેર કોડકોડી મોહનીરે) ભાંખે
 શ્રી જગદીશરે ॥ પ્રાં ॥ ૮ ॥ જઘન્યકાલ હુવે કર્હુરે, આઠ કર્મનો
 જેહ ॥ વેદનીય કર્મનો જાણીયેરે, ખાર સુહૂર્ત કહો એહુરે ॥
 પ્રાં ॥ ૯ ॥ નામકર્મ ગોત્ર કર્મનીરે, આઠ સુહૂરત તિમ હોય ॥
 પંચ કર્મની આગલ કહેરે, જઘન્ય કાલ તિમ જોયરે ॥ પ્રાં ॥ ૧૦ ॥
 જ્ઞાનાવરણીય કર્મનીરે, દર્શનાવરણીય અંતરાય ॥ મોહનીય આયુ
 કર્મનીરે, અંતસુહૂર્ત કહેવાયરે ॥ પ્રાં ॥ ૧૧ ॥ આઠ કરમથી
 અલગા રહેરે, જિમ લહો સુખ નિર્વાણુ ॥ ડુંગર ચુરના પદથકીરે,
 વિવેકને કોડ કહ્યાણુરે ॥ પ્રાં ॥ ૧૨ ॥

(દુહા) બંધતરવ પૂરણુ થયો, મોક્ષતત્ત્વ સુવિચાર । તે
 માટે ભવિયણુ તમે, આરાધો ।હતકાર ॥ ૧ ॥

॥ ઠાલ ૧૦ મી ॥ (ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો એ દેશી)
 કતા પદનો પ્રથમ પ્રણુ, દ્રવ્ય પ્રમાણુ ળીજો ॥ ક્ષેત્ર પ્રમાણુ તે
 ત્રીજો જાણો, ફરસના દારે તે રીઝેરે ॥ પ્રાણી મોક્ષ પડને આરાધો,
 આરાધી શિવસુખ સાધેરે ॥ પ્રાં મોં (એ આંકણી) ॥ ૧ ॥ કાલદાર
 તે પાંચમો થુણીયે, અંતર છઠો ધીર ॥ સાતમો ભાગ આઠમો લાવ;
 અદ્યદાર ઠહે વીરે ॥ પ્રાણી ॥ ૨ ॥ ચારગતિમાંહે મનુષ્યગતિએ,
 મોક્ષ હોવે નિરધાર ॥ પાંચ ઇન્દ્રિયમાંહે પંચેઈન્દ્રિયથી, શિવપદ
 લહે સુખકારે ॥ પ્રાં ॥ ૩ ॥ પૃથ્વી આદિ પાંચે થાવર, એહુને
 મોક્ષ નવી લહીયે ॥ ત્રસકાયથી મોક્ષે જાવે, એ આણુ સદહીયેરે
 ॥ પ્રાં ॥ ૪ ॥ ભચ અને અગવ્ય દુવિધમાં, ભચને હોય શિવકાણુ ॥
 સત્તી અસત્તી જે પદ માંહે, સન્નીયો લહે નિર્વાણુરે ॥ પ્રાં ॥ ૫ ॥
 ચારિત્ર પાંચ પ્રકારે બાખ્યાં, શ્રી જિન આગમમાંડી ॥ યથાખ્યાત

चारित्र्ये ते मोक्ष, भीजे अरुणे मोक्ष नहीरे ॥ प्रा० ॥ ६ ॥ पांच्य प्रकारे समकित ज्ञेयो, पंचांगीना ज्ञेय ॥ भीजे समकिते नवी लहीये, क्षायिके डोवे ठाणुरे ॥ प्रा० ॥ ७ ॥ आहार ते भवपांडे लमाडे, अणुहारो द्वीये मोक्ष ॥ दर्शन चार कल्या जिनराजे, केवव मोक्षने भाडेरे ॥ प्रा० ॥ ८ ॥ भक्ति अने श्रुत अवधिने ज्ञान, मनः पर्यव ते जेवे ॥ केवलज्ञानथी केवदण्योते, प्रथम द्वार अेम डोवेरे ॥ प्रा० ॥ ९ ॥ सिद्धना एव द्रव्य अनंता, अनंत एव पांच्या ॥ दोकने असंभ्यातमे भागे, सिद्ध ते सवी दुःख वाभ्यारे ॥ प्रा० ॥ १० ॥ क्षेत्रथी इरसना अधिक्री ज्ञेयो, अेक आकाश प्र- देशे ॥ अेक सिद्ध आश्री ते आदि छे, अंत ते पणु नाहीरे ॥ प्रा० ॥ ११ ॥ पडवाना अभावथी ज्ञेयो, अंतर सिद्ध न कहीये ॥ सर्व एवने अनंतमे भागे, सिद्ध रह्या सवी सहीअेरे प्रा० ॥ १२ ॥ क्षायिक ने पारिष्णामिकभावे, अे भावे डोवे सिद्ध ॥ सर्वथक्री थोडां नपुंसक, संभ्यात गुणी श्री सिद्धरे प्रा० ॥ १३ ॥ तेहुथी सं- भ्याता पुर्षण ज्ञेयो, समये नपुंसक दृश ॥ श्री सीजे अेक स- मये वीश, पुर्ष अठोत्तर धशरे प्रा० ॥ प्रा० ॥ अदप अहुत्व अे नवमो द्वार, कह्यो गुर्भुअथी अे आन ॥ दुंगर गुर्पद कभ- लनो सेवक, विवेकनां सिध्यां कानरे ॥ प्रा० ॥ १५ ॥

॥ टाल ११ भी ॥ राग धन्याश्री (गिर्आरे शुषु तुम तणा अे देशी.) डुवे पंदर लेढ सिद्धना, वरणुवुं ते सुअकारी रे ॥ जिनसिद्ध ते अरिहुंतल, पुंडरिक अणुन अलिहारीरे ॥ १ ॥ वारी जळ सिद्धनी अे आंकणी. विहुरमान ते तीर्थ सिद्ध कहीये, अतीर्थ सिद्ध भइदेवी मायरे ॥ गृहस्थावासे कूर्मापुत्र सिध्या, अन्यलिंगे वटकल शिव जयरे ॥ वा० ॥ २ ॥ स्वलिंगे साधु ते सिद्ध कह्या, श्रीलिंगे अंदनणालारे ॥ पुर्षत्रिंगे गौतम ज्ञेयवा, नपुंसकलिंगे गंगेयरे ॥ वा० ॥ ३ ॥ प्रत्येकपुद्ध ते नभी थया, पो- तानी अेजे स्वयंपुद्धरे ॥ पुद्धपौद्धि सिद्ध ते उपदेशे, अरता- द्विक पुद्ध अाद्धिरे ॥ वा० ॥ ४ ॥ अेकएव ते अेक सिद्ध, मया

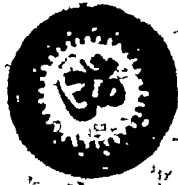
(૨૪) ॥ નવતત્ત્વપરિણિષ્ટમ્. નં. ૮ (૧૩) ॥

સીઝે અનેકરે ॥ એચ્છીપરે પત્તર લેદ સિદ્ધના, વરણ્યા સુવિવે-
કરે ॥ વા૦ ॥૫॥ જીવદિક એ નવતત્ત્વને, પ્રાણી સદહે જે ભાવેરે ॥
તે નર સમકિત સુરતરૂપમે, પામીને શિવ ઋવેરે ॥ વા૦ ॥ ૬ ॥
જીવો સંવર નિર્જરા મોક્ષ, એ ચારે હોવે અરૂપીરે ॥ બંધ આ-
શ્રવ પુણ્ય પાપ જે, એહુને કહીયે રૂપીરે ॥ વા૦ ॥૭॥ મિશ્રભાવે
અજીવ છે, બંધ આશ્રવ પુણ્ય પાપરે ॥ એ ચારેને છાંડવા જે-
હથી, લહે પ્રાણી સંતાપરે ॥ વા૦ ॥૮॥ જીવ અજીવ જેને જાણુ-
વા, સંવર નિર્જરા મોક્ષરે ॥ આદરવા એ ત્રણુ તત્ત્વને, પ્રાણી
લહે શિવશર્મરે ॥ વા૦ ॥૯॥ કાલ અનંત ગયે જિનમાર્ગે, સિ-
દ્ધની પૃચ્છા દેહાસેરે ॥ નિગોદને અનંતમે ભાગે, સિદ્ધ થયા
સુવિલાસરે ॥ વા૦ ॥૧૦॥ એ નવતત્ત્વ તણા ગુણુ ગાયા. દીનદીન
ચદત સવાયારે ॥ શ્રી કુંગરવિજય ગુરૂપસાય, વિવેકને નિત સુ-
ખદાયારે ॥ વા૦ ॥ ૧૧ ॥

કલશ.

જગ જંતુતારણુ દુઃખનિવારણુ આદિ જીનવર મેં ગુણુઓ,
સંવત અઠાર બહોતેર વર્ષે લવિક હિત હેતે બણુઓ ॥ ૧ ॥
દમ્ભણુપુરવર વિજયદશમી આશ્વિન માસ સુખ પક્ષ એ, સુર ગુરૂ-
વારે સુખ વધારે કહે દિવિ જનદક્ષ એ ॥ ૧ ॥ તપગચ્છ રાજેવડ
દીવાને શ્રી વિજય દયા સૂરિશ્વરે, તસ ચરણુ સેત્રી મુક્તિવિજય
ભવિક જનમન સુખ કરે ॥ ૩ ॥ તસ શિષ્ય મુંદર ગુણુ પુરંદર
પંડિત કુંગર મુર્ષીદ એ, તસ શિષ્ય સેવક ભણુ ભાવે, વિવેક
લહે આણુંદ એ ॥ ૪ ॥

॥ इति श्री विवेकविजयजीविरचितं
नवतत्त्वभावगर्भितं स्तवनम् ॥

॥ श्रीज्ञानसारमुनिकृतं छन्दोबद्धम् ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
॥ भाषानवतत्त्वप्रकरणम् ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

परिशिष्ट नं. ६ (१५).

(इडा) नभरकार अरिहंतने, सिद्ध सुरि, वजाय साधु साधल
प्रभुभी हरी, प्रभुभी श्री गुरुपाम ॥ १ ॥ हरशुं हुं नवतत्त्वती, गाथा भाषा
३५। मंडलुद्धिं गुरु सान्निधे, कडिशुं सुभम स्व३५ ॥ २ ॥

(सुरती भडिनानी देशी.)

शुव अशुव पुण्य पाप तिम आश्रवसोय, अंवर निजजर अंभ मोक्ष
ओ नवतत्त्व होय । अहं नव अहं पायास ज्यासी वसी आश्रम, सत्तावेन भारे
अहं नव इम वेदनी भास ॥१॥ अंगदु ति अहं विह प्रभुविह अहं विह अहं
कडाय, येतन वस रथावर वेदे गुरुं हरणे डाय । ओहं विह सक्षम पादर ओ
हो अहं विह, सन्नि असन्नि पश्चिंदि मिति यौरिंदा आशु ॥३॥ ओसम
पलजता अपलजता अहं होय, अनुक्रम अहं विह ओ सत्तं प्रभुयो सोय ।
नाशुं दंसधु यारित वीर्यं तप तिम अहं योग, ओ पद लक्षणे लक्षित अहं
द्रव्य हह योग ॥ ४ ॥ अंग आहार शरीर अहं विह प्रलजती तीन, सासो-
सास भाषा मन पद ओ अनुक्रमे क्षीन । यार अहं विह पंभ पलजती
विमले जेय, पंभ असन्नि सन्नि पद पलजती होय ॥ ५ ॥ अहं विह पाय
असात्र अहं विह ओ दस आशु, यार अ सात आः अहं विह विमले जेय
असन्नि सन्नि पंभेदि ते नव दस इम थाय, प्राचोथी के विप्रयोग अहं
अशु हरेवाय ॥ ५ ॥ अहं अहं आहार तीनता प्रभु प्रभु वेद, अहं
दसम अम आगत प्रदम अर विहरे । अंभ देम अहं परभाष अहं

अथ, धम्मा धम्म पुग्गल नल्लडाल ओ पाय न ज्व ॥ ३ ॥ यल्लुस-
 हाध धर्म थिर संहाणु अधम्म, अवगाहे पुरणुगल्लो नल्लपुग्गल धम्म ।
 समयवली य सुद्धुत्त दीह पभभासने साल, वर्षं पल्लोपम सागर उस्सप्पिणी
 सप्पिणी मल ॥ ७ ॥ पडू ६ धग १ हो २ सग ७ सग ७ सग ७ अट
 ६ धग १ अंक अणुय, ओग सुद्धुत्ते आवली संभ्या सूत्र उहाय । तीन ३
 सात ७ वली सात ७ तीन ३ लिसासे माणु, डवक्षणाणी लणुियो ओह
 सुद्धुत्तप्रमाणु ॥ ८ ॥ साता उन्थ जेत्त माणु सुरहुग पंथेद्रिय ज्ञेय, पाय
 शरीर आदिम तिशरीर उवंग उहाय । आह संघयणु संहाणु यणिरणुणा
 अगुड लहु होय, परधा उसास तेभवली आतपने उल्लगेय ॥ ९ ॥ सुल
 भगध निम्भाणु तसाधदसोती माल, सुरनर तिरि आडि तित्थंकर पुण्य
 पायाल । तस पाहए पल्लत्त पत्तेयथिरं सुल सोय, सुलग सूपर आठ-
 ल्ल जसे त्रसदसके होय ॥ १० ॥ नाणुतराय दशक नत्त पीण नीय अ-
 माय, भिन्ध भावरदसु नारक त्रिक पयवीस उसाय । तिरिणंय दुग ओकेन्द्रिय
 णित्थैरिन्द्रि तेय, दूभगंठ उपघाय अपसत्थ वणु नै ज्ञेय ॥ ११ ॥
 पदम संघयणु विना संघयणु तेम संहाणु, ओम ज्ञासी प्रकृति पापतत्त-
 नी ओ लणु । थावर सुद्धुम अपल्ल साहारणु अथिरे जेय, असुल दुलग
 दसरणुधल्ल अल्लस दस ज्ञेय ॥ १२ ॥ पणु यडि पणु तिय धद्रि उसाय
 अत्वय तिम ज्ञेम, ज्ञायासीसे शेष पथीस क्रिया संज्ञेग । उाएय अडिगर-
 णीया पाडिसिमा परिताप, प्राणुतिपात आरंलिक परिगगदिया आलाप
 ॥ १३ ॥ भाभाप्रत्यय भिन्धदंसणुवत्ति तेम, अपय्यणुणुडी दिह पृद्धि
 पाडुन्धिय ज्ञेम । सामतोवनिय नेसत्थि साहत्थि ज्ञेह । आन्नापनडी वेयारणु
 अणुभोगा तेह ॥ १४ ॥ अनवकंअपय्यय अन्नापओगी समुदाय, प्रेमद्वेष
 धरियाडी धिरिया ओ हहेवाय । समिति गुप्ति परिसह जध धम्म लावणु
 यरित, पणु तिम पावीस दस आर पणु 'संवर' तत्त ॥ १५ ॥ लूण पि-
 पासा शीत उणु उसा निरवय, अरति थोपा अरिणा निपघा सिन्नव
 मरा । अलोस बह लवणु अलाज गह तृणुतो दास, मल सकार पत्ता अ-
 भाणु सन्मत सुमाम ॥ १६ ॥ अति महव अल्लत्त सुत्ती तव संजम
 शम्भ, सत्य सोय अडिंयन अंणुयेर लध धम्म । पदम अनित्य अशरणु
 संभार ओरत्त अनत्त । अशुत्रि आभव संवर निर्णर जणि जाये नित्य
 ॥ १७ ॥ ओह स्वकाव ओधि दुर्लभ अन्वारम गाव, धरम साधक अरि-
 कंठ ओ जारे आवन आव । सामायिक छेदेपरथापन पील्ले जेय, पदिदार

विशुद्धिं सुक्ष्मसंप्रदायं यद्विद्ये न्येय ॥ १८ ॥ तिम अहभाय अरित्त सर्वं
 जिनम लोकापसिद्धं, जेह सुविधि आचरणे कै छव पाभ्या सिद्ध । आरेविध
 निर्जर तत्त्व अंधता चार प्रकार, प्रकृति डिध अनुभाग प्रदेश भेद निर-
 धार ॥ १९ ॥ अणुसणु जणोदर वृत्तिसंक्षेप रसनोत्पाग, कायकलेश संदी-
 नना 'आहिर तप' पड् भाग । आयश्चित्त विनय वैयावन्न्य तेम संज्जाय,
 ध्यान कडिसग 'अह्यंतर तप' पड् विधि थाय ॥ २० ॥ 'प्रकृति' स्वभाव
 काल अवधारणु 'स्थिति' निरवंच, 'अनुभागे' रसतेम 'अदेशे' दल-
 नोसंच । पट प्रतिहार धार तरवार मद्य वलि तेम, निगड चित्रकर कुंजकर
 लंरारी जेम ॥ २१ ॥ अनुक्रम आठ नामना बाभ्या जे जे लाव, तिम
 ज्ञानावरणुदिक अडना जेह स्वभाव । धम संक्षेपे विवरणु डीना आठे
 तत्त, अस्तावे पाभ्यो वरणुवशुं हवे 'भोक्ष तत्त' ॥ २२ ॥ संतपडेय पड्पणु
 द्रव्यने क्षेत्र प्रमाणु, स्पर्शन काल पांचमो छठो अंतर गणु । भाग सा-
 तमो लाव आठ तिम अल्प अहुत्व, जे नवमेहे लावन करशुं नवमो त-त्व
 ॥ २३ ॥ भोक्ष ऐकपदथी छे जे पद अविनाभाव, ज्योम कुसुमतिम शशक
 रूग जेम नहीय अभाव । जेहवे जे पद भोक्ष तेहनो मगज्जहार, विव-
 रणु करी वरणुवशुं सुणुन्यो सूक्ष्म विचार ॥ २४ ॥ 'गति' नर 'छद्रिय'
 पयेदी 'काये' त्रसकाय, 'नाणु' जेहने 'केवल' 'संज्मथी' अहभाय ।
 'दंसणुमे' धग केवल दंसणु अवर न होय, 'लव्य अलव्ये' लव्यपणे
 परिपाके ज्ये ॥ २५ ॥ 'संभत्ते' क्षायिक 'सन्ती असन्तीये' सन्त,
 'अणुहारी आहारी' अणुहारी उत्पन्न । 'द्रव्य प्रमाणु' सिद्धछव द्रव्य
 होय अनंत, 'लोका असंभमभाग' जेगसिद्ध होय अनंत ॥ २६ ॥ 'हरसन'
 जेथी अधिक काल गध सिद्ध प्रतीत, सादि अनंति स्थिति जिन आग-
 मथी सुविदीत । प्रतिपाताभावे नही सिद्ध 'अंतर' ज्येय, सर्व छवथी 'लाभ'
 अनंतम हु सिद्ध होय ॥ २७ ॥ दंसणु नाणु जेहने जे ते क्षायिक 'लाव'
 छवत्व जेह ते वही परिणामिक लाव । सहुथी थोडा वेद नपुंसकथी जे
 सिद्ध, तेहथी अनंतर अनुक्रम संभणुणा सुप्रसिद्ध ॥ २८ ॥ जे जणु छ-
 वादिक नवतत्व तस संभत्त, अणुजणुताने हुये जे अद्वाने रत । सर्व
 जिनेश्वर मुभथी बाभ्या वयणु जहत्थ, जे शुद्धी जेहने मन संभत्त निश्च-
 ण तत्थ ॥ २९ ॥ अंतरभृद्दरत जेगमित्त हररथो संभत्त, अर्धं पुद्गल
 परियट्ट नियम संसार निभत्त । उरसपिण्णीय अणुते धग पुद्गल परियट्ट,
 अनंत अतीत अनागत तद्गणु वयणु प्रगट ॥ ३० ॥ धम नवत-त्वभेद

पठि भेदे विवरंथु शोध, श्रावक आग्रह इति सहाय पूरथु रस पीषा डो-
 टिक मयु सुख सदन अभासन दीपुपमान, श्री निन लाभयंङ कुल पूनभयंङ
 भमान ॥ ३१ ॥ अज्ञानादिक इतिवर सिंङ वथरी साभ, रत्नराज मुनि
 ते वडभाषानी पडभाषा । ' ज्ञानसार ' ते पडभाषानी सुक्ष्म डाल, जे
 नगपड नवरयथु विनासे शुथी माल ॥ ३२ ॥ सवच्छर निश्रयनः १ वि-
 शेष ३ प्रवचनमाय ८, परम सिद्ध १ वासुदेते जे अंङ गथाया भाष
 किसन ससिवार भेड तिभि पूरथु शोध, थार कथा तान तत्व कथा लनि
 नर (भव) इल लीष ॥ २३ ॥

॥ भाषानवतत्त्व प्रकरणं संपूर्णम् ॥

॥ गूर्जरभाषारूः (प्राचीनः) ॥

॥ नवतत्त्वविचारः ॥

परिशिष्ट नं. ४. (१६)

“ तत्त्वार्थप्रदानं सम्पद्यते ” (वाचरूपाश्चः)

“ तत्त्वार्थसदृशं सम्पत्ते ” (मनोहारि द्वारिभद्रं वचः)

तत्त्वार्थनी रुददथा सम्पद्यते जे, ते लष्ठी तत्त्व ददे जे, अतत्त्व
 १ भाषानवतत्त्व २ पुनरवतत्त्व ३ भाषानवतत्त्व ४ भाषानवतत्त्व ५ अवरतत्त्व ६

निर्गरातरा ७ अन्धतरा ८ भोक्षतरा ९ ऐ नव त-त्त्वना नाम कक्षां,
 द्वे ऐ प्रथम एवतत्त्वनी ओलभाणु इहे छे, पांच धन्द्रिय प त्रणु
 पक्ष ८ आसोआस ९ आयु १० ऐ द्रव्य प्राणधारी तथा पार उपयोग
 ३५ लावप्राणु धारी, लोकाकारप्रदेश जमाणु प्रदेशात्मक, ज्ञानदर्शनस्वभाव,
 द्रव्यार्थिकनये नित्य, पर्यायार्थिकनये अनित्य, परिणामी द्रव्य, व्यवहार नये
 कर्तृता कर्ता, कर्ता, भोक्ता; निश्चयनये शुद्ध यैनन्य पर्यायनो कर्ता निज-
 स्वयनो भोक्ता, औद्यिक क्षायिक मिश्र परिणामादिक लावभेलापक ३५,
 छन्नस्थने येषालिङ्गभय, क्वलीने प्रत्यक्ष, शरीरप्रमाणु, अर्पी, एव द्रव्य
 जिनवयने सद्वेवो ते एवतत्त्व, ॥१॥ ऐदथी विपरीत निजमनकल्पनाये
 णणे ते अतत्त्व ॥ ७ ॥ एवने-उपयोगमा आवे, येतनारहित, गति १ स्थिति
 २ अवकाश ३ दर्तना ४ आदानसमर्थ ५ धर्मास्तिकाय १ अधर्मा-
 स्तिकाय २ आकार ३ काल ४ पुद्गल ५ रूप अश्वने तथाप्रकारे सद-
 द्युं ते अएवतत्त्व णणु ॥ २ ॥ तथा ऐ एवनुं दानदयालुता सरा-
 गसंयमादिक शुभपरिणाम ते लावपुन्य, सातावेदनीयादिक शुभ कर्मप्रकृति
 ते द्रव्यपुण्य ॥३॥ मिथ्यात्वादिकने उदये उपदत एवने भक्ति परिणाम
 ते लावपाप, मिथ्यात्वादिक कर्मप्रकृति ते द्रव्यपाप ॥४॥ तथा मिथ्यत्व
 अविरत्पादिकने उदय ते लाव आश्रय, ते निमित्तकर्मद्वेषुं आवपुं ते
 द्रव्य आश्रय ॥ ५ ॥ कर्मने रुधवा समर्थ क्षायिक क्षायोपशमिकादिक
 लावे करीने ७ ॥ ७ ॥ अंशे निरुपाधिकपणु ते लावसंवर । तेणे करीने
 ७ ॥ आश्रयनुं रुधुं ते द्रव्यसंवर ॥६॥ कर्मशक्ति हीन उरे ओदवा तप
 ७ ॥ प्रथम लावनादिकथी उपनी ७ ॥ शुद्ध उपयोगशक्ति ते लावनिर्गरे,
 तेणे करीने ७ ॥ कर्मप्रदेशनुं आत्मप्रदेशथी णेर-पुं ते द्रव्यनिर्गरे
 ॥७॥ तथा शुद्धात्माने प्रतिदूष कषायादिक सम्प्र-धथी उपनी ७ ॥ कर्मअन्ध
 हेतु यिक्रणुता ते लावअन्ध, तेणे करी आत्मप्रदेश साथे कर्मद्वेषुं
 अधावपुं ते द्रव्यअन्ध ॥८॥ कर्मनिर्भूतवा समर्थ शुद्धात्मानो अनुभव
 ते लावभोक्ष । तेणे करीने ७ ॥ एवप्रदेशने रुधेशे कर्मप्रदेशथी मुक्षणुं
 ते द्रव्य भोक्ष ॥९॥ ऐ नव पदार्थ जिम श्री जिनेन्द्रे लाज्या द्रव्याधिक
 नये नित्य, पर्यायार्थिकनये अनित्य, निश्चयनये अकिन्न, व्यवहारनये भिन्न,
 सामान्यनये ऐक, विशेष नये अनेक, ज्ञाननयेज्ञेय, क्रियानये हेय उपादेय
 धम नयनिक्षेपासहित परस्पर सापेक्ष अनन्तधर्मात्मक, “ कथयित् उतपन्न,
 कथयित् नित्त, कथयित् शुव ” धम निकरुप ओदसभगे सदहे, ओदनी

श्री निनवाणी रुचे लखे ॥

हवे ओहूँ न नवतत्त्वना लेह कहे छे—अवतत्त्वना यडिह लेह १४, अश्रवतत्त्वना यडिहलेह १४, पुन्यतत्त्वना अेतालीश लेह ४२, पाप-
 तत्त्वना ८२ लेह, आश्रवतत्त्वना अेतालीश लेह ४२, संवर तत्त्वना सत्ता-
 वन लेह ५७, निर्गशातत्त्वना आर लेह १२, अन्धतत्त्वना आर लेह ४,
 मोक्षतत्त्वना नव लेह ६ । अे सर्व मलीने असेने छहुतेर २७६ लेह
 थाय । ते मध्ये धर्मास्तिकायना त्रणु लेह ३, अधर्मास्तिकायना त्रणु लेह
 ३, आकाशास्तिकायना त्रणु लेह ६ अने कुल १० अे अणुवना दश, संवरना
 सत्तावन ५७, निर्गशाता आर १२, मोक्षतत्त्वना नव ६, अे अ्धयासी
 अर्षी । आका अेकसेने' अ्धयासी ३१ी अे नवमध्ये अ्व अणुव
 अे लखुवा योग्य, पुन्यपाप आश्रवअन्ध अे आर छांडवा योग्य, संवर
 निरर्गशा अने मोक्ष अे त्रणु आदरवा योग्य.

हवे छ प्रकारे अ्व कहे छे—चेतनाअे करीने अेक प्रकारे अ्व १,
 त्रस अने थावर अेणी रीते अे प्रकारे अ्व, २। वेहे करीने त्रणु प्रकारे
 अ्व, पुरुषवेह १ स्त्रीवेह २ नपुंसकवेह ३। गतिअे करी आर प्रकारे अ्व—
 देवगति १ मनुष्यगति २ तिर्यगति ३ नारकीनी गति ४, धद्रियोअे करी
 पांच प्रकारे अ्व अेगिन्द्रिय १ अेधन्द्रिय २ तेधन्द्रिय ३ अेहिरिन्द्रियने ४
 पंचेन्द्रिय ५, अने कायाअे करी छ प्रकारे अ्व पृथ्वी १ अप २ तेड ३
 वाडि ४ वनस्पति ५ छी त्रसकाय ६, अे छ प्रकारे अ्व कहे । तिका
 अेकप्रकारमध्ये सर्वभ्रंशारी अ्व आया । हवे अ्वना छ लक्षणु कहे
 अे—ज्ञान १ दर्शन २ आचि ३ तप ४ वीर्य ५ उपयोग ६ अे अ्वक्षणु
 वेदमां होय ते अ्व हदीअे, हवे अदिहअ्वना लेह कहे छे—पृथ्व्यादिह
 पांच थावर यडिह राजनोडमां डमलनी कुं'लीनीपरे' हांस्या लयां छे,
 पर्वत प्रमुष्य लेहने आवे लअे अर्मदण्डिअे नावे, अग्निर्मा अले नदी
 पाणीमां अडे नदी, अेदवा पांच थावर सूक्ष्म ते मद्रिथी पृथ्वी १
 आ २ तेड ३ वाडि ४ अे आरमांदि तो असांभ्याता असंभ्याता अ्व
 अे, अने पांचमे थावर वनस्पति काय तेदना अे लेह प्रत्येकने १ साधा-
 न्शु वनस्पतिअे २ तिकां प्रत्येकमां सूक्ष्म होय नदी. तेदमां असंभ्याता
 अ्व अे, अने अेकचरीअे अेकअ्व अे, तथा साधारणु वनस्पतिअेयने सूक्ष्म
 अानन्दाय हदीअे । अने सूक्ष्म निर्गाह पशु हदीअे । अेदवा पांच
 अानन्दे सूक्ष्म अेन्द्रिय हदीअे, ते सूक्ष्म अेन्द्रिय आपर्मांसा अने

पर्याप्ता २ अेवं अे भेद, तथा षीण पांच स्थावर ँ नजरु देषाय मनु-
ष्य प्रमुअने भोगमां आवे, तिहां यारमां असंख्याता अुव अे, अने पां-
चमो वनस्पतिहाय तेहना अे भेद, प्रत्येक अने साधारणु तिहां प्रत्येकमां
असंख्याता अुव अे, साधारणुमां अनन्ता अुव अे, तेहने षादर अनन्त
हाय कहीये, अने षादर निगोद पणु कहीये, अे पांच स्थावरने षादर
अेकेन्द्रिय कहीये, ते षादर अेकेन्द्रिय अपर्याप्ताने १ षादर अेकेन्द्रिय पर्याप्ता
२ अेवं यार भेद ४ । स्पर्शेन्द्रिय १ रसनेन्द्रिय २ अे अे अेन्द्रियो हाय तेहने
अेन्द्रिय अुव कहीये, ते अेन्द्रिय अपर्याप्ता १ अने अेन्द्रिय पर्याप्ता २,
अेवं अे भेद । स्पर्शेन्द्रिय १ रसनेन्द्रिय २ ध्राणुन्द्रिय ३ अे त्रणु अेन्द्रिय हाय
तेहने ते अेन्द्रिय अुव कहीये, ते तेअेन्द्रिय अपर्याप्ताने पर्याप्ता २ । अेवं आठ
भेद । स्पर्शेन्द्रिय १ रसनेन्द्रिय २ ध्राणुन्द्रिय ३ अक्षुअेन्द्रिय ४ अे यार
अेन्द्रिय हाय, तेहने अेरिन्द्रिय अुव कहीये, ते अेरिन्द्रिय अपर्याप्ताने
पर्याप्ता २ । अेवं दश भेद । गर्भेण मनुष्यना मलमूत्रादिक अुद स्थान-
कमां अुपणे । ते असंजी पंचेन्द्रिय सम्भूअेन्द्रिय मनुष्य कहीये, तेहनुं
अेक अंगुलने असंख्यातमे लागे शरीर हाअे, अर्मदृष्टिअे नावे अेक
अन्तर्मुदृत्तां अुपणे अने अे अ्यारेक न पणु हाय अपर्याप्त अे अरे,
आणु सात आहना अे अणु अेहेवाय तथा गर्भेण तिर्ययना मलमूत्रादिकमां
अुपणे, तेहने असंजी पंचेन्द्रिय सम्भूअेन्द्रिय तिर्यय कहीये, तेनुं शरीर मोदुं
आअुणुं मोदुं, प्रत्यक्ष दीहामां आवे, ते असंजी पंचेन्द्रिय अपर्याप्ताने
पर्याप्ता २, अपर्याप्ताने सात तथा आठ आणु हाय । पर्याप्ताने नव आणु
हाय । अेवं अार भेद १२ । तथा माता पिताने संयोगे गर्भे अुपणे,
अेहवा मनुष्यतिर्ययने गर्भेण संजी पंचेन्द्रिय कहीये, अुपपातशय्यामां
अुपणे अेहवा देवता १, तथा कुंलीपाकमां अुपणे अेहवा नारणी २, अे
यार ने संजी पंचेन्द्रिय कहीये, ते संजी पंचेन्द्रिय अपर्याप्ताने १, संजी
पंचेन्द्रिय पर्याप्ता । अेवं अुद भेद । अे मनुष्य तिर्यय पर्याप्ति पुरी
करुशे अे अधुरी पर्याप्तिअे नही अे अरे, तेहने लअिअे पर्याप्ता कहीये १
अने अेन्द्रियो नधी आधी तिहां लणु अेरणु अपर्याप्ता कहीअे २ । अे
मनुष्य तिर्ययादिक अधुरी पर्याप्तिअे अे पर्याप्ति पुरी नही अे अरे,
तेहने लअिअे अपर्याप्ता कहीये, अने अेन्द्रिय पर्याप्ति पुरी अ्यां विना तो
हाअे अुव अरे अे नही, माटे अेरणुपर्याप्तिअे कहीये २ । तथा देवता ना-
रणी तो अधुरी पर्याप्तिअे अरे अे नही, माटे लअिअे पर्याप्ता, ने अेहवा

લગણુ ઇન્દ્રિય નથી બાધી, તિહાં લગણુ કુરણુ અપર્યાપ્તિ ૨ એ રીતે એકેકમાં પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા બે બે ભેદ કહેવાં,

હવે પર્યાપ્તિના વિચાર કહે છે—હવે ભવાન્તરથી કાર્મણુ શરીર સહ આવે, તેણે કરીને ઉપજવાને પ્રથમજ સમયે આહાર લીએ તે આહાર પર્યાપ્ત એકસમયમાં નીપજે ૧ તેવાર પછી તે આહાર ખલરસાદિક રસ ૧ શોઢી ૨ માંસ ૩ મેદ ૪ અરિય ૫ મનઝા ૬ વીર્ષ ૭ એ સાત ધાતુપણે પરિણુમાવવાની શક્તિ તે શરીર પર્યાપ્તિ ૨. એક અન્તર્મુહૂર્તે નીપજે ૨ તિવાર પછી દ્રવ્યઇન્દ્રિય જેહને જેટલી હોએ. તેટલી ઇન્દ્રિયપણે પરિણુમાવી જે ધાતુ યઈ છે. તેવની જે શક્તિ તે ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ ૩ એક અન્તર્મુહૂર્તે નીપજે. તેવાર પછી લોકમાંદિ અનન્તી શ્વાસોશ્વાસની વર્ગણુ છે, તે માંદિથી પુદ્ગલ લેઇને શ્વાસોશ્વાસપણે પરિણુમાવીને મુકવાની શક્તિ તે શ્વાસોશ્વાસપર્યાપ્તિ ૪ એક અન્તર્મુહૂર્તમાં નીપજે, તેવાર પછી લોકમાંદિ અનન્તી બાપાની વર્ગણુ છે, તે માંદિથી બાપાના પુદ્ગલ લેઇને બાપાપણે પરિણુમાવીને મુકવાની શક્તિ તે બાપાપર્યાપ્તિ ૫ એક અન્તર્મુહૂર્તે નીપજે, તિવાર પછી લોકમાંદિ અનન્તી મનની વર્ગણુ છે, તે માંદિથી પુદ્ગલને સહને મનપણે પરિણુમાવીને મુકવાની શક્તિ તે મનપર્યાપ્તિ ૬ અન્તર્મુહૂર્તમાં નીપજે, એ છ પર્યાપ્તિના નામ. તે માંદિથી એકેન્દ્રિયને ચારપર્યાપ્તિ, આહાર ૧ શરીર ૨ ઇન્દ્રિય ૩ શ્વાસોશ્વાસપર્યાપ્તિ ૪, અને બેઇન્દ્રિય ૧ તેઇન્દ્રિય ૨ ચૈરિન્દ્રિય ૩ એ ત્રણુ વિંગલેન્દ્રિય કહીએ, તેહને પાંચ પર્યાપ્તિ, આહાર ૦, સં ૦, શ્વાસો ૦, બાપા ૫, અસંજી પંચેન્દ્રિયને પાંચ પર્યાપ્તિ એરીજ, સંજી પંચેન્દ્રિયને છ પર્યાપ્તિ—આહાર ૧ શરીર ૨ ઇન્દ્રિય ૩ શ્વાસોશ્વાસ ૪ બાપા ૫ મનપર્યાપ્તિ ૬ એ પર્યાપ્તિ વૈક્રિય શરીરગ્વાલા દેવતા નારખીને એક શરીરપર્યાપ્તિ એક અન્તર્મુહૂર્તમાં થાય, બાપી પાંચ એક સમયમાં નીપજે, તથા આદારિક શરીરવાલા મનુષ્ય તિર્યચને એક આદારપર્યાપ્તિ એક સમયની, બાપી પાંચ એક અન્તર્મુહૂર્તની અને ન્હાના અન્તર્મુહૂર્ત ગણીએ તો પાંચ અન્તર્મુહૂર્ત અને એક સમય,

હવે જીવના દશ પ્રાણુ કહે છે. પાંચ તો ઇન્દ્રિય—૨૫જેન્દ્રિય તે કાપા ૧, રમનેન્દ્રિય તે હ્રમ ૨, ક્રાણેન્દ્રિય તે નામિકા ૩, ચક્ષુ ઇન્દ્રિય તે આંખ ૪, શ્રોત્રેન્દ્રિય તે કાન ૫, શ્વાસોશ્વાસ ૬, આહિષુ ૭, કાપમલ ૮, વચન-જમ ૯, મનોજમ ૧૦ એ દશ પ્રાણુના નામ । તેહમાંદિથી એકેન્દ્રિયને ચાર પ્રાણુ. એક તો ઇન્દ્રિય તે ૨૫જેન્દ્રિય ૧, શ્વાસોશ્વાસ ૨, આહિષુ ૩, કાપ-

पल ४, ध्येन्द्रियने ७ प्राण्ये तो छन्द्रिय. स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, श्वासोश्वास ३, आडिभुं ४, क्वायपल ५, वयनपल ६, तेधेन्द्रियने ७ प्राण्ये त्रण्ये तो छन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, घ्राणेन्द्रिय ३, श्वासोश्वास ४, आडिभुं ५, क्वायपल ६, वयनपल ७, यत्तिरिन्द्रियने आठ प्राण्ये चारं तो छन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, घ्राणेन्द्रिय ३, यक्षुधन्द्रिय ४, श्वासोश्वास ५, आडिभुं ६, क्वायपल ७, वयनपल ८, अस्मीप्येन्द्रियने नव प्राण्ये पांच तो छन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, घ्राणेन्द्रिय ३, यक्षुधन्द्रिय ४ श्रोत्रेन्द्रिय ५, श्वासोश्वास ६, आडिभुं ७. क्वायपल ८, वयनपल ९, क्षन्तीप्येन्द्रियने दश प्राण्ये पांच तो छन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, घ्राणेन्द्रिय ३, यक्षुधन्द्रिय ४, श्रोत्रेन्द्रिय ५, श्वासोश्वास ६, आडिभुं ७, क्वायपल ८, वयनपल ९, मनोपल १० ॥

॥ अणुवतत्त्वविचारः सम्पूर्णः ॥ १ ॥

॥ हवे अणुवतत्त्वनो विचार कहे छे. ॥

अणुवता भूल भेद पांच छे—धर्मास्तिकाय १ अधर्मास्तिकाय २ आकाशास्तिकाय ४ काल ३ पुद्गलास्तिकाय ५ अये पांचना यत्तिरिन्द्रिये भेदे चाम । धर्मास्तिकाय यत्तिरिन्द्रियलोका प्रमाणे रक्ष १, तेहने अयेकाग ते देस २, तथा ते धर्मास्तिकायने अति सूक्ष्म निर्विभाग जे क्वलीनी बुद्धिअे पण्ये अयेका अंडना जे न थाय ते धर्मास्तिकायने प्रदेश ३ अये त्रण्ये भेद धर्मास्तिकायना, अणुवने अने पुद्गलने यासवानी सहाय करे मन्थने जलनी परे तेहने धर्मास्तिकाय कहीये. ते धर्मास्तिकाय द्रव्यथी तो अयेका द्रव्य छे, क्षेत्रथकी यत्तिरिन्द्रियलोका प्रमाणे छे, कालथकी अनादि अनन्त छे, सावथकी वस्तुनथी गन्ध नथी रस नथी इरस नथी रूप नथी अने अस्मियात प्रदेशी । अयेम जे अधर्मास्तिकायना पण्ये त्रण्ये भेद—अधर्मास्तिकायरक्ष १ अधर्मास्तिकायदेश २ अधर्मास्तिकायप्रदेश ३ अणुवने अने पुद्गलने स्थिर रहेवा भाटे सहाय करे. मन्थने स्थलनी परे तेहने अधर्मास्तिकाय कहीये, ते अधर्मास्तिकाय द्रव्यथकी तो अयेका द्रव्य छे, क्षेत्रथकी यत्तिरिन्द्रियलोका प्रमाणे कालथकी अनादिअनन्त, सावथकी वस्तु नथी गन्ध नथी रस नथी स्पर्श

નથી રૂપ નથી, અસંખ્યાતપ્રદેશી, ૨ । ઈમ જ આકાશસ્તિકાયના ત્રણ ભેદ—આકાશસ્તિકાયનો સ્કન્ધ ૧, આકાશસ્તિકાય દેશ ૨ આકાશસ્તિકાય પ્રદેશ, ૩ હવને અને પુદ્ગલને અવકાશ આપે દૂધને સાકરની પરે તેદને આકાશસ્તિકાય કહીયે. તે આકાશસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક દ્રવ્ય છે. ક્ષેત્રથકી લોક અલોકપ્રમાણ, કાલથકી અનાદિ અનન્ત છે, ભાવથકી વર્ણુ નથી ગંધ નથી રસ નથી દુરસ નથી રૂપ નથી અનન્તપ્રદેશી છે, એ નવ ભેદ થયા અને દશમે કાલ તે કાલ બે પ્રકારે એકતો વર્તનાકાલ તે નવાને જૂનો કરે. જૂનાને નવો કરે. બીજે સંખ્યાકાલ તથા વ્યવહારકાલ તે કાલ દ્રવ્યથકી એક, ક્ષેત્રથી વર્તનાકાલ ચઉદરાજ લોક પ્રમાણે, સંખ્યાકાલ અઢીકોપમાં છે, કાલથી અનાદિ અનન્ત, ભાવથકી વર્ણુ નથી ગંધ નથી રસ નથી સ્પર્શ નથી રૂપ નથી અને અપ્રદેશી । એ દસ ભેદ અહવના અરૂપી કહ્યા. હવે પુદ્ગલાસ્તિકાયના ચાર ભેદ રૂપી કહે છે પુદ્ગલાસ્તિકાય અખંડ તે સ્કન્ધ ૧, તથા પુદ્ગલનો એક કટકો નજરે આવે તિહા લગી દેશ કહીયે ૨, તે પુદ્ગલનો અતિસૂક્ષ્મ ખંડ તે કટકો નજરે આવે નહી ફેવલીની ક્ષુદ્ધિએ પણ એકતા બે ન થાય, તે જ્યાં મુઠ્ઠી સ્કન્ધમાં વળગેલો હોય ત્યાં મુઠ્ઠી પ્રદેશ ૩, તેજ પ્રદેશ સ્કન્ધથી ખરી પડે ત્યારે પરમાણુ કહીયે ૪, એ પુદ્ગલાસ્તિકાયના ચાર ભેદ તે પુદ્ગલનો પૂરણુ ગલન સ્વભાવ છે, એવં અહવ ૧૧ ચઉદ ભેદ થયા તે પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યથકી તે અનન્ત દ્રવ્ય છે, ક્ષેત્રથી ચઉદ રાજલોકમાં છે, કાલથકી સાદિસાન્ત છે, ભાવથકી વર્ણુ છે ગન્ધ છે રસ છે સ્પર્શ છે. અનન્ત પ્રદેશી છે, એ અહવના મૂલ ભેદ પાંચ, અને છઠા હવદ્રવ્ય તે ઓળખાવે છે—દ્રવ્યથકી હવદ્રવ્ય અનન્તા છે, ક્ષેત્રથકી ચઉદ રાજલોકમાં છે, કાલથકી અનાદિ અનન્ત છે, ભાવથકી વર્ણુ નથી ગન્ધ નથી રસ નથી સ્પર્શ નથી રૂપ નથી એક હવે અસંખ્યાતા પ્રદેશ, એ છ દ્રવ્ય ઉપરાંત સાતમે દ્રવ્ય તે વસ્તુ કામ નથી,

હવે બે કાલ કહ્યા, તે મધ્યે સંખ્યાકાલ વિશેષે ખતાવે છે—અતિ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ કાલ તે સમય કહીયે. તે આંખ મીંગીને ઉઘાડીયે એટલામાં તથા અપડી વગાડીયે એટલામાં તથા કમલની પાંખડી સોપથી વીંધતાં એક પાંખડીથી બીજી પાંખડીએ સોપ વગ એટલામાં તથા જુની સાડી યુવાન પડે તે કાલનાં એક કાલનાંથી બીજે કાલને વગ એટલામાં અસંખ્યાતા મગલ માન, તે અસંખ્યાતા મગલે એક આવડી થાય, તે એક

कोड सडसठ लाभ सीत्योतेर हजर असोने सोल. १ ६७ ७७ २१६ अ-
 टवी आवलीये' अेक मुहुर्त्त अेटले भे धडी थाच. त्रीश मुहुर्ते' अेक
 द्विवस थाय, पनर दीवसे अेक पक्ष थाय, भे पक्षे अेक भास थाय. पार
 भासे अेक वरस थाय, ते असंभ्यात वरसे अेक पदयोपम थाय, इवान्
 दष्टान्ते, ते अक्षापदयोपमे दश कोडकोडीअे अेक सागरोपम थाय, ते दश
 कोडकोडी सागरोपमे अेक यडता छ आराने। उत्सर्पिणीकाल थाय, प-
 हेलो आरे। अेकवीस हजर वरसने। दुषभादुषम अेवे नामे, भीजे पञ्च
 अेकवीस हजर वरसने। दुषम नामे, त्रीजे भेतालीश हजर वरसे। छे।
 अेक कोडकोडी सागरोपमने। दुषभासुषमा नामे ३, योथो भे कोडकोड
 सागरोपमने। सुषमा दुषमा नामे ४, पांयभो त्रणु कोडकोडी सागरोपमने।
 सुषमा ५, छठो यार कोडकोडी सागरोपमने। सुषमासुषमा ६, वली दश
 कोडकोडी सागरोपमे अेक अवसर्पिणी काल थाय. पडता छ आराने। प-
 हिलो आरे। यार कोडकोडी सागरोपमने। सुषमासुषमा १, भीजे त्रणु कोडा
 कोडी सागरोपमने। सुषमा २, त्रीजे भे कोडा कोडी सागरोपमने। सुषमा
 दुषमा ३, योथो भेतालीश हजर वरसे। छे। अेक कोडकोडी सागरोपमने।
 दुषमा सुषमा ४, पांयभो अेकवीस हजर वरसने। दुषमा ५, छठो अेक-
 वीस हजर वरसने। दुषमा दुषमा ६, अे उत्सर्पिणी अवसर्पिणी भे म-
 णाने वीस कोडा कोडी सागरोपमने। अेक कालयक थाय, अेहवा अनन्ता
 कालयक थाय, तेवारे अेक पुद्गल परावर्त्त थाय. अेहवा अनन्ता पुद्-
 गल परावर्त्त धर्म विना धणां छव लभ्या अने लभशे, अने समंकित
 पाभ्या पछी उत्कृष्टो अधर् पुद्गल परावर्त्त संसार लभे, नधन्यथी
 ते न लवे सिद्धि वरे ॥ इति संभ्याकाल विचारः ॥

हुवे षट् द्रव्यनी वात विशेष इहे छे. छ द्रव्य माहेथी छवने १
 पुद्गल २ अे भे परिणामी छे. पाडी यार अपरिणामी १, छव अने अञ्ज
 विचारता अेक द्रव्य छव १ पाडी पांय द्रव्य अञ्ज २, मूर्तिपाणुं विचार
 ते अेक पुद्गल मूर्त्त पाडी पांय अमूर्त्त २, सप्रदेशपाणुं विचारता पांय
 सप्रदेशी, अेक कालद्रव्य अप्रदेशी ४, अेकपाणुं विचारते धर्मास्तित १
 अधर्मास्तित २ आद्याशास्तिकय ३ अे त्रणु अेक छे, पाडी त्रणु अनेक
 ५ क्षेत्रपाणुं विचारते अेक आद्याश क्षेत्र, पाडी पांय अक्षेत्र ६, क्रिया
 विचारते छव १ पुद्गल २ भे सक्रिय, पाडी यार अक्रिय धर्मा क्रिया ते
 परिरपन्ध यलन इप ७. नित्यपाणुं विचारते धर्म १ अधर्म २ आद्याश

૩ જીવ ૪ એ ચાર અવસ્થિત માટે નિત્ય કલા ૮, કારણપણું વિચારતે
 પ્રમાસ્તિકાયાદિ પાંચ કારણ એક જીવ અકારણુ ૯, કરતાપણું વિચારતે એક
 જીવ કર્તા છે, બાકી પાંચ અકર્તા ૧૦, સર્વગતપણું વિચારતે એક આકાશ
 સર્વગત લોકલોક વ્યાપી માટે બાકી પાંચ અસર્વગત ૧૧ એ રીતે છ દ્રવ્ય
 માહોમાદી અવગાઢ છે, તેા પણ એક ખીજામાં ભલતા નથી,

॥ ઇતિ અજીવતત્ત્વ વિચારઃ ॥ ૨ ॥

॥ હવે પુણ્યવિચાર કહે છે. ॥

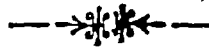
નવ પ્રકારે પુણ્ય વંધાય, “ અન્નપુણ્ણે ૧ પાણપુણ્ણે ૨ વત્થ-
 પુણ્ણે ૩ લેણપુણ્ણે ૪ સયણપુણ્ણે ૫ મનપુણ્ણે ૬ વયણપુણ્ણે ૭
 કાયપુણ્ણે ૮ નમુક્કારપુણ્ણે ૯”

એ નવપ્રકારે વંધાય, તે એંતાલીશ પ્રકારે ભોગવે. જ્ઞાતાવેદનીય ૧
 કુચ્ચગોત્ર ૨ મનુષ્યગતિ ૩ મનુષ્યની આનુપૂર્વી ૪ દેવતાની ગતિ ૫ દેવ-
 તાની આનુપૂર્વી ૬ પચ્ચેન્દ્રિયની જ્ઞતિ ૭ પાંચ શરીર ઔદારિક ૮ વૈક્રિય
 ૯ આહારક ૧૦ તૈજસને ૧૧ કાર્મણુ ૧૨ ત્રણુ ઉપાંગ ઔદારિક અંગો-
 પાંગ ૧૩ વૈક્રિય અંગોપાંગ ૧૪ આહારક અંગોપાંગ ૧૫ તૈજસ અને કાર્મ-
 ણુને અંગ નથી માટે ઉપાંગ નહી, તે અંગ ઉપાંગ એાળખાવે છે—

જે હાથ ૨ જે જઠા ૨ પુંક ૧ પેટ ૧ હૃદય ૧ મસ્તક ૮ એ આઠ
 અંગ, આંગુલી પ્રમુખને ઉપાંગ કહીયે, હાથની રેખા, વિશ્વા પ્રમુખને અં-
 ગોપાંગ કહીયે, છ સંધયણુ—વજ્રપલનારાયસંધયણુ ૧ ઋપલનારાયસં-
 ધયણુ ૨ નારાયસંધયણુ ૩ અર્ધ નારાય સંધયણુ ૪ કૃત્તિકાસંધયણુ ૫
 મેવહસંધયણુ ૬ એ છ સંધયણુમાંદિથી પ્રથમ વજ્ર ઋપલનારાયસંધયણુ
 ૧૬ છ સંસ્થાન—શુભચતુરસ ૧, ન્યગ્રોધપરિમંડલ ૨, સાદિ ૩, વામન
 ૪, કુખ ૫, દુંડક ૬, એ છ સંસ્થાન માંહીથી સમચતુરસસંસ્થાન હોય
 ૧૭, શુભચર્ચાદિ ૪ શુભવર્ણ ૧ શુભગન્ધ ૨ શુભરસ ૩ શુભસ્પર્શ ૪,
 એવં સ્ત્રીસ ૨૧, અગુરુલક્ષુનામ કર્મ ૨૨, પરાધાતનામકર્મ ૨૩, ઉ-
 ન્યાસનામકર્મ ૨૪ જ્ઞાતપનામકર્મ ૨૫ ઉત્તોતનામકર્મ ૨૬ શુભવિદાયો-

गतिनामकर्म २७ निर्माणात्मकर्म २८ त्रसदशको, त्रस नामकर्म १ आह-
रनामकर्म २ पर्याप्तनामकर्म ३ प्रत्येकनामकर्म ४ स्थिरनामकर्म ५ शुभ-
नामकर्म ६ सौभाग्यनामकर्म ७ सुस्वरनाम कर्म ८ आद्वेषनामकर्म ९ य-
शनामकर्म १० अेवं ३८ देवतानुं आडिपुं ३९ मनुष्यनुं आडिपुं ४० ति-
र्ययनुं आडिपुं ४१ तीर्थकर नामकर्म ४२.

॥ धृति पुण्यतत्त्व विचारः ॥ ३ ॥

॥ हवे पापतत्त्व विचारः उहे छे. ॥

तिहा अठार प्रकारे पाप अंधाय, प्राणातिपात १ मृषावाह २
अहतादान ३ मैथुन ४ परिग्रह ५ क्रोध ६ मान ७ माया ८ लोभ ९
राग १० द्वेष ११ कलह १२ अंध्याभ्यान १३ पैशून्य १४ रतिअरति
१५ परपरिवाद १६ भायाभोस १७ मिथ्यात्वशक्य १८ अे अठार मध्ये
अेक छापडे संतर अने अेक छापडे अेकलो मिथ्यात्व धरीये, तो पक्ष
मिथ्यात्वने छापडे तोलमा नमे बारे होय, ते मिथ्यात्व धर्मने अधर्म
जणे १ अधर्मने धर्म जणे २ मार्गने उन्मार्ग जणे ३ उन्मार्गने
मार्ग जणे ४ साधुने असाधु जणे ५ असाधुने साधु जणे ६ ज्वने
अज्व जणे ७ अज्वने ज्व जणे ८ मुक्तिने अमुक्ति जणे ९ अमुक्तिने
मुक्ति जणे १० ॥

अे दश प्रकारना मिथ्यात्व यकी पाप नीपजे, तेहना आसी लेह
पांय तो ज्ञानावरणीय-भतिज्ञानावरणीय. १ श्रुतज्ञानावरणीय २ अवधि-
ज्ञानावरणीय ३ मनःपर्यवज्ञानावरणीय ४ केवल ज्ञानावरणीय ५, पांय
अंतराय-दानांतराय १ लाभानंतराय २ भोगानंतराय ३ उपभोगानंतराय
४ वीर्यांतराय ५ । अेवं दश १० ॥ नव भीज दर्शनावरणीय कर्मना
अेह-अक्षुदर्शनावरणीय १ अयक्षुदर्शनावरणीय २ अवधि दर्शनावरणीय
३ केवलदर्शनावरणीय ४, पांय निद्रा निद्रा १ निद्रानिद्रा २ प्रयत्ना ३
प्रयत्नाप्रयत्ना ४ थोथुकी ५ अेवं अोगणीस १९ नीयैर्गोत्रि २० असाता-
वेदनीय २१ मिथ्यात्वमोहनीय २२ थावर दशको । थावरनामकर्म १ अक्षम-

નામકર્મ ૨ અપર્ણામિનામકર્મ ૩ સાધારણનામકર્મ ૪ અધિરનામકર્મ ૫ અશુભનામકર્મ ૬ દુર્ભંગનામકર્મ ૭ દુસ્વરનામકર્મ ૮ અનાદેયનામકર્મ ૯ અયગોનામકર્મ ૧૦ એવં ૩૨ ।

નરક ત્રિક-નરકનીગતિ ૧ નરકની આનુપૂર્વી ૨ નરકનું આઉખું ૩ એવં ૩૫ । ક્રપાય પચવીસ અનન્તાનુષ્ઠી ક્રોધ ૧ અનન્તાનુષ્ઠીમાન ૨ અનન્તાનુષ્ઠી માયા ૩ અનન્તાનુષ્ઠી લોભ ૪, ઇમ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪, પ્રત્યાખ્યાનીયો ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪, સંબલન ક્રોધ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪, એવં ૧૬ ક્રપાય શોભ ૧૬ । નવ નોક્રપાય-હાસ્ય ૧ રતિ ૨ અરતિ ૩ શોક ૪ ભય ૫ દુઃખ ૬ પુરૂષવેદ ૭ સ્ત્રીવેદ ૮ નયુંસકવેદ ૯, એવં સાઠ, તિર્યચની ગતિ ૧ તિર્યચની આનુપૂર્વી ૨, એવં ખાસઠ ૬૨, એકેન્દ્રિય જાતિ ૧ એકેન્દ્રિય જાતિ ૨ તેકેન્દ્રિયની જાતિ ૩ ચૌરિન્દ્રિયની જાતિ ૪ એવં છાસઠ ૬૬, અશુભવિહાયોગતિ ૬૭ ઉપધાતનામકર્મ ૬૮ અશુભ વર્ણાદિક ચાર અશુભવર્ણ ૧ અશુભગંધ ૨ અશુભરસ ૩ અશુભકરસ ૪ એવં બહુતેર ૭૨ । પ્રથમ સંઘયણ વિના પાંચ સંઘયણ ૫ પાંચસંસ્થાન પ્રથમ સંસ્થાન વિના ૫ એવં બ્યાસી ૮૨,

॥ પાપતત્ત્વવિચારઃ સંપૂર્ણઃ ॥ ૪ ॥

॥ હવે આશ્રવતત્ત્વ વિચાર કહે છે ॥

તિહાં પ્રથમ ઇન્દ્રિય ૫ સ્પર્શેન્દ્રિય ૧ રસનેન્દ્રિય ૨ ધ્રાણેન્દ્રિય ૩ ગ્રાહકેન્દ્રિય ૪ શ્રોત્રેન્દ્રિય ૫, હવે ઇન્દ્રિયનો અર્થ કહે છે, ઇન્દ્રિયના બે ભેદ દ્રવ્યેન્દ્રિય ૧ અને ભાવેન્દ્રિય ૨ પ્રથમ દ્રવ્યેન્દ્રિયના બે ભેદ એક નિર્વૃત્તિ દ્રવ્યેન્દ્રિય તે આહાર, તેહનાં બે ભેદ. એક ખાદ્ય આહાર તે જાનની પાપટી પ્રમુખ દષ્ટિત્રે દેખાય. સર્વ હવેને જુદા જુદા પ્રકારની ૧, અને અપચન્તરે નિર્વૃત્તિ ઇન્દ્રિય તે માદિલે પાસે આહાર તે નજરે રેખાય નહી. શ્રોત્રેન્દ્રિય હલંબપદના પુલને આહારે ૧, ચક્ષુષેન્દ્રિય મસૂરની ઘનને આહારે ૨, ધ્રાણેન્દ્રિય અત્તિમુક્તાક વદાના ફલને આહારે ૩, રસેન્દ્રિય તે હરપાસને આહારે ૪, સ્પર્શેન્દ્રિય ચણે પ્રકારે ૫, અને બીજે

उपकरणां द्रव्येन्द्रियं ते अभ्यन्तरं निर्वृत्तिं चन्द्रियते जिम षड्गुणी धाराने
छेदन शक्तिनी परे सांख्यवा देषवानी शक्ति. आप आपणा विषय
अहवानी शक्ति २. स्वच्छ पुद्गल ३५, तथा साय चन्द्रियता जे भेद.
सिद्धिभावचन्द्रिय १, उपयोग भावचन्द्रिय २, तिसा सिद्धि भावचन्द्रिय
ते ज्ञानावरणादि कर्मना क्षयोपशमयित्री ज्वने शब्दादिक अहवानी शक्ति
१, उपयोग भावचन्द्रिय ते ज्वे लाधी (भेगरी) जे चन्द्रिय तेहते अनु-
सारे ज्वने शब्दादिक अहवने विषे व्यापार २, चार चन्द्रिय अंगुलना
अभ्यन्तरमा भाग मात्र होय, अने स्पर्शेन्द्रिय ते शरीर प्रमाण, श्रोत्रे-
न्द्रिय आर योजनथी भेदादिक शब्द अहे १, अक्षु चन्द्रिय लाभ योजन
आजरेथी ३५ देणे २, आडी त्रसु चन्द्रिय नयोजनथी गन्ध १ रस २
इरस अहे ३, करियाता प्रमुष्णता गंध रस अेटलाथी अहेवाय, जलवायु
स्पर्श पणु अेटलाथी अहवाय. ज्वन्थी आभ अंगुलना अभ्यन्तरमा ला-
गथी अहे, आडी चार चन्द्रिय अंगुलने अभ्यन्तरमे भागे रहाने अहे,
जे पांचे चन्द्रियनुं स्वरूप कहुं, चार कथाय. क्रोध मान माया ते दोष.
जे नव ६, पांच्य अप्रत. प्राणतिपात १ मृषावाह २ अदत्तादान ३
मैथुन ४ अने परिग्रह ५, जेवं १४, त्रसु योग,—मनोयोग १ वयन-
योग २ कामयोग ३ जेवं १७, पचवीस क्रिया—क्रिया १ अ-
धिकरिणी क्रिया २ प्राद्वेषिणी क्रिया ३ पारितापनिणी क्रिया ४ प्राणति-
पातिणी क्रिया ५ आरंभिणी क्रिया ६ पारिग्रहिणी क्रिया ७ मायाप्रत्ययिणी
क्रिया ८ मिथ्यात्वदर्शनप्रत्ययिणी क्रिया ९ अप्रत्याभ्यानिणी क्रिया १० दृष्टिणी
क्रिया ११ स्फुटिणी क्रिया १२ पादुच्यणी क्रिया १३ सामंतोपनिपातनणी
क्रिया १४ नैशक्तिणी क्रिया १५ स्वहस्तणी क्रिया १६ आश्रुवणणी क्रिया १७
विदारिणी क्रिया १८ अनाभोगिणी क्रिया १९ अनवकक्षप्रत्ययिणी क्रिया
२० अत्राप्रयोगिणी क्रिया २१ समुदानिणी क्रिया २२ त्रेभिणी क्रिया २३
द्वेषिणी क्रिया २४ धर्मापधिणी क्रिया २५ ॥ जेवं जेतालीश भेदे आश्रव-
वत्त कहुं.

॥ आश्रवत-त्व विचारः संपूर्णः ॥ ५ ॥

॥ અથ શ્રીસંવરતત્ત્વ વિચારઃ ॥

—૦૦—

હવે સંવરતત્ત્વના સત્તાવન ભેદ કહે છે—પાંચ તો સમિતિ-
ધ્યાસમિતિ ૧ બાપાસમિતિ ૨ એષણાસમિતિ ૩ આદાનમંડમત્તનિક્ષેપ
શુભસમિતિ ૪ ઉચ્ચાર પાસવણ્ય ખેલસિધાશુજ્જમલ્લપારિદ્યાવણીયાસમિતિ
૫, ત્રણ ગુપ્તિ-મનગુપ્તિ ૧ વચનગુપ્તિ ૨ કાયગુપ્તિ ૩ એવં આઠ ૮,

બાવીસ પરીસહ—શુધાપરીસહ ૧ તૃષાપરીસહ ૨ શીતપરીસહ
૩ ઉષ્ણપરીસહ ૪ દંસમશક્ટપરીસહ ૫ અચ્ચેલપરીસહ ૬ અરતિપરિસહ ૭
ઓપરીસહ ૮ ચર્યાપરીસહ ૯ નિપદાપરીસહ ૧૦ શ્યાપરીસહ ૧૧ આ-
ક્રોશપરીસહ ૧૨ વધપરીસહ ૧૩ યાચનાપરીસહ ૧૪ અલાભપરીસહ ૧૫
રોગપરીસહ ૧૬ તૃષ્ટત્પર્શપરીસહ ૧૭ મલપરીસહ ૧૮ સંકારપરીસહ ૧૯
પ્રતાપરીસહ ૨૦ અજ્ઞાનપરીસહ ૨૧ સમ્યક્ત્વપરીસહ ૨૨ એવં ૩૦ ॥

દશ પ્રકારે યતિધર્મ—ક્ષમાધર્મ ૧ માર્દવધર્મ ૨ આર્જવધર્મ ૩
મુક્તિધર્મ ૪ તપોધર્મ ૫ સંયમધર્મ ૬ સત્યધર્મ ૭ શૌચધર્મ ૮ અક્રિ-
યનધર્મ ૯ બ્રહ્મચર્યધર્મ ૧૦ એવં ૪૦ ।

બાર ભાવના—મનિત્યભાવના ૧ અશરણ્યભાવના ૨ સંસારભાવના
૩ એકત્વભાવના ૪ અન્યત્વભાવના ૫ અશુચિભાવના ૬ આશ્રવભાવના ૭
સંવરભાવના ૮ નિર્જરાભાવના ૯ લોહસ્વરૂપભાવના ૧૦ બોધિદુર્લભભાવ-
ના ૧૧ ધર્મભાવના ૧૨ એવં બાવન ૫૨ ।

પાંચ ચારિત્ર—સામાયિકચારિત્ર ૧ છેદોપસ્થાપનીયચારિત્ર ૨ પરિ-
હારવિશુદ્ધિચારિત્ર ૩ સદ્મત્તપરાયચારિત્ર ૪ યથાખ્યાતચારિત્ર ૫ એવં સ-
ત્તાવન ૫૭ ।

॥ ઇતિ સંવરતત્ત્વવિચારઃ સમાપ્ત ॥ ૬ ॥

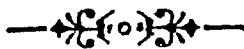

॥ અથ નિર્જરાતત્ત્વ વિચાર. ॥

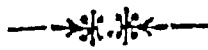
નિર્જરાતત્ત્વવિચાર કહે છે—જિમ મુર્ખના કિરણોએ કરીને તલા-
વનો પાણી શોષાવ તિમ ચાર પ્રકારને તપે કરીને પૂર્વે ધ્યાને કરે કમ
તેને ક્ષય માય. તેને નિર્જરાતત્ત્વ કહાયે,

तिहां छ आद्यतप प्रथम कहे छे--अथसप्ततप ते आहुं नदी
 नवकारशीथी मांश्रीने छमासी लगणु १. पीजेडिब्रुहरी तप ते कंध
 लष्ठा रहेवुं, २. त्रीजे वृत्तिसक्षेप तप ते नियम धारवा ३, योथो रस-
 त्याग तप ते विगयत्याग ४, पायभो कायकदेश तप ते आतापनी देवी
 दोय करववो आसन धरवा छत्यादिक ५ छो सदीलुता तप ते अं-
 जोपांग संकायीने असेवुं ६, ओ छ आद्य तपने अक्यन्तर कामेषु शरी-
 रने तपाव्यानी लजना. आद्य औदारिक शरीरने तपावेज. आद्य लोकेने
 दाहागां आवेज. ते माटे छ तपने आद्यतप कहीये, हुवे छ अक्यन्तर
 तप कहे छे. प्रथम प्रायश्चित्त तप ते आलोयणु दश प्रकारे १, पीजे
 विनेय तप ते सात प्रकारे २. त्रीजे वेयानन्य तप ते दश प्रकारे ३,
 योथो संशाय तप ते पाय प्रकारे पायना ते लणुसालिणवुं १ पीजे
 पुंछना पूछवु २ त्रीजे परियट्टणु ते पाछलुं गणुवुं ३ योथो अनुप्रेक्षा
 तेचितववुं ४ पायभो धर्मकथा ते धर्मकथा कहे ५। ४. पायभो ध्यान
 तप ते अक्यत्रित्ते धर्मध्यान १ शुद्धध्यान २ ज्ञायवा ५। छो अ-
 त्सर्ग तप ते शरीर उपधिनी ममता मुझीने डाडिसग पछे रहेवो. ६।
 ओ छ तप-आद्य औदारिकदिक शरीरने तपावे. अने न पणु तपावे.
 अने अक्यन्तर कामेषु शरीरने तो तपावेज, ते माटे अक्यन्तर तप कहीये,

॥ निज्जरातत्त्वं समाप्तम् ॥

॥ हुवे अन्धतत्त्व विचार कहे छे ॥

अने अने कर्मने अन्यान्यपणु अटवे माहोमाहे पीर नीरती परे
 अंधाववुं अकहु थावुं ते अंध कहीये, ते अंधना मूल हेतु अर अने
 हेतु सत्तावन, तिहां प्रथम ४ मूल हेतु कहे छे. मिथ्यात्व १
 अविरति २ कषाय ३ योग ४ तिहां प्रथम मिथ्यात्व पाय. प्रथम
 अलिखदिक मिथ्यात्व जोहुं सायुं अणे नदी अर्थ ते अर्थपुञ्जनी
 परे मुके नही. १ पीजे अनलिखदीत मिथ्यात्व ते काम धर्म निवपथी
 अहे नही, सर्व देवने सर्व गुड माने. २ त्रीजे अलिनिवेशिक मिथ्यात्व

તે જોટા જાંભે પંચ મુકે નવી ૩, એથો સ્તંશયિક ગિથ્યાત્વ તે સદેહ મટેજ નહી ૪, પાંચમે અનાભોગ ચિથ્યાત્વ તે અજ્ઞાણપણો ૫, એ અજ્ઞાણપણો પાંચમાં અધિક છે, જે માટે અજ્ઞાણપણામાં સમકિત નથી, તે જાણ અજ્ઞાણના ભાંગા આઠ કહે છે—

ન જાણે ન આદરે ન પાલે ૧, ન જાણે ન આદરે પાલે ૨, ન જાણે આદરે ન પાલે ૩, ન જાણે આદરે પાલે ૪, જાણે ન આદરે ન પાલે ૫, જાણે ન આદરે પાલે ૬, જાણે આદરે ન પાલે ૭, જાણે આદરે પાલે ૮, એણે પ્રકારે જાણ અજ્ઞાણના આઠ ભાંગા કહ્યા, તે માહિ જે પ્રથમ પદિલા અજ્ઞાણના ચાર ભાંગામાં ન જાણે આદરે તે પાળે, એ એથો ભાંગો સરસ છે, પણ અજ્ઞાણપણા માટે સમકિત નહી. અને જાણના ચાર ભાંગા મધ્યે પદિલો ભાંગો જાણે, ન આદરે તે ન પાલે, એ નીરસ છે પણ જાણપણા માટે સમકિતી કહીયે, એ પાંચ ચિથ્યાત્વ અને બાર અત્રત પાંચ ઇન્દ્રિય છદો મત અને ૭ કાય, એવં સત્તર ૧૭, પચવી-સકપાય—સોલકપાય અને નવ નોકપાય એવં ૪૨, પત્તર યોગ ચાર મતના સત્યમનો યોગ ૧ અસત્યમનોયોગ ૨ સત્ય મૃપામનોયોગ ૩ અસ-ત્યામૃપામનોયોગ ૪ એવં ચાર વચનના સત્યવચનયોગ ૧ અસત્ય વચન યોગ ૨ મત્યમૃપા વચનયોગ ૩ અસત્યા મૃપાવચનયોગ ૪ અને સાતકા-યાના ઔદારિક ૧ ઔદારિકમિશ્ર ૨ વૈક્રિય ૩ વૈક્રિયમિશ્ર ૪ આદારક ૫ આદારકમિશ્ર ૬ તેજસ કાર્મણ્યકાયયોગ ૭ એવં પંદર યોગ સર્વ મળીને સત્તાવન દેતુ થાય, તેણે કરી હવ કર્મ પાધે છે, તે બંધના ચાર પ્ર-કાર, પ્રકૃતિબન્ધ ૧ રિચિતિબન્ધ ૨ અનુભાગ તે રસબંધ ૩ પ્રદેશબંધ ૪, તિહા પ્રકૃતિના મુદભેદ આઠ, તે ઉત્તરભેદ એકસો અઠાવન. તિહા મૂલ પ્રકૃતિના ભેદ આઠ કહે છે, જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૧ દર્શનાવરણીય કર્મ ૨ વેદનીય કર્મ ૩ મોહનીયકર્મ ૪ આયુઃકર્મ ૫ નામકર્મ ૬ ગોત્રકર્મ ૭ અંતરાયકર્મ ૮, હવે ઉત્તર પ્રકૃતિ કહે છે.

જ્ઞાનાવરણીયની પ્રકૃતિ ૫ મતિ જ્ઞાનાવરણીય આદિ દેખને ૫. દર્શનાવરણીયની નવ પ્રકૃતિ ચાર દર્શનાવરણીય ચત્તુ દર્શનાવરણીય આદિ દેખને, તથા પાંચ નિદા, એવં ૧૪. વેદનીયકર્મની બે સાતાવેદનીય અને ૨. સાતાવેદનીય ૨, એવં ૬૬, મોહનીયકર્મની અઠાવીસ ૨૮, પન્નવ મ કાણ અને નવ મોહનીય. અન્ન કવ મોહનીય ૧ મિશ્રમોહનીય ૨ મિશ્રવેદનીય ૩, એવં મુનાગાય ૪૫૧ ચાર આયુઃકર્મની દેવાય

॥ श्री गू० भा० प्रा० नवतत्त्वविचारः ॥ (४३)

आदि दृष्टते, अेषं ४८ । नामकर्मिणी ओकसोत्रण, तिहा व्युद पिंड-
 प्रकृति-गति १ जति २ शरीर ३ डिपांम ४ अंधन ५ संघातन ६ संघ-
 यण ७ संस्थान ८ वरु ९ गंध १० रस ११ स्पर्श १२ आनुपूर्वी १३
 विहायोगति १४ अे व्युद पिंडप्रकृतिनी उत्तर प्रकृति पंच्योत्तर थाय,
 गति यार देवगति आदि दृष्टते ४, जति पंच्य ओकन्द्रियादिक, अेषं नव
 ६, शरीर पंच्य औदारिकादिक, अेषं व्युद १४, डिपांग त्रण, औदारि-
 कादिक, अेषं १७, अंधन पत्रर औदारिक औदारिक अंधन १ औदारिक
 तैजस अंधन २ औदारिक कर्मणु अंधन ३ औदारिक तैजस कर्मणु
 अंधन ४ वैक्रिय वैक्रिय अंधन ५ वैक्रिय तैजस अंधन ६ वैक्रिय कर्मणु
 अंधन ७ वैक्रिय तैजस कर्मणु अंधन ८ आदारक आदारक अंधन ९
 आदारक तैजस अंधन १० आदारक कर्मणु अंधन ११ आदारक तैजस
 कर्मणु अंधन १२ तैजस तैजस अंधन १३ तैजस कर्मणु अंधन १४
 कर्मणु कर्मणु अंधन १५, अेषं ३२ । संघातन पंच्य—शरीरने, नामे,
 अेषं साउनीस ३७, छ संघयण ने छ संस्थान, अेषं ओगणुपयास
 ४६, वरु पंच्य—कालो १ नीलो २ रातो ३ पीलो ४ धोणो ५, गंध २
 सुरभिगन्ध १ दुरभिगन्ध २, रस पंच्य—तीणो १ इडवो २ कसायलो ३
 आटा ४ मीठा ५ । स्पर्श ८—दणवो १ लारे २ सुवालो ३ परपर
 ४ दाढो ५ जिनो ६ लूणो ७ ओपडयो ८, अे वरुादिक वीश । अे सर्व
 मणीने अगणोतेर, ६६, आनुपूर्वी ४ देवानुपूर्वी आदि दृष्टते, अेषं अ्यो-
 तेर ७३, विहायोगति २ शुभ, अशुभ, अेष पंच्योतेर । तथा व्याठ
 प्रत्येक प्रकृति—अशुक्लधु १ पराधात २ उच्छ्वास ३ आतप ४ ह्योत
 ५ निर्माणु ६ जितनामकर्म ७ डिपधातनामकर्म ८ अेषं व्याशी । त्रस-
 दशको अने रथावर दशको. अेषं ओकसोने त्रण नामकर्मिणी अने
 अडताणीश पूर्वे पांच कर्मिणी थछ छे, अेटवे सर्व मणीने ओकसो ओका-
 वन, तथा ओत्रकर्मिणी थे, उच्य १ नीचओत्र २. पांच अंतरा-
 यनी । अेषं आठ मूल प्रकृतिनी उत्तर प्रकृति ओकसोने अहावन थछ.
 तेहना यार प्रकर, अंध १ उदय २ उदीरणा ३ अने सत्ता ४, तिहा
 थुधे ओकसोने वीश हेय ते यतावे छे. ज्ञानावच्छीयनी पांच ५ दर्शना-
 वरणीय नव ६, वेदनीय जे २, भेदनीय छपीस २६, जे माटे सम-
 क्तितमोहनीयने १ मिश्रमोहनीय २ जे जे अंधाधने याती नथी ते तो
 'उपशम समष्टित पांच्या पछी छव नीपजवे छे.

તે ઉપરામ સમક્રિતની વાત કહે છે. જીવ સમક્રિત પા-
મ્યા પહેલાં પ્રથમ ત્રણ કરણ કરે. યથાપ્રવૃત્તિકરણ ૧ અપૂર્વ
કરણ ૨ અનિવૃત્તિકરણ ૩ તિહાં આયુ વિના સાત કર્મ છે તે
મહિથી જ્ઞાનાવરણીય ૧ દર્શનાવરણીય ૨ વેદનીય ૩ અન્તરાય
૪ એ ચાર કર્મની ત્રીશ કોડકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે, તે
મહિથી ઓગણત્રીશ કોડકોડી સાગરોપમ અપાવીને બાકી એક કોડકોડી
સાગરોપમ પલ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે ઊણી રાખે, તથા મોહનીયકર્મની
સિત્તેર કોડકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે તે મહિથી અગણોતેર કોડકો-
ડી સાગરોપમ અપાવીને બાકી એક કોડકોડી સાગરોપમની પલ્યોપમને
અસંખ્યાતમે ભાગે ઊણી રાખે, તથા નામ કર્મને ગોત્ર કર્મની વીસ કો-
ડકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે, તે મહિથી ઓગણીસ કોડકોડી સાગ-
રોપમની સ્થિતિ અપાવીને બાકી એક કોડકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ
રાખે. તે મથા પ્રવૃત્તિ કરણ, ઈલાં લગણુ તે અભવિ પણ અનંતી-
વાર આવે. પણ એ ઠેકાણે અતિનિખિડ તીવ્ર આકરી અતિદુર્ભેદ
રાગદ્વેષની ગાંઠ છે, તે અભવિ ભેદી શકે નહી, એ યથાપ્રવૃત્તિકરણ.
અને ભવિજીવ તે સમ પરિણામ રૂપ અપૂર્વકરણ મોગરે કરીને
રાગદ્વેષની ગાંઠ ભાગે, એ થકો પણ સ્થિતિ ઓછી કરે તે અ-
પૂર્વકરણ કહીએ, તે પણ એક અંતર્મુહર્તનો, તેવાર પછી ત્રીજો
અનિવૃત્તિકરણ તે એક અંતર્મુહર્તનો, તેહને પ્રથમજ સમયે મિથ્યાત્વ
મોહનીયની એક કોડકોડી સાગરોપમની પલ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે
ઊણી સ્થિતિ છે, તેહની બે સ્થિતિ કરે. એક તે અન્તર્મુહર્તની હેકલી
તે પ્રથમ સ્થિતિ ૧ અને બીજી ઉપરથી અંતઃ કોડકોડીની ૨ એ બે સ્થિ-
તિને વિચારે એક અન્તર્મુહર્તનો મિથ્યાત્વની સ્થિતિ છે. તે દળીયા
રહિત છે, તેહને અંતકરણ કહીએ, તે અંતરકરણથી હેકલી સ્થિતિના
દળીયા જીવ સમયે સમયે મોગવવા માંડે, તે મોગવતાં એક અંતર્મુહર્ત
માય. તે વારે મોગવી રહે, તે વારે જીવ અંતરકરણમાં આવે, તિહાં
મિથ્યાત્વના દળીયા નથી, માટે જીવને ઉપરામ સમક્રિત પામ્યો કહીએ,
તે એક અન્તર્મુહર્તનો ૧, તે ઉપરામ સમક્રિત મોગવતાં, ઉપરથી બીજી
મિથ્યાત્વની સ્થિતિ અંતઃ કોડકોડી પલ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે ઓછી,
તે મહિથી પણ એક અન્તર્મુહર્તનો ઓછી છે. તે સમયે મિથ્યાત્વના
દળીયા છે, તેહના ત્રણ પુંજ કરે, એક તે શુદ્ધપુંજ તે મિથ્યાત્વના

इक्षिया शोथीने शोथ्या क्राहुरा मीष्ठा रक्षित ते सरभो करे १ षीज्ज अर्धं
 शोथ्या क्राहुरा सरभो अर्धशुद्ध २, त्रीन्ने आणुशोथ्या क्राहुरा सरभो
 अशुद्ध ३, ओ रीते त्रयु पुंज उपशमर्मा वर्त्ततो एव करे, ते उपशम
 समकित क्राष्टक एवने ओक समय षाडी रहे, तथा क्राष्टक एवने छ
 आवली षाडी रहे, ते वारे अनंतातुमधीयानो उदय थाय, ते वारे
 सास्वाहन समकित क्खिये, ओक समय तथा छ आवली २,
 क्राष्टक एवने शुद्धपुंजो उदय थाय, ते वारे समकित मोहनीयता
 इक्षिया विपाक वेदन रोडोने प्रदेश वेदन ते लुप्पा रसरक्षित दणाया भो-
 गवे, तेहने क्षयोपशम समकित थाय, ते क्खिये ओथुं गुणुडाणु ३, ते
 संभ्याता तथा असंभ्याता कण ३, क्राष्टक एवने अर्धपुंजो उदय थाय
 ते मिश्र समकित त्रीन्नुं गुणुडाणुं अन्तर्मुहूर्त्त ४, क्राष्टक एवने अशुद्ध-
 पुंजो उदय थाय ते मिश्यात्त समकित-मिथ्यात्त गुणुडाणु, दित्ठो
 अर्धं पुद्गल परावर्त्त ५, क्राष्ट एव त्रणे पुंजो लय करे. ते क्षायिकसम-
 कित, आव्यो जय नही ६, ओ रीते एव प्रथम उपशम समकित पाये.
 त्थार पछी घणु एव आश्री षाडी पांय समकित होय अने समकित
 मोहनीय मिश्रमोहनीय पणु एवने त्रयु पुंज क्रीडा पछी होय, पणु षं-
 धाष्ट ते थाती नथी माटे अंधर्मा मोहनीयकर्मनी छवीस प्रकृति गणुये,
 तथा ज्ञानावरणुय दर्शनावरणुय वेदनीय ओ त्रणु कर्मनी सोस पूर्वे
 गणु छे. ओवं ओंताणीश ४२ । तथा आयुडर्मनी चार-हेनायु आदि
 देधने, ओवं ओंताणीश ४६, तथा नामकर्मनी ओकसोने त्रणु १०३, ते
 मध्येथी छवीश धटाडीने षाडी रउसक ६७, तेहनी विगत शरीर पांय
 ५, अंधन पत्र १५-संधातन पांय ओ पयवीस ते पाय शरीर अंधाता
 बेणोअ षंधाय, माटे शरीर पांयज गणुये, षाडी वीस न गणुये,
 तथा वर्षु ५, गंध २, रस ५, स्पर्श ८, ओवं वीश डखा, तेहर्मा ओक-
 वणु होय, तिहा पांये वर्षु होय, ओक गंध होय तिहा ओ गंध होय,
 ओक रस होय त्यां पांय रस होय ओक स्पर्श होय त्यां आस्पर्श
 होय, माटे वर्षु १ गंध २ रस ३ स्पर्श ४ ओ चार भूज भेद जणुये,
 सोस न गणुये, ओटवे सर्व भणीने छवीश धरी, षाडी नामकर्मनी सड-
 सक ६७ प्रकृति-ते मध्ये पूर्ववी पांयकर्मनी ओंताणीश बेणोअये, तेवारे
 ओकसोने तेर ११३, तथा गोत्रकर्मनी ये, उच्यते १ नीय गोत्र २
 ओवं ओकसो पत्र ११५, तथा अंतरायकर्मनी पांय दानान्तरायादि

એવં એકસો વીસ પ્રકૃતિ ધણા છવ આશ્રીને બંધે હોય ૧ । તથા ઉદય અને ઉદીરણાએ એકસો બાવીસ. તે મધ્યે સમકિત મોહનીય મિત્રમોહનીય એ બે બેળાને એકસો વીસ પૂર્વલી. તથા સત્તાએ ઉત્તર પ્રકૃતિ જે એકસો અઠાવન ગણી છે તે મધ્યે બંધ પત્તર ગણ્યા છે તે પાંચજ ગણીએ તેવારે એકસો અડતાળીશની સત્તા.

તથા એકસો વીસ પ્રકૃતિનો બંધ, બીજે પ્રકારે પણ તેહની વિગત. પુણ્યની બેતાળીશ પ્રકૃતિ ૪૨ પાપની બ્યાસી પ્રકૃતિ, એવં બે મળાને એકસો ચોવીસ થાય, તિહાં વર્ણ ૧ ગંધ ૨ રસ ૩ સ્પર્શ ૪ એ ચાર બે ઠેકાણે ગણ્યા છે, તે એક ઠેકાણે ગણીયં, જે માટે શુભવર્ણાદિક બંધાય, તેવારે અશુભ ન બંધાય, અશુભ બંધાય તેવારે શુભ ન બંધાય, માટે એકવાર ગણીયે એટલે એકસો વીસ । તથા ત્રીજે પ્રકારે પણ એકસો વીસ તેહની વિગત-પુણ્યમાં ચાર ક્રમ છે. વેદનીય ૧ ગોત્ર ૨ આયુ ૩ નામકર્મ ૪, તિહાં વેદનીની એક સાનાવેદનીય ૧ ગોત્રની એક ઉચ્ચગોત્ર ૨ આયુકર્મની ૩ દેવાયુ ૧ મનુષ્યાયુ ૨ તિથ્યાયુ ૩ એવં પાંચ, અને નામકર્મની સાડત્રીશ ૩૭ ગતિ બે દેવ અને મનુષ્યની, જાતિ એક પંચેન્દ્રિયની ૬, શરીર પાંચ, ઉપાંગ ૬, એવં ૧૧, પ્રથમ સંધયણુ ૧૨ પ્રથમ સંસ્થાન ૧૩ શુભવર્ણાદિક ચાર એવં સત્તર ૧૭, આનુપૂર્વી બે દેવમનુષ્યની, વિહાયોગતિ એક શુભ, એવં વીસ ૨૦, આન પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૭ ઉપધાત નામકર્મવિના એવં સત્તાવીસ ૨૭ અને ત્રસદશકો, ૧૦ ॥ એવં ૪૨ બેતાળીશ, તથા પાપમાં આક કર્મ છે. તિહાં જ્ઞાનાવરણીયની પાંચ ૫ મતિજ્ઞાનાવરણીય આદિ ક્રમને ૧, દર્શનાવરણીયની નવ ૯, ચાર દર્શનાવરણીયને પાંચ તિદ્રા એવં અદિક ૧૪, વેદનીયની ૧ અશાતાવેદનીય એવં પત્તર ૧૫, મોહનીયની ક્રીસીસા પચવીસ ક્યાંબે ૨૫ એક મિત્ર્યાત્વ મોહનીય ૨૬, એવં એકનાળીશ ૪૧, આયુકર્મનો એક. નરકનું આઉખું એવં બેતાળીશ ૪૨, નામકર્મની ચોત્રીસ, ગતિ બે નરકની ૧ તિર્યચની ૨ જાતિપંચેન્દ્રિય વિના ચાર એકેન્દ્રિયાદિક પ્રથમ સંધયણુ વિનાને પ્રથમ સંસ્થાન વિના પાંચ સંધયણુ પાંચ સંસ્થાન. એવં મોલ ૧૬, અશુભવર્ણાદિક ચાર. એવં વીસ. આનુપૂર્વી ૨, નરકની ૧ તિર્યચની ૨ વિહાયોગતિ એક અશુભ, એવં તેવીસ ૨૩, એક પ્રત્યેક પ્રકૃતિ. ઉપધાતનામકર્મ. એવં તેવીસ ૨૪, અને સત્તરગણા. એવં ચોત્રીસ ૩૧, અને બેતાળીશ

पूर्वकी पांचकर्मनी એવં છહુતેર ૭૬- એક ગોત્રની નીચ ગોત્ર ૧, પાંચ અંતરાયની એવં બ્યાસી. એ પુણ્યપાપની બે બેલી કરીયે, તેવારે સરવાલે એકસો એવીસ થાય. તે મળ્યે વર્ણાદિક ચાર એક ઠેકાણે ગણીયે. તેવારે એકસો વીસ થાય. અને ઉદય ઉદીરણા સત્તાએ ભટલી પ્રકૃતિ છે તે પૂર્વે કહી છે.

તિહાં પ્રકૃતિ તે કર્મના સ્વભાવને કહીયે. મોદકને દપ્રાન્તે જિમ કોષક મોદકનો પિત્ત હયાનો સ્વભાવ છે, કોષક મોદકનો કંકુ હયાનો સ્વભાવ છે, કોષક મોદકનો વાયુ હયાનો સ્વભાવ છે, તેમ જીવના અનંત ગુણુ છે તે કોષ કર્મનો જીવના કોષ ગુણુ રોકયાનો સ્વભાવ છે, કોષ કર્મનો જીવનો કોષ ગુણુ રોકયાનો સ્વભાવ છે, પણ જીવના આક ગુણુ મોટકા છે. તે એકકે કર્મે એકેકા ગુણુ રોકયો છે તિહાં પ્રથમ જીવનો અનંત જ્ઞાનગુણુ પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મે રોક્યો છે. તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આંખના પાટા સમાન છે. જિમ આંખનો દીકાનો સ્વભાવ છે, પણ આંખે પાટો બાધે કાંઈ ન દેખે. તેમ જીવને વિશેષ ઉપયોગે અનન્ત વસ્તુ જાણ્યાનો સ્વભાવ છે, પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી જાણે નહી ૧. બીજો જીવનો અનંત દર્શન ગુણુ. તે દર્શનાવરણીય કર્મે રોક્યો છે. તે દર્શનાવરણીય કર્મ રાજના પોળીયા સમાન છે. જિમ લોક રાજના દર્શન કરવા ઇચ્છે પણ પોળીયો દર્શન કરવા ન દે, તેમ સામાન્ય ઉપયોગે દર્શને કરી જીવને અનંત વસ્તુ દીકાનો સ્વભાવ છે, પણ દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી દેખે નહી. ૨. ત્રીજો જીવનો અવ્યાખાધ ગુણુ જીવ તો સુખ દુઃખ કાંઈ વેદે નહી. તે અવ્યાખાધ. તે અવ્યાખાધ જીવનો ગુણુ વેદનીય કર્મે રોક્યો છે. તે વેદનીય કર્મમધુલિસ ખર્જાધારા સમાન છે. જેમ મધે લિ'પાણી ખર્જાની ધારા ચાટતાં સ્વાદ આવે અને જીભ પણ કપાય, એમ જીવને સાતા અસાતા બે સંલગ્ન છેઃ એથો જીવનો અનંત ચારિત્ર તે મોહનીય કર્મે રોક્યો છે. તે મોહનીય કર્મ મદિરાના છાક મમાન છે. જીમ મદિરા પીધે જીવ વિકલ થાય, હિત અહિત ન જાણે ૪, પાંચમો જીવનો અવિનાશી ગુણુ જીવનો તો કોષ કાળે વિનાશ નથી, પણ આયુ કર્મને યોગે વિણસતો જાણાય છે, માટે આયુકર્મે અવિનાશી ગુણુ રોક્યો છે, આયુઃ કર્મ હેડ સમાન છે. જેમ હેડમાં પડ્યો પ્રાણી નીકળતા ઇચ્છે " પણ રાજના હુકમ વિના ' નીકળી શકે નહી ૫, છઠો જીવનો અધૃષી

શુભ તે નામ ક્ષેત્રે રાહ્યો છે, તે નામ કર્મ ચિત્તારા સમાન છે, જેમ ચિન્તાને કાળા નીલા પીળા નાના મોટા અનેક પ્રકારના રૂપ કરે, તેમ નામ કર્મના ઉદ્યતી શ્રવણ અનેક પ્રકારના રૂપ કરે, સાતમે શ્રવણો અગુરુ લઘુ નામા શુભ, “ અગુરુ લઘુ હળવું નહીં તે ભારે પણુ નહીં, ” હળવું તે આશ્ચાના ડોડાના કપાસની પેરે, ભારી તે લોહની ગોળીની પેરે તે શ્રવણો હળવો એ નથી અને ભારે પણુ નથી. તે અગુરુ લઘુ શ્રવણો શુભ ગોત્ર ક્ષેત્રે રાહ્યો છે, તે ગોત્ર કર્મ કુંભાર સમાન છે, જેમ કુંભાર ઘનનો ઘડો ઘડે મધનો પણુ ઘડે ઘડે, તેમ શ્રવણ ઉચ્ચ ગોત્રકર્મના ઉદ્યતી ભારે ધાય ઉત્તમ કુલે ઉપજે તથા નીચ ગોત્રના ઉદ્યતી હળવો ધાય. નીચ કુલે ઉપજે ૭, આશ્ચા શ્રવણો અનન્ત શક્તિ શુભ તે અન્તરાય ક્ષેત્રે રાહ્યો છે. તે અન્તરાય કર્મ રાજાના ભંડારી સમાન છે, જેમ રાજા દાન દેવરાવે. પણુ ભંડારી વ્યાધાન કરે તેમ શ્રવણ અન્તરાય કર્મના ઉદ્યતી અનન્ત શક્તિ દેવરાવે શકે નહીં ૮, એ પ્રકૃતિગ્રન્થ ॥ ૧ ॥

હવે રસગ્રન્થ કહે છે—શ્રવણ કાર્મણ્ય વર્ગણા મહિથી સમયે સમયે કર્મદલ મહે છે, તે કર્મદલ અનન્ત પરમાણુઓનો છે, તે ગ્રહવાને પ્રથમ સમયે “ આક્રમક કર્મપણે પરિણમાવે છે. ” વળી તેજ સમયે “ એકસો આધારન પ્રકૃતિ ” નીપજવે છે, વળી તેજ સમયે “ પ્રકૃતિ પ્રકૃતિ એ વૃદ્ધી વૃદ્ધી સ્થિતિ ” નીપજવે, વળી તેજ સમયે “ પ્રકૃતિ પ્રકૃતિ પ્રત્યે વૃદ્ધી વૃદ્ધી રસ ’ નીપજવે, વળી તેજ સમયે “ એકકા કર્મની અસંખ્યાના અસંખ્યાતા સમયની સ્થિતિ છે, તે મહિથી અગ્રાધાકાળ જેટલા સમય મુદ્દીને આક્રમક સમય માટે વિશેષ હીન વિશેષરીન દળીયાનો નિષેધ કરે, ” એ ગીને એક સમયમાં કર્મદલ લેઈને શ્રવણ કાર્ય નીપજવે છે, પણુ કદાં અગ્રાધાર અધિકાર છે, માટે રસની વાત કહે છે—શ્રવણ એક સમયમાં કર્મને લેઈને તે ગીને અનન્ત પરમાણુઓ છે તે પરમાણુ પરમાણુ પ્રત્યેકતાનુસારે પણુ સર્વ શ્રવણ યત્રી પણુ અનન્ત શુભા રસના અવિભાગ પલિન્દેહ છે, અવિભાગ પલિન્દેહ તે દેવલીની શુદ્ધિએ પણુ એક ભાગના જે ભાર ન ધાય, એવા રસના ભાગને કહીએ તે પરમાણુ એક સમયે અનન્ત રસના અવિભાગ પલિન્દેહ છે, તેપણુ અસત પરમાણુ એક સમયે અવિભાગ પલિન્દેહ સમયે, તે આક્રમક મહિથી રાહ્યો કર્મના અવિભાગ પલિન્દેહના પરમાણુઓનો સમયે કરીએ, તે એક

वर्गणा कहीये, ते वार पछी ऐकसो ऐक रसना अविभाग पलिच्छेदवाणा सर्व लघने भीजे ढगलो करीये ते भील्ल वर्गणा, २, ते वार पछी वणी ऐ अंध मध्येथी ऐकसो ऐ रसना अविभाग पलिच्छेदवाणा सर्व परमाणुओं लघने त्रीजे ढगलो करीये ते त्रील्ल वर्गणा, ३, ते वार पछी ऐकसो त्रल्ल रसना अविभाग पलिच्छेदवाणा परमाणुओं ऐकडा करीये ते त्रैथी वर्गणा, ४, ते वार पछी ऐकसो चार रसना अविभाग पलिच्छेदवाणा परमाणुओं ऐ नेणा करीये गंज करीये ते पांचमी वर्गणा, ५, ते वार पछी वणी ऐकज अंधमाहिथी ऐकसो पांच रसना अविभाग पलिच्छेद अधिक परमाणु सर्व लघने ऐक ढगलो करीये, ते छठी वर्गणा, ६, ऐम ऐक ऐक रसने अविभाग पलिच्छेद अधिक परमाणु लेध लेधने त्या सुधी ढगला करीये के नया सुधी ऐकेक रसे अ-धिक अधिक अविभाग पलिच्छेदवाणा परमाणुओं न लाले, तिहा लगणु ते वर्गणा अलव्य थडी अनंतगुणी अने सिद्धने अनंतमे लागे थाय तेवारे ऐक २' ६' थाय ॥ १ ॥ हवे ऐ अंधमध्ये ऐकेडा रसना अ-विभाग पलिच्छेद वधे, ऐहवा परमाणुओं नथी. ऐ स्फूर्कनी छेली वर्गणाना ऐक परमाणुना रसना अविभाग पलिच्छेदथी अनंतगुणा रसना अविभाग पलिच्छेद वधे ऐहवा परमाणुओं छे, पणु असत्कल्पनाऐ असोने पांच कर्पीऐ, ते असोने पांच रसना अविभाग पलिच्छेदवाणा परमाणुओं ऐनो ढगलो ते पहुली वर्गणा, असोने छ रसना अविभाग पलिच्छेद-वाणा परमाणुओंनी भील्ल वर्गणा. असोने सात रसना अविभाग पलि-च्छेदवाणा परमाणुओंनी त्रील्ल वर्गणा. असोने आठ रसना अविभाग पलिच्छेदवाणा परमाणुओंनी त्रैथी वर्गणा, असोने नव रसना अविभाग पलिच्छेदवाणा परमाणुओंनी पांचमी वर्गणा, असोने दश रसना अवि-भाग पलिच्छेदवाणा परमाणुओंनो ढगलो करीये ते छठी धम करता ऐकेक रसना अविभाग पलिच्छेद वधे तिहा लमणु ऐणु रीते वर्गणा पणु अ-लव्यथी अनंतगुणी सिद्धने अनंतमे लागे थाय, तेवारे भीजे स्फूर्क थाय ॥ २ ॥ हवे ऐ अंध मध्ये, ऐकेडा रसना अविभाग पलिच्छेद वधे, ऐहवा परमाणुओं नथां, ऐ भीज स्फूर्कनी छेली वर्गणाना ऐकेक पर-माणुओंमा नेटला रसना अविभाग पलिच्छेद छे, ते थडी अनंतगुणा र-सना अविभाग पलिच्छेद वधे, ऐहवा परमाणुओं छे पणु असत्कल्पनाऐ त्रल्लसो दश कर्पीये, ते त्रल्लसो दश रसना अविभाग पलिच्छेदवाणा परमा-णुओं ऐकडा करीये ते प्रथम वर्गणा. त्रल्लसो अग्यार रसना अविभाग

પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓની ત્રીજી વર્ગણા. ત્રણસોને બાર રસના અવિ-
ભાગ પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓની ત્રીજી વર્ગણા. ત્રણસોને તેર રસના
અવિભાગ પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓની ચોથી વર્ગણા. ત્રણસોને ચૌદ ર-
સના અવિભાગ પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓની પાંચમી વર્ગણા. ત્રણસોને
પનર રસના અવિભાગ પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓ સર્વ એકઠા કરીયે, એ
છઠી વર્ગણા. એમ અભવ્યથી અનંતગુણીને સિદ્ધને અનંતમે ભાગે વર્ગ
થાઓ યાય, તેવારે ત્રણે સ્પર્શકે ॥ ૬ ॥ એમ છુવે એક સમયે ત્રણો
ને કર્મદસ તે મધ્યે અનંતારસના સ્પર્શકે હે તે રસખન્ધ કહીયે તે રસ
ચાર પ્રકારે છે, એક ઠાણીયો ૧ બિઠાણીયો ૨ ત્રિઠાણીયો ૩ ચોઠાણીયો
૪, તેહની વિગત. લીંબડાનો તથા શેલડીનો રસ તેમાં સહજનો રસ
તે એક ઠાણીયો ૧ બે ભાગનો કઠી એક ભાગનો રાખે તે બેઠાણીયો,
૨ ત્રણ ભાગનો કઠીને એક ભાગનો રહે તે ત્રિઠાણીયો ૩, ચાર ભાગનો
કઠીને એક ભાગનો રહે તે ચોઠાણીયો ૪, ખ્યાસી અશુભ પ્રકૃતિનો અતિ
તીવ્ર આકારો રસ તે સંકલેશે બંધાય, સંકલેશે તે “ દુષાયના ઉદયને ”
કહીયે, ખેતાલીસ શુભ પ્રકૃતિનો તીવ્રરસ વિશુદ્ધિએ બંધાય, વિશુદ્ધિ તે
“ દુષાયની નંદતાને ” કહીયે, ખાસી પાપપ્રકૃતિનો મંદરસ વિશુદ્ધિએ
બંધાય, ખેતાલીસ શુભ પ્રકૃતિનો મંદરસ સંકલેશે બંધાય, અશુભ પ્રકૃ-
તિનો રસ ચાર પ્રકારે હોય, એક ઠાણીયો આદિ દેહને તેહના વિગત,
અશુભ પ્રકૃતિનો ચોઠાણીયો રસ પવંતની રેખા સમાન ચાર અનંતા-
નુચંધીયા દુષાય છે, તેણે કરીને બંધાય ॥ ૧ ॥ અશુભ પ્રકૃતિનો ત્રણ ઠા-
ણીયો રસ પૃથ્વીની રેખા સમાન ચાર અપ્રત્યાખ્યાનીયા દુષાય છે. તેણે
કરીને બંધાય ॥ ૨ ॥ અશુભ પ્રકૃતિનો બેઠાણીયો રસ રજની રેખા
સમાન ચાર પ્રત્યાખ્યાનીયા દુષાય છે. તેણે કરીને બંધાય ॥ ૩ ॥ અ-
શુભ પ્રકૃતિનો એક ઠાણીયો રસ જલની રેખા સમાન મંજવલના
ચાર દુષાય તેણે કરીને બંધાય ॥ ૪ ॥

શુભ પ્રકૃતિનો રસ ત્રણ પ્રકારે હોય ચોઠાણીયો આદિ દેહને શુભ
પ્રકૃતિનો બેઠાણીયો રસ અનંતાનુચંધયા દુષાયની ચોઠીયે બંધાય ॥ ૧ ॥
શુભ પ્રકૃતિનો ત્રણ ઠાણીયો રસ અપ્રત્યાખ્યાનીયા દુષાયની ચોઠીયે બંધાય
॥ ૨ ॥ શુભ પ્રકૃતિનો ચોઠાણીયો રસ પ્રત્યાખ્યાનીયાને સંજવલના એ બે
દુષાય ચોઠીયે બંધાય ॥ ૩ ॥ જ્ઞાન મામાન્ય પ્રકારે અશુભ પ્રકૃતિનો રસ
ચાર પ્રકારે રજો, પજુ મર્દ અશુભ પ્રકૃતિનો રસ ચાર પ્રકારે નથી,

सत्तरञ्च अशुभ प्रकृतिनो रस चार प्रकारे छे, तेहना नाम, पांच अंत-
राय ५, केवल ज्ञानावरणीय विना चार ज्ञानावरणीय ४, केवल दर्शनावर-
णीय विना त्रय दर्शनावरणीय ३, पुरुष वेद १ संवलयना उपाय ४,
अेवं सत्तर १७ ॥ भाडी अेकसो त्रय प्रकृतिनो रस त्रय प्रकारे होय
जे हाण्डाओ आदि हेने पण अेकहाण्डाओ अंधाय नही. जे माटे अेक-
हाण्डाओ रस तो नवमा गुणुहाण्डाओ असम्भ्याता लाग गया पछी अंधाय
छे, ते ठेकाणे तो सत्तर न अशुभ प्रकृति अंधाय छे, पणु भीछ प्रकृति
तो तिहा अंधाती न नथो, तो रस किम अंधाय ॥ धीत रसअंधः ॥

॥ ह्ये प्रदेशअन्ध इहे छे ॥

लोडमाहि अनती वर्गणा छे ते माहिथी आठ वर्गणा. आंदरिड
१ वैक्रिय २ आहारक ३ तैजस ४ लापा ५ श्वासोश्वास ६ मनोवर्गणा ७
डार्मणु वर्गणा ८ अे आठ वर्गणा मध्येथी डार्मणु वर्गणाणा पणु पर-
माण्डाओ आश्रयी नेधये तो सोलगुणुवाला परमाण्डाओ छे, जे माटे ड-
ार्मणु वर्गणांमां इरस छेला चारण होय, टाढो १ उतो २ लुणोने ३ च्या-
पउयो स्पर्श ४ वर्णु ५ गध २ रस ५ अेव सोल अने अेक अेक पर-
माण्डाओ आसरी नेधये तो अउद गुणुथीया छे. जे माटे इरस चार छे ते
माहेला परमाण्डाओ दीठ जे जे इरस होय. पणु प्रतिपक्ष न होग, टाढो १
लुणो २ तथा टाढो अने च्यापउयो २ उतो ने लुणो २ तथा उतो अने
च्यापउयो २ अे रीते जेण होय, पणु शीतने उणु २ लुणो ने च्यापउयो
अेम जे लेगा न होय अे डार्मणु वर्गणा ओणभावी, ते मध्येथी अेव
समये समये इर्मदल लेछे, पणु केवो इर्मदल लेछे / जे इर्मदल मध्य
छेला चार इरस, जे गध २ पांच वर्णु ५ पाय रस ५ अेवा सोल
गुणुवालो इर्मदल लेछे, वणी इहेवो इर्मदल लेछे, अेकडा परमाण्डाओ
मध्ये सर्वअेवथी अनतगुणा रसना अविभाग पलिछेद होय, अेवा इर्म-
दल अहे छे, अनंत परमाण्डाओ निष्पन्न अंध ते लेछे, वणी इहेवो इर्म-
दल अेव अहे छे, अेक प्रदेश अवगाढ अहे छे, अेटले जे क्षेत्रना आ-
डाश प्रदेशमां अेव अवगाढी रह्यो छे, तेडीन क्षेत्रना आडाश प्रदेशे जे
डार्मणु वर्गणा छे. ते माहेथीन इर्मदल अहे छे, तेहने अेक प्रदेशे अ-
वगाढ इहेथे, ते इर्मदल अेव पोताने सर्व प्रदेशे इरीन अहे छे, निम
अेक आगुलीअे घटादि वस्तु उपाउता दायतो डांडे इणु अेओ. अेवा
अेओ धम सर्व शरीरने जेर पहेथे तेम इर्मदल लेतां अेवना सर्व प्रद-

અને જોર પોંદ્યે, એ રીતે જીવ ઈર્મદલ લેઈને, આઠે ભાગે વિહયેંછે, દર્શાવતો સર્વથી થોડો ભાગ આયુર્ધર્મને આવે, તેહથી અધિકે ભાગ નામધર્મગોત્ર ઈર્મને આવે, માંહોમાંહ સરખો, તેહથી અધિકે ભાગ અંતરાય ૧ જ્ઞાનાવરણીય ૨ દર્શનાવરણીય ૩ એ ત્રણને આવે, માંહોમાંહે ત્રણને સરખો, તેહથી અધિકે ભાગ મોહનીયને આવે. એ સાત ઈર્મને તો સ્થિતિ પરમાણે ભાગ છે, થોડી સ્થિતિવાળાને થોડો ને ઘણી સ્થિતિવાળાને ઘણો, અને વેદનીયધર્મને તો સ્વભાવેજ સર્વથી ઝોછો ન આવે, સર્વથી અધિકેજ આવે, જે માટે વેદનીયને ઝોછો ભાગ આવતો હોય તો લોકમા સુખદુઃખની પ્રગટ ખખર ન પડે, અને લોકમાંનો સુખ દુઃખ પ્રગટ જણાય છે, તે માટે વેદનીયને ભાગે ઈર્મદલ સર્વથી ઘણો આવે છે, તે એ પ્રદેશ અંધ મોહ-કને દૃષ્ટાન્તે-જિમ દ્રાઈ મોહકમાં દલિયા તે કહીયે, જે લોટના કણીયા તે ઘણા હોય, અને રસ કહીયે જે ખાડથી થોડા હોય, દ્રાઈક મોહકમાં ખાડથી ઘણાને લોટના દલિયા થોડા. તેમ ઈર્મદલમા પણ દ્રાઈક દલમાં રસ થોડો ને પ્રદેશ ઘણા, દ્રાઈક દલમાં રસ ઘણો ને પ્રદેશ થોડા, જીવ લેવા વાળો છે, તેટલા અધ્યયમાય પ્રમાણે હોય ॥ ઇતિ પ્રદેશખન્ધઃ ॥

॥ અંધતત્ત્વ વિચારઃ સંપૂર્ણઃ ॥

॥ હવે મોક્ષતત્ત્વનો વિચાર કહે છે ॥

તિલો પ્રથમ મોક્ષતત્ત્વના નવ ભેદ કહે છે, અંતપદ પ્રત્યક્ષા ૧ સ્વપ્રમાણ ૩ હૈયપ્રમાણ ૩ દુરસન્ધાર ૪ કાલદાર ૫ અંતરદાર ૬ ભા-વદાર ૭ ભાગદાર ૮ અરખ્યાદ્યદાર ૯ ॥ હવે નવદારના અર્થ કહે છે—અંતપદપ્રત્યક્ષા ને “ જ્ઞાના પત્ની પ્રત્યક્ષા ”, મોક્ષપદ અંત કહેતાં પત્ની છે. કાલપદમાં એટલે એક પદ હોય તે હોયજ, એ પદ હોય તે ન ૧૦ જેવું જિમ આગણુ ફલ એ જે બેગા બાલે છે માટે નથી એટલો મોક્ષકે કહેયે એ છે અને એના ફલ કરીય તે પણ છે પણ એ બેગા ને ૧૦ જેવું તે નથી તેમ મોક્ષપદ તે એક બાલે છે માટે છે છે તે છે, પણ એક મોક્ષકની પને અગ્રુ નથી. જે માટે તીવર ગાંધર ભગવાને યાગકે મર્ગજીને મોક્ષની પ્રત્યક્ષા કરી છે, તે યાગકે માર્ગજીની વિગત-ગ-નિમ વેળા આ પ્રદેશે દેવગતિ આદિ કરને, તે મર્ગજી મનુષ્યગતિ મા-

गणित्वात् मोक्षे न्य १ इन्द्रिय मार्गणा पात्र-अेन्द्रिय आदि दैर्घ्ये, ते माहेथी पात्रेन्द्रियनी मार्गणात् मोक्षे न्य २ इयमार्गणा छ-पृथ्वीकाय आदि दैर्घ्ये, ते माहेथी त्रसकायनी मार्गणात् मोक्षे न्य ३ योगमार्गणा त्रणु प्रक्षरे-मनोयोग आदि दैर्घ्ये, ते सयेगी मोक्षे न न्य, योग तेरमा गुणुहाणा लगणु होय ४, वेदमार्गणा त्रणु प्रक्षरे-पुत्रपवेद आदि दैर्घ्ये, ते संवेदीमोक्षे न न्य, वेद-नवमा गुणुहाणा लगणु होय ५। इषायमार्गणा इषाय-चार क्रोध आदि दैर्घ्ये, ते सड-षाय मोक्षे न न्य, सडप-यी नवमा गुणुहाणा लगणु होय ६। ज्ञानमार्गणा ८ मतिज्ञान आदि दैर्घ्ये पात्र ज्ञान ५ मति अज्ञान १ श्रुत अज्ञान २ विलगज्ञान ३ अेव आठ। ते माहेथी डेवलज्ञाननी मार्गणात् मोक्षे न्य ७ ॥ सयममार्गणा सात प्रक्षरे-सामायिक आदि दैर्घ्ये पात्र यारत्रे ५, देशविरति ६, सर्वविरति ७ अे सातमाहेथी यथाभ्यात संयमनी मार्गणात् मोक्षे न्य ८ ॥ दर्शनमार्गणा चार प्रक्षरे-यक्षुदर्शन आदि दैर्घ्ये ते माहेथी डेवल दर्शन मार्गणात् मोक्षे न्य ९ ॥ लेश्यामार्गणा छ प्रक्षरे-ते सलेश्य मोक्षे न न्य लेश्या ते तेरमा गुणुहाणा लगणु “ इणु १ नील २ कपोत ३ तैजस ४ पद्म ५ शुक्ल लेश्या ६ ” १ १० । लव्यमार्गणा अे प्रक्षरे-लवि १ अने अलवि २ तेमाहेथी लवि मोक्षे न्य ११ । सख्यद्वय मार्गणा छ मिथ्यात्व १ सारवादन २ मिश्र ३ उपशम ४ क्षयोपशम ५ क्षायिक ६ अे छ माहेथी क्षायिकसमडिती मोक्षे न्य ॥ १२ ॥ सङ्गिमार्गणा अे सङ्गि १ अने असङ्गी २ अे अे माहेथी सङ्गीमार्गणात् मोक्षे न्य ॥ १३ ॥ व्याहारिक मार्गणा अे आहारी १ अणुहारी २ अे अे माहेथी अणुहारी मार्गणात् मोक्षे न्य ॥ १४ ॥ अे णासठ मार्गणा माहेथी दश मार्गणात् मोक्षे न्य णाडी णावन मार्गणात् मोक्षे न न्य । अे संत पद प्ररुपणा प्रथम-द्वार ॥ १ ॥ णीन्ते द्रव्य प्रमाणद्वार सिद्धना छवद्रव्य अनन्ता छे, अे णीन्ते द्वार ॥ २ ॥ त्रीन्ते क्षेत्र प्रमाणद्वार क्षेत्रथी सिद्धना छव यउद रानलोडने अणुभ्यातमे लागे छे, ने माटे अेड सिद्धने न्वन्य अवगाहना अेड हाथ अने आठ आंगण, अने उतृष्ट अवगाहना त्रणुसे तेनीस धनुष् अेड हाथ अने आठ आंगण अने सर्वसिद्ध क्षेत्र पिरतादीश लाभ नेजन्ती सिद्धशिला प्रमाणे अे त्रणु देहाणे यउद रानलोडने अणुभ्यातमे लागे थयो असण्यताना अस-

ખ્યાતા બેદ છે તે માટે, એ ત્રીજો દ્વાર ॥ ૩ ॥ ચોથો સ્પર્શનાદ્વાર
 સિદ્ધના શ્રવણે અવગાહના ક્ષેત્રથી ફરસના કાંઈ અધિક છે, જેમ એક પર-
 માણ્યને એક પ્રદેશનું અવગાહના ક્ષેત્ર અને સાત પ્રદેશની ફરસના એક તો
 ક્ષેત્રનો આકાશ પ્રદેશ પરમાણ્યનો અવગાહી રહ્યો છે તે ૧ । એક તેહને
 હેડલો ૧ । એક ઉપરલો ૨ ચાર દિશાના ચાર । એવ સાત । એ ચોથો
 દ્વાર ॥૪॥ પાંચમો કાલદ્વાર તેહના ચાર ભાંગા—સાદિસાંત ૧ સાદિ અનન્ત
 ૨ અનાદિસાંત ૩ અનાદિ અનન્ત ૪ તે મધ્યેથી એક સિદ્ધ આશ્રી સાદિ
 અનન્ત એ બીજો ભાંગો લાભે, જે કાળે સિદ્ધિવરે તે વારે સાદિ થઈને
 ફરી તિહાંથી અવવું નથી માટે અનન્ત, અને ઘણા સિદ્ધ આશ્રી જોઈયે તો
 આદિ પણ નથી અને અન્ત પણ નથી, એ કાલનો ચોથો ભાંગો લાભે
 અનાદિ અનન્ત એ પાંચમો દ્વાર ॥ ૫ ॥ છઠો અંતરદ્વાર, તે સિદ્ધના
 શ્રવણે અંતર નથી, જે સિદ્ધપણથી અપી સંસારમાં આવીને ફરી સિદ્ધ
 થાતા હાય તો અંતર થાય તે સિદ્ધના શ્રવણે અંતર નથી, છઠો દ્વાર ॥ ૬ ॥
 સાતમો ભાગદ્વાર તે સિદ્ધના શ્રવણે સંસારી શ્રવણે અનંતમે ભાગે છે,
 જેમાટે જેકાલે તીર્થકર લગવાનને ગણુધર લગવાન પુછશે જે હે સ્વામી?
 પરનાલની પર નિગોદમાંથી શ્રવણે નીકળે છે સિદ્ધિ વરે છે. માટે નિગોદ
 કટવી આવી થઈ તેવારે તીર્થકર મહારાજ કહેશે, જે “ એક નિગોદનો
 અનંતમે ભાગ મેલે ગયો. ” તે નિગોદની વાત લેશમાત્ર કહે છે—
 સાદમાં અસખ્યાતા ગોળા છે. ગોળે ગોળે અસખ્યાતી નિગોદ છે, નિગોદ
 નિગોદ અનંત શ્રવણે તે નિગોદ એકનો અનંતમે ભાગ મેલે ગયો, જેવારે
 પુછે તેવારે એ જવાબ “ તે એક નિગોદનો અનંતમે ભાગ સિદ્ધિ વર્યો છે.
 તે સર્વ સંસારી શ્રવણે અનંતમે ભાગ થયો ” માટે સિદ્ધના શ્રવણે સર્વ
 સંસારી શ્રવણે અનંતમે ભાગે છે એ ભાગદ્વાર ૭ ॥ હવે આઠમો ભાગ
 દ્વાર કહે છે ॥ સિદ્ધના શ્રવણે સાગિહને ૧ પારિણામિક ૨ એ જે ભાવ છે.
 તે ભાવની આલખ્યાણુ અપતાવે છે. મૂલબેદ ભાવના પાંચ ૫
 ઉત્તર બેદ આવતા તેપર તિહાં પ્રથમ મલબેદ પાંચ કહે છે—ઉપશમ ૧
 વર્ષિક ૨ મિશ્ર ૩ આર્ષિક ૪ અને પારિણામિક ૫, મિશ્રને કાળેપશમ
 પશુ કાળે, મૂલે ઉત્તર બેદ કહે છે—પ્રથમ ઉપશમના જે બેદ—ઉપશ-
 મ. તે માટે અલખ્યાણુ મિશ્ર કાળે આકાશ તથા મિધ્યાન્વ મોદનીય ૧ મિ-
 શ્રકાળેપશમ ૨ મલબેદ મોદનીય ૩ એ આત પ્રકૃતિ ઉપશમાલ્યાચી હાય તે
 ઉપશમ મલબેદ તે પ્રકૃતિ ૪ અને પ્રથમ સમકલિ પામ્યાને અનંતર તે

अतर इरुणुनो, १ ऋन्ने उपशम समञ्चित उपशम श्रेणुनो, २ ते उपशम
 लावनो पहुँलो लेद १ ऋन्ने उपशम यारित्र ते मोहनीय उर्मनी अडवीस
 प्रकृति उपशमाव्याथी होय २ ॥ हुवे क्षायिक लावना नव लेद ॥ पांय
 ज्ञान ५, त्रणु अज्ञान ३, यार दर्शन ४, अे आ० उपयोगमांडिथी डेवल
 ज्ञानने १ डेवलदर्शन २, तथा दान १ दाल २ भोग ३ उपभोग ४ वीर्य
 ५ अे पाय लब्धि अेवं सात, क्षायिक समञ्चित ते यार अनतानुअंधियाने
 त्रणु मोहनीय अे सात प्रकृति अपाव्याथी होय, अेव आ०, अने क्षायिक
 यारित्र मोहनीय उर्मनी अडवीस प्रकृति अपाव्याथी होय ६ ॥ हुवे मि-
 श्रलाय ते क्षयोपशम तेहुना अढार लेद ॥ डेवलज्ञान १ डेवलदर्शन
 २ अे अे विना आडी दश उपयोग १० दानादिक लब्धि पाय ५, अेवं
 पत्तर, क्षयोपशम समञ्चित, अेवं सोद. देशविरति १७ सर्वविरति १८
 अेव अढार ॥ हुवे औदयिक लावना अडवीस लेद डडे छे ॥

अज्ञानपणु १ असिद्धत्वपणु १, अभयमपणु १, लेग्ना ६, उपाय
 ४ गति यार ४ वेद ३ मिव्यात्वमोहनीय १ अेवं अडवीस, हुवे पा-
 रिणामिकलावना त्रणु लेद ॥ लव्यत्वपणु १ अलव्यत्वपणु २ अलव्य-
 पणु ३ । अेवं पांय मूल लावना उत्तर लाव त्रेपन थया, हुवे मूल
 लाय पायना सन्निपातीया लांगा छवीस थाय, दिकभयोगी १०, त्रिकभयोगी
 १०, यतुःसंयोगी पांय ५, पंचभयोगी १, तिहुं द्विकसंयोगी दश अ-
 तावे छे, उपशम अने क्षायिक १ उपशम अने मिश्र २, उपशम अने
 औदयिक ३, उपशमने पारिणामिक ४ क्षायिकने मिश्र ५, क्षायिकने औद-
 यिक ६ क्षायिकने पारिणामिक ७ मिश्रने औदयिक ८ मिश्रने पारिणामिक
 ९ औदयिकने पारिणामिक १० हुवे त्रिकसंयोगी दश ते अतावं छे, उप-
 शमक्षायिकने मिश्र १ उपशमक्षायिकने औदयिक २, उपशमक्षायिकने पारि-
 णामिक ३, उपशममिश्रने औदयिक ४ उपशममिश्रने पारिणामिक ५, उप-
 शम औदयिकने पारिणामिक ६ क्षायिकमिश्रने औदयिक ७ क्षायिकमिश्रने पा-
 रिणामिक ८ क्षायिक औदयिकने पारिणामिक ९ मिश्र औदयिकने पारिणामि-
 क १० । हुवे यतुःसंयोगी पाय, उपशमक्षायिक मिश्रने औदयिक १
 उपशमक्षायिक मिश्रने पारिणामिक २ उपशमक्षायिक औदयिकने पारिणामिक
 ३ उपशममिश्र औदयिकने पारिणामिक ४ क्षायिकमिश्र औदयिकने पारिणामि-
 क ५, हुवे पंचसंयोगी अेक, उपशमक्षायिक मिश्र औदयिकने पारि-
 णामिक १ ॥ अेवं छवीस सन्निपातीया लागा थया । ते मध्येथी वीस

ભાંગા અમંભવી છે, અને છ ભાંગા સંભવી છે, તેહના પત્તર ભાંગા થાય તે ક્રોડે ઈ-મિથ્ર ઔદાયિકને પારિણામિક, એ વીસમો ભાંગો ચાર ગતિના હવને હોય. મિથ્રને ક્ષયોપશમ ને કહીયે, તે ક્ષયોપશમભાવે ઈદ્રિયાદિક, ઔદાયિક ભાવે ગન્યાદિક. પારિણામિક ભાવે હવપણે પરિણુમી રહ્યા છે, એવં ચાર-ક્ષાયિક મિથ્ર ઔદાયિક અને પારિણામિક એ ચતુ.સયોગી પચવીસમો ભાંગો ચારે ગતિના ક્ષાયિક સમકિતી હવોને હોય, ક્ષાયિક ભાવે ક્ષાયિક સમકિત. મિથ્રે તે ક્ષયોપશમ ભાવે ઈન્દ્રિયાદિક, ઔદાયિક ભાવે ગન્યાદિક, પારિણામિક ભાવે હવપણે, એવં આઠ. ઉપશમમિથ્ર ઔદાયિકને પારિણામિક એ ત્રાવીસમો ચતુ.સયોગી ભાંગો, ચારે ગતિના ઉપશમ સમકિતવાળા હવોને હોય, ઉપશમભાવે ઉપશમમમકિત. મિથ્ર તે ક્ષયોપશમભાવે ઈદ્રિયાદિક, ઔદાયિક ભાવે ગન્યાદિક પારિણામિક ભાવે હવપણુ. એવં પ્યાર, ૧ ક્ષાયિક ઔદાયિકને પારિણામિક એ ત્રિક સંયોગીયો, છવીસ લેખે ઝોગણીસમો ભાંગો ક્ષયકી ભગવાનને હોય. ક્ષાયિક ભાવે ક્ષવલજ્ઞાનને ક્ષવલ દર્શન, ઔદાયિકભાવે મનુષ્યની ગતિ, પારિણામિકભાવે હવપણુ, એવં તેર. ઉપશમ ક્ષાયિક મિથ્ર ઔદાયિકને પારિણામિક એ પચ સંયોગીયો, છવીસમો ભાંગો, શ્રી ઉપશમ ત્રાવીસે ગદયા. ક્ષાયિક સમકિતિને હોય, એવં ચઉદ ૧૪ ॥ ક્ષાયિકને પારિણામિક એ દિક મયે.ગીયો સાતમો ભાંગો સિદ્ધ ભગવાનને હોય એવં પત્તર ૧૫ ॥ એ ભાવદ્વાર આઠમો ॥ ૮ ॥ હવે નવમો અદ્વૈતપાખડુત્વદ્વાર ક્રોડે છે-સર્વથી થોડા નપુસકલિંગ સિદ્ધ, ઘણામા ઘણા મોક્ષ જાય તે એક ગમ્યમાં દશ સીઝે ૧ તે થકી સ્ત્રી લિંગ સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા અધિક, એક ગમ્યમા થીશ સીઝે, તે થકી પુરુષલિંગસિદ્ધ સંખ્યાતગુણા અધિક એક ગમ્યમાં એકસો ત્રણથી માંડીને એકસો આઠ લગણુસીઝે ૧ ૧ જે સમય લગણુ ગતાણથી માંડીને એકસો બે સીઝે. પછી આંતર પડે ૨ ત્રણ સમય લગણુ નિરંતર પંચાગીથી માંડીને છત્તુ લગણુ સીઝે, ૩, ચાર સમય લગણુ નિરંતર ત્રિદુતેરથી માંડીને આગળી લગણુ સીઝે ૪, પાંચ સમય લગણુ નિરંતર એકમથી માંડીને ગિહુતર લગણુ સીઝે ૫ છ સમય લગણુ નિરંતર ઝોગણુપચાસથી માંડીને સાઠ લગણુ સીઝે ૬, સાત સમય લગણુ નિરંતર તેત્રીસથી માંડીને અઠ્ઠાણીશ લગણુ સીઝે ૭ આઠ સમય લગણુ નિરંતર એકથી માંડીને બત્રીશ લગણુ સીઝે ૮, એ નવ ક્રોડેકરીને માલતત્ત્વ કલ્યા એકલે-નવતત્ત્વ સંપૂર્ણ થયા.

॥ नवतत्त्वभेदिकलविचार ॥

એ નવતત્ત્વ સદ્દહે તેહને સમ્યક્ત્વી કહીયે, ન જાણે અતે ભાવે કરને સદ્દહે, તોપણ સમ્યક્ત્વી કહીયે અથવા સર્વ તીર્થકરના ભાખ્યા જે વચન તે વચન અન્યથા પ્રકારે હોયજ નહી, એટલે ખોટા હોયજ નહી, એવી બુદ્ધિ જેહના મનને વિષે હોય તેહનું સમકિત નિશ્ચલ કહીયે, તે સમકિ-
તના એ પ્રકાર. એક તો અપ્રતિપાતિ તે આવ્યો જય જ નહી તે ક્ષાયકને કહીયે, તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વવાલા જીવતો ત્રણ તથા ચાર ભવમાં મોક્ષે જય, તથા ખીજે પ્રતિપાતિ સમકિત તે આવ્યો જય, તે ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમને કહીયે, તે ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમ એક અંતર્મુહર્ત માત્ર જેણે ધૃગ્ચુ હોય તે જીવ ધણા ધણા સમાર ભમે તો અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તિ અમાર ભમે. જઘન્યથી તેજ ભવે સીઝે, હવે પુદ્ગલપરાવર્તિ આજખાવવા માટે પ્રથમ

॥ પર્યાપમની વિગત કહે છે. ॥

અન તે પરમાણુએ એક ત્રસ રેણુ થાય ૧ ॥ આઠ ત્રસરેણુએ એક રથરેણુ થાય ૨ ॥ આઠ રથરેણુએ એક વાલાથ થાય ૩ ॥ આઠ વાલાથ એક લીખ થાય ૪ ॥ આઠ લીખે એક ચૂકા થાય ૫, ॥ આઠ જૂએ એક જવ થાય ૬ ॥ આઠ જવે એક ઉત્સેધાંગુલ થાય ૭, ॥ જે ઉત્સેધાગુલે વીર ભગવાનનો એક આત્માંગુલ થાય, ચારસો ઉત્સેધાગુલે એક પ્રમાણાંગુલ થાય, તે પ્રમાણાંગુલે કરી પૃથ્વી ૧ પર્વત ૨ દેવતાના વિમાન પ્રમુખ મા-
પીયે, અથવા છ ઉત્સેધાગુલે એક પા હાથ થાય, જે પા હાથે અર્ધ હાથ થાય જે અર્ધ હાથે એક હાથ, ચાર હાથે એક ધનુષ્ય, જે હનર ધનુષ્યે એક ગાઉ, ચાર ગાઉએ એક યોજન થાય, એહવા એક યોજન ઉડા લાખો પહોળો એક પાલો કહીયે, તે પ્યાલા મધ્યે દેવકુર ઉત્તરકુર ક્ષેત્રનાં સાત દીનનાં ઉપજેલાં યુગલીયાના માથાનો એક એક કૈશ તેહના સાતવાર આઠ આઠ ખંડ કરીયે, એકવાર આઠ, ખીજવારના ચોસઠ કંઈ, ત્રીજવાર પાંચસે ને ચાર ૫૧૨, ચોથીવાર ચારહજારને છન્નુ ૪૦૯૬. પાચમી વાર બત્રીસ હજાર સાતસેને અડસઠ ૩૨૭૬૮. છઠી વાર જે લાખ બાસઠહજાર એકસોને ચુમાલીશ ૨૬૨૧૪૪. સાતમી વાર વીસલાખ સત્તાણુહજાર એકસોનેબાવન ૨૦૯૭૧૫૨. એકેક કૈશના એટલા એટલા ખંડ કરીયે, પછી પાલો ઠંસી ભરીયે, ઉપર ચકવર્તીની ઋદ્ધિ ચાલે તોપણ ઝગે નહી. પાણીયે તથામ નહી. અગ્નિમાં બજે નહી. એહવા ઠાસી ભરીયે, પછી તે મધ્યેથી

સમયે સમયે ઝેદ્રેશ ખંડ કાઢીયે, તે પ્યાલો ખાલી થાય તેવારે એક બાદરે ઉદ્ધાર પલ્લોપમ થાય. તે સંખ્યાત સમયનો ડામ નાવે, સૂક્ષ્મ પલ્લોપમની-
 ઝોલખાણુ માટે છે. તે પ્યાલા મધ્યે જે ખંડ છે તે ઝેદ્રેકના અસંખ્યાતા કલ્પીયે
 પર્થામા બાદર પૃથ્વીકાલ્યાણુ જીવના શરીર જેવડા. પછી સમયે સમયે ઝેદ્રેશ
 ખંડ કાઢીયે તે પ્યાલો ખાલી થાય તેવારે એક સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પલ્લોપમ થાય.
 તે અસંખ્યાતા કોડીવરસનો, તે દશ કોડીકોડી પલ્લોપમે એક ઉદ્ધાર સાગ-
 રોપમ થાય, તેલવા અઠી ઉદ્ધાર સાગરોપમના જેટલા સમય છે. એટલા
 દ્વીપ તથા સમુદ્ર છે ૧ ॥ તથા તેલિલ્લ ચ્યૂલ ખંડે ભર્યો જે પ્યાલો તે માંદીથી
 સો વરસે ઝેદ્રેશ ખંડ કાઢીયે, તે પ્યાલો ખાલી થાય તેવારે એક બાદરે
 અઠ્ઠા પલ્લોપમ થાય. તે સંખ્યાતાની કોડીકોડીવરસનું, તે પણ ડામ નાવે.
 તે યુગલીયાને દેશે ભર્યો જે પ્યાલો તે એક શરૂના અસંખ્યાતા કલ્પીને સો
 સો વરસે ઝેદ્રેશ ખંડ કાઢીયે તે પ્યાલો ખાલી થાય. તેવારે એક સૂક્ષ્મ અઠ્ઠા
 પલ્લોપમ થાય. તે અસંખ્યાતી કોડીકોડી વરસનું તેલવા દશ કોડીકોડી પ-
 લ્લોપમે એક અઠ્ઠા સાગરોપમ થાય. એ સાગરોપમ તથા પલ્લોપમે કરીને
 ઈર્મરિચિતિ ૧ કાયરિચિતિ ૨ આઉરિચિતિ ૩ પુદ્ગલરિચિતિ ૪ પ્રમુખ પામીયે
 મનુષ્ય તથા તિર્યચનું ત્રણ પલ્લોપમનું આઉખું તથા દેવ નારકીનું તેત્રીસ
 સાગરોપમનું આઉખું તે એણે અઠ્ઠા પલ્લોપમ સાગરોપમે માપીયે ૧૨૨ ॥ તથા
 તે ચ્યૂલ ખંડના અસંખ્યાતા ખંડ કરીને ભર્યો જે પ્યાલો તેલ દેશને ખંડે
 કરશ્યા જે પ્યાલાના આકાશ પ્રદેશ તે સમયે સમયે ઝેદ્રેક ઝેદ્રેક પ્રદેશ અપ-
 દરીયે, તે સર્વ આકાશપ્રદેશો અપદરાઈ રહે. તેવારે એક બાદરે દ્વિત્રપલ્લોપમ
 થાય. તે અસંખ્યાતી ઉત્સર્ગિણી અવતર્ગિણી પ્રમાણુ તે કોઈ ડામ નાવે,
 તથા ક્રિપિત અસંખ્યાતે કરશ્યા. તથા આગુકરશ્યા જે પાલાના આકાશ પ્ર-
 દેશ તે સર્વ સમયે સમયે અપદરીયે તે સર્વથા નિર્દય ખાલી થાય, તેવારે
 એક સૂક્ષ્મ દ્વિત્ર પલ્લોપમ થાય તે બાદરથી અસંખ્યાત યુગો કાલ-
 માને જાનુંયા, એટલા દશ કોડી કોડી પલ્લોપમે એક સૂક્ષ્મ દ્વિત્ર સાગ-
 રોપમ થાય. તેલુ કરી દષ્ટિવાદને વિંધે પૃથિવ્યાદિષ્ટ કાપના જીવનો પ્રમાણુ
 ભર્યો છે, ૩ ॥ હવે પ્યાલાને વિંધે કેમ ખંડને વચાળે અણુકરશ્યા આકાશપ્રદેશ
 કેમ રજા ? તેનો ઉત્તર—નિત્ય પ્રદલા કરે ભર્યો માથો તિલકા જે કાલલાને
 વચાળે નાના નાળિયેર પ્રમુખ માયા. નાળિયેરને આંતરે તેદથી નાના કળ
 માય. તેલને વચાળે વળી તેલથી નાના ચણા પ્રમુખ માય. તેલને આંતરે
 વળી અમમળના માણુ માયા એણે દૃષ્ટાન્તે વચાળ કરશ્યા છે. તે થકી પણ

॥ श्री गू० भा० मा० नवतन्त्र विचारः ॥ (५९)

आकाश प्रदेश अतिसूक्ष्म छे, माटे अणुद्वरस्या रखा छे,

छुवे पुद्गलपरावर्त्त भतावे छे. औदारिक १ वैश्विय २ आदारक ३ तैजस ४ साधा ५ श्वासोश्वास ६ मन ७ धर्मणु ८ ओ आठ वर्गणु-माहिथी आदारक-वर्गणु वर्णने आधी सात वर्गणुपणु अडिहराजलोडना सर्व पुद्गल परमाणुया जेटले डणे ओक छव परिणुमावी मुके तेटले डणे ओक आदर द्रव्य पुद्गलपरावर्त्त थाय. तेहिज अडि रजलोडना पुद्गल परमाणुया ओक छव औदारिकादिक सातवर्गणुमाहिथी एकाद ओक वर्गणु पणु परिणुमावी जेटले डणे मुके, तेटले डणे ओक सूक्ष्म द्रव्य पुद्गल-परावर्त्त थाय १ ॥

तथा अडि रजलोडना असंख्याता प्रदेश छे ते सर्व प्रदेश मणु डरीने ओक छव जेटले डणे आधा पाछा जेस तेस इरसे, तेटले डले ओक आदरक्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय. तथा तेहिज लोडना असंख्याता प्रदेश छे ते मेरे परवर्तने मध्ये आठ द्रव्य प्रदेश गोरतनाडारे छे, तिहाथी मांडीने प्रथम प्रदेशे मरणु डरे, ते वार पछी वणी जेटलेक डणे तेहने लगने पीजे प्रदेशे मरे, वणी जेटलेक डले तेहने लगने त्रीजे प्रदेशे मरे, एम डेवा-वेडे अडि रजलोडना सर्व प्रदेश ओक छव जेटले डले मरणु डरीने इरसी राहे, तेटले डले ओक सूक्ष्म क्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय ॥ २ ॥

तथा उत्सर्पिणी अससर्पिणी जे मणीने वीश डोडांकाडी आमरोपमता ओक डलवक थाय, ते वीस डोडांकाडी सागरोपमता जेटला समय छे, तेटला सर्व आधापाछा निमतिम मरणु डरीने ओक छव जेटले डणे इरसे. तेटले डले ओक आदरक्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय. अने डेवारेक छव उत्सर्पिणीने प्रथम समये मरे, त्थार पछी वणी जेटलेक डले तेने लगने पीजे समये मरे, जेटलेक डले वणी तेहने लगने त्रीजे समये मरे. एम डेवावेडे डलवकना सर्व समय मरणु डरीने ओक छव जेटले डले डरी इरसी राहे तेटले डले ओक सूक्ष्मक्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय ॥ ३ ॥

तथा ओक लोडना असंख्याता प्रदेश छे, तेवा असंख्याता लोड कृष्णिये, तेहना जेटला आकाश प्रदेश छे तेटला ओक समयता उपना सूक्ष्म तेडिकाधिया छव छे, तेहथी असंख्यात गुणु सर्व तेडिकाधिया छवछे, तेहथी असंख्यात गुणु तेहनी डायस्थिति छे. तेहथी असंख्यातगुणु सर्वम श्रेणिना अध्यवसाय स्थानक छे, ते असंख्यात अध्यवसाय ग्यानक मरणु डरीने आधा पाछा निमतिम इरसे, ओक छव जेटले डले तेटले डले ओक आदरक्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय,

तेदिव रससंधना अध्ववसाय स्थानके द्रुवावेडे इरसे तेहनी वीगत, ड्वारेड
 ड्व रससंधने प्रथम अध्ववसाय स्थानके वर्ततो भरे, वणी ड्टलेड डले तेहने
 द्दगते धीन्ने रससंधने अध्ववसाय स्थानके वर्ततो भरे, वली ड्टलेड डले
 नेदने द्दगते त्रीन्ने अध्ववसाय स्थानके वर्ततो भरे, धम ओड ड्व रससंधना
 रस अध्ववसाय स्थानके द्रुवावेडे मरणे डरीने नेटले डले सधणां रस-
 संध इन्नी गं, नेटले डले ओड सुद्धमभाव पुद्गल परावर्त्तं थाय ॥४॥

ओ आर प्रशने पुद्गलपरावर्त्तं मांरेथी अर्ध क्षेत्र पुद्गल परावर्त्तं सम-
 झित्थी पड्या ड्व लमे. पडी सिद्धि वरे. ते सिद्धना पन्नर १५ लेद,
 निनसिद्ध १ अगिनसिद्ध २ तीर्थसिद्ध ३ अतीर्थसिद्ध ४ गृहस्थसिद्ध ५
 अन्यसिद्ध ६ स्वसिद्ध ७ स्त्रीसिद्ध ८ पुं-पसिद्ध ९
 नपुंससिद्ध १० प्रत्येक सुद्धसिद्ध ११ स्वयंसुद्धसिद्ध १२ सुद्धयो-
 धिनसिद्ध १३ ओडसिद्ध १४ अनेडसिद्ध १५ ॥

॥ नवतत्त्व भासावधेयः संपूर्णः ॥

॥ श्रीचिरन्तनमुनिवर्यप्रणीतः प्राचीनः

नव त्वविचारः समाप्तः ॥

॥ श्रीभाग्यविजय-श्रीविवेकविजय-श्रीज्ञानसार

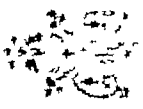
श्रीचिरन्तनमुनिवर्यसन्देहं गूर्जरभाषामयं

॥ नवतत्त्वचतुरत्नम् ॥

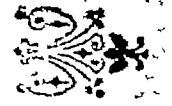
॥ नवतत्त्वसाहित्यसंग्रहस्य चतुर्थो विभागः

नवतत्त्व परिशिष्ट नं. ढ ढ. ढ. ढ. (१३-१४-१५-१६)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

अद्यावधि मुद्रिता ग्रन्थाः

एते ग्रन्थास्तदभ्यासिसाधुसाध्वीनां अध्ययनेऽसू-
नामर्हाणामन्येषामपि उपदीक्रियन्ते

१	सिद्धहैम.	* ८	भाषारहस्य
* २	खंडनखाद्य-	९	उपदेशरहस्य
* ३	न्यायालोक.	१०	स्याद्वादरत्नाकर.
* ४	अनेकान्तजयपनाका	११	प्राकृतशब्दरूपावली.
५	अष्टक प्रकरण	१२	लघुहेमप्रभाव्याकरणम्
* ६	प्रमाणमीमांसा	१३	तत्त्वार्थटीका(५ अध्याय)
७	प्रमाणक्षण	१४	पडशीति(चतुर्थकर्मग्रन्थ)

प्रातिस्थानम्

डॉ. माणिकलालभाइ मनसुखभाइ,
शाहपुर बंगलो (अमदावाद.)

